

QUADERNS 227-228

Quaderns de Pastoral és una publicació del **Centre d'Estudis Pastorals** de les diòcesis catalanes. La revista és oberta i plural en l'esperit dels Concilis ecumènic i provincial. Les opinions manifestades en els diferents articles són responsabilitat dels respectius autors. El pensament de la revista només es manifesta quan ho fa constar expressament.

QUADERNS DE PASTORAL

Revista del Centre d'Estudis Pastorals
Rivadeneyra, 6, 3r - Tel. 93 317 48 58 - Fax 93 302 51 09 - 08002 Barcelona

Director: *Josep M. Domingo*

Secretari: *Antoni Serramona*

Cap de redacció: *Anna-Bel Carbonell*

Consell de redacció: *Mercè Basté, Joaquim Brustenga, Ricard Casadesús, Joan Anton Cedó, Joaquim M. Cervera, Manuel Claret, Pere Milà, Joan Nadal, Antoni Román, Javier Velasco.*

Impressió: I.G. Santa Eulàlia - Santa Eulàlia de Ronçana.

Dipòsit legal: B-25.506/1969

Amb llicència eclesiàstica

Subscripció anual: 31 euros

Preu d'aquest exemplar: 9 euros

Amb la col·laboració de

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

sumari

Pòrtic ..... pàg. 7

I. A 50 anys del Concili Vaticà II: llums, ombres..., esperança!
per Mn. Joan Torra , rector de Torelló. Professor de Teologia ..... pàg. 13

II. Presentació de les 4 Constitucions Dogmàtiques del Concili Vaticà II

LUMEN GENTIUM, actualitat
per Mn. Cinto Busquet, rector a Puigcerdà. Professor de Teologia ..... pàg. 25

DEI VERBUM, la seva recepció
per Javier Velasco-Arias, cap del Departament d'Animació bíblica de la pastoral del CEP ..... pàg. 34

SACROSANTUM CONCILIUM, sobre la litúrgia
pel P. Ignasi M. Fossas, liturgista i monjo de Montserrat ..... pàg. 46

GAUDIUM ET SPES, una visió pastoral
per Emili Ferrando, membre de l'equip de Pastoral Obrera de Badalona. Professor a la UB ..... pàg. 59

III. Presentació dels 9 Decrets del Concili Vaticà II

CHRISTUS DOMINUS, la figura del bisbe en la perspectiva del Concili Vaticà II
per Mon. Agustí Cortés, bisbe de la Diòcesi de Sant Feliu de Llobregat ..... pàg. 81 **3**

PRESBYTERORUM ORDINIS, valorar el Ministeri a la llum de la vida
per Mn. Pere Dalmau , rector de la Parròquia de Sant Joan Baptista de Reus ..... pàg. 89

OPTATAM TOTIUS, sobre la formació dels candidats al sacerdoi
per Mn J. Jubany, rector de Sant Ildefons (Barcelona). Delegat de Pastoral Social ..... pàg. 97

PERFECTAE CARITATIS, sobre la vida religiosa
per P. Jesús Renau, jesuïta. Professor d'Espiritualitat ..... pàg. 101

APOSTOLICAM ACTUOSITATEM, Laics per a un temps nou: moment actual i perspectives de futur del laïcat,
per Cori Casanova, metgessa foniatre. Professora URL i ESMUC .... pàg. 109

AD GENTES DIVINITUS, la transformació de l'activitat misionera
per Mn. Francesc Pauses, missioner al Camerún. Rector a Sant Quintí de Mediona ..... pàg. 121

ORIENTALIUM ECCLESiarUM, sobre les Esglésies Orientals Catòliques
per Mn. Lluís A. Armengol, rector de Sant Antoni Abat de Vilanova i la Geltrú. Delegat diocesà d'Ecumenisme de Sant Feliu de Llobregat ..... pàg. 126

UNITATIS REDINTEGRATIO, sobre l'Ecumenisme
pel P. Antoni Vilarrubias, missioner claretia. Bibliista ..... pàg. 133

INTER MIRIFICA, sobre els mitjans de comunicació social: primerenc, prematur i prometedor
per Mn. Josep Casella, rector de Pineda. Teòleg i periodista ..... pàg. 140

IV. Presentació de les 3 Declaracions del Concili Vaticà II

GRAVISSIMUM EDUCATIONIS, reflexions
per P. Francesc Riu, salesià. Fundador del Secretariat de l'Escola Cristiana ..... pàg. 151

NOSTRA AETATE, la transformació de la Mirada, declaració sobre les religions no Cristianes
per P. Jaume Flaquer, jesuïta. Cristianisme i Justícia. Professor de Teologia ..... pàg. 162

DIGNITATES HUMANAЕ, políticament correcte
per Jordi López, Gerent de Serveis de Cultura. Area de Coneixement i Noves Tecnologies. Diputació de Barcelona ..... pàg. 170

V. Reflexions al voltant del Vaticà II

Condicions i impacte social i eclesial del Concili Vaticà II

per Mn. Quim Cervera, rector de Santa Maria del Jornal.

Sociòleg, col·laborador de l'Equip del CEP ..... pàg. 183

La cultura i la ciència en la constitució Gaudium et Spes del Concili Vaticà II

per Mn. Ricard Casadesús, administrador parroquial de

Lliçà d'Amunt, Palaudàries i de Santa Eulàlia de Ronçana ..... pàg. 203

VI. Lliçó Inaugural

per Mn. Hortet ..... pàg. 213

VII. Recensions

El reencantament postmodern

de Josep Otón Catalán. XXII Premi Joan Maragall.

per Mn. Manel Simón, prevere i periodista ..... pàg. 233

La Bíblia compartida. Bíblia y Pastoral

Ed. San Pablo, Madrid 2012

per Javier Velasco-Arias (ed) ..... pàg. 236

Unas lecciones sobre el Vaticano II y su legado

de Santiago Madrigal, sj.,

per Mn. Josep M. Domingo, professor de Vaticà II a la Facultat

de Teologia de Catalunya ..... pàg. 237

PÒRTIC

Per a *Quaderns de Pastoral* la commemoració dels 50 anys de l'inici del Concili Vaticà II és un tema obligat. I no s'impla per força, sinó ben a plaer. Perquè tant la revista, com el mateix *Centre d'Estudis Pastorals (CEP) de les diòcesis catalanes* que l'edita, són un més entre els milers i milers de fruits que el Concili va suscitar arreu de l'Església universal.

Hem titulat aquest número “esdeveniment i doctrina; una lectura pastoral” i això ja dona la pauta del nostre enfocament. És ben sabuda la llarga discussió, des de l'endemà mateix del Concili sobre esperit i lletra, sobre el text dels documents i la gestació dels mateixos, sobre les decisions conciliars concretes i l'atmosfera que les acompanyava. Això ha arribat fins als nostres dies i el mateix papa Benet XVI encara s'hi va referir en la darrera comunicació que va tenir amb els preveres de Roma el passat febrer. La nostra opció, en línia amb molts dels millors comentaristes del Concili és integradora: esdeveniment i doctrina, no l'un sense l'altra, el fet i el text en el context de la tradició eclesial, tal com el Sínode de 1985 sobre el Vaticà II ja va donar com a pauta per a la interpretació i el papa Benet va sintetitzar el 2005 en un cèlebre discurs: hermenèutica no de la plana continuïtat o de la pretesa ruptura, sinó de la veritable reforma en el solc de la continuada vida i tradició de l'Església.

Una “lectura pastoral” perquè aquesta és l'òptica del nostre treball al CEP. Hem demanat als autors que col·laboren en aquest número –a tots els agraïm molt el seu esforç i disponibilitat– que reflexionessin sobre què va significar en el seu moment cadascun dels documents conciliars; quin ha estat el seu fruit, què s'ha assolit en la vida de l'Església; i també quines pistes i quines preguntes sorgeixen en l'actualitat, a cinquanta anys de l'esdeveniment Vaticà II. Pensem que aquesta mirada completa a tots els documents, amb els articles complementaris, i també amb la lliçó inaugural del present curs, a càrrec de Mn. Josep Hortet, ens dona una bona panoràmica i una valoració actual del gran fet del Concili.

El bisbe Joan Carrera (acs), un dels fundadors d'aquesta revista ens deia en la lliçó inaugural dels quaranta anys del CEP (2008):

sort en vam tenir del Concili! i argumentava l'aportació que va significar per a la renovació de l'Església i de la pastoral i com, a desgrat de totes les crisis i dels sacsejaments dels anys post-conciliars, gràcies al fet material i espiritual del Concili l'Església ha pogut realitzar en els nostres dies la seva missió perenne: anunciar renovadament l'evangeli de Jesucrist de manera adequada als homes i dones del nostre temps. Aquests van ser els grans objectius que tant Joan XXIII com Pau VI van proposar per a l'assemblea Conciliar. Amb Benet XVI podem dir cinquanta anys després que, *amb una alegria humil i sòbria*, participem i volem viure duent endavant el gran impuls del Concili Vaticà II: *l'Església, sota la Paraula de Déu, celebra els misteris de Crist, per a la vida del món.*

*Josep M. Domingo Ferrerons,
Director del CEP*

Nota del CEP: Amb aquest número sobre el Concili acabem una etapa de la vida del CEP. Marxem de la casa de l'Església, a Rivadeneyra 6, que ha estat la seu del CEP des de la seva fundació el 1968, de la mà de Mn. Joan Batlles i Mn. Josep M. Totosaus, en els anys inicials de l'aplicació del Concili. L'arquebisbat de Barcelona i els bisbats sufraganis de Terrassa i Sant Feliu emprenen una operació immobiliària que comporta aquest desplaçament de les entitats que tenen seu a la Casa de l'Església. Nosaltres, el CEP i *Quaderns de Pastoral*, ens acollim provisionalment, en forma de dipòsit temporal, al convent de Sant Felip Neri de Barcelona, a qui agraïm l'hospitalitat, tot esperant ulteriors determinacions dels bisbes de les diòcesis catalanes sobre la missió i el futur del CEP. A l'espera d'aquest moment de transformació ens mantindrem en contacte amb els nostres subscriptors amb la publicació de *Quaderns* i ja anirem donant notícies a tots els qui seguïu i participeu en la vida del *Centre d'Estudis Pastoral de les diòcesis catalanes*.

DEL PAPA BENET XVI al PAPA FRANCESC

La confecció d'aquest número de Quaderns té lloc en uns dies veritablement històrics i excepcionals de la vida de l'Església. La renúncia del Papa Benet XVI i l'elecció del Papa Francesc són esdeveniments que han impressionat la consciència de milions d'homes i dones arreu del món. No toca a nosaltres en aquest moment afegir més comentaris als que ja abunden en tota mena de formats. Però sí que volem deixar constància en la nostra revista, ara i pel futur, de dues fites majors entre les paraules que s'han sentit aquest dies: les darreres del papa Josep Ratzinger i les primeres del papa Jorge Mario Bergoglio, fins ara arquebisbe de Buenos Aires. Quaderns de Pastoral renova en aquests moments el seu compromís de servei a la reflexió pastoral de l'Església des d'aquesta realització local que són les diòcesis catalanes.

DECLARACIÓ DEL PAPA BENET XVI EN EL CONSISTORI ORDINARI PÚBLIC, DE 10 DE FEBRER, SOBRE LA SEVA RENÚNCIA AL MINISTERI DE BISBE DE ROMA, SUCCESSOR DE SANT PERE

Estimadíssims germans,

Us he convocat en aquest Consistori no sols per a les tres causes de canonització, sinó també per a comunicar-vos una decisió de gran importància per a la vida de l'Església. Després d'haver examinat davant Déu reiteradament la meva consciència, he arribat a la certesa que, per l'edat avançada, ja no tinc forces per a exercir de manera adequada el ministeri petrí. Sóc molt conscient que aquest ministeri, per la naturalesa espiritual que té, ha de ser portat a terme no únicament amb obres i paraules, sinó també, i no en menor grau, patint i pregant. Malgrat això, el món d'avui, subjecte a ràpides transformacions i sacsejat per qüestions de gran relleu per a la vida de la fe, per a governar la barca de sant Pere i anunciar l'Evangelí necessita també el vigor tant del cos com de l'esperit, vigor que, en els darrers mesos, ha disminuït en mi de tal manera que he de reconèixer la meva incapacitat per a exercir bé el ministeri que em va ser encomanat. Per això, essent molt conscient de la seriositat d'aquest acte, amb plena llibertat, declaro que renuncio al ministeri de bisbe de Roma, successor de sant Pere, que em va ser confiat per mitjà dels Cardenals el 19 d'abril de 2005, de manera que, des del 28 de febrer de 2013, a les 20.00 hores, la seu de Roma, seu de sant Pere, quedarà vacant i haurà de ser convocat, per part de qui té competències per a fer-ho, el con-

clave per a l'elecció del nou summe pontífex.

Estimadíssims germans, us dono les gràcies de cor per tot l'amor i el treball amb què heu portat al meu costat el pes del meu ministeri, i demano perdó per tots els meus defectes. Ara confiem l'Església a la cura del seu Summe Pastor, nostre Senyor Jesucrist, i supliquem a Maria, la seva santa Mare, que assisteixi amb la seva bondat maternal els pares cardenals en elegir el nou Summe Pontífex. Pel que fa a mi, també en el futur, voldria servir de tot cor la santa Església de Déu amb una vida dedicada a la pregària.

Benedictus pp XVI

Vaticà, 10 de febrer de 2013

**PRIMERES PARAULES DEL PAPA FRANCESC, EN
SER PRESENTAT DAVANT DEL POBLE APLEGAT
DAVANT LA BASÍLICA VATICANA, A LA PLAÇA DE
SANT PERE DE ROMA, LA TARDA DEL 13 DE MARÇ
DE 2013**

Germans i germanes, bona tarda. Com ja sabeu, el deure d'un conclave és donar un bisbe a Roma. Sembla que els meus germans cardenals l'han anat a buscar gairebé a la fi del món... però som aquí. Us agraeixo l'acollida. La comunitat diocesana de Roma té el seu bisbe: gràcies. Abans de res, voldria resar pel nostre bisbe emèrit, Benet XVI. Resem tots junts per ell, perquè el Senyor el beneeixi i la Verge el custodiï.

I ara comencem aquest camí: bisbe i poble. Aquest camí de l'Església de Roma, que és la que presideix en la caritat totes les esglésies. Un camí de germanor, d'amor, de confiança entre nosaltres. Demanem sempre per nosaltres: els uns pels altres. Resem per tot el món i perquè hi hagi una gran germanor. Us desitjo que aquest camí d'església, que avui comencem i en el qual m'ajudarà el meu cardenal vicari, aquí present, sigui fructífer per a l'evangelització d'aquesta ciutat, tan bonica.

I ara voldria donar la benedicció, però abans us voldria demanar un favor. Abans que el bisbe beneeixi el poble, us demano que demaneu al senyor que em beneeixi. La pregària del poble demanant la benedicció per al seu bisbe. Fem-ho en silenci. Ara us donaré la benedicció a vosaltres i a tot el món, a tots els homes i les dones de bona voluntat. Germans i germanes, us deixo. Moltes gràcies per l'acollida. Reseu per mi. Fins aviat. Ens veurem aviat. Demà vull anar a resar a la Verge perquè custodiï tot Roma. Bona nit i bon descans.

Papa Francesc

Vaticà, 13 de març de 2013

***I. A 50 anys del Concili Vaticà II:
llums, ombres..., esperança!***

A 50 anys del Concili Vaticà II: llums, ombres..., esperança!

MN. JOAN TORRA, rector de Torelló. Professor de Teologia.

Introducció

No sóc de cap manera un especialista del Concili Vaticà II. Si de cas les qüestions d'estudis m'han portat a aprofundir com i per què es dona aquest fenomen conciliar en els inicis de l'església i a treballar els concilis de l'antiguitat. Aquells concilis, que omplen el temps conegut com el dels Pares de l'Església –la patristica–, tenen una indubtable importància per a la posteritat. Però ara això no és el que fa el cas.

Si he gosat escriure quelcom sobre el Vaticà II és senzillament perquè no vaig poder negar-me a fer una reflexió que em demanaven en el pla de formació d'una parròquia, i no m'ho demanaven precisament des de la perspectiva acadèmica, sinó sobretot des de la vivència personal i la reflexió pastoral.

Aquest és l'enfocament que hi vaig donar. Veure en primer lloc quina havia estat la meua vivència; aquesta mirada ha estat per a mi molt fructuosa. Fer després un breu resum, senzill, del contingut del concili a l'abast de tothom, recordant coses conegudes a l'auditori. I fer una primera aproximació, sense la pretensió de ser un estudi detingut, que destaqués els

avenços grossos que el concili havia fet –les llums– al costat de les coses que al meu entendre han quedat més encallades o encara no han fruitat suficientment –les ombres–, per posar així a l'abast d'un diàleg serè i ordenat un punt de partença que donés esperança.

Sí que enmig vaig voler fer una aproximació al concepte “recepció” tan important per al fenomen conciliar de sempre, per aplicar-la al darrer concili ecumènic. Aquest breu article, doncs, no vol més que posar negre sobre blanc aquella xerrada força informal, perquè així m'ho han demanat.

La meua experiència

En posar-me a reflexionar sobre la petició que m'havien fet em vaig adonar de seguida que del Vaticà II en tinc sobretot “experiència”, és a dir, que forma part de la vivència global de la meua vida, n'és inseparable. No puc entendre la meua vida i, per tant, la meua vida de fe fora del concili. De tots els altres concilis, per més que els hagi treballat a fons, en tinc només coneixement. Del Vaticà II en tinc a més vivència. Per a mi senzillament és “el” concili (P. Tena), aquell que impregna la meua vida de fe. Exage-

rant força diria que no em cal estudiar-lo, per paradoxal que soni, perquè està integrat amb naturalitat en la meua vida de fe i en la meua acció pastoral.

Tinc record llunyà de la seva realització (1962-1965). N'estem recordant el cinquantenari de l'obertura. En aquell moment era un infant de vuit anys, obert a tot l'entorn com correspon a aquella tendra edat. L'ambient familiar estava impregnat d'aquell esdeveniment; es vivia i es comentava com a quelcom excepcional, i era això el que jo captava. Passava una cosa grossa, veritablement històrica.

Sense entrar en més detalls, puc dir que el primer impacte personal conscient del pas del concili va ser a partir sobretot de la litúrgia. Estava fent d'escolà, i el canvi va ser ingent i sorprenent. I molt agradable. Recordo que vaig arribar a fer de monitor en la litúrgia per ajudar a la participació de l'assemblea amb la llengua vernacle. Ho vivíem amb tota la naturalitat.

L'impacte imborrable en moments de primera joventut de trobar-me amb una catequesi bíblica nova que passava de respostes incomprensibles a explicacions evangèliques va ser molt gran. Vaig participar en les catequesis bíbliques que s'organitzaven amb molta il·lusió, i vaig començar a fer de catequista d'infants i pre-adolescents. No diguem ja com d'imborrable va ser l'experiència viscuda en els moviments, principalment l'aleshores anomenat Moviment Júnior, al cap de ben poc, Mijac. I els canvis accelerats que es produïen en la parròquia, i en el conjunt de la ciutat de Manresa. Vaig

viure les primeres experiències pastorals de reforma conciliar que es creien a fons el paper dels laics en l'Església i en el món: consells de pastoral parroquials i arxiprestals, assemblees, moviments... La situació a Manresa crec que era força especial, ben marcada per alguns noms de preveres amb una labor pastoral encomiable. No en citaré cap, per no oblidar-ne cap.

Quan vaig fer els estudis de teologia ja directament a la Facultat de Teologia, aleshores encara de Barcelona, on hi confluïem de molts bisbats i ordes religioses, "no vaig haver d'estudiar el concili" perquè tot, en els estudis, era concili. Ho era el pla d'estudis que s'acabava de renovar, o més ben dit, de fer pràcticament nou, amb un esquema conciliar força rahnerià, ho era cadascuna de les matèries que es feien, ho era el redescobriment bíblic –i fins i tot patristic encara que en molt menor mesura– responent als anhels conciliaris de retorn a les fonts... Tots i cadascun dels professors estaven imbuïts del concili i ho presentaven amb veritable passió. Com ho valoro i els ho agraeixo! La nostra formació va ser ben diversa de la que es demanava fins a aquells moments per al ministeri.

La meua pastoral ja ordenat prevere ha estat tota fruit del Vaticà II: no he hagut de canviar res d'abans... Tot ha estat viscut amb naturalitat, potser fins fa ben poc quan algunes veus fan una mena de retorn a les situacions anteriors –sovint sense tenir-ne cap vivència ni massa coneixement–. En veurem el valor que a parer meu poden tenir.

La “recepció”

Un concili no és només la seva realització i els documents que en dimanen. D'un concili cal estudiar a fons allò que s'anomena la “recepció”. Què vol dir aquesta recepció i com es fa? Recepció és –també– un terme teològic que serveix per indicar que més enllà d'allò que el concili ha dit, en queda allò que el poble de Déu en rep. A voltes fins i tot el fenomen es dona a la inversa. El concili a vegades no fa més que sancionar allò que el poble de Déu ja té assumit amb tota la naturalitat. És allò ben conegut del sentit de la fe dels fidels. Tenir present això és molt important per a l'estudi dels concilis de la història. No es pot estudiar només allò que diuen, sinó que cal veure sobretot com ha estat rebut pel poble de Déu que finalment fa de criteri des de la sensibilitat de l'Esperit de Déu present en ell. I amb tota lògica, la recepció demana temps. Per això es pot dir que el concili no acaba quan es tanquen les sessions i es publiquen i difonen els documents. Va molt més enllà.

El concili no acaba quan es tanquen les sessions i es publiquen i difonen els documents. Va molt més enllà.

La recepció també és i ha de ser magisterial. És una de les funcions del Magisteri. Amb els diversos docu-

ments pontificis posteriors es va ajudant a fer la recepció i a orientar-la. En el cas concret del Vaticà II, precisament fruit de les seves decisions, passen a ser molt importants els sinodes, una institució nova creada per a aquesta finalitat d'anar fent recepció conciliar. Així la documentació magisterial posterior al concili, fa viure el mateix concili. Ho fa adaptant-ho a les situacions d'un món que el mateix text conciliar reconeix com a canviant amb una acceleració mai vista en la història. És aquest treball posterior el que posa de manifest les qüestions que van quedant pendents d'aplicació del text conciliar i per tant, d'alguna manera, mostra la necessitat o no de la convocatòria d'un altre concili en el suposat que ja estigués esgotat l'anterior i hi hagués prou qüestions noves com per fer necessària aquest tipus d'assemblea perquè els mecanismes previstos no hi responguessin prou.

Per dir-ho de manera entenedora és allí on es va trobant l'agenda de les qüestions realitzades i de les pendents. És missió del Magisteri. Sabem perfectament –és clar!– que la decisió de la convocatòria d'un concili pertany exclusivament al Papa.

Quelcom de tot això vaig poder palesar quan a la mort del papa Joan Pau II se'm va demanar una reflexió sobre el paper que havia tingut al llarg del seu extens pontificat en un món tan especialitzat i que havia tingut un canvi tan accelerat com el de la salut (“*Labor Hospitalaria*”). Jo mateix vaig quedar sorprès en descobrir –a base d'estudiar-ho a fons– l'enorme paper que en aquest camp de la Pastoral de la Salut hi havia hagut com a

recepció del text conciliar, fent-lo créixer de manera sorprenent.

Vaig poder mostrar aleshores com la recepció també havia de ser rebuda, amb la qual cosa continuava aquest cercle meravellós de vida eclesial en l'Esperit, fet de diàleg intens amb l'home d'avui i les seves situacions analitzades des de l'Evangeli.

Traspasant-ho al meu camp d'estudi vaig veure que com a fenomen avui estava passant el mateix que havia passat en tants concilis antics fins i tot els més dogmàtics: el diàleg de recepció posterior aclaria el concili realitzat i a vegades obligava la convocatòria d'un de nou. És el que continuem vivint amb naturalitat quan professem en la litúrgia l'anomenat credo apostòlic provinent del concili de Nicea del 325, eixamplat en el conegut com a nicenoconstantinopolità, fruit del concili de Constantinoble del 381: havia fet falta continuar reflexionant per aclarir moltes coses a la llum de l'Esperit! Enmig la teologia hi té i hi ha de tenir un paper prou destacat, però ara no cal pas aprofundir aquest paper. N'hi ha prou amb tenir-ho en compte.

Una primera valoració sobre la recepció

Hi ha dos documents magisterials, grossos, que són recepció expressa del concili Vaticà II i que, després del que hem dit, ja s'entén que ells mateixos també demanen recepció. Són el Codi de Dret Canònic (1983) i el Catecisme de l'Església Catòlica (1992). La pregunta per tant s'ha de continuar

formulant: s'han "rebut" per part del Poble de Déu?

El Concili Provincial Tarraconense (1995) dut a terme a casa nostra al cap i a la fi també és recepció del Concili Vaticà II, i aquesta crec que ha de ser la seva clau de lectura. Per això mateix és una eina pastoral d'un valor inestimable a casa nostra.

Estem, doncs, en temps de recepció del concili, i la celebració del cinquantenari ho recorda. La pregunta però és obligada: quan temps dura aquest procés de recepció? Cal preguntar-s'ho perquè es plantegen noves situacions que demanen noves respostes. Cal valorar, doncs, com estem, i si hi ha prou temes nous que per ells mateixos reclamessin un nou concili (J. M. Rovira Belloso). Per això és tan important recordar algunes coses del Vaticà II, fonamentals per veure si ja s'han rebut o si cal re-emprendre-les.

Encara en aquest context de recepció cal valorar molt positivament l'edició "nova" (2003) del concili en el llatí original i en versió catalana, perquè en la presentació de cada document conciliar els professors de la Facultat de Teologia de Catalunya als quals es va encarregar van fer precisament aquesta labor imperiosa de veure'n la recepció magisterial fins a aquell moment. És un treball de gran valor.

Algunes dades sobre el mateix Concili

És prou conegut que no s'esperava la convocatòria d'un concili quan

el 1959 el papa Joan XXIII en va anunciar la convocatòria. Es va pensar fins i tot si voldria ser una mena de continuació del Vaticà I que s'havia tancat en fals (1870) o, més exactament, no s'havia clausurat. Aquell concili s'havia convocat pel tema de l'església i del papat, i és el que defineix la infal·libilitat papal.

Són prou coneguts també els problemes que hi va haver en el desenvolupament intern del concili. Hi ha prou molt bona documentació. Ara no ens afecta. Però al cap i a la fi la seva realització va posar de manifest la necessitat que n'hi havia. Tot era obra de l'Esperit i això no ho hauríem de perdre mai de vista. Com també la recepció conciliar és obra de l'Esperit i per tant no pot anul·lar mai allò que el mateix Esperit ha edificat. Recordant el títol d'un llibre elaborat també per professors de la Facultat de Teologia de Catalunya, s'ha de proclamar ben fort "la impossible restauració" en el sentit d'un retorn que pretengui restaurar la situació anterior, o anul·lar la labor del concili i la seva recepció. És cert tanmateix que es donen sempre moviments de pèndol en la història, i que potser avui estem en una onada d'aquest moviment que dona veu i altaveu a una aparença de restauració. És certament impossible precisament per la fe ferma en què és obra de l'Esperit.

A Catalunya es van donar unes peculiaritats força especials en relació al concili i a la seva recepció. El concili es va ajuntar a una situació social, política i cultural determinada. I ens va anar molt bé. Ens el vàrem "creure" a fons. No cal pas estendre-

s'hi més. Encara avui això és contrastant.

Quan i com es fa el judici d'un concili? Des de quina perspectiva cal fer-lo? És suficient la perspectiva del cinquantenari en què estem? Els concilis de la història havien estat sobretot dogmàtics o doctrinals. És ben sabut que aquesta no va ser de cap manera la finalitat del Vaticà II que va ser definit com un concili amb voluntat pastoral, una dimensió nova en la història, amb una forta càrrega teològica. Fins i tot, tenint present això, es va qüestionar en el seu moment la necessitat d'un catecisme que resumís el concili: era possible? era necessari?

Els concilis de la història havien estat sobretot dogmàtics o doctrinals.

La valoració des de la perspectiva pastoral ha de ser totalment nova perquè mai no s'havia donat en la història un concili pastoral. I des de la perspectiva teològica i espiritual el concili va representar un moviment de fons molt important que es resumeix normalment dient que va promoure un retorn a les fonts bíbliques i patristiques. Segur que encara hi ha molta feina de recepció per dur a terme i que aquella que s'ha fet no es pot pas anul·lar amb una voluntat de retorn a les perspectives dogmàtiques anteriors oblidant la recuperació bíblica i patristica, o de retorn a una presència de l'Església en el món sense tenir present el canvi notable que ha sofert el

món, canvi inusitat en el període post-conciliar en què estem.

D'aquí la meua ferma convicció i el meu ferm optimisme en el sentit de l'impossible retorn a situacions anteriors. Ve de la ferma creença en l'Esperit que fa relativitzar aquests moviments restauracionistes per espectaculars i cridaners que puguin semblar, i mena a analitzar els moviments de fons. I aquests són obra de l'Esperit. A les seves mans estem.

Per això val la pena –per no oblidar la jerarquia de veritats del mateix concili– tornar a fer la llista dels documents conciliaris per veure després la valoració del procés de recepció en què estem.

El que es coneix normalment com els quatre pilars del concili són les 4 constitucions, els documents més importants: *Dei Verbum* (Constitució Dogmàtica sobre la Divina Revelació); *Lumen Gentium* (Constitució Dogmàtica sobre l'Església); *Sacrosanctum Concilium* (Constitució sobre la Sagrada Litúrgia); *Gaudium et Spes* (Constitució Pastoral sobre l'Església en el món actual).

Hi va haver unes Declaracions conciliaris: *Gravissimum Educationis* (Declaració sobre l'Educació Cristiana); *Nostra Aetate* (Declaració sobre les relacions de l'Església amb les Religions no cristianes); *Dignitatis Humanae* (Declaració sobre la llibertat religiosa).

Vénen tot seguit els Decrets conciliaris: *Ad Gentes* (Decret sobre l'activitat missionera de l'Església);

Presbyterorum Ordinis (Decret sobre el ministeri i vida dels preveres); *Apostolicam Actuositatem* (Decret sobre l'apostolat dels laics); *Optatam Totius* (Decret sobre la formació sacerdotal); *Perfectae Caritatis* (Decret sobre l'adequada renovació de la vida religiosa); *Christus Dominus* (Decret sobre el ministeri pastoral dels Bisbes); *Unitatis Redintegratio* (Decret sobre l'ecumenisme); *Orientalium Ecclesiarum* (Decret sobre les Esglésies orientals catòliques); *Inter Mirifica* (Decret sobre els Mitjans de comunicació social).

Només em referiré a les quatre Constitucions, i de cadascun d'aquests quatre pilars, integrant-hi les declaracions i els decrets afins, em limitaré a destacar algunes coses, no pas a fer un resum, de l'avenç que va representar –les llums–, i les qüestions que al meu entendre queden pendents –les ombres–. Evidentment tot serà fet d'una manera molt sintètica i sense cap voluntat de marcar-hi cap ordre de prioritats.

***Sacrosanctum Concilium* (Constitució sobre la Sagrada Litúrgia)**

Va ser el primer document conciliar i es nota. Va ser el punt d'arribada del sòlid moviment litúrgic anterior. Moltes decisions que va prendre sobre la necessària reforma litúrgica van quedar encarregades a les comissions posteriors que són les que la van anar duent a terme.

És notable la recuperació del valor de l'assemblea, el poble de Déu en la celebració. La recuperació de la llen-

gua vernacla. La recuperació de la Paraula de Déu en qualsevol celebració, i de l'homília d'acord amb la recuperació bíblica. El retorn a la centralitat de l'Eucaristia, a la unitat de la Iniciació Cristiana, els canvis essencials en alguns sacraments (confirmació, unció...), els catecumenats, els sacramentals, la recuperació de l'any litúrgic, la recuperació dels ministeris laicals... El valor de la participació en la celebració i el paper que comporta com mai l'*ars celebrandi*.

Segur que caldrà continuar reflexionant molt sobre el ministeri ordenat. També sobre el valor de l'assemblea reunida, com a Poble de Déu. El sacrament de la Penitència reclama una serena reflexió. La unitat de la Iniciació Cristiana volguda però no recuperada. Caldrà fer un nou plantejament del tema del precepte. I caldrà continuar aprofundint sobre el valor del diumenge. I no es pot oblidar que tenim una problemàtica molt gran degut a la manca de vocacions que fan reflexionar sobre les Assemblees Dominicals en absència de prevere.

***Lumen Gentium* (Constitució Dogmàtica sobre l'Església)**

És la primera vegada en la història en què per parlar de l'Església es parla del poble de Déu abans de la jerarquia i això és molt significatiu. I per parlar de l'Església es fan servir les imatges bíbliques i patristiques, entre les quals, de gran valor, la imatge Església sacrament. L'eclesiologia subjacent i que ha estat ben rebuda és sens dubte la de l'Església comunitat. La recuperació de la col·legialitat a imatge i semblan-

ça de la primera Església és un altre dels grans avenços que cal anar fent més operatiu. Té molt valor la reflexió sobre el sacerdoci comú i el sacerdoci ministerial i la seva diferenciació. La manera de parlar de l'Església permet el treball ecumènic, tot i que continua fent córrer rius de tinta el tema del "*subsistit in*". També es fonamental parlar de la Mare de Déu dins de l'Església.

És la primera vegada en la història en què per parlar de l'Església es parla del poble de Déu abans de la jerarquia i això és molt significatiu.

Entre les qüestions pendents és clar que no acaben de funcionar els sínodes com a expressió de la col·legialitat desitjada. Tampoc no és encara prou clar el paper de les Conferències Episcopals. I l'eterna reforma pendent de la cúria vaticana intentada repetidament. El mateix papa Joan Pau II va demanar solemnement una reflexió sobre tema del papat i com exercir-lo (*Ut unum sint*) cosa que hauria d'incloure el tema de l'edat i de la possible renúncia. No està solucionat tampoc el tema del nomenament dels bisbes. I cal reflexionar encara sobre el col·legi cardenalici. És evident que avui estem en una mena d'encallament en el treball ecumènic després d'uns anys molt fructuosos. Caldrà revisar bé la pri-

macia que s'ha donat als anomenats nous moviments i a la seva identitat. Aquesta situació ha portat també a no poques friccions amb la vida religiosa.

***Dei Verbum* (Constitució Dogmàtica sobre la Divina Revelació)**

El document destaca el valor de les fonts de la Revelació, és a dir, de l'Esclitura i la Tradició. Per això promou amb molta valentia la recuperació de la Paraula de Déu, la Bíblia, i el seu estudi a fons, amb totes les conseqüències, i en el mateix nivell la recuperació dels Pares de l'Església i de tota la literatura de la seva època com a testimonis privilegiats de la tradició. Això porta a promoure la catequesi des de la perspectiva bíblica rescatant-la de la dogmàtica en què estava encasellada.

Però, encara no hem retrobat prou els Pares de l'Església amb el perill de reduir la tradició al magisteri, amb la no aplicació de la jerarquia de veritats que tan bé defineix el text. Sembla que es vulgui retornar a un catecisme "doctrinal i moral". I és prou evident per tants casos ben coneguts que sembla que no hi ha suficient llibertat d'expressió teològica en la mateixa església. En aquest sentit, segur que cal replantejar el paper que ha de fer l'anomenada "doctrina de la fe" en els seus diversos nivells. Altrament ens haurem de preguntar on són els teòlegs d'avui.

***Gaudium et Spes* (Constitució Pastoral sobre l'Església en el món actual)**

L'home és el camí de l'Església. Quin valor més gran no té aquesta

dimensió antropològica que el concili fa seva, amb el reconeixement de les ciències de l'home. Així es dona una simpatia i estima gran per un món que fins aquell moment era considerat hostil, amb un reconeixement explícit dels molts valors que hi ha sense condemes fàcils sinó arribant a demanar perdó per haver estat també causa de fenòmens com l'ateisme. Tot això obre camí a la defensa de la llibertat religiosa prou qüestionada abans.

El reconeixement de l'autonomia de les coses temporals és prou important i continua el solc de la moral social en la Doctrina Social de l'Església. Això comporta una relació nova de l'Església amb la comunitat política, i l'econòmica. Amb una simpatia pels mitjans de comunicació social, tan nous en aquell moment i que han evolucionat d'una manera insospitada. Es reformula també la relació entre fe i ciència, entre raó i fe. En definitiva l'Església ha d'estar situada en el servei i no pas en el poder.

Però continuem tenint el problema de l'estat Vaticà que comporta el fet que el papa és cap d'estat. No està pas del tot solucionada la relació amb els estats. I no diguem ja el paper dels nuncis prou ambivalent.

Es donen avui una pila de problemes morals deguts a l'enorme avenç produït en el camp de la ciència i de la bioètica, amb una manera d'intervenir de l'Església, sovint desafortunada. També es dona una mena de desconeixement i per tant de bon ús dels nous mitjans de comunicació social.

Sembla que l'Església ha perdut la capacitat de denúncia davant les reali-

tats d'injustícia sobretot econòmiques. I encara no es veu l'Església com a lliure del poder d'aquest món. Encara no és pobra ni gratuïta. I tenim un problema greu de llenguatge! Serà això el que ha de portar a parlar de nova evangelització?

Un darrer judici: oberts a l'esperança

El Concili Vaticà II va representar una avançada enorme. L'Església va obrir portes i finestres i hi va entrar l'aire fresc de l'Esperit. L'Església esdevenia, fent servir la coneguda frase de Joan XXIII, la font enmig de la plaça del poble on tothom podia abeurar-s'hi. El concili era un acte de gran fidelitat a l'Evangelí, perquè en ell l'Església es preguntava i responia sobre com ho havia de fer per a portar la Bona Nova de sempre en les noves condicions del món i de l'home. Estic fermament convençut que no hi ha camí de retorn al camí fet pel concili. Per més veus de profetes de calamitats –tornant a citar el beat papa– que puguin sorgir i que sembli que ressonen amb força. Si se senten és precisament perquè els mitjans de comunicació tendeixen a ressaltar precisament allò que és dissonant i no pas

L'Església va obrir portes i finestres i hi va entrar l'aire fresc de l'Esperit.

allò que va d'acord amb la pròpia Església. Com amb qualsevol notícia; aquesta és la seva gramàtica legítima. No pot ser, doncs, per massa motius, però sobretot pel paper de l'Esperit. Perquè el concili és obra de l'Esperit, i la seva recepció també. I no es pot lluitar contra l'Esperit.

També he pogut mostrar com crec que hi ha mecanismes que s'haurien d'anar fent treballar molt més per continuar avançant, és a dir, per continuar fent que el concili doni de si tot allò que conté i superi tants encallaments inútils i esgotadors. Podria ser també que el fet que no s'avanci més sigui degut a la situació mateixa dels papats que hi ha hagut posteriorment, on diverses circumstàncies històriques, que són prou conegudes de tots, fan que s'hagi tornat a donar una rellevància prou gran a la cúria vaticana, i no oblidem que per definició aquesta és immobiliària, com ho mostren tots els intents de reforma que els diversos papes han intentat d'emprendre i que han quedat a mig camí.

Hem pogut esbossar una bona llista de temes que queden encara a mig camí en la recepció del concili. Al costat d'una bona colla que responen a l'evolució ràpida i inusitada que s'ha produït en el nostre món al llarg d'aquest temps i que fan que la pregunta eterna de com s'ha d'evangelitzar esdevingui novament actual. Crec que aquesta ha de ser l'agenda d'un nou pontificat. Perquè crec fermament que és l'agenda de l'Esperit. En ell es fonamenta la meva esperança!

***II. Presentació de les 4
Constitucions Dogmàtiques
del Concili Vaticà II***

Lumen Gentium, actualitat

MN. CINTO BUSQUET, rector a Puigcerdà. Professor de Teologia.

La promulgació de la constitució dogmàtica sobre l'Església *Lumen Gentium*, el 21 de novembre 1964, a la conclusió de la tercera sessió del Concili, aprovada quasi per unanimitat, representà un cruïlla decisiva en el desenvolupament dels treballs conciliars. Una comprensió més aprofundida de si mateixa, de la seva naturalesa i de la seva missió, permeté a l'Església d'entendre com respondre amb més encert als reptes del món contemporani, i com renovar-se internament per comunicar més eficaçment el seu missatge universal de salvació. Els decrets conciliars sobre la funció pastoral dels bisbes, sobre el ministeri i la vida dels preveres, sobre l'actualització de la vida religiosa, sobre l'apostolat dels laics i sobre l'activitat missionera de l'Església, desenvoluparen i establiren successivament maneres concretes d'aplicació de les grans intuïcions teològiques d'aquesta constitució dogmàtica.

L'Església, com a institució amb dos mil anys d'història i en contacte amb les diverses cultures, ha rebut nombroses influències que han anat configurant la seva estructura i les dinàmiques i l'estil de la seva activitat. És per això que li és sempre necessari redescobrir el sentit originari de la seva missió i de la seva raó d'existir, i fer l'esforç de renovar-se i adaptar-se a les noves situacions que ha d'afrontar,

a fi de ser ella mateixa més fidelment a la seva natura i dur a terme més coherentment la tasca que li ha estat encomanada per Crist. En aquest sentit, a gairebé mig segle de la seva promulgació, la doctrina eclesiològica que brolla del document conciliar *Lumen Gentium* manté tota la seva actualitat i és un punt de referència obligat en qualsevol reflexió sobre el moment actual de l'Església.

“Crist és la llum dels pobles” és la primera afirmació d'aquesta constitució dogmàtica. L'Església no viu per ella mateixa ni es proposa a si mateixa independentment de la persona de Crist. Té sentit i aconsegueix la seva funció només en la mesura que fa possible que es faci present Jesús, com a Senyor Ressuscitat i com a Salvador de tota persona humana, en els diversos llocs on ella actua i exerceix el seu ministeri sacramental. La seva missió és la de deixar resplendir la claror de Crist al llarg dels segles i arreu del món. En aquest moment de grans transformacions i de retrocés sociològic de la presència pública de l'Església en diversos països d'Occident i també a casa nostra, és bo recordar-nos que el nostre objectiu prioritari com a Església no és el de projectar-nos socialment com a institució, sinó el de transmetre amb potència el missatge de Jesús i portar-ne la seva presència, a fi de ser com Ell i amb Ell expressió

del Regne de Déu que continua fent-se visible i tangible. La missió de l'Església és la "d'anunciar i d'establir enmig de totes les nacions el Regne de Crist i de Déu", ja que ella mateixa n'és "el germen i l'inici" (LG 5).

L'essència íntima de l'Església és la d'ésser, com diu sant Cebrià, "un poble aplegat per la unitat del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant" (LG 4). És només, doncs, des de la dinàmica trinitària de Déu mateix que es pot entendre quina ha de ser la dinàmica interna i externa de l'Església. Déu mateix, comunió perfecta d'amor en qui alteritat i identitat no es contraposen, i en qui diversitat i unitat completament s'harmonitzen, és la font d'on l'Església poua i l'objectiu final al qual constantment aspira. La reflexió sobre l'Església, per tant, s'ha de fonamentar tothora en l'aprofundiment del caràcter trinitari del Déu que s'ha revelat en la persona de Jesús i que l'Església anuncia i comunica.

La reflexió sobre l'Església, per tant, s'ha de fonamentar tothora en l'aprofundiment del caràcter trinitari del Déu que s'ha revelat en la persona de Jesús i que l'Església anuncia i comunica.

L'Església, Poble de Déu

Tot i que recull la doctrina sobre l'Església com a Cos de Crist, aprofundida per Pius XII en la seva encíclica *Mystici Corporis Christi* (1943), aquesta constitució conciliar subratlla i aprofundeix sobretot la imatge de l'Església com a Poble de Déu, i s'enllaça directament amb la primera encíclica de Pau VI, *Ecclesiam Suam* (1964), publicada tres mesos abans, en la qual el Papa indica la necessitat que l'Església prengui més consciència de si mateixa i de la pròpia missió en el món, es renovi i, a través del diàleg a diferents nivells, acompleixi millor la seva tasca evangelitzadora.

Un moment clau del procés de redacció de *Lumen Gentium* fou durant l'interval entre la primera i la segona sessió conciliar (1962-1963), quan el cardenal Suenens proposà en les reunions de la Comissió de Coordinació que s'inserís al text base de treball, entre el primer capítol sobre el misteri de l'Església i el segon sobre la seva constitució jeràrquica, un nou capítol sobre l'Església com a Poble de Déu. Aquesta modificació en l'estructura i la disposició dels continguts en el document, comportà un canvi substancial que féu superar de forma radical una visió piramidal i clerical de l'Església, i deixà palès que la sacramentalitat de l'Església sorgia del conjunt dels seus membres i podia ser viscuda i manifestada, tot i que de maneres diferents, per tots ells. És tota l'Església, en la seva unitat i diversitat de vocacions i ministeris en comunió, en unitat amb Crist el seu Cap, la qui està cridada a anunciar el disseny salvífic universal del Pare, a continuar la

missió i l'obra del Fill, i a deixar-se guiar per l'Esperit Sant.

El distintiu d'aquest poble és “la dignitat i la llibertat dels fills de Déu”; la seva llei, el manament nou de Jesús (cf. Jn 13,34); el seu objectiu, l'expansió del Regne de Déu. Tot i aparèixer sovint com un “petit ramat”, aquest poble és “el germen més fort d'unitat, d'esperança i de salvació per a tot el gènere humà” (LG 9). És l'Església com a comunitat dels batejats, que viu segons la dinàmica de l'amor que ha mostrat Jesús, la qui és constituïda com a “sagrament”, és a dir, com a “signe i instrument de l'íntima unió amb Déu i de la unitat de tot el gènere humà” (LG 1). La vocació com a cristians rebuda amb el baptisme, doncs, comuna a tots els membres de l'Església, precedeix i fonamenta les diverses vocacions específiques i tots els ministeris que s'exerceixen dins i des de l'Església.

L'afirmació que el sacerdoci comú de tots el fidels i el sacerdoci ministerial o jeràrquic “tots dos participen, cadascun a la seva manera, de l'únic sacerdoci de Crist” (LG 10), ens és molt suggeridora també avui, en el nostre context d'escassetat de ministres ordenats, i ens pot esperonar a cercar junts camins nous de revitalització de les nostres comunitats i de la presència cristiana a la nostra societat.

L'especificació que el sacerdoci comú i el sacerdoci ministerial “per bé que es diferenciïn essencialment i no sols en grau, s'ordenen tanmateix l'un a l'altre” (LG 10), ens indica clarament que tots dos són necessaris per-

què l'Església pugui acomplir la seva missió, i alhora, tot i no treure res a la importància del sacerdoci ministerial, aclareix que no és possible exercir correctament el ministeri ordenat si no es té en compte suficientment el caràcter “sacerdotal” de tot el poble cristià. Tots els cristians, a través dels sagraments i de les virtuts, exerceixen el seu sacerdoci reial, i tots són cridats a la santedat, cadascun segons la pròpia vocació (cf. LG 11).

No es tracta de “clericalitzar” els laics ni tampoc de “secularitzar” els clergues, com dissortadament a vegades s'ha intentat fer, sinó d'anar a les arrels de la vocació cristiana, comuna a tots, i adonar-se de la dignitat compartida com a cristians, i així en una veritable comunió, junts com a Poble de Déu, ser capaços de mostrar-nos al món autènticament com a seguidors del Crist. De fet, el Mestre ens va deixar dit clarament que seriem reconeguts com a deixebles seus per l'amor que ens tindriem entre nosaltres (cf. Jn 13,35), i no tant pel lloc que ocupariem en la seva Església o el ministeri que hi exerciríem.

Catolicitat dialogant

L'Església es reconeix i es redescobreix realment “catòlica”: un únic Poble de Déu que s'estén arreu de la terra i que està constituït per membres de molts pobles, llengües i cultures, i de totes les condicions i estats de vida. En aquesta universalitat del Poble de Déu, s'expressa l'essència de l'Església com a signe i instrument d'unitat de tota la família humana.

L'Església es reconeix i es redescobreix realment "catòlica": un únic Poble de Déu que s'estén arreu de la terra i que està constituït per membres de molts pobles, llengües i cultures, i de totes les condicions i estats de vida.

El Concili sanciona de forma definitiva que l'Església no s'identifica exclusivament amb cap cultura i que, al mateix temps, entra en diàleg amb totes elles, tot valorant i assumint el patrimoni que cada cultura posseeix: "Predicant l'Evangeli, l'Església (...) aconsegueix que tot allò de bo que es troba en el cor i en la ment dels homes o bé en els propis ritus i en les cultures dels pobles no solament no desaparegui, sinó que es millori, s'elevi i es perfeccioni per a glòria de Déu, confusió del dimoni i felicitat de l'home" (LG 17).

La inculturació de la vida eclesial i del missatge evangèlic, en els diversos àmbits i cultures, ha estat durant el període postconciliar, i continua essent avui dia, un dels grans temes d'aprofundiment pastoral i teològic. L'Església catòlica, precisament perquè és universal, no pot prescindir ni

menystenir el particular. Només arreplantant-se de debò en una gran multiplicitat d'espais vitals i àrees culturals, expressa la capacitat integradora de la seva catolicitat.

Aquesta projecció "catòlica" de l'Església, tanmateix, no s'exhaureix en la varietat cultural i social dels seus membres, sinó que es manifesta també en la seva plena obertura envers tots els qui no en són.

Lumen Gentium defineix que l'Església de Crist, visible i espiritual alhora, una, santa, catòlica i apostòlica, "com a societat constituïda i organitzada en el món perdura en l'Església catòlica, governada pel successor de Pere i pels bisbes en comunió amb ell" (LG 8), però alhora reconeix que "l'Església se sent unida per moltes raons amb aquells qui, pel fet de ser batejats, s'honoren amb el nom de cristians, però no professen íntegrament la fe o no conserven la unitat de comunió sota el successor de Pere" (LG 15). L'obertura ecumènica del Concili és, sens dubte, un dels seus trets més significatius; i l'acostament fratern i sincer de l'Església catòlica a les diverses Esglésies cristianes, un dels seus fruits més valuosos. Tanmateix, després d'uns primers anys de grans avenços ecumènics i de moltes expectatives, també és cert que han seguit anys d'un cert desencís en no veure a curt termini resultats més concrets.

L'expressió *subsistit in Ecclesia catholica* de LG 8 ha estat àmpliament comentada i interpretada de formes diferents. En qualsevol cas, no es tracta de deixar pas a un relativisme eclesiolò-

gic i considerar l'Església catòlica tan sols com una Església més entre les altres: l'Església catòlica, tot i reconèixer les altres Esglésies com a germanes i posar-se en diàleg humil amb totes elles, continua considerant-se a si mateixa dipositària, al voltant del successor de Pere, d'aquell principi d'unitat que garanteix la plena eclesialitat de la comunitat dels seguidors de Crist. És precisament aquesta autoconsciència d'integritat eclesial fonamentada en la fidelitat a la successió apostòlica i a la seu del bisbe de Roma, allò que esperona l'Església catòlica a no defallir en la recerca de la plena comunió entre totes les Esglésies cristianes, tot i que continuïn existint esculls de separació aparentment insuperables. Certament, també des de la perspectiva actual de la necessitat i la urgència d'una nova embranzida evangelitzadora, el compromís ecumènic manté tota la seva vigència.

Per una altra banda, l'esguard "catòlic" de l'Església s'estén més enllà del món cristià, ja que "els qui encara no han rebut l'Evangelí guarden relació amb el poble de Déu per diferents motius" i "tot allò que es troba en ells de bo i de veritable, l'Església ho considera com una preparació a l'Evangelí i com un do d'aquell que il·lumina tot home perquè arribi a tenir la vida" (LG 16). La valoració positiva dels camins de fe i de les experiències religioses més enllà de les fronteres del cristianisme, és una altra de les grans fites aconseguides amb el Concili. En l'etapa postconciliar, l'Església catòlica ha estat capdavantera del diàleg i de la col·laboració interreligiosa, i és precisament aquesta seva actitud dialogant i profundament respectuosa

envers les altres religions i les persones de bona voluntat sense una fe religiosa, allò que la pot fer més creïble i atraient a les societats postmodernes secularitzades.

Amb *Lumen Gentium* i amb la constitució pastoral *Gaudium et Spes* sobre l'Església en el món contemporani, així com amb els tres decrets conciliaris respectivament sobre l'ecumenisme, sobre la relació de l'Església amb les religions no cristianes i sobre la llibertat religiosa, podem dir que l'Església inicia a comprendre i a viure la seva catolicitat d'una nova manera nova. Una catolicitat entesa no com afirmació d'una identitat exclouent i combativa en contrast amb altres identitats, sinó com obertura universal, sincera i dialogant, respectuosa amb les diverses identitats, en les quals s'hi descobreix i s'hi reconeix l'acció de l'Esperit de Déu en la mesura que aquestes siguin portadores de bondat, de bellesa i de veritat. En un temps en què pot sorgir en alguns la temptació d'aferrar-se a una identitat catòlica "forta" en oposició a una societat secularitzada per superar possibles crisis d'identitat, és bo tenir sempre present l'esperit veritablement "catòlic" del Concili que ens empeny a mantenir-nos en diàleg cordial i amant amb totes les realitats religioses, culturals i socials del món d'avui.

Església en comunió

A partir del Sínode dels Bisbes del 1985, que va tractar sobre la recepció del Concili als vint anys de la seva clausura, s'ha tendit a resumir l'eclesiològia conciliar en l'expressió "ecle-

siologia de comunió”, tot i que el mot *communio* no sigui una de les paraules més recurrents dels textos conciliaris. Com va indicar el cardenal Ratzinger al seu moment en un assaig sobre l’eclesiologia de *Lumen Gentium*¹, els elements essencials del concepte cristià de *communio* es troben expressats a *IJn* 1,3-4: “A vosaltres us anunciem allò que hem vist i sentit, perquè també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres, que estem en comunió amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist. Us escrivim tot això perquè la vostra joia sigui completa”. La comunió eclesial, doncs, sempre comporta contemporàniament una dimensió horitzontal i una dimensió vertical: fraternitat experimentada i compartició espiritual plena en el si del Déu trinitari, que és l’origen i el fonament de tota experiència humana de comunió fraterna. I és en aquesta comunió amb els altres i amb Déu, que es pot assolir la plenitud existencial que s’expressa com a joia profunda sense ombra d’insatisfacció.

Des d’aquesta perspectiva de la vida eclesial en veritable comunió cristiana, cal llegir els capítols de *Lumen Gentium* sobre la constitució jeràrquica de l’Església i en particular de l’episcopat, sobre els laics i sobre els religiosos, així com també el capítol VII sobre el caràcter escatològic de l’Església pelegrina i la seva unió amb l’Església del cel.

Completant la doctrina del Concili Vaticà I sobre el primat del Papa, *Lu-*

men Gentium elabora la doctrina sobre la sacramentalitat del ministeri dels bisbes com a successors dels apòstols, als quals atribueix “la plenitud del sagrament de l’orde, una plenitud que tant la tradició litúrgica de l’Església com la veu dels sants pares anomenen sacerdoci suprem, cim del ministeri sagrat”. Tanmateix, els oficis de santificar, d’ensenyar i de governar, que rep tot bisbe amb la consagració episcopal, “no es poden exercir si no és en comunió jeràrquica amb el cap i els membres del col·legi” (LG 21). Així mateix, el col·legi dels bisbes “només té autoritat en tant que hom el considera unit, en qualitat de cap, al Romà Pontífex, successor de Pere” (LG 22) i, en la tasca comuna d’anunciar l’Evangeli arreu del món, tots els bisbes “tenen l’obligació de col·laborar entre ells i amb el successor de Pere” (LG 23). La gràcia d’estat que el ministeri episcopal comporta, doncs, està supeditada al fet que el bisbe estigui realment en comunió amb el Papa i la resta del col·legi episcopal. Ningú en si mateix, fora de la comunió eclesial, no pot eficaçment santificar, ni correctament ensenyar, ni justament governar. I és precisament en la comunió afectiva i efectiva entre els bisbes i entre tots els membres de l’Església, com s’ha subratllat posteriorment en moltes intervencions i documents magisterials, que l’Església aconsegueix dur a terme la seva missió segons el voler de Déu i portar abundants fruits. La col·legialitat dels bisbes, amarada de fraternitat, es constitueix com el fonament eclesiològic

---

1. J. RATZINGER, *L’eclesiologia della Costituzione Lumen Gentium*, “Nuova Umanità” XXII (2000/3-4), 383-407.

sobre el qual i a partir del qual la comunió s'estén a tot el teixit eclesial: el bisbe amb els preveres, els preveres "lligats entre ells per una íntima fraternitat" (LG 28), els preveres amb els laics, els religiosos amb els seus diversos carismes, entre els laics "cridats d'una manera especial a fer present i activa l'Església en aquells llocs i circumstàncies on ella no pot esdevenir la sal de la terra si no és a través d'ells" (LG 33).

És des d'aquesta òptica de la comunió que es produeix la revaloració de les Esglésies locals, en les quals i a partir de les quals "existeix l'Església catòlica una i única" (LG 23), i es troba un nou camí per harmonitzar millor la unitat catòlica de l'Església universal al voltant del successor de Pere amb la necessària autonomia de les Esglésies particulars governades pels seus respectius Pastors.

L'esperit de comunió, encarnat a tots els nivells de la vida eclesial, és el que hauria de fer possible que els laics tinguessin en l'Església el paper que els correspon "d'acord amb els coneixements, la competència i el prestigi de què frueixen" (LG 38), i fos suficientment reconeguda i promoguda la seva dignitat i la seva responsabilitat. El cert, tanmateix, és que, tot i que s'ha escrit i parlat molt sobre comunió i responsabilitat entre tots a l'Església, encara hi ha molt camí a fer a fi que les dinàmiques eclesials a tots els nivells siguin plenament comunionals i se superin vells esquemes clericals, excessivament personalistes i poc dialogants.

En aquest sentit, probablement l'assignatura pendent de l'*aggiorna-*

mento que el Concili Vaticà II va voler promoure és la necessària suficient revaloració de la dona en la corresponsabilitat en els diversos aspectes de la vida eclesial. Personalment, crec que un camí que podria ser bo per assolir-la seria obrir la porta del diaconat permanent a les dones, que probablement duria un enriquiment substancial de la vida interna eclesial i una potenciació significativa de l'activitat pastoral i apostòlica de l'Església. Per motius teològics i eclesiològics, certament no pas històrics, pot tenir sentit reservar l'episcopat i el presbiterat a l'home, per la sacramentalitat d'aquests ministeris que s'exerceixen *in persona Christi Capitis*; però no hi ha cap raó de pes, fora del masclisme que ha imperat a la societat i també a l'Església durant massa segles, que impedeixi que la dona pugui exercir el diaconat *in persona Ecclesiae*. Cal saber llegir els signes dels temps, i la subordinació *de facto* de la dona a l'home en la vida eclesial no és només anacrònica, sinó també contrària a l'esperit d'igualtat i fraternitat de l'Evangeli. Introduir la dona dins de l'estructura jeràrquica de l'Església, a través del ministeri diaconal, podria ser un bon catalitzador per superar millor velles dinàmiques clericals i individualistes, molt arrelades en la vida eclesiàstica, i avançar cap a un model eclesial més comunitari, més participatiu, més fratern. Les conseqüències pràctiques de tenir diaconesses es podrien veure fàcilment a tots els nivells: des de tenir dones en el col·legi cardenalici amb el dret d'escollir el Papa fins a la revitalització pastoral de moltes petites parròquies rurals desateses pastoralment per manca de preveres.

L'assignatura pendent de l'aggiornamento que el Concili Vaticà II va voler promoure és la necessària suficient revaloració de la dona en la corresponsabilitat en els diversos aspectes de la vida eclesial.

Com deixà escrit Joan Pau II a la conclusió del Gran Jubileu del 2000, “fer de l'Església la casa i l'escola de comunió, aquest és el gran repte que tenim davant nostre en el mil·lenni que comença, si volem ser fidels al disseny de Déu i respondre també a les profundes esperances del món”². No es tracta tant d'una qüestió operativa sinó de promoure una espiritualitat de comunió com a principi educatiu de tots els membres de l'Església, a fi que no es creïn només estructures eclesials participatives amb vista a la comunió, sinó que es visqui entre tots realment amb esperit comunal. Sense un veritable camí de conversió en aquest sentit, adverteix el Papa, “de poc servirien els instruments de la comunió.

Es convertirien en mitjans sense ànima, màscares de comunió més que les seves formes d'expressió i creixement”³.

Tots cridats a la santedat

Després d'un llarg procés de molts segles en què el fossat entre jerarquia i poble cristià, entre clergat i seglars, entre cèlibes pel Regne i laics casats, es va anant eixamplant i accentuant, el Concili Vaticà II, amb la constitució *Lumen Gentium*, ha obert una etapa completament diferent de la història de l'Església en què tots els cristians, independentment de la seva vocació i de la seva funció en el cos eclesial, han estat reconeguts en la seva igual dignitat, ja que “per diferents que siguin les formes de vida i les obligacions, és una sola la santedat que cultiven tots els que són guiats per l'Esperit de Déu” (LG 41) i s'afirma sense ambigüitats que “la crida a la plenitud de la vida cristiana i a la perfecció de la caritat s'adreça a tots els fidels, de qualsevol estat o condició, i amb aquesta santedat es promou, àdhuc en la societat temporal, un estil de vida més humà” (LG 40).

L'Església és “santa” perquè Crist, l'únic “sant” amb el Pare i l'Esperit Sant, s'hi ha unit íntimament i l'ha omplerta del do de l'Esperit Sant, i és per això que dins seu “tothom, pertanyí o no a la jerarquia, és cridat a la santedat” (LG 39). Tots “en qualsevol

2. JOAN PAU II, Exhortació Apostòlica *Novo Millennio Ineunte* (2001), n. 43.

3. *Ibidem*.

condició de vida, professió o circumstància, i precisament per mitjà de tot això, es podran santificar cada dia, si ho reben tot amb fe de la mà del Pare celestial” (LG 41). La santedat a la qual tots els cristians són cridats és participació a la mateixa santedat de Déu, i nodreix i fa visible en el món la santedat de l’Església. És aquesta santedat personal i col·lectiva de l’Església, com a comunitat santificada i santificant dels deixebles de Jesús, la que garanteix la credibilitat de la proclamació de Jesucrist com a Fill de Déu i Salvador de tota la humanitat, així com l’eficàcia de l’anunci del seu Evangeli al món d’avui.

La santedat a la qual tots els cristians són cridats és participació a la mateixa santedat de Déu, i nodreix i fa visible en el món la santedat de l’Església.

En l’etapa actual en què s’insisteix en la necessitat d’una nova evangelització de la nostra societat, és bo ado-

nar-se que tots els esforços en aquesta direcció restaran més aviat estèrils si l’acció evangelitzadora no està avalada per una vida eclesial que reflecteixi aquesta santedat comunitària i personal dels seus membres. Una santedat que no vol dir absència de defectes o de límits, sinó abundància i plenitud d’amor, ja que “la caritat envers Déu i envers el proïsme és el distintiu del veritable deixeble de Crist” (LG 42).

En aquesta lògica d’una Església santa per l’amor que encarnen i transmeten els seus membres, la inserció de la reflexió sobre Maria en el misteri de Crist i de l’Església com a capítol conclusiu de *Lumen Gentium* és certament paradigmàtica. Maria, la plena de gràcia, verge i mare, model per a l’Església i per a tots els cristians, indica a l’Església quin és el camí per aconseguir el disseny de Déu sobre ella. Com Maria i amb Maria, l’Església està cridada a ser tota ella presència de Déu que s’aboca vers el món: abandó filial i confiat al Pare, acolliment ple del Fill que se’ns dona, escolta dòcil de l’Esperit que ens guia i tot ho renova. Seguint les petjades de Maria, l’Església ha de viure despreocupada de si mateixa, per viure totalment centrada en el Misteri de Déu que l’habita, i així ser tota ella al servei del Regne i en diàleg amb el món al qual està cridada a portar Crist, llum dels pobles.

Dei Verbum, la seva recepció

JAVIER VELASCO-ARIAS, Cap del Departament d'Animació Bíblica de la Pastoral del CEP.

I. Introducció

La història de la gènesi del document conciliar sobre la Paraula de Déu va ser convulsa, difícil. Malgrat algunes tímides temptatives d'aproximació als mètodes científics aplicats a l'estudi de la Bíblia, abans del Concili, la realitat és que en el camp catòlic els progressos en aquesta direcció no van ser molt significatius, fins i tot s'observava, en abundants sectors, un no dissimulat rebuig a aquests mètodes. L'inici de les sessions conciliars van estar influenciades per aquesta situació. Al mes següent de ser convocat el Vaticà II, pel papa Joan XXIII, els pares conciliars van començar a debatre l'esquema preparatori sobre el qual havien de deliberar i redactar el document conciliar sobre la Paraula de Déu, amb el títol «Constitutio de fontibus Revelationis» (Constitució sobre les fonts de la Revelació).

Segons paraules del cardenal Martini «aquella primera sessió va ser tempestuosa».¹ Hi va haver una oposició al document per part d'un sector important dels pares conciliars, mentre un altre grup ho defensava. El 20 de novembre de 1962 es va sotmetre a votació, sent rebutjat per 1.368 vots, contra 822 a favor i 19 vots nuls. Tan-

mateix, l'oposició era insuficient reglamentàriament, ja que es necessitava un mínim de dos terços per a ser retirat. El papa Joan XXIII, fent ús de les seves atribucions, va decidir sàviament retirar-lo, ja que no tenia sentit continuar amb un text tan contestat.

El romà pontífex va encarregar a una Comissió mixta la reelaboració d'un nou esquema, un esquema que va ser sotmès a milers d'observacions i substancials discussions, que van continuar durant el papat de Pau VI. El debat tan intens va significar redactar de nou l'esquema sencer, esquema que enriquit per diversos suggeriments va permetre veure la llum al text definitiu, aprovat per gairebé la totalitat dels pares sinodals presents (2.344 vots a favor i sis en contra) el 18 de novembre de 1965. El document final és d'una delicadesa i profunditat exquisida, i ha possibilitat un avanç gegantesc en el coneixement, estudi i amor a la Bíblia: *Constitució dogmàtica sobre la divina Revelació 'Dei Verbum'*.

La marxa a partir de la *Dei Verbum* ha estat llarga i fructífera, tot i que també en algun aspecte insuficient i, per què no assenyalar, en certs moments amb perill de tornar a situacions feliçment superades.

---

1. Carlo Maria MARTINI, «La centralitat de la Paraula de Déu en la vida de l'Església – L'animació bíblica de tota la pastoral», a: *Congrés Internacional sobre la Dei Verbum* (14-18 de setembre de 2005), n. 3.

II. Aportacions de la *Dei Verbum*

Podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que el Concili Vaticà II, i més concretament la Constitució *Dei Verbum*, van marcar un abans i un després en els estudis bíblics catòlics i, com veurem més endavant, en la proximitat i coneixement dels textos bíblics per part de la comunitat creient.

Algunes de les afirmacions que podem llegir en el document han estat fonamentals per poder avançar en el camp catòlic de la investigació bíblica i poder compartir els esforços realitzats fins ara per germans nostres d'altres confessions cristianes o estudiosos diversos. La primera cita que vull subratllar fa referència a l'autoria dels llibres sagrats, al costat de com s'ha d'entendre la inerrància de la Bíblia.

«Les veritats revelades per Déu, que es contenen i manifesten en la Sagrada Escripura, ens van consignar per inspiració de l'Esperit Sant. La santa Mare Església, segons la fe apostòlica, té per sants i canònics els llibres sencers de l'Antic i Nou Testament amb la seva totalitat, perquè, escrits sota la inspiració de l'Esperit Sant, tenen Déu com a autor i com a tals se li han lliurat a la mateixa Església. Però en la redacció dels llibres sagrats, Déu escollí uns homes, que va utilitzar usant les seves pròpies facultats i mitjans, de manera que actuant en ells i per ells, van escriure, com a veritables autors, tot i només allò que ell volia.

Doncs, com tot el que els autors inspirats o hagiògrafs afirmen, s'ha de tenir com afirmat per l'Esperit Sant, cal confessar que els llibres de l'Escripura ensenyen fermament, amb fidelitat i sense error, la veritat que Déu

va voler consignar en les sagrades lletres per a la nostra salvació. Així, doncs, “tota l'Escripura és divinament inspirada i útil per ensenyar, per argüir, per corregir i educar en la justícia, a fi que l'home de Déu sigui perfecte i equipar per a tota obra bona” [2 Tim., 3,16-17]» (n. 11).

És significatiu que el document conciliar reconegui una doble autoria en els llibres de la Sagrada Escripura: l'Esperit Sant i homes elegits que amb «les seves pròpies facultats i mitjans ... van escriure com a veritables autors». Això sí, obrant l'Esperit en ells i escrivint «tot i només allò que ell volia». Aquesta afirmació s'aparta diametralment de la idea d'un «dictat» per part de Déu, que no s'ha de confondre mai amb la inspiració divina que és el que defineix el Concili. I deixa oberta una porta a l'estudi dels textos, amb eines històriques, literàries, etc., ja que els autors humans van escriure, a més d'estar inspirats, fent ús de les seves pròpies facultats i mitjans, com a veritables autors.

La segona asserció, també de gran importància, es refereix a com interpretar l'afirmació de la inerrància en la Bíblia. Després de reconèixer que «els llibres de l'Escripura ensenyen fermament, amb fidelitat i sense error, la veritat que Déu va voler consignar en les sagrades lletres», immediatament, completant les afirmacions anteriors, clarificant tot el que s'ha dit precedentment, conclou «per la nostra salvació». Ja no caben comprensions literalistes dels textos bíblics, ja no és possible cercar «els tres peus al gat» per justificar errors històrics o geogràfics o cronològics o altres que qualsevol lector atent des-

cobreix en moltes ocasions en els llibres bíblics. Aquestes dades corresponen a les «facultats i mitjans» dels autors humans, amb les seves limitacions personals, socials, intel·lectuals o de coneixement d'una època i una cultura determinada. I no afecten per a res en els ensenyaments «per a la nostra salvació», de les quals reconeixem la seva fermesa, fidelitat i absència d'error, i que trobem en les Escriptures sagrades.

El nombre següent de la Constitució *Dei Verbum* ha estat definitiu per animar els exegetes catòlics en el seu treball d'estudi dels textos bíblics.

«Havent, doncs, parlat Déu en la Sagrada Escriptura per homes i a la manera humana, perquè l'interpret de la Sagrada Escriptura compregui el que Ell va voler comunicar-nos, ha d'investigar amb atenció el que van pretendre expressar realment els hagiògrafs i va voler Déu manifestar amb les paraules d'ells.

Per descobrir la intenció dels hagiògrafs, entre altres coses cal atendre “els gèneres literaris”. Ja que la veritat es proposa i s'expressa de maneres diverses en els textos de divers gènere: històric, profètic, poètic o en altres gèneres literaris. Convé, a més, que l'interpret investigui el sentit que va intentar expressar i expressar l'hagiògraf en cada circumstància concreta del seu temps i de la seva cultura, segons els gèneres literaris usats en la seva època. Doncs per entendre rectament el que l'autor sagrat va voler afirmar en els seus escrits, cal atendre curosament tant a les formes natives usades de pensar, de parlar o de narrar vigents en els temps de l'hagiògraf, com a les que en aquella època solien usar-se en el tracte mutu dels homes.

I com la Sagrada Escriptura cal llegir-la i interpretar-la amb el mateix Esperit amb que es va escriure per a treure el sentit exacte dels textos sagrats, cal atendre no menys diligentment al contingut i a la unitat de tota la Sagrada Escriptura, tenint en compte la Tradició viva de tota l'Església i l'analogia de la fe. És deure dels exegetes treballar segons aquestes regles per entendre i exposar totalment el sentit de la Sagrada Escriptura, perquè, com en un estudi previ, vagi madurant el judici de l'Església. Perquè tot el que es fa a la interpretació de la Sagrada Escriptura, està sotmès en última instància per a l'Església, que té el mandat i el ministeri diví de conservar i d'interpretar la paraula de Déu» (n. 12).

Aquí els pares conciliaris van donar un pas més cap a endavant. Parlen de diferents «gèneres literaris», el coneixement dels quals i distinció en els textos bíblics ajudarà a clarificar el seu contingut i la seva comprensió. L'aplicació de diversos mètodes d'exegesi, per a la correcta comprensió dels textos, es fa necessària, imprescindible, segons aquesta perspectiva. Encara el document aprofundirà més en aquesta direcció, esmentant les variables d'espai i de temps que també condicionen tota literatura, incloent la bíblica, i el coneixement de les quals es fa necessari, atenent «curosament tant a les formes natives usades de pensar, de parlar o de narrar vigents en els temps de l'hagiògraf, com a les que en aquella època solien usar-se en el tracte mutu dels homes». Lògicament, totes aquestes hermenèutiques no poden, no han d'eclipsar que ens trobem davant la Paraula de Déu i que, per tant, s'ha de llegir «amb el mateix Esperit amb què es va escriure per treure el sentit exacte dels textos sa-

grats» i, de la mateixa manera, s'ha de tenir en compte que són textos pertanyents a la comunitat creient, que els va entendre sempre com textos normatius, canònics i, per tant, la seva lectura idònia, adequada és sempre una lectura eclesial, comunitària, creient. Són dues cares de la mateixa moneda, no excloents sinó complementàries.

Tot el text d'aquesta Constitució conciliar està plena d'insinuacions, quan no de clares invitacions a caminar per la senda dels estudis bíblics moderns, camí que ja no té marxa enrere: «El Sagrat Concili anima els fills de l'Església dedicats als estudis bíblics, perquè l'obra feliçment començada, renovant constantment les forces, la segueixin realitzant amb tot el zel, segons el sentir de l'Església» (n. 23).

III. Progrés dels estudis bíblics

Com era d'esperar, el document conciliar va obrir una nova perspectiva en els estudis bíblics. La situació que estem gaudint actualment és el fruit exquisit d'aquella llavor que la *Dei Verbum* va plantar en el seu moment. Encara que cal reconèixer que a aquest arbre se li van empeltar algunes branques pel camí que li han donat fortalesa i continuïtat. La primera d'elles és el document de la «Pontificia Comissió bíblica», *La interpretació de la Bíblia en l'Església* (1993). El text va marcar les línies directrius de la investigació bíblica i va donar carta de

ciutadania al mètode històric-crític entre els exegetes catòlics. El document va ser presentat i avalat pel llavors prefecte de la Congregació de la Doctrina de la Fe, el cardenal Joseph Ratzinger. El papa Joan Pau II va rebre-ho i va fer un discurs ple d'elogis al document i al treball dels estudiosos bíblics.

El document conciliar va obrir una nova perspectiva en els estudis bíblics.

El mètode històric-crític va quedar reconegut com el procediment imprescindible en l'hermenèutica bíblica: «El mètode històric-crític és el mètode indispensable per a l'estudi científic del sentit dels textos antics. Ja que la Sagrada Escriptura, en tant "paraula de Déu en llenguatge humà", ha estat composta per autors humans en totes les seves parts i totes les seves fonts, la seva justa comprensió no només admet com a legítima, sinó que requereix la utilització d'aquest mètode».²

Al costat del mètode històric-crític la comissió pontificia va analitzar altres mètodes i acostaments que complementen el primer i que analitzen els textos bíblics des de diverses perspectives, indicant també les limitacions de

2. PONTIFICIA COMISIÓN BÍBLICA, *La Interpretación de la Biblia en la Iglesia*, Madrid: PPC, 1994, I.A.

cadascun d'ells, incloses les del mètode històric-crític. Com mètodes afegeix els que parteixen de l'anàlisi literària (anàlisi retòrica, anàlisi narrativa, anàlisi semiòtica) i com acostaments, els basats sobre la tradició (acostament canònic, el recurs a les tradicions jueves d'interpretació, la història dels efectes del text), els acostaments per les ciències humanes (acostament sociològic, acostament per l'antropologia cultural, acostaments psicològics i psicoanalítics) i l'acostament contextual (apropament des de les teologies de l'alliberament i acostament feminista). No hi ha condemna de cap dels mètodes i acostaments, com a molt assenyalava les seves limitacions. L'única excepció a aquesta regla és la lectura fonamentalista o literalista de la Bíblia, rebutjada com falsa i perillosa:

«La lectura fonamentalista part del principi que, sent la Bíblia paraula de Déu inspirada i exempta d'error, ha de ser llegida i interpretada literalment en tots els seus detalls. [...] L'acostament fonamentalista és perillós, perquè sedueix les persones que busquen respostes bíbliques als seus problemes vitals. Pot enganyar-les, oferint-les interpretacions piadoses però il·lusòries, en lloc de dir-los que la Bíblia no conté necessàriament una resposta immediata a cadascun dels seus problemes. El fonamentalisme convidava tàcitament a una forma de suïcidi del pensament. Ofereix una certesa falsa, perquè confon inconscientment les limitacions humanes del missatge bíblic amb la seva substància divina».³

El freqüent ús i citació d'aquest document pels últims papes l'ha con-

vertit en un text imprescindible per entendre com s'ha de llegir i interpretar la Bíblia. En la mateixa línia, tampoc podem passar per alt un altre document de la «Pontificia Comissió bíblica», encara que no hagi tingut tanta rellevància com el citat anteriorment, però que també ha marcat la comprensió de l'Antic Testament i la indissoluble relació i dependència d'aquest amb la Bíblia hebrea: *El poble jueu i les seves Sagrades Escripures en la Bíblia cristiana* (2001). La primera part de la nostra Bíblia és patrimoni comú amb el judaisme i mai podem perdre de vista aquesta perspectiva, i les lectures que el poble d'Israel ha fet d'ella.

L'exegesi bíblica catòlica ha viscut una autèntica primavera, sobretot en els últims cinquanta anys. Els fruits collits són abundants i reconeguts també entre els no-catòlics. Els treballs conjunts, des de la perspectiva ecumènica són copiosos i de la mateixa manera amb estudiosos jueus o especialistes, en general, en diverses àrees d'investigació i del coneixement. Així ho veu Mons John Onaiyekan, arquebisbe d'Abuja, Nigèria, i ho va expressar en el Congrés Internacional sobre la *Dei Verbum*:

«Els estudis bíblics han rebut un impuls notable, no només en el famós Institut Bíblic de Roma sinó també en moltes altres institucions d'alts estudis eclesiàstics a tot el món. Fa temps que la vella polèmica sobre la mesura que els mètodes exegetics científics són compatibles amb la posició catòlica sobre la Bíblia ha estat resolta i ara els catòlics es troben a

l'avantguarda dels estudis bíblics i ja poden enfrontar-se amb major gosa- dia investigacions sobre la interpretació de la Bíblia. Els instituts d'alt nivell dedicats a la investigació bíblica han sorgit a tot el món i, paral·lelament, s'acreixen les associacions científiques d'exegetes. Sota la supervisió de la Congregació de la Doctrina de la Fe, la prestigiosa Pontificia Comissió Bíblica, segueix modulant i moderant el pas de l'exegesi científica catòlica. Les publicacions i els productes literaris i electrònics es distribueixen abundantment. El més significatiu és el volum dels materials que han divulgat reeixidament els fruits i els esforços dels exegetes científics. I tot això ha estat per al bé del poble de Déu i major glòria de Déu.⁴

Dins d'aquest procés de suport a la investigació bíblica i, conjuntament, a la divulgació de la Paraula de Déu, dintre de l'Església catòlica, cal esmentar el Sínode dels bisbes sobre «La Paraula de Déu en la vida i en la missió de l'Església» (octubre de 2008) i l'exhortació apostòlica post-sinodal *Verbum Domini*, de Benet XVI (setembre de 2010).

El Sínode ha volgut ser una reivindicació de la Paraula de Déu en tots els àmbits d'actuació eclesials. En el seu contingut s'ha posat l'accent més en els aspectes pastorals que en els teològics, però ha pretès, alhora, ser un revulsiu als estudis bíblics perquè continuïn en la seva tasca exegetica,

això sí, sense oblidar que la Bíblia no és un recull de textos per erudits, sinó paraula de Déu per tot el poble de Déu, per a la comunitat creient. L'exhortació apostòlica post-sinodal incideix que l'exegesi científica, imprescindible, irrenunciable, ha d'anar a la una amb la teològica.⁵ Són textos literaris que cal analitzar amb les eines que utilitzaríem per altres escrits de l'antiguitat, però no es deu mai oblidar que són Paraula de Déu i, per tant, una realitat viva, teològica, aliment necessari de tot el Poble de Déu.

Els estudis en el camp bíblic, que ja havien iniciat tímidament la seva marxa, en el camp catòlic, van assolir una important empena a partir del Concili Vaticà II i els documents posteriors que animen a continuar en el camí emprès. Fer un repàs exhaustiu pels progressos en la investigació bíblica, fins i tot en els últims anys, sobrepassa en molt les pretensions d'aquest article, encara que això no implica que puguem aproximar, encara que sigui succintament, a l'aconseguit.

De la mateixa manera que un sector acrític, tant catòlic com protestant, afirmava la historicitat de totes les narracions bíbliques, un grup important continuava i actualitzava les hipòtesis historicistes del s. XIX i considerava que els relats de l'Antic Testament no són fonts fiables per reconstruir la història ja que reflecteixen una època molt

---

4. John ONAIYEKAN, «De Dei Verbum a Novo Millennio Ineunte – El procés de recepció de 'Dei Verbum' a la llum del canvi de paradigma en els últims 40 anys», a *Congrés Internacional sobre la Dei Verbum* (14-18 de setembre de 2005), 2.3.

5. Cf. BENEDICTO XVI, *Verbum Domini. La Palabra del Señor*, Madrid: San Pablo, 2010, nn. 34-35.

més tardana (segles després), en què es van redactar els textos. Ambdues posicions, situades en els extrems, són insuficients quan no errònies.

«Els descobriments arqueològics van fer variar aquesta conclusió. Nombrosos textos contemporanis als orígens d'Israel van proporcionar marcs de referència per a l'evolució històrica de les tradicions bíbliques. Per exemple, encara que l'evidència arqueològica no ha confirmat cap esdeveniment en particular dels relats patriarcals, ha proporcionat paral·lels i corroborat detalls, mostrant així que aquests relats han de ser considerats amb tot rigor com un retrat de les institucions en el període patriarcal i per tant un record plausible o possible del passat».⁶

Un petit exemple (n'hi ha molts) del valor dels últims descobriments arqueològics per a l'estudi de la Bíblia és la troballa a Jerusalem, fa escassos mesos, d'un segell d'argila, de 1,5 centímetres, amb la inscripció *Bat Lejem* (nom de la ciutat de Betlem, en paleo-hebreu) i datat en els segles VII o VIII aC, en l'època del primer Temple de Jerusalem.⁷

Encara que nombrosos autors situen la redacció definitiva de les his-

tòries patriarcals i de la resta de narracions històriques en l'època de l'exili i fins i tot després de l'exili, avui pràcticament ningú nega l'existència de tradicions orals (i, en algun cas, escrites) molt anteriors i amb un integrant històric molt important. La reconstrucció d'aquestes tradicions i el seu estudi comparat amb realitats paral·leles en altres cultures, des dels estudis literaris, històrics, de la sociologia i l'antropologia cultural, han permès la seva revaloració. També el coneixement de les cultures circumdants, amb les seves múltiples interrelacions amb el món bíblic, és una eina indispensable per a l'estudi de costums, creences, codis legislatius, literatura, etc. que trobem en els textos de la Bíblia.

Respecte als estudis de llibres concrets s'ha avançat molt, encara que també s'han abandonat consensos, més o menys conscients, que existien anteriorment. Per exemple, la tesi documentària de Wellhausen sobre les quatre fonts o documents en el Pentateuc (Jahvista, Elohista, Sacerdotal i Deuteronomista) avui dia és seriosament qüestionada o molt matisada.⁸ Però el camí emprès no té marxa enrere i la investigació continua sense parar.⁹

---

6. A. SUEZER – J. S. KSELMAN., «Crítica moderna del Antiguo Testamento», a R. BROWN et al. (eds.), *Nuevo Comentario Bíblico San Jerónimo. Nuevo Testamento*, Estella: Verbo Divino, 2004, 796-797.

7. Cf. Javier VELASCO-ARIAS, «La ciudad bíblica de Belén», a <http://www.universitaties.cat/?p=2122> (publicat el 21-6-2012).

8. Per a un estudi sobre l'estat de la qüestió en els estudis del Pentateuc veure: FÉLIX GARCÍA LÓPEZ, *El Pentateuco. Introducción a la lectura de los cinco primeros libros de la Biblia*, Estella: Verbo Divino 2003. Més recentment: ID, *La Torá. Escritos sobre el Pentateuco*, Estella: Verbo Divino, 2012.

9. Per a un estudi més detallat sobre l'avanç dels estudis bíblics, concretat en cada tipus de llibre, veure: F. RAMÍ I DARDER, «L'horitzó dels estudis bíblics, de 'La interpretació de la

I com no esmentar els avanços en crítica textual. Fins als descobriments del Mar Mort, els textos principals amb què es treballava eren el text pre-masorètic, el Pentateuc samarità, la LXX o Bíblia grega (en diversos manuscrits) i alguns altres documents antics, en diverses llengües. A Qumran s'han trobat 222 rotlles bíblics de pràcticament la totalitat de llibres de la Bíblia hebrea,¹⁰ a més d'alguns altres escrits coneguts com «apòcrifs» per algunes confessions cristianes i acceptats com a textos canònics per altres (en el cas de l'Església catòlica els llibres i fragments deuterocanònics). Les variants han permès aproximar-se a textos més primitius i conèixer millor la història del text. A més, de manera complementària, en la resta d'escrits trobats, fins al voltant de nou-cents,¹¹ ha possibilitat el conèixer com eren llegits els textos bíblics entre el s. II aC i el I dC, almenys per un grup jueu determinat i conèixer molt més l'ambient religiós i cultural d'aquest període.¹² Tot això, unit al coneixement i estudi de textos contemporanis jueus o hel·lenistes, ha permès avançar considerablement en el camp de la investigació bíblica.

Una cosa semblant podem afirmar respecte als estudis sobre el Nou Testa-

ment: les etapes de redacció dels evangelis, l'epistolari paulí i la resta de cartes, les aproximacions al Jesús històric, els orígens del cristianisme, les diferents comunitats al voltant de les quals van néixer els textos, les diverses teologies en els escrits del Nou Testament, etc. Al costat de la crítica de les fonts, de les formes i de la tradició s'han introduït mètodes i aproximacions des de les ciències socials, des de l'estructuralisme, des del feminisme, etc. que han enriquit les investigacions neotestamentàries. I, sobretot, cal ressaltar, cada vegada més, el treball ecumènic que al costat del quefer interdisciplinari està donant abundants fruits.

«Un desenvolupament particularment prometedor per al s. XXI va ser la florida de l'estudi ecumènic com una de les conseqüències del Vaticà II. Especialistes protestants i catòlics, d'igual competència i formació metodològica, van ser encoratjats, pels organismes eclesials, a col·laborar junts en traduccions i en comentaris del NT, patrocinats eclesiàsticament. Als Estats Units, a efectes del diàleg (patrocinat per luterans i catòlics), corporacions d'especialistes de diferents esglésies van realitzar estudis ecumènics sobre temes de sensibilitat actual. [...] Els especialistes catòlics en NT van arribar a fer classes en les més eminents facultats pro-

---

Bíblia en l'Església' (1993) al 'Sinode de la Paraula', a: *Quaderns de Pastoral* 211-212 (2008) 30-51. Article publicat en castellà i ampliat: ID, «De 'La interpretació de la Bíblia en la Iglesia' a la 'Verbum Domini'», a J. VELASCO-ARIAS (ed.), *La Biblia compartida. Biblia y Pastoral*, Madrid: San Pablo, 2012, 39-76.

10. Amb l'única excepció del llibre d'Ester.

11. Nombre total d'escrits trobats: bíblics, parabíblics, obres de la comunitat i una altra literatura.

12. Cf. J. VANDERKAM – P. FLINT, *El significado de los rollos del Mar Muerto. Su importancia para entender la Biblia, el Judaísmo, Jesús y el Cristianismo*, Madrid: Trotta, 2010.

testants autoritzades i viceversa. En l'ampli context de l'estudi interreligiós del NT, un creixent nombre de exegetes jueus, formats professionalment en enfocaments crítics del NT, han enriquit la comprensió dels documents escrits per jueus que creien en Jesús. I un altre enriquiment més ha vingut de la insistència en què els estudis cristians de doctorat en NT incorporessin coneixements dels escrits del judaisme primitiu, inclosos el *Midraix* i el Talmud. Aquestes tendències són un bon auguri de cara al futur».¹³

Altres importants èxits assolits són les múltiples traduccions de la Bíblia a les diferents llengües vernacles. En el camp catòlic és altre dels grans fruits del Concili Vaticà II, juntament amb el resultat que moltes d'aquestes traduccions siguin ecumèniques, en un treball conjunt entre les diferents confessions cristianes:

«Com que la paraula de Déu ha d'estar sempre disponible, l'Església procura, amb sol·licitud materna, que es redactin traduccions aptes i fidels en diverses llengües, sobretot dels textos primitius dels sagrats llibres. I si aquestes traduccions, oportunament i amb el beneplàcit de l'autoritat de l'Església, es duen a terme fins i tot amb la col·laboració dels germans separats, podran usar-se per tots els cristians» (DV 22).

El treball fet des d'aquesta perspectiva és immens i han jugat un paper importantíssim les SBU (Societats Bíbliques Unides) i la FEBIC (Federa-

ció Bíblica Catòlica). La Bíblia ha estat traduïda fins ara (completa o en part) a 2.500 llengües diferents aproximadament, tot i que encara falta per traduir a 4.500 idiomes més. Les traduccions conegudes com «interconfessionals» són el fruit més visible d'aquesta cooperació perquè la Paraula de Déu arribi al major nombre de persones possibles i que aquesta sigui lloc comú de totes les confessions cristianes: que tothom pugui llegir la mateixa Bíblia, a partir d'unes traduccions reconegudes per tots. Actualment s'està treballant en aproximadament 450 nous projectes de traducció, perquè tothom pugui llegir la Bíblia en la seva llengua nativa.

IV. La Bíblia a l'abast de tots

Les traduccions a les diferents llengües autòctones han estat un primer pas en l'acostament de la Paraula de Déu a la tota la comunitat creient, però no l'únic. Un dels fruits més importants del Concili Vaticà II és la possibilitat d'accés a la lectura dels textos sagrats per part de tot el Poble de Déu i, en aquest sentit, assenyallem la invitació que el mateix fa a conèixer i familiaritzar-se amb la Paraula de Déu.

«El Sant Sínode recomana insistentment a tots els fidels, especialment els religiosos, la lectura assídua de l'Escriptura perquè adquireixin la ciència suprema de Jesucrist (Fl 3,8), ja que desconèixer l'Escriptura és desconèixer Crist» (DV 25).

13. J. S. KSELMAN – R. D. WITHERUP, «Crítica moderna del Nuevo Testamento», a R. BROWN et al. (eds.), *Nuevo Comentario Bíblico San Jerónimo. Nuevo Testamento*, Estella: Verbo Divino, 2004, 825-826.

Les traduccions a les diferents llengües autòctones ha estat un primer pas en l'acostament de la Paraula de Déu a la tota la comunitat creient.

Els pares sinodals exhorten a la lectura freqüent, quotidiana de la Bíblia. A tots els fidels. Encara que apostrofi «especialment els religiosos», no minva la força de l'afirmació anterior: «a tots els fidels». I, citant sant Jeroni, afegeixen «desconèixer l'Escriptura és desconèixer Crist». La invitació és clara i precisa: el coneixement de l'Escriptura va a la una amb el coneixement de Jesucrist; sense el primer no hi ha el segon.

El coneixement de l'Escriptura va a la una amb el coneixement de Jesucrist; sense el primer no hi ha el segon.

Però la veritat és que la seva lectura, estudi, meditació, utilització per a la pregària, compartir comunitària-

ment ... encara no és una realitat generalitzada, almenys al món catòlic.

La FEBIC, amb motiu del Sínode sobre la Paraula de Déu en la vida i en la missió de l'Església, el 2008 va publicar una enquesta realitzada en dotze països diferents, amb la intenció de fer-la extensiva a altres zones, en un futur pròxim. Els països enquestats van ser: Estats Units, Regne Unit, Països Baixos, Alemanya, França, Espanya, Itàlia, Polònia, Rússia, Hong Kong, Filipines i Argentina. L'estudi es va realitzar des de la perspectiva de la població adulta en general (a partir de 18 anys) i des de la dels practicants en particular. Les dades avaluades són una mica descoratjadores: a unes poques preguntes senzilles sobre la Bíblia, del tipus si els evangelis formen part de la Bíblia, o sobre si Pau o Pere van escriure algun evangeli, o qui és un personatge de l'Antic Testament Moisès o Pau, o si Jesús va escriure algun llibre de la Bíblia, que encertessin totes les preguntes només va arribar a l'11% entre els enquestats en general i un 22,6% entre els practicants. Més descoratjador és constatar que a Espanya el percentatge d'encerts va ser entre els practicants del 10% i del 8% entre la població en general. De manera similar, a la pregunta de si havien llegit almenys un passatge de la Bíblia en els últims dotze mesos, a Espanya només van contestar afirmativament un 29% entre els practicants, i entre la població en general, baixava al 20%. El curiós és que afirmen que tenen una Bíblia a casa el 73% dels practicants a Espanya.¹⁴ No

14. Es pot accedir a la totalitat de les dades de l'enquesta a la pàgina web oficial de la FEBIC (publicat en anglès): <http://www.c-b-f.org/>

es van individualitzar els percentatges per a Catalunya, però no crec que s'apartessin molt dels esmentats.

La realitat que constatem és que encara estem lluny de què el poble creient tingui una familiaritat amb la Bíblia: recordem que a la pregunta si havien llegit un sol passatge de la Bíblia en els últims dotze mesos, el percentatge, entre els cristians practicants, era molt baix. No sé que haguessin contestat si la pregunta hagués estat setmanal o diàriament, però és possible que la proporció es reduís a límits «sota zero».

Tanmateix, no podem caure en el pessimisme: pensar que no hi ha remei possible. El Sínode sobre la Paraula de Déu en la vida i en la missió de l'Església accentua novament la necessitat que la Paraula de Déu ocupi el seu lloc central, nuclear en la pastoral, en l'evangelització, en tota la vida eclesial; centralitat que mai havia d'haver estat relegada. I convida a tota la comunitat eclesial a participar d'aquesta realitat. Un dels temes estrella del Sínode va ser la *lectio divina* o lectura orant de la Paraula, en la seva forma clàssica o en les diverses variants amb que es practica en diferents contextos eclesials i del món. Per això, l'exhortació apostòlica post-sinodal lloa i recomana la seva pràctica.

«En els documents que han preparat i acompanyat el Sínode, s'ha parlat de molts mètodes per acostar-se a

les Sagrades Escripures amb fruit i en la fe. No obstant això, s'ha prestat una major atenció a la *lectio divina*, que és veritablement capaç d'obrir al fidel no només el tresor de la Paraula de Déu sinó també de crear el trobament amb Crist, Paraula divina i vivent» (VD 87).

Estem assistint, i no exagero, a una primavera de l'Esperit. Cada vegada més, i després del Sínode ha augmentat, hi ha nombrosos grups de persones que es reuneixen de forma periòdica al voltant de la Bíblia. I comparteixen experiències, resen amb ella, se senten interpel·lats personal i comunitàriament, descobreixen la seva riquesa, l'estudien... Les experiències són múltiples i totes elles d'allò més enriquidores.

«La dinàmica que apliquen els grups també és diversa, com no seria així? En molts es treballen els textos des de la *lectio divina* o lectura orant de la Paraula, seguint el mètode clàssic o amb diverses variants, en altres es comenta el text des de la vida, des de les experiències personals dels participants, alguns prefereixen fer un estudi més metòdic d'alguns llibres bíblics; n'hi ha que partint del text van del context històric en el qual es va originar al context comunitari i personal actual, i un llarg etcètera. I, gràcies a Déu, aquesta és una realitat que va creixent en nombre i en qualitat dia a dia».¹⁵

La perspectiva oberta és esperançadora i la millor prova d'això és l'augment constant d'aquests grups que es reuneixen en parròquies, moviments,

---

15. Javier VELASCO-ARIAS, «La Biblia “corazón” de la Pastoral», a Id (ed.), *La Biblia comparada. Biblia y Pastoral*, Madrid: San Pablo, 2012, 95.

cases particulars, locals socials, etc. per a compartir comunitàriament la Paraula de Déu.

Les ganes de conèixer més sobre la Paraula de Déu, que sigui una realitat que la Bíblia estigui a l'abast de tothom, està creixent sense parar. I és que la Paraula de Déu «enganxa», entusiasma, dinamitza les persones i les comunitats. Té una força inusitada, imparable.

Les ganes de conèixer més sobre la Paraula de Déu, que sigui una realitat que la Bíblia estigui a l'abast de tothom, està creixent sense parar.

Sacrosanctum Concilium, sobre la litúrgia*

P. IGNASI M. FOSSAS, liturgista i monjo de Montserrat.

---

1. Introducció

Abans de començar aquest capítol voldria fer una breu reflexió personal. Fins ara, els qui parlaven del Concili Vaticà II n'eren contemporanis i en certa manera se'n sentien protagonistes, i alguns ho havien estat amb més o menys intensitat. És el que passa amb bona part dels altres autors d'aquest volum. Jo, en canvi, ja pertanyo a una altra generació. Vaig néixer molt poc abans del concili, tot i que he conegut la generació que el va viure i fins i tot alguns protagonistes, com el R Adalbert Franquesa, i en certa manera es pot dir que en sóc deixeble. És normal, doncs, que molts dels qui em llegeixen tinguin la sensació que en certa manera sóc un intrús, i que vés què els he d'anar a explicar del «concili» si per a mi és història passada i no pas història viscuda. Em trobo, per tant, en una situació semblant, *mutatis mutandis*, a la de sant Lluç; és a dir, em toca parlar dels *fets que es van esdevenir* ara fa cinquanta anys, a partir del que ens han ensenyat *els qui des del principi en foren testimonis oculars* i a partir dels escrits que l'esdeveniment conciliar va produir.

Em referiré, doncs, al primer dels documents del Vaticà II, la constitució *Sacrosanctum Concilium* sobre la sagrada litúrgia, aprovada el 4 de desembre de 1963. Ho faré rellegint el text i seguint les anotacions de dos dels protagonistes. En primer lloc el dietari que va escriure el P. Adalbert Franquesa. Aquest monjo de Montserrat, que entrà al monestir l'any 1924 i que havia estudiat litúrgia a l'abadia alemanya de Maria Laach, esdevingué un dels consultors dels bisbes espanyols en aquesta matèria i va tenir la bona pensada d'escriure un diari durant els anys que va durar el concili. No té la fama del diari del P. Congar, però és molt útil per a conèixer l'ambient que es respirava en aquell moment, a més d'alguns detalls interessants del treball conciliar. En segon lloc, em serviré d'un article de Joseph Ratzinger publicat el 2003: «I 40 anni della costituzione sulla Sacra Liturgia. Retrospectiva e prospettiva», reeditat a les seves obres completes. Deu anys després és difícil afegir-hi coses noves.

El 16 d'octubre de 1962 el P. Adalbert rebia un telegrama de Roma que deia: «Venga primer avión. Salúdale. Obispo Secretario».¹ Dos dies

---

* Article que se'ns ha facilitat des de la Fundació Joan Maragall. Publicat a "El Concili Vaticà II, 50 anys després". Ed. Cruïlla, 2012.

1. A. M. FRANQUESA, Concili Vaticà II. Diari d'un pèrit –consultor I (18/10/62 – 19/10/65 (pro manuscripto),

més tard, el P. Franquesa arribava a *l'Urbs* en un vol de la Pan Am, juntament amb uns claretians que portaven el braç de sant Antoni M. Claret. Havia estat cridat com a assessor de l'episcopat espanyol en temes de litúrgia, i l'endemà d'arribar havia de fer una conferència als bisbes sobre el capítol II de l'esquema de litúrgia (l'Eucaristia). Va passar la nit treballant i va dormir només dues hores.² El dia 22 d'octubre es començava a tractar a l'aula conciliar l'esquema «De Litúrgia». El dietari, que va anar escrivint paral·lelament, permet fer-se una idea de l'ambient en el qual es van desenvolupar les sessions. Un treball intens, la generació de moltes expectatives, l'experiència conciliar que d'una banda exaltava els esperits i de l'altra posava en evidència les diferències de tota mena (origen, formació, disposicions personals, aptituds...) entre els bisbes participants, mentre s'anava perfilant el contingut del concili i el mètode de treball.

Encara dins d'aquest preàmbul voldria afegir una nota metodològica. En aquest punt m'inspiro en el famós discurs de Benet XVI a la cúria romana del 22 de desembre de 2005,³ on resumia les posicions davant del Concili Vaticà II en dues actituds: el que ell anomena l'hermenèutica de la discontinuïtat o de la ruptura i l'hermenèutica de la reforma o de la renovació en la continuïtat. Cada un d'aquests plantejaments té conse-

qüències en la manera de llegir i d'interpretar els textos conciliaris. A l'hora de presentar la constitució *Sacrosanctum Concilium* sobre la litúrgia, el meu desig és de col·locar-me en el solc de l'hermenèutica de la reforma. Em fixaré en el text, doncs, no com el resultat mediocre de pactes, d'estirari-arronsa, de concessions poc valentes al passat per tal d'aconseguir la unanimitat, sinó com la veritable expressió de l'esperit del concili, tenint present, és clar, les limitacions pròpies de la contingència humana i de la dinàmica de la història.

Ara veurem, amb més detall, els trets principals de la *Sacrosanctum Concilium* i del seu procés d'elaboració.

2. Presentació del document

Com hem dit, la constitució de litúrgia s'aprovà el 4 de desembre de 1963, és a dir, a la tercera sessió del concili, però s'havia començat a discutir poc més d'un any abans. De fet, entre tots els esquemes presentats per la comissió preparatòria, era el més elaborat i el que estava més a punt. Durant les congregacions i en la comissió corresponent, es van fer canvis i retocs, però l'estructura fonamental i el contingut es van respectar, a diferència del que va passar amb altres esquemes, que foren rebutjats de ple, com ara el «De revelatione», que seguí en la discussió al de litúrgia.

2. Ibid.

3. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia_it.html.

De fet, l'esquema presentat recollia en bona part les aportacions més significatives del moviment litúrgic que s'havia anat desplegant a tot Europa durant la primera meitat del segle xx i que havia trobat en l'encíclica de Pius XII *Mediator Dei* una mena de confirmació oficial. La presència en la comissió preparatòria de destacats liturgistes com ara el P. Bugnini, el P. Vagaggini, J. Jungmann, A-G. Martimort, H. Schmidt, M. Righetti, A. Chavasse, B. Botte, A. Hàngg, I. Onatibia, etc.,⁴ explica el que podríem anomenar «aterratge suau» de l'esquema de litúrgia a l'aula conciliar. Del procés de discussió de l'esquema, que donaria lloc a la *Sacrosanctum Concilium*, els temes més freqüents es poden agrupar en dos blocs: els de tipus doctrinal i els que feien referència a canvis o modificacions en els ritus. Després del Concili, un dels elements més clars i perceptibles de la petjada que va deixar a l'Església seria la reforma litúrgica, que és la concreció d'aquest segon bloc; amb tot, els temes doctrinals no eren pas menys importants, i només cal llegir el primer capítol de la *Sacrosanctum Concilium* per adonar-se de la transcendència d'aquesta part del document.

Val la pena recordar, esquemàticament, el contingut de la *Sacrosanctum Concilium*:

- cap. I: els principis generals (per a la reforma i el foment de la sagrada litúrgia);

- cap. II: l'eucaristia;
- cap. III: els altres sacraments i sacramentals;
- cap. IV: l'Ofici Diví;
- cap. V: l'Any litúrgic;
- cap. VI: la música sagrada;
- cap. VII: l'art sagrat i objectes de culte i un apèndix amb una *declaració sobre la reforma del calendari* (el concili no s'oposava a l'elaboració d'un calendari fíx i assignar la festa de Pasqua a un diumenge determinat, sempre que hi hagués un acord ecumènic sobre el tema i que un calendari perpetu amb validesa civil respectés la setmana de set dies amb el diumenge, sense afegits de dies fora de la setmana). Curiosament aquest punt de la reforma del calendari no ha trobat cap concreció, no sé si per manca d'interès o per dificultats d'assolir el consens necessari.

Aquest esquema ja el trobem en el tractat de litúrgia que publicà Martimort el 1961⁵ i es repetirà, amb poques variants, en els manuals d'aquesta matèria que s'aniran publicant els anys següents en les principals llengües (francès, italià, alemany, anglès o castellà).

La primera cosa que cal destacar de la *Sacrosanctum Concilium* és que

4. A. BUGNINI, *La riforma litúrgica (1948-1975)* (B.E.L. Subsidia, 30), Roma: C.L.V. Edizioni Liturgiche 1983, p. 27-28, 903-904.

5. A. G. MARTIMORT, *L'Église en prière. Introduction à la Liturgie*, París/ Tournai: Desclée de Brouwer 1961.

va ser el primer document aprovat pel concili. Això es nota en les paraules del títol, que semblen molt menys pensades que les dels documents posteriors. Probablement fou així per motius contingents, però hi ha hagut qui n'ha fet també una lectura teològica: començant per la litúrgia, el concili posava l'accent de manera inequívoca sobre el primat de Déu, sobre la prioritat absoluta del tema «Déu»,⁶ i senyalava la glorificació de Déu i la invocació de la seva gràcia (la dimensió latrèutica i la dimensió soteriològica, per dir-ho amb una expressió tècnica molt apreciada pel P. Vagaggini) com a elements primordials de la vida cristiana.

La Sacrosanctum Concilium va ser el primer document aprovat pel concili.

Com hem dit al començament d'aquest apartat, en el text de la *Sacrosanctum Concilium* trobem diferents nivells, que hem resumit en dos blocs: els temes doctrinals i les indicacions de cara a la reforma dels ritus.

Hi trobarem, doncs, des dels *altiora principia*⁷ (cap i, núm. 5-8 sobretot, però també mim. 47-48, 59-61, 83-86, 102-106, 112, 122) fins a disposicions pràctiques molt concretes (núm. 25, 36-40, 50, 58, 71, 74, 89, 94, 96, 101, 116-117, 120, 129, 130) per posar només alguns exemples, que no són exhaustius. Em limito a copiar-només alguns dels números esmentats anteriorment, per veure'n més clarament la diferència:

10. La litúrgia, amb tot, és el cim al qual tendeix l'acció de l'Església, i, a la vegada, la font d'on brolla tota la seva força. En efecte, els treballs apostòlics s'encaminen a això: que tots els qui han estat fets fills de Déu per la fe i el baptisme es reunixin, lloïn Déu en l'Església, participin en el sacrifici i mengin del sopar del Senyor.

83. El Gran Sacerdot de la nova i eterna Aliança, Jesucrist, assumint la natura humana, ha introduït en aquest exili terrestre aquell himne que és eternament cantat al cel. Ell uneix en si mateix tota la comunitat dels homes, i se

6. J. RATZINGER, / *40 anni della Costituzione sulla Sacra Liturgia. Retrospettiva e prospettiva*, dins *Opera omnia*, vol. XI: *Teologia della liturgia. La fondazione sacramentale dell'esistenza cristiana*, Roma: Libreria Editrice Vaticana 2011, p. 5.

7. L'expressió és del *motu proprio* de Joan XXIII *Rubricarum instructum*, del 25 de juliol de 1960. Bugnini distingeix entre principis orientatius: la litúrgia «exercici del sacerdoti de Crist» (núm. 7); la litúrgia *culmen et fons* de la vida de l'Església, participació plena, conscient i activa; la litúrgia com a manifestació de l'Església (núm. 26), «substancial unitat, no rígida uniformitat» (núm. 37-38), sana tradició i progrés legítim (núm. 23) i principis operatius: la llengua, la Paraula de Déu, la catequesi, el cant i la reforma de la litúrgia (A. BUGNINI, *La riforma litúrgica...*, p. 50-59).

l'associa en entonar aquest diví cant de lloança. En efecte, aquest ministeri sacerdotal continua per mitjà de la seva mateixa Església, que lloa el Senyor sense parar i intercedeix per la salvació de tot el món, no sols amb la celebració de l'eucaristia, sinó també d'altres maneres, especialment amb la celebració de l'Ofici Diví.

20. Les transmissions de les accions sagrades per ràdio i televisió, sobretot si es tracta de la missa, han de ser fetes amb discreció i dignitat, sota la direcció i la responsabilitat d'una persona idònia, destinada a aquest ofici pels bisbes.
94. Per santificar de debò el dia i per resar les Hores mateixes amb fruit espiritual, convé observar en la recitació el temps que correspon aproximadament al moment real de cada hora canònica.
130. És convenient que l'ús de les insígnies pontificals sigui reservat a les persones eclesiàstiques que tenen caràcter episcopal o jurisdicció especial.

Repassem-ne amb més detall el contingut. Després d'una breu introducció que respon la pregunta sobre per què el concili s'ocupa de la litúrgia, el capítol I presenta els principis generals per a la reforma i el foment de la sagrada litúrgia. Aquí es tracta

d'exposar la naturalesa de la litúrgia i la importància que té en la vida de l'Església, i fa veure com l'obra de salvació acomplerta per Crist i continuada per l'Església s'acompleix en la litúrgia. El núm. 7 insisteix en la presència de Crist en la litúrgia i diu el següent:

[La litúrgia] és considerada com l'exercici del sacerdoci de Jesucrist, en la qual, per mitjà de signes sensibles, se significa i es realitza la santificació de l'home d'acord amb la naturalesa de cadascú, i tot el cos místic de Jesucrist, o sigui el Cap i els seus membres, exerceix el culte públic íntegrament. Per això, cada celebració litúrgica, com a obra de Crist sacerdot i del seu cos, que és l'Església, és eminentment acció sagrada i cap altra acció de l'Església no n'iguala l'eficàcia ni en dignitat ni en grau.

Tot seguit, s'insisteix en la necessitat de promoure la formació litúrgica, primer del clergat i després dels fidels, per tal de facilitar així que els darrers participin plenament, conscientment i activament en les celebracions. S'enumeren a continuació els criteris i les normes generals que han de guiar la reforma litúrgica: trobar l'equilibri entre tradició i progrés, subratllar la preferència per la celebració comunitària, la participació diferenciada o principi de subsidiarietat (és a dir, que en les celebracions cadascú ha de fer només allò que, segons la naturalesa del ritu i les normes litúrgiques, li pertoca [cf. núm. 28]), la recerca de la noble senzillesa dels ritus evitant repeticions inútils, el foment del coneixement i l'amor a la

Sagrada Escriptura, la llengua litúrgica (binomi llatí / llengua vernacle), per acabar amb unes normes per a l'adaptació dels ritus a les diverses tradicions. El capítol I clou amb unes indicacions sobre el foment de la vida litúrgica a la diòcesi i a la parròquia i amb l'impuls de comissions territorials i diocesanes per a promoure la pastoral litúrgica.

El capítol II tracta breument de la institució de l'eucaristia, tot subratllant-ne la dimensió de sacrifici, de memorial del misteri pasqual, sagrament de pietat, senyal d'unitat, vincle de caritat i convit pasqual, per establir una sèrie d'indicacions per a la reforma de la missa amb l'objectiu d'afavorir la participació dels fidels. Hi apareixen els temes que els pares havien expressat durant les congregacions: una major riquesa bíblica, l'homilia, la pregària dels fidels, l'ús de la llengua vernacle, la comunió sota les dues espècies, la concelebració.

El capítol III s'inicia amb la distinció teològica entre sagraments i sacramentals i preveu tot seguit la reforma dels ritus corresponents: els sagraments de la iniciació cristiana (aquí només baptisme i confirmació perquè l'eucaristia ja s'ha tractat en el capítol anterior), la penitència, la unció dels malalts, les ordenacions i el matrimoni, i els sacramentals, amb un apartat especial sobre la professió religiosa i les exèquies.

Els capítols IV i V inclouen el que normalment s'anomena la santificació del temps, és a dir, l'Ofici Diví i l'Any litúrgic, també seguint l'estructura dels capítols anteriors: al començament el

fonament doctrinal i espiritual i després les normes per a la reforma tant de l'ofici com del calendari.

Els dos últims capítols tracten dos aspectes fonamentals en les celebracions litúrgiques: la música sagrada (capítol VI) i l'art sagrat i els objectes de culte (capítol VII). Recordem que el moviment litúrgic havia començat amb el *motu proprio* del papa Pius X *Tra le sollecitudini*, en el qual la música sagrada (el cant gregorià i la polifonia clàssica) ocupava un lloc preponderant. En aquests dos camps, la *Sacrosanctum Concilium* fa un esforç d'equilibri tot subratllant d'una banda la importància i el valor de la tradició artística i musical aplicada a la litúrgia i alhora mantenint l'obertura als nous corrents artístics que cada època pot aportar-hi. El text acaba amb l'apèndix sobre el calendari al qual ja ens hem referit.

3. Què va representar en aquell moment?

És evident que la *Sacrosanctum Concilium* venia a ser com l'esclat del moviment litúrgic, com la fruita madura d'un arbre que havia anat creixent a Europa des del principi del segle xx (recordem el *motu proprio*, ja citat, de Pius X *Tra le sollecitudini* i tota la tasca de Dom Lambert Beauduin o Romano Guardini, entre d'altres) principalment a redós dels monestirs benedictins i d'altres llocs significatius (les abadies de Beuran, Maria Laach, Maredsous, Mont César i Montserrat), i que ara trobava el reconeixement més ampli i més clar per part del magisteri.

La Sacrosanctum Concilium venia a ser com l'esclat del moviment litúrgic.

Per respondre a la pregunta sobre què va representar la *Sacrosanctum Concilium* en aquell moment, podem cenyir-nos als dos blocs que la configuren: la doctrina i la reforma ritual.

En l'àmbit doctrinal, l'impacte va ser molt important. Ja havia estat preparat pel moviment litúrgic, que havia produït obres com *Il senso teologico della litúrgia*, del P. Vagaggini, publicada el 1957 i successivament reeditada i traduïda als principals idiomes, que era innovadora només pel títol. Situar la litúrgia primordialment en l'òrbita de la teologia, quan per a molts es trobava encara en l'àmbit de les rúbriques i en l'expressió de la virtut de pietat, no era pas un canvi banal. Es nota la mà del P. Vagaggini en la redacció del capítol i i en els números de caire doctrinal dels altres capítols. El núm. 7, per posar un exemple al qual ja m'he referit més amunt, encara va servir no fa gaire a Benet XVI per fer una preciosa catequesi litúrgica en ocasió de la darrera audiència als membres del Camí Neocatecumenal.⁸ Cal dir que les aportacions doctrinals de la *Sacrosanctum Concilium* són d'una gran solidesa, i han permès repensar el lloc de la litúrgia en el conjunt de la teologia i de l'espiritualitat.

La constitució descriu el nucli i l'essència de la litúrgia fent servir les grans idees de fons de la tradició bíblica. Així hi trobem la metàfora de l'Església Esposa (la litúrgia com a compliment del misteri nupcial entre Crist i l'Església); el tema de l'aliança iniciada al Sinaí i realitzada definitivament en l'Últim Sopar; el caràcter còsmic de la litúrgia, que abraça cel i terra, amb la persona humana tota sencera i tants elements materials de la creació.

Les aportacions doctrinals de la Sacrosanctum Concilium són d'una gran solidesa, i han permès repensar el lloc de la litúrgia en el conjunt de la teologia i de l'espiritualitat.

Amb tot, l'element doctrinal de més valor subratllat pel text és la centralitat del misteri pasqual en la vida cristiana. Es pot ben dir que la Pasqua constitueix la categoria central de la teologia litúrgica del concili. Tots els altres aspectes es retroben en el misteri pasqual: la Pasqua és la institució i el compliment de la Nova Aliança, és l'expressió de les noces de l'Anyell, la

8. http://www.vatican.va/holy_father/benedictxvi/speeches/2012/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20120120_caminno-neocatecumenale_it.html.

Pasqua és el *transitus* (la dinàmica del passar «més enllà») per excel·lència: de la vida a la mort i de la mort a la vida, del món a Déu, del visible a l'invisible, del temps a l'eternitat, d'aquest món a la Jerusalem del cel. La Pasqua és encara com un tast, com una penyora del cel: és la compenetració entre la litúrgia celestial i la litúrgia terrenal. Hi ha encara un altre «pas» a tenir en compte, que és el de la litúrgia –o més concretament de la celebració litúrgica– a la vida del cristià, que el Catecisme anomena la «vida en Crist» i que comprèn les obres de caritat, de pietat i d'apostolat (cf. núm. 9).⁹

En l'àmbit de la reforma ritual, és a dir, de la revisió dels llibres litúrgics, es pot considerar la *Sacrosanctum Concilium* com la carta de ciutadania de la reforma, o sigui, el text que oficialment en mana l'execució (núm. 2 i 25) i dóna els criteris bàsics que l'han de guiar (núm. 21-40). Cal tenir present, amb tot, que de reformes en els llibres litúrgics ja se n'havien fet abans; de fet, la història dels llibres litúrgics mostra que, tractant-se de realitats vives, tenen un nucli constant, que forma part del dipòsit de la Tradició, i alguns elements que van variant amb el temps (núm. 21). Per limitar-nos només al segle xx, recordem que Pius X ja havia fet una reforma del Breviari i Pius XII va emprendre, entre altres, una reforma molt profunda de la Setmana Santa (1954 i 1957).

Entre els bisbes era més generalitzat el desig d'una reforma ritual que

no pas el d'un replantejament doctrinal. De fet, en el dietari del P. Franquesa no són abundants les referències a intervencions dels pares sobre temes doctrinals, i encara –fent excepció de les «grans figures» com Bea, König, Alfrink, Montini, Liénart, Lercaro– la majoria de referències sobre aquests temes estaven impostades en una teologia neoescolàstica que arribava força esllanguida al concili i que havia de ser sobrepassada ben aviat.

Es clar que la situació no era la mateixa a tot arreu; per quedar-nos a Europa, les celebracions a Baviera eren prou diferents de les d'Itàlia, i dins d'un mateix lloc diferien força d'una paròquia a l'altra segons la sensibilitat i les possibilitats del capellà. Sigui com sigui, alguns temes recollien un consens general: temes com l'ús de la llengua vernacle, la comunió sota les dues espècies, la concelebració, la simplificació d'alguns ritus, el fet de superar l'allunyament entre el poble fidel i el celebrant, la voluntat de recuperar la importància de l'homilia o la reducció del temps del dejuni eucarístic, així com una certa desconfiança envers les maniobres de la cúria romana («L'Auxiliar de Sidney digué que «no ens hem reunit en concili per acceptar el que diu la S. Seu sinó per proposar coses noves»»),¹⁰ eren apuntats per diversos bisbes en les congregacions generals, i reflectien un sentiment molt estès.

Podem parlar, doncs, d'un ambient d'entusiasme, d'eufòria, un desig

9. Per tot aquest paràgraf, cf. J. RATZINGER, *I 40 anni della Costituzione...*, p. 772-773

10. A. M. FRANQUESA, *Concili Vaticà II...*, p. 10

de canvis en un context d'optimisme antropològic potser una mica ingenu. El P. Adalbert anota en el seu dietari les dificultats que es van produir de vegades per entendre alguns dels qui parlaven, sobretot els portuguesos, els nord-americans («als nord-americans i als portuguesos ningú no els entén»)¹¹ i alguns espanyols, que a més es feien notar per la pronunciació castellana del llatí. El 13 de novembre de 1962, durant la XVIII Congregació General, mentre els pares conciliars feien les propostes més variades de canvis i retocs en les celebracions, el cardenal Secretari d'Estat, Amleto Cicognani, anunciava que el Papa (Joan XXIII) havia concedit afegir el nom de sant Josep en el *Communicantes* del Cànon *post nomen Mariae*. «Sorpresal! —escriu el P. Adalbert—. La gent aplaudeix una mica... Anem al Bar... Torna [el bisbe] l'australià del Bar!: «II Concilio si fa fuori, Finora l'única riforma nella Litúrgia è un additamento» ['fins ara l'única reforma en la litúrgia és un afegit']». La mateixa barreja que trobem en la *Sacrosantum Concilium* entre elements doctrinals i precisions rituals molt concretes s'havia produït ja en les intervencions dels pares conciliars; des dels que demanaven més precisió doctrinal en el text de l'esquema fins als que proposaven tota mena de canvis, passant pels que demanaven de no fer-hi cap canvi. Tampoc no hi va faltar un toc d'humor. El dia 5 de novembre, el P. Adalbert resumia les intervencions al concili: «Un sud-americà parlà dels

inconvenients de la Comunió sota les dues espècies: llavis pintats, un maiteix calze per a tots, i sobretot parlà molt de la cullereta... caigué quelcom i alguns pares digueren: la cullereta!»¹²

A més de tots els elements positius que van aportar els pares conciliars i els experts que els assessoraven, crec que hi ha alguns punts que no es van tenir prou en compte. Ho dic no tant per fer un retret, que seria absurd i pretensions, com per mirar d'identificar alguns límits de la *Sacrosantum Concilium* i sobretot de la seva aplicació. Un dels punts més clars és que no es van tenir presents les implicacions i les conseqüències antropològiques d'una reforma ritual de l'abast de la que s'havia d'emprendre. Tocar dates del calendari o canviar ritus a un nivell tan profund que semblava que es creaven de bell nou té serioses repercussions en la manera com es percep la realitat de la celebració i el seu contingut. L'antropologia litúrgica ensenya que els ritus són el resultat d'un procés molt elaborat i prou delicat, que té a la base uns valors, uns temes i uns models culturals acceptats i interioritzats. Tocar directament els ritus sense assegurar prèviament que això és el fruit de l'organització de valors, temes i models és molt perillós i pot portar a greus dificultats en la recepció de la reforma, com és el cas, per exemple, del sagrament de la reconciliació.

A això cal afegir-hi que, pel que sembla, tampoc no es va preveure el

---

11. *Ibid.*

12. *Ibid.*

context social, polític i cultural que s'apropava. És clar: ara a cinquanta anys vista és molt fàcil d'adonar-se'n, però llavors no ho era gens. Vull dir que crec que els pares conciliars i els experts liturgistes que van redactar la *Sacrosanctum Concilium* no s'imaginaven el canvi cultural i social que esclataria pocs anys després. Si bé és cert que molts dels experts que participaren en el concili foren els que després van dur a terme la reforma litúrgica (a través dels *Coetui* del *Concilium ad exsequendam constitutionem de sacra litúrgia*¹³ en tot cas formaven part d'una generació formada en un context diferent i amb un rerefons prou allunyat dels qui després van aplicar la reforma.

Hi ha un aspecte que ara ens podria passar per alt, i és la discordança entre el contingut del text que s'aprovà el 4 de desembre de 1963 i l'estil celebratiu de l'època. Ho reflecteix molt bé el P. Adalbert en el seu dietari, que aquí em permeto citar extensament:

Avui certament que passarà com un dia gran en la història de l'Església, i amb el temps es veurà que aquest dia ha marcat una fita en tota la vida, mentalitat i espiritualitat de l'Església... Llàstima que el marc litúrgic hagi estat tan poc adequat!... El Papa ha entrat [a Sant Pere] en «Sedia gestatoria», els bisbes amb capa pluvial l'han aplaudit, el tron tapava tot l'Altar.

Tot plegat no ha començat gaire bé. La Missa resada pel Card. Tisserant ha estat en part dialogada i en part amenitzada per la Sixtina. Naturalment no hi ha hagut Comunió. Després s'ha dit l'Adsumus, s'ha cantat el Veni Creator, s'han fet les votacions, i s'ha llegit part de les Constitucions. Malgrat tot hi ha hagut moments d'intensa emoció tenint present i abstraient-se del que passava, pensant en el gran document promulgat. Mentre es feien les votacions s'ha cantat tot l'imaginable: Benedictus, Magnificat, Ave Maris Stella, Ave Maria... Sense cap estructuració ni lògica. Quasi hauria estat millor resar el Rosari!... La funció ha desplaçat a tots (els experts i els observadors no catòlics). En canvi la Constitució els entusiasma. L'anunci del viatge del Papa a Palestina els ha agradat també... Això ha distret una mica de la mala impressió del restant.¹⁴

4. Què ens diu avui?

En primer lloc, ens cal recordar els objectius del Concili Vaticà II, tal com els exposa la constitució *Sacrosanctum Concilium* en el núm. 1: Fer créixer [...] la vida cristiana, que les institucions sotmeses a canvis s'adaptin millor a les necessitats del nostre temps, afavorir tot el que pot ajudar a la unió de tots els qui creuen en Crist, envigorir allò que ajuda a cridar tots els homes al si de l'Església.

13. A. BUGNINI, *La riforma liturgica...*, p. 907-917

14. A. M. FRANQUESA, *Concili Vaticà II...*, p. 101

Continuen essent plenament vàlids els *altiora principia* (sobretot els n.ºm. 5-8) i els punts doctrinals de cada capítol. Alguns punts han estat aprofundits i ampliat en documents posteriors, sobretot amb el Catecisme de l'Església Catòlica. És el cas de la dimensió trinitària de la litúrgia o del valor de les imatges en la pietat dels fidels (cf. n.ºm. 125).¹⁵ Estic convençut que hi ha una riquesa doctrinal a descobrir o a retrobar en molts n.ºm. de la constitució sobre la litúrgia. Els grans temes bíblics i teològics descrits en l'apartat segon d'aquest capítol constitueixen un fonament sòlid per situar la litúrgia en la teologia, l'espiritualitat i els sagrats cànons de la vida eclesial i personal.

Crec que seria bo redescobrir els criteris de la reforma i rellegir alguns punts concrets. Pel que fa als criteris de la reforma, cal destacar la recerca d'equilibri entre tradició i progrés (n.ºm. 23), la preferència per la celebració comunitària (n.ºm. 27), el principi de subsidiarietat o participació diferenciada (n.ºm. 28), la promoció de la participació activa (n.ºm. 30), que no es faci excepció de persones (n.ºm. 32), l'interès per trobar l'harmonia dels ritus, que «han de resplendir amb una noble senzillesa, han de ser clars per la brevetat i han d'evitar repeticions inútils [...] i no han de necessitar, en general, massa explicacions» (n.ºm.

34), promoure aquell afecte suau i viu de la Sagrada Escriptura (n.ºm. 24) i subratllar la unió íntima entre ritu i paraula, amb una presència més abundant de la Sagrada Escriptura i la millora del ministeri de la predicació (n.ºm. 35), l'ús i extensió del llatí i de la llengua vernacle (n.ºm. 36) i les possibilitats d'adaptació a les necessitats locals, salvant la unitat del ritu romà i respectant les legítimes diversitats entre grups, regions, i pobles, sobretot a missions (n.ºm. 37-40).

Respecte a alguns punts concrets de la reforma, als quals es refereix explícitament la *Sacrosanctum Concilium*, només voldria assenyalar els següents: que es conservi i s'incrementi amb la màxima cura el patrimoni de la música sagrada (n.ºm. 114) –concretament el cant gregorià i la polifonia (n.ºm. 116)–, la necessitat de respectar l'autoritat competent en la reglamentació de la sagrada litúrgia (n.ºm. 22.3), la importància de la vida litúrgica de la diòcesi entorn del bisbe (n.ºm. 41), l'Ofici Diví com a font de pietat i aliment de la pregària personal (n.ºm. 90) i per tant la necessitat de fomentar la participació dels fidels en l'Ofici Diví, sobretot a Vespres (n.ºm. 100), el diumenge com a dia de festa primordial (n.ºm. 106),¹⁶ i encara la valoració de l'orgue de tubs com a instrument musical tradicional (n.ºm. 120), així com la necessitat de forma-

15. En un altre lloc, I. M. Fossas, «La doctrina sobre el culto a las imágenes en la Iglesia Latina, durante la segunda mitad del siglo xx», *Phase*, xlv (2004), p.323-335, he presentat l'evolució, al llarg del s. XX no tan potser de la doctrina catòlica sobre el culte a les imatges com de l'explicitació en documents magisterials.

16. Aquest tema serà desenvolupat posteriorment pel papa Joan Pau II a *Dies Domini* del 31 de maig de 1998

ció dels artistes (núm. 127), la formació artística dels clergues (núm. 129) i el respecte a la llibertat d'estils artístics «mentre serveixin amb la deguda reverència i el degut honor els edificis sagrats i els ritus sagrats» (núm. 123).

5. Conclusions

Tal com explica la *Sacrosanctum Concilium* en l'encapçalament (núm. 1), el Concili Vaticà II es proposava quatre grans objectius: envigoriment *ad intra*, reforma ritual/institucional, ecumenisme i evangelització (projecció *ad extra*). I per tal d'assolir-los, creia que havia de començar per la reforma i el foment de la litúrgia, i així va ser.

El Concili Vaticà II es proposava quatre grans objectius: envigoriment ad intra, reforma ritual/institucional, ecumenisme i evangelització.

Cinquanta anys després de la *Sacrosanctum Concilium*, podem valorar molt positivament aquest document i el que va significar. Cal situar-la en el context del moviment litúrgic del segle xx, com un dels seus fruits més preuats. Les seves aportacions, tant en l'àmbit doctrinal com quant als criteris per a la reforma, continuen essent vàlides, i serà bo rellegir-la per a identificar aquells elements que encara han d'inspirar la vida litúrgica dels fidels i de les comunitats. Per tal de

situar-la millor en el corrent de la història, hem de tenir present també el desenvolupament posterior, que s'ha desplegat en quatre grans períodes: elaboració i promulgació dels llibres litúrgics; *Vicesimus quintus annus* (1988), carta de Joan Pau II amb motiu dels 25 anys de la *Sacrosanctum Concilium*; la promulgació el 1992 del Catecisme de l'Església Catòlica, en concret la secció I de la part II (recordo que tota la segona part està dedicada a la litúrgia: la fe celebrada), i a partir de l'any 2000, quan l'aleshores cardenal Joseph Ratzinger publica *Introducció a l'esperit de la litúrgia*, i de 2005, quan és elegit Papa amb el nom de Benet XVI (aquí cal fer atenció al perill de reduir el seu paper a la publicació del *motu proprio Summorum pontificum*, del 7 de juliol de 2007, o a les seves preferències d'estil, de la mateixa manera que es va voler reduir el seu llibre sobre litúrgia tot just citat al tema de l'orientació del celebrant, quan en realitat és una *retractatio* de l'essència de la litúrgia des del punt de vista teològic i pastoral). Amb tot, aquest desenvolupament desplegat durant aquests cinquanta anys supera l'objectiu d'aquest capítol.

I acabo amb una reflexió general, vàlida per a tots els temps, i per tant també per als nostres. Ens cal la modèstia de no creure que ara, gràcies a la nostra genialitat, descobrirem i posarem en pràctica el veritable cristianisme; i també la humilitat de rendir-se a la realitat, la humilitat que no inventa la realitat cristiana, sinó que la troba en la comunió sacramental de la fe de tots els temps¹⁷ que ha anat creixent i desenvolupant-se orgànicament en la seva expressió celebrativa (núm. 23).

6. Bibliografia

Concili Vaticà 11. Constitucions, Decrets, Declaracions (ed. bilingüe), Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2003 (Constitució de Sacra Liturgia, p. 228-275, amb una introducció de P. TENA, p. 27-44).

BUGNINI, A., *La riforma litúrgica (1948-1975)* (B.E.L. Subsidia, 30), Roma: C.L.V. Edizioni Liturgiche 1983.

FRANQUESA, A. M., *Concili Vaticà II. Diari d'un pèrit-consultor I (18/10/1962-19/10/1965)* (pro manuscrito).

RATZINGER, J., *140 anni della Costituzione sulla Sacra Liturgia. Retrospectiva e prospettiva*, dins *Opera omnia*, vol. xi: *Teologia della liturgia. La fondazione sacramentale dell'esistenza cristiana*, Libreria Editrice Vaticana²2011, p. 760-787.

Gaudium et Spes, una visió pastoral

EMILI FERRANDO PUIG, membre de l'Equip de Pastoral Obrera de Badalona.

Els meus records del Concili Vaticà II

Iniciava el cinquè curs d'humanitats en el Seminari de Sogorb quan, l'11 d'octubre de 1962, el papa Joan XXIII inaugurava el Concili Vaticà II. Era conscient de la importància de l'esdeveniment, però amb 15 anys no tenia ni capacitat ni perspectiva històrica per valorar-lo a fons. Recordo perfectament les imatges del Concili que en blanc i negre ens oferien (amb intermitències incloses) aquells primers televisors, a través dels quals també contemplàvem al·lucinatats imatges de curses de braus i de partits de futbol, tots aplegats al bar del poble. Un any després, ja en ple desenvolupament del Concili, vaig començar a estudiar filosofia en el seminari Mater Dei de Castelló. Les novetats que aportava les coneixíem ràpidament perquè teníem uns bons ambaixadors a Roma. El nostre bisbe, el Dr. Josep Pont i Gol, persona d'una gran qualitat humana i avançat al seu temps, era un dels dinamitzadors de les discussions conciliars, recolzat sempre pel seu secretari Dr. Antoni Deig, professor de Dret Canònic i futur bisbe de Solsona, i el Dr. Josep Perarnau, teòleg i gran especialista i difusor dels documents conciliars. Els dos foren professors meus.

Els aires renovadors es feren visibles ràpidament, sobretot en les cele-

bracions litúrgiques (eucaristia de cara a la gent, llengua vernacle, cants, etc.), però també en uns aires nous que, sense quasi adonar-te, t'impulsaven a obrir-te a la gent i al món. Els caps de setmana anava a alfabetitzar els fills d'una família de ferroviaris que vivien en una petita caseta situada en un pas a nivell perdut en mig dels camps de tarongers de la plana. D'altres vegades acompanyava el sacerdot que deia missa a la presó de Castelló. L'estiu de 1964, un grup de seminaristes, convidats pel P. Alejandro García (escolapi), ens vam aventurar a anar a Terrassa a col·laborar en les tasques socials del barri de les Arenes que dos anys abans havia patit, i de quina manera, les tràgiques inundacions del 62. Encara m'emociono en recordar aquelles riuades d'obers i d'obrereres que, en la penombra de la nit i en complet silenci, es dirigien a treballar a les fàbriques tèxtils; de les trobades clandestines que de vegades manteníem amb militants obrers perseguits per la dictadura; i de les xerrades que el mateix P. Alejandro ens feia cada dia i que il·luminaven amb nova llum la nostra visió de l'Església, de la història i de la societat. Aquell món industrial era completament desconegut per a mi. Va ser també en aquests anys que vaig conèixer la HOAC. El Paco, el Jaume i d'altres pagesos de Castelló s'apropaven al Seminari i, sota l'ombra d'un

dels molts garrofers que el vorejaven, sense que els superiors se n'assabentessin, ens explicaven què era la HOAC, la realitat d'una classe obrera explotada i maltractada i la necessitat que tenia de ser evangelitzada. Així va ser com, originari d'un àmbit rural, el meu cor i la meva ment es van obrir al món obrer, a les qüestions socials, a unes altres realitats eclesials ben diferents de les que coneixia i a superar una religiositat tradicional que en certs aspectes era més esclavitzant que alliberadora.

El context històric global

Per explicar-nos els esdeveniments històrics ningú no pot defugir d'aquestes circumstàncies personals, però menys encara podem obviar el context mundial marcat per un creixement econòmic sense precedents, per la construcció en gran part d'Europa de l'Estat del Benestar, la lluita per la independència de les colònies, la configuració d'un Tercer Món empobrit i marginat, i la persistència de la Guerra Freda tot i existir (confluència històrica de Krushev, Kennedy i Joan XXIII) un major desig de coexistència pacífica. En el record hi havia també la II Guerra Mundial amb tota la seqüela de destrucció i mort i, per descomptat, l'aprovació, el 1948 (any en què la meva mare Clotilde em va portar al món) de la Declaració dels Drets Humans per part de Nacions Unides, que donà un horitzó utòpic comú a la humanitat i que, sens dubte, va tenir una gran influència en el contingut i llenguatge de la *Gaudium et Spes* i de les encíclicques papals. A casa nostra, segrestats encara per la dictadura franquista, assistíem a un ressorgiment del

moviment obrer, a la incorporació de nous sectors socials a la lluita per les llibertats i a una perceptible millora en les condicions de vida de les classes treballadores. Els corrents migratoris cap a Europa o cap a les zones industrials del país, com era Barcelona i la seva àrea metropolitana, transformaven profundament el paisatge urbà i tota la societat, presentant nous reptes pastorals a l'Església catalana. Els sectors progressistes eclesials i els moviments apostòlics prenien la davantera en la renovació de l'Església i l'anhel de combregar amb l'esperit europeu de llibertat i progrés es feia cada vegada més vigorós.

L'arrencada del Concili Vaticà II

L'11 d'octubre de 1962, sota l'impuls i la presidència del molt estimat i recordat Joan XXIII, s'inaugurava solemnement, en la basílica de Sant Pere, el Concili Vaticà II amb la presència de la pràctica totalitat dels bisbes catòlics del món –uns 2.500– i d'altres convidats, teòlegs, consultors, sacerdots, seglars i observadors. Què es podia esperar d'una Cúria Romana petrificada i d'uns bisbes (especialment els espanyols) molts dels quals de mentalitat profundament conservadora? Aquesta malfiança inicial quedà trencada per l'optimisme, els *nous aires*, i la visió positiva del món que introduí Joan XXIII ja en el seu discurs inaugural, que va deixar descol·locats a uns i esperançats als sectors més progressistes. Joan XXIII, imbuït d'un gran esperit pastoral i transparentant una gran bondat, respirava al mateix ritme que ho feia el món. El dia següent començaven les sessions conciliars que, en diverses etapes, s'allar-

garien fins el 8 de desembre de 1965, dia de la clausura del Concili. Molts cristians, preocupats per una Església que estimaven i que volien més autèntica, no deixaren mai de pregar per l'èxit del Concili i per la seva fidel aplicació i concreció pastoral.

Joan XXIII, imbuït d'un gran esperit pastoral i transparentant una gran bondat, respirava al mateix ritme que ho feia el món.

1. Quina va ser la seva aportació i quin avenç va representar el document

Novetats i objectius de la Gaudium et Spes

Gaudium et Spes és l'única de les quatre constitucions del Concili Vaticà II que porta en el títol el qualificatiu de *pastoral*; és el document

Gaudium et Spes és l'única de les quatre constitucions del Concili Vaticà II que porta en el títol el qualificatiu de pastoral.

més llarg de tots, l'últim en aprovar-se, i el primer del magisteri extraordinari que tracta directament aspectes temporals de la vida cristiana. Va ser aprovat (2.309 a favor, 75 en contra i 7 nuls) pels pares conciliars el 7 de desembre de 1965, i solemnement promulgat pel papa Pau VI aquest mateix dia, després de quatre anys de discussions i d'esforçats treballs en assemblees, comissions, subcomissions i plens on es reformulaven constantment els esquemes i s'avançava lentament en la redacció de l'articulat. El cardenal Suenens i Mons. Philips, representants del sector progressista, tingueren una influència decisiva en l'elaboració del que en aquell moment es coneixia com "*Esquema XIII*" i que finalment acabaria adoptant el títol *Constitució pastoral de l'Església en el món contemporani*. La seva idea, i també la de Pau VI, que el 1963 rellevà Joan XXIII en la direcció de l'Església i del Concili, era sobretot llançar un pont i obrir un diàleg sincer amb el món contemporani. Els seus destinataris eren totes les persones, fossin o no creients.

Les bases de la *Gaudium et Spes* les podem trobar en les encíclics anteriors i més en concret, pel que fa referència als documents conciliars, en la Constitució *Dei Verbum*, que situa la Paraula de Déu revelada en Crist com a fonament del cristianisme, i en la Constitució *Lumen Gentium* que tracta sobre l'Església i la defineix com a poble de Déu i servidora de la Paraula. *Gaudium et Spes* parteix d'aquestes dos fonamentacions, afirma que l'Església no existeix per a si mateixa sinó per al món, i marca els grans eixos vertebradors d'aquest ser-

vei. El nucli essencial de la “*Gaudium et Spes*” és el reconeixement i la defensa de la dignitat de tot ésser humà segons és revelada pel misteri de Crist. Persona, comunitat i treball per millorar el món són les tres dimensions que emfatitza.

Nou és el procediment que utilitza per a la seva elaboració. En comptes de partir de la revelació i dels principis de la fe es fonamenta en la descripció de la condició humana en el context de la situació del món d'aquell moment. Metodologia empírica en primer lloc, seguida d'una reflexió teològica que dona lloc a una antropologia cristiana. Nova és la preocupació per lligar-se amb la història humana, per apropar-se al món, per interessar-se pels seus problemes, per oferir-li el seu suport i per il·luminar-los amb la llum de l'Evangelí de Crist. Es passa d'un enfocament eclesiocèntric a un més teològic, antropològic i històric que

mira el món i genera moviments pastorals d'acció social i política intensa de cara a fer créixer el Regne. Bàsicament és un tractat de teologia pastoral basada en una lectura creient de la realitat del món, de la societat i de la història. Es parteix de la convicció que la creació és obra de l'amor de Déu, però el seu desenvolupament és tasca dels homes i les dones de cada època. Déu ens crea creadors i vol que ens impliquen en la recreació del món. Per això els cristians, guiats per l'Esperit, han de viure la fe com un autèntic “*memorial*”, és a dir, com un esdeveniment viu i transformador de la realitat. L'Església, com a comunitat seguida de Jesús, té precisament com a finalitat ser “*sagrament*” (signe) d'aquesta providència de Déu en la història en camí cap a l'alliberament i la salvació de la humanitat.

L'Església vol contribuir a la recerca de sentit de la condició humana i col·laborar en la solució dels grans

Nova és la preocupació per lligar-se amb la història humana, per apropar-se al món, per interessar-se pels seus problemes, per oferir-li el seu suport i per il·luminar-los amb la llum de l'Evangelí de Crist.

L'Església vol contribuir a la recerca de sentit de la condició humana i col·laborar en la solució dels grans problemes i reptes que té plantejats el món posant-se al seu servei.

problemes i reptes que té plantejats el món posant-se al seu servei. És una abraçada solidària i universal a tota la família humana a la que valora i de la qual forma part i se sent també responsable. És una nova forma de mirar el món, més evangèlica, més amorosa, més respectuosa, més oberta, més dialogant. És una mirada comprensiva, tendra i misericordiosa vers la humanitat sobre la qual vol projectar la llum de l'Evangeli. Aquesta perspectiva teològica renovada suposa clarament un cop de timó respecte del model condemnatori del Syllabus del Concili Vaticà I (1864).

La *Gaudium et Spes* ens diu que cal estar oberts als “signes dels temps” i aprendre a mirar la vida amb els ulls de Jesús. Els signes dels temps són totes aquelles situacions, experiències, esdeveniments, persones, etc. a partir de les quals Déu es manifesta. *Gaudium et Spes* representa, per tant, una novetat per a la teologia de l'Església i el seu quefer pastoral perquè obre les portes al diàleg amb tots aquells moviments, situacions i processos de canvi que viu la societat moderna i prepara la plataforma per a una urgent resposta pastoral. Davant de qualsevol esdeveniment personal o social ens hem de preguntar què ens vol dir Déu amb allò que passa. Més que parlar de si mateix, l'Església vol parlar de Déu i també dels homes, de la seva dignitat, de la cultura, del treball, de l'economia, de la pau, de com donar resposta al desig de felicitat que totes les persones porten a dins del cor. Es parteix del convenciment que Jesús pot donar resposta a les angoixes i als interrogants més profunds i permanents de les persones: Què és l'home?,

per què el dolor, el mal, el sofriment?, per què la mort?, quina és la funció de l'home en l'univers?, quin el sentit del seu esforç individual i col·lectiu?, quin el seu destí últim?,...

La Gaudium et Spes ens diu que cal estar oberts als “signes dels temps” i aprendre a mirar la vida amb els ulls de Jesús.

Contingut de la *Gaudium et Spes*

a) Primera Part: *L'Església i la vocació de l'home.*

Aquesta primera part va precedida per un *Proemi* i per una *Exposició introductòria* sobre la situació de l'“home” (“home” era l'expressió habitual de l'època per referir-se a homes i dones) en el món contemporani i comprèn quatre capítols. Els tres primers tracten sobre la persona humana i la comunitat i preparen el camí per al quart que presenta la posició que l'Església vol assumir davant del món. Les paraules que encapçalen el *Proemi* són les que donen lloc al títol del document: “*El goig (gaudium) i l'esperança (spes), el plor i l'angoixa de l'home contemporani, sobretot dels més pobres i de tota mena d'afligits, són també goig i esperança, plor i angoixa dels deixebles de Crist, i no hi ha res de verament humà que no ressoni en llur cor*”.

L'Exposició Introductòria de la Constitució és una aproximació a l'estat de la col·lectivitat humana d'aquell moment. El fet incontestable és que en els últims anys les societats s'han dinamitzat d'una forma insospitada i han donat passes de gegant en el progrés econòmic, tecnològic i social, però malauradament no han sabut evitar noves i profundes contradiccions i desequilibris, no han sabut eliminar la realitat de la pobresa, la fam, la misèria i l'analfabetisme d'una gran part de la població. S'ha guanyat, certament, en llibertat i autonomia, però persisteixen situacions gravíssimes personals i col·lectives d'esclavitud i d'opressió. Es té més consciència de la interdependència mútua i de la necessitat de solidaritat universal, però no s'han superat les divisions i enfrontaments socials, racials, polítics i ideològics, ni ha desaparegut l'amenaça d'una guerra nuclear total. Els mitjans de comunicació difonen lliurement i àmpliament les idees, però de vegades aquestes són intencionadament i maliciosament manipulades per interessos econòmics, polítics i ideològics. Sovint el creixement tecnològic i econòmic, ni arriba a tots ni va acompanyat del necessari progrés cultural i espiritual.

L'Església és conscient que el desig de la immensa majoria de persones i pobles és establir un ordre polític, social i econòmic global fonamentat en la justícia, que garanteixi a les noves nacions no solament la independència política, sinó també l'econòmica, que procuri el desenvolupament de les persones i el cultiu de la seva dignitat. Un nou ordre mundial on les dones obtinguin la paritat de

drets respecte dels homes i on els obrers i els pagesos no solament tinguin els recursos econòmics necessaris per viure amb dignitat, sinó també el dret a exercir de protagonistes en l'organització de la vida econòmica, social, política i cultural del seu país. Per primera vegada en la història humana tots els pobles estan convençuts que els beneficis del progrés i de la cultura han d'arribar a tots.

La centralitat que ha de tenir la persona humana en la configuració del món és el punt d'arrencada del **Capítol I** que tracta sobre la dignitat de la persona humana i sobre la seva dimensió social i comunitària. Els articles 12 al 14 proposen les línies generals de l'antropologia cristiana. *L'home* imatge de Déu, valoració de la vida corporal no sols de la espiritual, valoració de la sacralitat i inviolabilitat de la consciència, de la seva dimensió moral i ètica i de la permanent orientació cap al bé, la veritat, la llibertat i la plenitud humana. L'article 18 aborda un problema particularment dramàtic, el de la mort, al qual intenta donar resposta des del misteri de la fe que ens diu que Déu no ha fet l'home per a la mort, sinó per a la vida. La mort és el pas que obre a la comunió eterna amb Déu i amb tots els que han mort amb Crist.

Els articles 19 al 22 tracten sobre l'ateisme. L'Església no creu que la fe en Déu sigui un obstacle per reconèixer la dignitat humana, ni que l'espera escatològica minvi res l'exigència del compromís temporal. Voldria destacar l'autocrítica valenta que els pares conciliaris fan a l'hora d'analitzar les causes i el remei del fenomen: *"Els creients podem tenir una part no petita en*

aquesta gènesi de l'ateisme, car, negligida l'educació de la fe, cal acceptar que o bé l'enganyosa exposició de la doctrina o també els defectes de llur vida religiosa, moral i social, més aviat velen que revelen la fisonomia autèntica de Déu i de la religió... El remei a l'ateisme ha d'arribar tant de l'encertada exposició de la doctrina com de la integritat de la vida de l'Església i dels seus membres... Allò que més contribueix a manifestar la presència de Déu és la caritat fraterna dels fidels, que, en unanimitat d'esperit, col·laboren a la de l'Evangeli i es manifesten signe d'unitat". Fa una crida a aprofundir en el diàleg entre creients i no creients perquè tots estem compromesos en la construcció d'aquest món i en la defensa de la dignitat humana.

L'Església no creu que la fe en Déu sigui un obstacle per reconèixer la dignitat humana, ni que l'espera escatològica minvi res l'exigència del compromís temporal.

El **Capítol II** tracta sobre la comunitat humana. S'afirma amb contundència que l'ésser humà és essencialment social i que l'existència personal s'ha de fonamentar en la relació fraterna, el diàleg, el respecte i l'estimació. És vivint en societat que les

persones desenvolupen les seves qualitats i la seva vocació, exerceixen i protegeixen els seus drets inviolables i col·laboren al bé comú. *"Déu, que mira paternalment per tots, ha volgut que tots els homes constituïssin una sola família i es tractessin els uns als altres amb esperit fraternal. Car tots, creats a imatge de Déu... són cridats a un únic i idèntic fi, que és Déu mateix. Per aquesta raó, l'amor a Déu i al proïsme és el manament primer i principal. I la Sagrada Escriptura ens ensenya que l'amor de Déu no es pot separar de l'amor al proïsme..."*

Però perquè les persones visquin amb dignitat necessiten disposar d'unes condicions mínimes de benestar: aliments, vestit, allotjament, dret a elegir lliurement l'estat de vida, a l'educació, al treball, al respecte, a una informació adient, a la protecció de la seva vida privada, a la justa llibertat,... Cada persona ha de considerar els altres, sense excepció, com *un altre jo*. Cal lluitar contra tot allò que ofèn la dignitat humana: les condicions infrahumanes d'habitatge, els empresonaments arbitraris, les deportacions, l'esclavitud, la prostitució, el tràfec de blanques i de joves, les condicions laborals ignominioses que rebaixen els treballadors a purs instruments de negoci,... També els homicidis, els genocidis, les mutilacions, les tortures,... Les pertorbacions de l'ordre social neixen sobretot d'unes estructures econòmiques i socials injustes.

Cal avançar també en la igualtat radical entre les persones. No es pot discriminar a cap persona en els seus drets fonamentals per raó de sexe,

raça, color, classe social, llengua o religió. Cal rebutjar les excessives i escandaloses desigualtats econòmiques i socials entre els membres i els pobles d'una única família humana perquè són contràries a la justícia social, a l'equitat, a la dignitat de les persones, a la pau social i internacional i, en conseqüència, contràries al Pla de Déu. Cal que tothom contribueixi al bé comú en funció de les seves possibilitats i capacitats, perquè els deures socials són sagrats i s'han de complir responsablement per part de tots.

El **Capítol III** parla de l'activitat humana en el món i afirma que el misatge cristià no aparta pas els homes de la construcció del món, ni els impulsa a desentendre's del bé de llurs semblants, sinó que els anima a la seva participació i implicació amb l'objectiu de construir una fraternitat humana basada en l'estimació mútua. Aspirar a aquesta fraternitat universal i viuençar-la cada dia no és una quimera, sinó el mandat que hem rebut de Crist perquè el Regne de Déu ja és present en el món de manera misteriosa.

En el **Capítol IV** es reflexiona sobre el treball de l'Església en el món contemporani perquè també ella forma part de la família humana, participa de la seva història i comparteix la mateixa sort terrena que la resta del món. Creu que a través de cada un dels seus membres i de tota la comunitat cristiana pot contribuir a millorar la societat i que cap llei humana no és capaç de protegir tan eficaçment la dignitat personal com l'Evangeli de Crist que ella té la missió de transmetre i viure. Tot i que la missió pròpia encomanada per Crist a l'Església no

és d'ordre polític, econòmic o social, sinó religiós, d'aquesta dimensió religiosa brollen llum i força que poden ajudar a establir i enfortir la comunitat humana d'acord amb els principis evangèlics. Més encara, també ella pot crear obres per al servei de tothom, principalment dels més pobres, si les circumstàncies ho requereixen. La religió no es redueix al culte, sinó que afecta i comprèn totes les dimensions de la vida. Es reconeix que un dels errors històrics de molts cristians ha estat el divorci entre la fe que professen i la seva vida diària professional i social. La fe té una implicació pública, cívica i política irrenunciable i tots els cristians han d'assumir les seves responsabilitats en aquests camps. No obstant, l'Església no s'identifica amb cap mediació política concreta, sinó que respecta la diversitat d'opcions i compromisos sempre que siguin coherents amb els principis evangèlics.

b) Segona part: *Alguns problemes més urgents.*

Aquesta segona part va precedida també d'un *Proemi* al qual segueixen cinc capítols que pretenen considerar els principals problemes que afecten les persones, des dels propis de la família fins als més generals que tenen interès per a tota la humanitat:

La religió no es redueix al culte, sinó que afecta i comprèn totes les dimensions de la vida.

El **Capítol I** tracta sobre l'obligació de fomentar la dignitat del matrimoni i de la família recordant la doctrina ja tradicional sobre el tema.

El **Capítol II** aborda el necessari foment del progrés cultural. L'Església reconeix la legítima autonomia de la cultura humana i de les ciències i la llibertat d'investigació i de pensament. També valora positivament les particularitats de les diverses cultures, el diàleg entre elles i la necessitat de tenir-les en compte a l'hora d'evangelitzar. Urgeix a la tasca d'alliberar a moltíssima gent de la misèria de l'analfabetisme i de la ignorància, i perquè es reconegui el dret de tothom a la cultura per tal que tots tinguin la possibilitat de progressar i de col·laborar en la consecució del bé comú. La cultura ajuda a comprendre les característiques pròpies de cada persona i l'experiència que fa de si mateixa; a descobrir el paper de cadascú en la història i en el món; i a expressar els propis sentiments, goigs, misèries, necessitats, neguits i utopies. Es denuncien, en aquest sentit, les nefastes condicions de treball de molts pagesos i obrers, i també de moltes

L'Església reconeix la legítima autonomia de la cultura humana i de les ciències i la llibertat d'investigació i de pensament.

dones, que per aquesta causa veuen obstaculitzat el seu accés a la cultura i a la participació cívica. L'Església anima els cristians a col·laborar en les diverses manifestacions culturals i activitats col·lectives i a procurar que totes elles s'amarin d'esperit humà i cristià.

El **Capítol III** parla de la vida econòmica i social i constata com, mentre es dona un creixement econòmic sense precedents que portat racionalment podria mitigar les desigualtats socials, aquestes es mantenen o encara s'accentuen més. Mentre una immensa multitud treballa en condicions indignes i no disposa de les coses necessàries per subsistir, altres viuen en l'opulència i dilapiden alegrement els seus béns. Aquesta situació no respon al pla de Déu perquè l'activitat econòmica s'ha de fer dins dels límits de la moralitat, l'equitat i la justícia. Per això cal fer un gran esforç perquè siguin suprimides les enormes desigualtats econòmiques existents i l'economia s'organitzi de tal forma que la vida dels individus i de llurs famílies no en resulti insegura i precària. En aquest sentit dona un toc d'atenció sobre un problema de gran actualitat: *“evitar amb tot l'interès qualsevol discriminació en les condicions de retribució o de treball envers els obrers que, procedents d'una altra nació o zona, amb llur feina contribueixen al progrés econòmic d'un poble o d'un territori. Tothom encara, i principalment els poders públics, els han de tractar no simplement com a mers instruments de producció, sinó com a persones, i ajudar-los perquè puguin portar amb ells la pròpia família, procurar-se habitatge decent i fomentar llur inserció*

en la vida social del poble o zona que els acull”.

També d'una gran actualitat –tot i els canvis profunds que es produiran en els següents 50 anys– són les referències al treball. En primer lloc adverteix sobre el fet que en una societat industrial on l'automoció i les noves tecnologies destrueixen molts llocs de treball, cal procurar que hi hagi treball suficient per a tots, com també la possibilitat de formació tècnica i professional i, sobretot, que sigui assegurada la subsistència i la dignitat humana d'aquells qui per malaltia o edat sofreixen dificultats greus. Per altra part reflexiona sobre la dignitat del treball perquè a través d'ell ens vinculem als germans, els homes i les dones ens associem a la mateixa obra de la redempció de Jesucrist (a imitació del que va fer Jesús de Natzaret), despleguem les pròpies qualitats, deixem el nostre segell en el perfeccionament de la creació, i amb ell sostenim la nostra vida i la de la família. Per això s'afirma que el treball és un dret fonamental i exigeix als poder públics que el procurin per a tots i que es realitzi en aquelles condicions que assegurin una vida digna en l'aspecte material, social, cultural i espiritual. El procés de treball productiu s'ha d'adaptar a les necessitats de les persones i ha de deixar temps suficient per al descans, l'esbarjo i el cultiu de la vida familiar, cultural, social i religiosa. El fet que en les empreses econòmiques s'associen persones, és a dir, homes i dones independents i lliures creats a imatge de Déu, exigeix que tots, també els treballadors, tant per ells mateixos com a través dels seus delegats, hi participen activament. En aquest sentit el

document recorda el dret dels treballadors a associar-se lliurement en sindicats i a exercir el dret de vaga en defensa dels seus interessos..

La voluntat de Déu és que tots els homes i pobles de la terra gaudeixin de forma equitativa dels béns creats. Qualsevol que sigui la forma de propietat sempre cal tenir en compte aquesta destinació universal dels béns. Especialment tenen dret a prendre el necessari de les riqueses dels altres els qui es troben en extrema necessitat. El document es mostra també partidari que les terres dels grans latifundis mal treballats puguin ser repartides entre els jornalers no propietaris. Finalment fa una crida a què els cristians compromesos en el terreny econòmic promoguin la justícia i la caritat i contribueixin així a la prosperitat de la humanitat i a la pau del món.

*La voluntat de Déu
és que tots els
homes i pobles de
la terra gaudeixin
de forma equitativa
dels béns creats.*

El **Capítol IV** fa referència a la vida de la comunitat política, la qual solament es justifica per la voluntat de servir al bé comú que comprèn el conjunt d'aquelles condicions de vida social que permeten a les persones, les famílies i les associacions desenvolupar-se en llibertat i créixer en perfecció. Els sistemes polítics-jurídics que

es creen han de procurar la participació dels ciutadans –el dret de vot n’és un dels mitjans– i garantir els drets de reunió, d’associació, d’expressió, de professió religiosa, etc. També han de ser garantits els drets de les minories nacionals i de les minories religioses. En la construcció d’aquesta comunitat política s’admeten formes diferents i caben opcions polítiques diverses però es rebutgen amb força les formes totalitàries i dictatorials que lesionen greument aquests drets. L’Església no es confon de cap manera amb la comunitat política ni es vincula a cap sistema polític concret. Les dues són independents i autònomes en el seu propi camp. No obstant totes dues serveixen al bé comú i als mateixos homes i dones per això es propugna una sana i justa col·laboració. Un dels paràgrafs sembla escrit expressament pensant en el règim nacional-catòlic espanyol: *“L’Església... no col·loca la seva esperança en els privilegis oferts per l’autoritat civil: més encara, renunciarà a l’exercici d’alguns drets legítimament adquirits, si li consta que llur ús posa en dubte l’autenticitat del seu testimoni”*.

Finalment el **Capítol V** afronta el tema del foment de la pau i la promoció de la comunitat internacional. La pau no sols com absència de la guerra sinó fruit d’unes estructures econòmiques i d’unes relacions socials i entre països justes i fraternes. També es pronuncien contra la cursa d’armaments. Es creu fermament que arribarà un temps en què serà possible l’abolició de qualsevol guerra. Això, però, exigeix l’establiment d’una autoritat pública universal reconeguda per tothom, que garanteixi l’aplicació

de la justícia i els respecte als drets. Això exigeix també que les institucions internacionals es coordinin per prevenir i evitar les guerres. La pau ha de néixer de la confiança mútua entre els pobles i no de l’amenaça del terror de les armes.

Seguint l’orientació al compromís adoptat ja en la *Mater et Magistra* es fa una crida a una reeducació dels esperits, especialment dels joves, que han de ser formats en el civisme i en el pacifisme. Crida a la formació de tots aquells que pensen dedicar-se a servir i ajudar les nacions en vies de desenvolupament. Crida a enfortir les diverses associacions catòliques internacionals perquè col·laborin en aquesta tasca. Crida al conjunt de cristians i a totes les persones de bona voluntat assedegades de pau autèntica a participar en la creació d’un món més pacífic i a promoure el progrés de les regions pobres i la justícia social entre les nacions. L’Església considera digna de lloança la feina d’aquells que es dediquen al bé de la cosa pública amb generositat i honestedat, tasca per a la

El document insta a potenciar l’educació cívica i política entre la ciutadania, especialment entre els joves, de cara a facilitar la seva implicació.

qual han de preparar-se i formar-se adequadament. En aquest sentit el document insta a potenciar l'educació cívica i política entre la ciutadania, especialment entre els joves, de cara a facilitar la seva implicació.

2. Fins a quin punt s'han assolit les orientacions i ensenyaments

La desigualtat i els desequilibris mundials no han desaparegut

Ningú pot discutir que en aquests cinquanta anys que han transcorregut des de la proclamació de la *Gaudium et Spes* el conjunt de la humanitat (que ha passat de 3.000 a 7.000 milions d'habitants) ha experimentat una millora en les condicions de vida a causa dels avenços en els camps tecnològics, científics, mèdics, etc. i de determinades polítiques redistributives i d'ajudes al desenvolupament. No obstant això, els desequilibris mundials descrits en l'*Exposició introductòria* continuen; la pobresa extrema coexisteix amb l'opulència més escandalosa perquè la distribució del creixement s'ha fet de forma poc justa i equitativa. La globalització actual ni ha arribat a tots ni ha estat completa perquè solament s'ha globalitzat l'economia, no els drets humans, ni els drets laborals, ni la justícia, ni la política, ni les normes per protegir la natura de la que formem part. Els enfrontaments nacionals, socials, religiosos, ideològics,... segueixen ben vius. Tot i la innegable extensió de la democràcia com a sistema polític perduren situacions de dictadura, d'opressió política i, fins i tot, d'esclavitud. Sovint la democràcia és més formal que real.

La defensa de les minories nacionals que reconeix "la *Gaudium et Spes*" (com és el cas de Catalunya) desperta irritació fins i tot entre la mateixa jerarquia de l'Església. La fi de la *guerra freda* no ha significat la implantació generalitzada de la pau; han aparegut noves guerres, nous genocidis i també el fenomen d'un terrorisme cruel i imprevisible. L'amenaça atòmica que podria acabar amb la vida humana tampoc ha desaparegut. Els nous mitjans de comunicació que per una part faciliten en gran manera l'intercanvi rapidísim i massiu d'informació no estan exempts de riscos i de manipulacions. L'atac frontal actual a l'Estat del Benestar està destruint conquestes socials històriques, fraccionant la societat, i portant a una democràcia de baixa intensitat. El poder real no es troba en la política —on hauria d'estar— sinó en l'oligarquia financera que sols mira pel bé d'una minoria opulenta. ¿Cap a quin abisme estem abocats si la política no recupera la seva preeminència? Hem avançat en l'equiparació de drets entre homes i dones però encara resta molt de camí a recórrer, perquè la igualtat arribi a ser efectiva i universal. Encara queden milions de persones analfabets, sense aigua potable, sense habitatge, sense mitjans sanitaris,... Els valors de l'individualisme, el consumisme, el desig d'acaparar,... propis de la ideologia de l'estat liberal capitalista que ha sortit triomfador de la *guerra freda* s'imposen com a estil de vida en front de l'esperit comunitari, associatiu i altruista característic de l'Evangelí i també d'un moviment obrer que actualment viu hores de desorientació i debilitat. La crisi econòmica actual ha deteriorat i molt les condicions laborals dels treballadors i

ha provocat un augment brutal de l'atur que empeny a tots, però especialment els joves, a la desesperació i la frustració. La flexibilitat exigida en favor de la sacrosanta competitivitat fa que la conciliació de la vida laboral i familiar resulti difícil, i la capacitat de negociar les condicions laborals o de participar en la gestió de l'empresa –tal com es reconeix en la *Gaudium et Spes*– s'ha debilitat enormement. Tampoc hem avançat gaire en la constitució d'una autoritat política mundial perquè els organismes existents estan dominats pel país hegemònic que fan i desfan segons els seus propis interessos. És més, segueixen les teories del sistema liberal que diu que quan menys política millor. Els avenços són lents, les dificultats moltes i les conquestes socials es tornen sovint reversibles.

Els avenços són lents, les dificultats moltes i les conquestes socials es tornen sovint reversibles.

Signes de germanor i d'utopia

Barrejades amb situacions de misèria i d'injustícia es donen sortosament realitats positives de germanor i solidaritat que ens fan veure que el món no està perdut i que el Regne segueix creixent sense fer massa soroll i que infinitat de persones, entre les quals molts cristians i organitzacions ecle-

sials, hi col·laboren amb gran dedicació. En sintonia amb les directrius de la *Gaudium et Spes* per apropar-se al món del treball i contribuir a que les persones visquin amb dignitat, he de dir que m'omple de goig el fet que molts militants obrers ateu i agnòstics reconeixen que en temps difícils del franquisme, i també després, van tenir el suport de militants cristians, sacerdots, moviments apostòlics, parròquies i congregacions religioses que els obriren les seves portes, els acolliren de bon grat i els donaren recolzament logístic en la lluita per millorar les condicions de vida dels treballadors i reconstruir un moviment obrer perseguit i maltractat pel Règim. M'alegra el fet que molts d'aquest militants obrers reconeguin la seva sintonia amb els valors evangèlics i amb militants cristians i capellans obrers amb els quals lluitaren i patiren persecució i també que valorin l'actual pastoral obrera com a eina positiva pel manteniment dels valors i la memòria històrica del moviment obrer. Aquesta ha estat una tasca evangelitzadora extraordinària encara que poc reconeguda.

L'Església, com a signe del Regne, es fa present en el món a través d'innombrables comunitats cristianes acollidores i compromeses amb els més pobres, exclosos i desvalguts (Amèrica del Sud, Irak, Marroc, Haití, Irak, etc.) i parròquies populars que actuen en sintonia amb els interessos i la sensibilitat de les classes socials més desfavorides. Em dóna una gran esperança l'activitat de moltíssims missioners i missioneres escampats per tot el món fent tasques evangelitzadores i humanitzadores, igual que l'existència de moltes congregacions

de religiosos i religioses actuant en barris obrers i en el Tercer i Quart Món. M'omple el cor el saber que hi han milers de homes i dones catequistes (sobretot dones) que amb una gran capacitat, pedagogia i entusiasme transmeten la fe a les noves generacions de joves i d'infants. Valoro moltíssim l'acció d'entitats obertes a tothom com Càritas, Centres Oberts, Ateneus, Centres Socials, Esplais, etc. creats i dinamitzats per creients, paròquies i institucions religioses que mantenen un gran sentit social i un compromís inequívoc amb els més pobres i necessitats. Valoro igualment el treball apostòlic de molts sacerdots que fan de consiliaris en moviments i grups i la tasca teològica i formativa de molts teòlegs que pateixen persecució i maldecaps per obrir camí en el coneixement de la persona de Jesús i en el discerniment dels signes dels temps. L'Església és fa present així en el món d'una manera significativa. Recordo les paraules que em deia la Lidia, mestressa de casa, gran catequista, i companya de la GOAC:

L'Església, com a signe del Regne, es fa present en el món a través d'innombrables comunitats cristianes acollidores i compromeses amb els més pobres, exclosos i desvalguts.

“M'agradaria que el rostre de la meva mare –l'Església– fos tot ell maco, guapo, atractiu perquè la gent s'enamorés d'ella”.

Crec que continua ben viu en el cor de la immensa majoria de persones el desig d'un ordre mundial fonamentat en la justícia i la pau. Crec que la consciència de la dignitat humana s'ha reforçat i generalitzat, però les preguntes sobre el sentit de la vida, el dolor, la mort, etc. segueixen presents i de vegades sense resposta davant de tant de sofriment humà perfectament evitable. La cultura de la superficialitat imperant, de la notícia ràpida i poc aprofundida, i la manca d'espiritualitat, no ajuda a plantejar i avançar en aquestes qüestions fonamentals.

Les contradiccions de l'Església. De l'esperança a l'estancament

Ha estat enormement positiu el fet que col·lectius eclesials i esglésies particulars s'hagin esforçat per aplicar a la seva realitat les orientacions de la *Gaudium et Spes* i hagin buscat noves línies d'actuació escrutant els signes dels temps. És aquesta una pràctica que mai no hauriem de perdre de vista. A l'Església sud-americana, (Medellin, 1968), la novetat de la “*teologia dels signes dels temps*” li va inspirar la Teologia de l'Alliberament, és a dir, la iniciativa de posar a l'Església a l'escolta de la paraula de Déu en la història, que la conduí a una reflexió cristiana feta des dels pobres i des del compromís pel seu alliberament. Reflexió que suposà línies d'actuació pastoral molt més dinàmiques i evangèliques recolzades per bisbes significats com Hélder Câmara, Romero,

Proaño, Casaldàliga,... A Catalunya, per exemple, va inspirar la celebració del Concili Provincial Tarraconense (1995) amb una àmplia participació de bisbes, sacerdots, religiosos i laics que plantejà una vivència més significativa dels sagraments, un aprofundiment en la corresponsabilitat i la comunió eclesial i un major compromís vers la societat catalana per tal d'impulsar la seva missió evangelitzadora. No obstant el bon treball realitzat, els acords presos restaren temps i més temps primer en els calaixos de Rouco Varela i després en els de la Cúria Romana, abans de ser revisats i aprovats pel Papa. Aquest fet demostrava per una part un cert recel vers les conclusions presentades i per altra que els bisbes catalans no eren veritables interlocutors amb el Vaticà, aquesta missió quedava reservada en exclusivitat a Rouco Varela. A altres col·lectius eclesials el Concili els va reafirmar en la seva línia aperturista que ja practicaven i vivien des de feia anys arriscadament i sense el reconeixement de part de la Jerarquia i van incorporar les seves orientacions en els projectes evangelitzadors i plans de formació que elaboraven i que els ajudà a reforçar la unitat entre fe i vida, el compromís polític plural en les realitats temporals, l'espiritualitat, la comunió eclesial, el diàleg amb els no creients, la complementaritat de parròquies, comunitats i moviments, etc. Es reconeix la llibertat com un valor en si mateix, llibertat de consciència, social i política dintre i fora del catolicisme. No obstant cal dir que les encertades –però moderades- orientacions conciliars no acabaven de donar resposta a molts dels problemes i contradiccions que vivien els militants compromesos en

la lluita i que els conduïa a una més profunda i madura reflexió sobre la fe que no havia de defugir cap avenc de la filosofia, de la ciència o dels propis riscos que comportava el mateix compromís.

A casa nostra les orientacions conciliars de la *Gaudium et Spes* van significar una clara i contundent deslegitimació del nacionalcatolicisme contra el que molts cristians ja lluitaven des de feia temps. Tot i això la Jerarquia espanyola, amb excepcions, va fer cas omís del que ella mateix acabava d'aprovar en el Concili i va continuar amb el seu suport al Règim. Per contra no va recolzar les realitats dinamitzadores que propugnaven una església més evangèlica, més comunitària i més compromesa amb els pobres. En primer lloc va intentar enfonsar els moviments apostòlics obrers (anys 60), més tard la realitat d'un planter prometedor de comunitats cristianes populars dinàmiques i compromeses en els seus ambients socials (anys 70), seguidament desautoritzà i marginà els capdavanters de la teologia de l'alliberament (Leonardo Woff, Joan Sobrino, etc.) i el mateix ha fet més recentment amb els teòlegs renovadors de casa nostra com José A. Pagoda, Juan José Tamayo,... (anys 80 fins ara). La transició política a la democràcia, en la qual va tenir un clar protagonisme el cardenal Tarancón -i aquí a Catalunya el cardenal Jubany- va comportar un canvi d'actitud fonamental. Però, passada aquesta etapa de major obertura i diàleg, el sector conservador prengué novament les rengles de la Conferència Episcopal Espanyola. Algunes de les seves actuacions donen signes d'enyorança de

la cristiandat perduda, els costa acceptar de debò allò que el mateix Concili afirmà sobre l'autonomia i la secularitat del món. Encara creuen que la seva missió és, des de l'aliança amb el poder, imposar a tota la societat les seves normes i la seva moralitat.

La Jerarquia no ha estat receptiva a les propostes per afavorir una major igualtat de les dones a dins de l'església i per aconseguir una major democratització interna. Crec que tampoc ha estat suficientment sensible a la problemàtica personal que viuen molts dels seus fidels com els sacerdots secularitzats, les persones divorciades, els homosexuals, els que viuen noves formes de parella o de família, etc. Encara es percep una Església massa obsessionada pels temes del sexe i pel propi finançament i poc atenta a les situacions d'injustícia, d'explotació i negació dels drets humans. De fet des de la Cúria Romana es va forçar a què les propostes d'"aggiornamento" relacionades amb la vida matrimonial i sexual que demanaven la majoria d'experts consultats, quedessin aparcades. Els ciutadans no perceben allò que afirma la *Gaudium et Spes* de què l'Església no s'ha d'identificar amb cap sistema polític ni amb cap partit polític, perquè de fet quasi sempre la veuen decantada cap a la dreta. Quan mana l'esquerra moderada no paren de queixar-se, quan mana la dreta es tornen sords, muts i quiets. Encapçalen manifestacions protestant contra el matrimoni dels homosexuals però callen davant de les retallades socials, l'augment escandalós de l'atur, la desesperació de moltes famílies que no tenen pràcticament ingressos, etc. Dóna la sensació que la institució ecle-

siàstica legítimi, protegeixi i s'hagi integrat plenament en el sistema econòmic-polític liberal perdent així la seva funció crítica. Com pot predicar d'aquesta manera la radicalitat de l'evangeli de Jesús? Com pot exercir la denúncia profètica? L'Església necessita sens dubte una profunda conversió i renovació evangèlica.

Encara es percep una Església massa obsessionada pels temes del sexe i pel propi finançament i poc atenta a les situacions d'injustícia, d'explotació i negació dels drets humans.

Seguint les orientacions conciliars, algunes recollides en documents de la pròpia Conferència Episcopal Espanyola i del mateix Concili Provincial Tarraconense, l'Església aconsella als cristians la seva implicació en la política però s'exclama quan aquests ho fan en partits d'esquerra. Per una part empenyen els cristians a què es formen per desenvolupar responsablement l'exigent compromís polític, sindical, cívic i social però per altra es posicionen contra l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania que afavoreix una formació dels joves en aquest sentit. Com quedem? El model evangelitzador basat en actes puntuals i

massius d'afirmació catòlica i en la realització d'obres de caritat (sempre necessàries) s'anteposa al model del testimoni i compromís en favor de la justícia i d'un canvi d'estructures més justes. No s'ha acabat de creure allò que deien alguns papes de què la Política és la “*Justícia en majúscula*”, “*la forma suprema de la caritat*”. En aquest sentit manca una anàlisi seriosa de les causes estructurals de la pobresa i de la injustícia en el món, necessària per despertar la consciència crítica dels cristians i valorar altres formes de compromís més adultes. Els fidels catòlics, desgraciadament, estan poc presents en el camp del sindicalisme i de la política i ho haurien d'estar més si de veritat volen ser decisius en la transformació del món segons els valors del Regne de Déu.

Certament l'anticlericalisme feroç present en altres temps a casa nostra sortosament ha deixat d'existir, però en canvi ha crescut la indiferència i no pocs apostaten públicament de la seva fe. Per a molts ciutadans, l'Església ha esdevingut irrellevant. Si l'Església no vol convertir-se en el espantaocells de la pròpia religió i una de les causes de l'ateisme, ha de canviar i molt la seva manera d'actuar en el món. ¿Quina imatge de Déu transmet?, ¿viu en coherència amb els principis evangèlics que predica?, ¿sap interpretar els signes dels temps actuals?, les angoixes dels qui es moren cada dia de fam?, dels aturats que no tenen res per mantenir la família?, dels que pateixen els efectes de la guerra?, dels que desesperançats viuen el dramàtic desnonament de les seves cases?, dels que són assassinats per enfrontar-se

als poderosos en la lluita per una societat més justa?, dels que clamen per les places contra la corrupció, les retallades socials, i per una democràcia més real i participativa? No té sentit que el Papa faci un dia un document contra la guerra d'Irak i al cap d'unes setmanes rebi al Vaticà el seu principal promotor com si fos el gran benefactor de la humanitat. D'aquí ve la poca credibilitat de l'Església i de la seva doctrina.

Si l'Església no vol convertir-se en el espantaocells de la pròpia religió i una de les causes de l'ateisme ha de canviar i molt la seva manera d'actuar en el món.

Els grans moviments migratoris, que de fet aporten a les societats d'acollida creixement econòmic, nous ingressos per a la Seguretat Social i la riquesa de la diversitat cultural, més aviat produeixen malestar i fortes contradiccions entre països i a dins de cada país. Sovint els immigrants, contradient els desitjos expressats en la *Gaudium et Spes*, són tractats com a simples instruments econòmics i no com a persones. La manca d'interiorització dels Drets Humans, i també de l'Evangeli en el cas dels cristians (que ens diu que tots som fills del mateix Pare i formen una mateixa fa-

mília i per això ens hem de tractar com a germans) fa que no vejам l'emigrant com "un altre jo". I aquesta és una prova de foc per als cristians perquè si no estimem el germà que coneixem tampoc estimem Déu. Ha estat l'Església sensible al clam de les persones immigrades i ha defensat amb decisió els seus drets com a persones?

Crec sincerament que l'Església no ha sabut recollir l'experiència de moltes cristianes i cristians laics que s'han compromès en el camp de lluita per la justícia. Segueix canonitzant quasi en exclusivitat sacerdots, monges i religiosos com si fossin els únics models de vida a imitar. Amb el temps l'"aggiornamento" que tan decididament va impulsar Joan XXIII va quedar neutralitzat pels Papes posteriors i per una Cúria Romana que en absolut volia perdre el control sobre l'ortodòxia doctrinal i el poder centralitzat del Vaticà. La reacció conservadora de Joan Pau II, seguida aquí per Rouco Varela, Cañizares, García-Gasco, etc., va convertir la primavera de l'Església en un nou hivern eclesial. La COPE era un portaveu significat i controvertit d'aquesta Església rànica que

L'Església no ha sabut recollir l'experiència de moltes cristianes i cristians laics que s'han compromès en el camp de lluita per la justícia.

feia olor a nacionalcatolicisme. Cal dir que els bisbes de les diòcesis catalanes sempre han tingut un tarannà més obert, dialogant i liberal i en el cas de la COPE, concretament, van tenir seriosos enfrontaments amb el sector conservador que la protegia.

3. Mirant el present i el futur, què caldria fer?

De cara a la coherència evangèlica de l'Església i dels cristians

a) Nou llenguatge religiós que sigui significatiu per al món secular i pluralista en el qual vivim. Credibilitat dels missatgers però també del missatge. Pràctiques catequètiques, litúrgiques i sacramentals que siguin significatives i que connectin amb les persones d'avui, en especial amb els més joves que viuen molt allunyats de l'experiència religiosa.

b) Aquesta credibilitat passa també per la renovació de les estructures eclesials en sintonia amb l'evolució i maduració del temps actual de major democràcia i participació. No té sentit que la pròpia Església valori positivament les conquestes democràtiques per a la societat i després ella es quedi al marge d'aquest valor irrenunciable del món actual que per altra part conjuga perfectament amb la idea del cos místic. La qual cosa suposa: reconeixement de la igualtat radical de tots els batejats (tots participen del sacerdoci de Crist), major protagonisme i autonomia dels laics en els afers eclesials, combatre el clericalisme i el monopoli del poder a dins de les institucions eclesials, proposar mecanismes d'elec-

ció més democràtica dels nostres representants, reconeixement de la igualtat de drets entre els homes i les dones (sacerdoci de les dones, corregir llenguatge masculista,...), avançar en el despreniment personal i col·lectiu de forma que la realitat i la imatge de l'Església sigui de més independència, pobresa i austeritat (transparència en els comptes, autofinançament, deixar de ser un Estat, abandonar privilegis,...).

c) Nova espiritualitat fonamentada en l'aprofundiment en la persona de Jesús (el fonament de la nostra fe) i en el seu seguiment. Tasca pacient i permanent en la lectura creient de la realitat amb els pobres com centre del ministeri pastoral.

d) Introducció de la dimensió ecològica en la teologia i antropologia cristiana. No som "senyors de la natura", ni "hem d'esclavitzar-la i posar-la sota els nostres peus", simplement formem part d'ella, som natura i l'hem de respectar i conservar perquè tota ella és obra de Déu.

De cara a l'evangelització, la construcció del Regne i la transformació del món

a) Reflexió comunitària permanent sobre els grans problemes que afecten la humanitat: la pobresa, l'ecologia, l'aprofundiment en la democràcia, la pau,... El problema de la fam en el món hauria de ser prioritari perquè té com a conseqüència la mort diària de molts germans i germanes i sabem de sobra que la voluntat de Déu és que totes les persones visquin i visquin amb dignitat. Avançar en aquest camí és fer

créixer el Regne. Reflexió i lluita contra la guerra que porta també mort i sofriments inútils. Treball per una democràcia plena com a millor camí per superar les confrontacions humanes per la via del diàleg i la participació.

Major atenció als nous descobriments científics que ens expliquen més encertadament la naturalesa i l'origen de la vida, i l'evolució humana i el funcionament del cosmos i que són fonamentals per a fomentar la vida i la felicitat de les persones.

b) Ajudar als cristians a saber situar-se en el nou context mundial i esbrinar les causes de la pobresa, la injustícia, l'explotació i l'exclusió social, de forma que passin d'una visió ingènua de la realitat a una altra més adulta i encertada i a uns compromisos més conseqüents. Molta atenció al fenomen de les migracions i la interculturalitat, perquè si la qüestió no s'afronta correctament el xoc de civilitzacions portarà noves i greus desgràcies a la humanitat. El fenomen intercultural i el diàleg religiós exigeix un gran esforç i un esperit obert com el de Jesús. És una nova oportunitat per créixer en universalitat i sentir-nos més família humana, fills del mateix Pare i per tant germans.

c) Desenvolupar una tasca cultural i ideològica ferma en les realitats en què vivim i treballem que trenqui l'hegemonia imperant dels valors i actituds individualistes i difongui els que estan en consonància amb els del Regne. Donar a conèixer la rica experiència de vida de col·lectius i cristians de base compromesos en el camp de la lluita per la justícia. Estar atents a les noves necessitats espirituals que emer-

geixen i que es manifesten de forma imperceptible però que amaguen elements de renovació i oportunitats per a l'evangelització.

d) Potenciar el compromís dels cristians en les realitats associatives actuals, moviments socials, cívics, sindicats i partits polítics. Que es visualitzi que els cristians no estem reclosos en les sagristies i els temples sinó presents on es construeix el Regne de Déu, és a dir, en el món. També crear-ne de pròpies si així ho aconsellen les circumstàncies. Cal recuperar la implicació política de la fe com a forma adulta de viure la santedat i l'estimació als altres. Si els cristians no impulsem decididament el nostre compromís en l'àmbit polític ens exclourem d'un dels llocs on es juga el futur de la humanitat. Avui no és possible estimar al germà des de la desvinculació política perquè és aquí on es poden resoldre els grans problemes que té plantejats la societat i que afecten especialment els més pobres. La política per al cristià ha de ser un lloc privilegiat d'exercici de la caritat cristiana i de la misericòrdia, una forma extraordinària de viure la fidelitat a Déu i d'evangelitzar i esdevé expressió adulta de la fe. Els cristians no hem d'abandonar mai la pràctica de la caritat però hem de valorar més encara la lluita per la justícia.

Conclusió

Descobriment de la realitat i del problema estructural de la pobresa;

perseverança en la lluita per un món més just i fratern; conversió personal a Crist i als pobres: coherència evangèlica; explicitació i celebració joiosa de la fe; espiritualitat del seguiment; militància política com a resposta a l'experiència de l'amor de Déu i a la construcció del Regne,... Aquests són, crec, alguns dels eixos bàsics del compromís cristià que caldria impulsar. L'Església, com a comunitat de creients seguidors de Jesús, ha de ser sagrament i ferment de la nova humanitat. L'Església no pot ser neutral davant la negació dels drets humans, l'aixafament de la llibertat i la dignitat humana, les guerres, la cursa d'armaments, l'atur, la pobresa, la degradació de la natura, etc. L'alliberació humana és un tema teològic i el món necessita del testimoni de l'Església compromesa en aquesta alliberació. Està clar que, entrats en el segle XXI, necessitem un nou Concili que ens ajudi, des de l'Evangeli i el seguiment a Jesús, a donar resposta als nous reptes i desafiaments que avui té plantejats la humanitat.

L'Església, com a comunitat de creients seguidors de Jesús, ha de ser sagrament i ferment de la nova humanitat.

***III. Presentació dels 9
Decrets del Concili Vaticà II***

***Christus Dominus*, la figura del bisbe en la perspectiva del Concili Vaticà II**

MON. AGUSTÍ CORTÉS, bisbe de la Diòcesi de Sant Feliu de Llobregat.

En situació

La breu col·laboració que se'm demana no pot ser un estudi de l'evolució de la doctrina teològica sobre l'episcopat des del Concili Vaticà II, ni un estudi històric i sociològic de la praxi episcopal durant aquest darrers cinquanta anys, tot i ser qüestions de gran interès. Tot i resultar ben interessants aquests assumptes, la nostra aportació és més modesta. Volem partir de la situació actual, l'experiència immediata viscuda en primera persona i, un cop acceptada i integrada, mirarem de fer una lectura del Decret Conciliar sobre el ministeri dels bisbes *Christus Dominus* i la seva significació històrica, per tal de treure'n llum per al futur.

Algú ha dit que si el Concili Vaticà I va ser el concili del Primat de Pere, el Vaticà II ha estat el concili dels bisbes. Personalment crec que, més aviat, el Vaticà II ha estat el concili del Poble de Déu. Però sí es cert que aquest concili ha situat l'església local i amb ella als bisbes, en un lloc preeminent i clau en l'estructura de l'Església. Això, respon a una renovada eclesiologia que ha amarat tot el Concili, en el marc de l'anomenada "eclesiologia eucarística" (cf. *LG 26*). De fet, la que es pot considerar definició d'església particular o diòcesi

es troba en el mateix decret *Christus Dominus* amb una referència constitutiva al bisbe ("És una porció del Poble de Déu encomanada al bisbe...": *ChD 11*) Tanmateix, mirant-ho des de l'experiència concreta, hom s'adona que amb això el concili ha assenyalat alhora en la figura del bisbe un punt de confluència on s'apleguen gairebé totes les tensions i els conflictes, que viu l'Església al seu interior i en relació amb el món.

El Vaticà II ha estat el concili del Poble de Déu.

Entenem que ha de ser així. D'entrada el bisbe avui, davant la situació que viu la societat i la mateixa Església, es veu profundament interpel·lat pel *repte de donar esperança*. No pot ser d'altra manera, perquè anunciar i encomanar esperança és actualment una tasca eclesial de màxima urgència.

En aquest sentit, i pel que fa a l'objectiu i el contingut d'aquesta petita aportació, ens veiem molt a prop de l'Assemblea Sinodal de setembre i octubre del 2001. Aquest Sínode, en efecte, va afrontar l'estudi de l'epis-

copat, situant-se també en la circumstància històrica contemporània i, com s'havia fet als anteriors sínodes, mirant d'aplicar al moment la doctrina conciliar sobre l'episcopat. Així, es va convocar sota el lema “*El Bisbe, servidor de l’Evangeli de Jesucrist per a l’esperança del món*”. Els bisbes reunits, si encara respiraven aires d’esperança propis de l’inici del Tercer Mil·lenni, havien viscut, en contrast, la sotragada de l’atemptat del 11 de setembre a les Torres Bessones, que feia albirar greus problemes per a la humanitat. Les seves conclusions i proposicions van donar peu a l’Exhortació Postsinodal *Pastores Gregis*, de Joan Pau II, que, dos anys després, el 17 d’octubre del 2003, es feia ressò d’aquest objectiu bàsic. Tot subratllant el caràcter teològic de la virtut, afirmava clarament: “Al bisbe correspon, en particular, la tasca d’esdevenir profeta, testimoni i servent de l’esperança” (n. 3).

El recurs al Concili: la gran aportació de la doctrina conciliar

Mirem com afrontar aquest repte. Un bisbe avui, si vol encertar el camí, complir la voluntat de Déu en el seu ministeri i oferir el que realment l’Església i el món necessiten, no ha de fer altra cosa que assumir el Concili Vaticà II i el Sínode del 2001, tant pel que fa a la “línea metodològica”, com pel que fa a la doctrina i a les indicacions pastorals. Quines són aquestes aportacions conciliars i sinodals en el mètode i en els continguts?

L’aportació fonamental del Concili Vaticà II, que el Sínode sobre l’epis-

copat va seguir fidelment, és de tipus metodològic. Per entomar la problemàtica de l’episcopat, hom pot tirar mà d’estudis directament pastorals. Aquests normalment són fruit d’una visió de la realitat, fornida per la sociologia i les anàlisis culturals del moment. És un camí que el propi Concili ha trepitjat, sobretot a la *Gaudium et Spes*, perquè tocava fer-ho, donada la naturalesa d’aquesta constitució. Però el Decret *Christus Dominus* sobre el ministeri dels bisbes pren com a base un altre punt de partida. Tal com veiem en el seu Proemi (ns. 1-2), el que fa és remetre al ser i la identitat del bisbe, tal com havien estat determinats en la constitució *Lumen Gentium*, concretament als números 20 al 27. I ja sabem que la *Lumen Gentium* és una redefinició de la consciència de l’Església, o millor, un retrobament de l’Església amb les seves essències, trets de les fonts bíbliques i patristiques. És en el marc d’aquesta autoconsciència eclesial on es col·loca la identitat del episcopat.

Concretament, és coneguda la gran aportació de l’eclesiologia de la *Lumen Gentium*, que consisteix en la recuperació de l’Església com a *misteri*, el vessant místic de l’Església, en el sentit més ric i autèntic d’aquesta expressió. Pensem que tal definició de l’Església s’entén en contrast amb molts altres intents de fer-la derivar de conceptes jurídics, sociològics, polítics, i també d’idees espiritualistes, filosòfiques o de religions naturals. Comprendre l’Església en tant que misteri, consisteix en veure-la com formant part del gran esdeveniment històric de la Revelació i comunicació de Deu en Jesucrist a tota la humani-

tat: ella s'entén com la gran comunió, el Poble convocat pel Pare, nascut de Jesucrist Ressuscitat, en el qual Ell viu mitjançant el seu Esperit.

Comprendre l'Església en tant que misteri, consisteix en veure-la com formant part del gran esdeveniment històric de la Revelació i comunicació de Deu en Jesucrist a tota la humanitat.

El ministeri del bisbe s'entendrà doncs a l'interior d'aquest Poble participant-hi de la seva condició de misteri revelat i ofert històricament. És significatiu el títol del capítol 1er. de l'Exhortació Apostòlica *Pastores Gregis*: “El misteri del ministeri del bisbe”. Coherentment el *Directori Pastoral dels Bisbes* (febrer del 2004), que va seguir l'estela de l'Exhortació Apostòlica dedicarà el seu Primer Capítol a “La identitat i missió del bisbe en el misteri de Crist i de l'Església” (nn. 1-8).

Aquest recurs a la identitat “dogmàtica”, en el marc de l'Església misteri, mereix una important observació. Per als qui estan familiaritzats amb la història de l'eclesiologia i del ministeri específicament, constitueix una veritable fita, el compliment d'un anhel

sostingut pels esperits que maldaven per una reforma autèntica de l'Església: finalment s'arribava al cor de l'Església superant definicions superficials i reductives. Però avui ens trobem amb una gran dificultat: *com fer entendre* el que és i ha de fer un bisbe, si el gran públic es troba tan lluny de saber el que significa aquesta naturalesa de l'Església, començant per la mateixa paraula “misteri”, que sona només a quelcom “enigmàtic” i inexplicable? El ministeri dels bisbes, el que són i han de fer i viure, “pateix” un gran desconeixement i, fins i tot, una gran incomprensió. Això mateix afecta a moltes altres realitats de l'Església, que només es poden tractar des de la seva condició de parts d'aquest gran misteri de comunió, però en el cas dels bisbes es veu accentuat, pel fet que ells són el rostre públic més palès de l'Església com institució. De fet, molts dels problemes que avui es plantegen directament en referència als bisbes no són més que problemes eclesiològics.

Per mesurar la importància d'aquesta qüestió, hem de recordar que totes les *reformes* introduïdes des del Concili, i en concret les referides al ministeri dels bisbes, tenen la seva font i justificació en aquella autodefinició de l'Església com a misteri de comunió en l'Esperit. Però el cas és que el gran públic coneix les reformes (de fet se sol identificar Concili amb “reformes”), però no la seva font pregona. Aleshores busquen la justificació d'aquestes reformes en altres motius “humanament plausibles”. És veritat que a la pràctica el bisbe fa servir el recurs a la identitat dogmàtica del seu

ministeri, en la línia del Concili, com un gest alliberador, perquè esdevé ajuda decisiva en el seu discerniment pastoral. Sap que molts fets, que als ulls merament humans (polítics, sociològics, econòmics, jurídics, empresarials...) apareixen com greu contradicció o com a error, troben la seva explicació i justificació en la identitat misteriosa de l'Església i del seu ministeri. El problema esdevé quan tot això es viu davant la mirada escrutadora del gran públic, les institucions i els mitjans de comunicació, inclosa la mirada d'alguns membres i grups d'Església, que no acaben de conèixer o d'entendre els fonaments posats pel Concili.

Trets essencials de l'episcopat i conseqüències pràctiques

Com hem dit, el camí triat pel Concili i, seguint la seva estela, pel Sínode sobre els Bisbes del 2001, constitueix una veritable fita en el procés de renovació de l'episcopat. Subratllem alguns dels trets fonamentals de misteri de l'episcopat, posat de manifest pel Concili, amb les seves conseqüències per a la praxis.

La inserció de l'episcopat en el gran misteri de l'Església, tota ella Cos de Crist i Poble de Déu pelegrí. Fou el conegut canvi en el procés de redacció de la *Lumen Gentium*, anteposant el capítol III sobre el Poble de Déu (ns. 9-17) al capítol IV sobre la Jerarquia (ns. 18-29). Els bisbes, amb els preveres i diaques, saben que no tenen altra raó de ser més que el servei al Poble de Déu, el qual és ontològicament anterior a la jerarquia. Ells ma-

teixos s'han de sentir caminant dins aquest Poble, compartint totes les vicissituds de la seva història. Un fet que vindria a expressar-se amb el "*cum vobis*" agustiniana.

Ahora ve afirmada la condició dels bisbes com successors dels Apòstols. La constitució *Lumen Gentium* ja havia reconegut el caràcter sacramental de l'episcopat en el sentit que els bisbes, en tant que successors dels Apòstols, són la presència de Crist Pontífex en el triple servei de la predicació, l'administració dels sagraments i l'ofici pastoral (cf. *LG* 21). Donat que l'Església, Poble de Déu, neix de Jesucrist "essencialment i orgànicament estructurada" per la crida, la consagració i la missió específica dels Apòstols, els bisbes se saben garants de la continuïtat del servei apostòlic (cf. *LG* 24). Un servei que defineix tot el que ha de fer i viure el bisbe com a ministeri específic. És el que vindria expressat amb el "*pro vobis*" agustiniana i que significa el que l'Església rep, no com a recurs o creació pròpia, sinó com a do provinent directament de Crist: així, la Eucaristia. Des d'ell s'entenen totes les polaritats que afecten vitalment el ministeri: autoritat – participació, responsabilitat individual – col·legialitat, tradició – innovació, identitat – universalitat, comunió interna – missió, unitat – pluralitat... No cal dir que aquestes polaritats, de resultes de la confluència de la doble representació "*in persona Christi*" i "*in persona Ecclesiae*" en el bisbe, no es poden viure sense una tensió, més o menys accentuada, però sempre present. Vivim aquesta tensió, no exactament com ho vivia Sant Agustí en els aniversaris de la seva ordenació episcopal, que sem-

pre assenyalava el “*cum vobis*” de ser cristià com un descans i el “*pro vobis*” de ser bisbe com una càrrega, sinó que és la confluència en la pròpia persona i a la vida d’amb dues dimensions: assumir-les i viure-les en harmonia, mútua implicació i exigència és el gran repte.

El bisbe sap que, essent fidel a l’opció metodològica esmentada, aquestes antinòmies són el resultat d’haver de viure el misteri transcendent en les condicions històriques d’aquest món. Allò que en l’àmbit del misteri és claredat i riquesa, no es pot verificar humanament, als ulls merament humans, sense trobar-hi contradiccions.

Més encara, quan el misteri de referència, al qual ens cal tornar i viure per fer front a les antinòmies, és la mateixa Trinitat. En aquest sentit ha estat un encert el subratllat de *Pastores Gregis* en la dimensió trinitària de l’episcopat, seguint la intuïció del Concili (n. 7; també *Directori Pastoral del Bisbes* n. 1). Ens trobem amb allò que Gilbert Greshake reclamava per a la teologia i l’espiritualitat del prevere, partint de la idea de la “*representatio*”. Ho argumentava sobre la base precisament d’una declaració ecumènica, evangèlica – catòlica, en l’Assemblea de Dombes, titulada “*El ministeri episcopal*”: “El que s’ha de manifestar a través del conjunt de relacions ministerials a l’Església és l’acollida dels dons de l’Esperit, l’obertura a la sobirania de Crist i l’adoració filial del Pare” (*Enchirium oecumencum* I, n. 44, Salamanca 1986) Certament el ministeri representa “*in persona Christi*” el regnat salvador de Crist; “*in persona*

Ecclesiae” la recepció dels dons de l’Esperit; i en la resta de la comunitat i junt amb ella té la finalitat l’adoració del Pare (cf. *Ser sacerdote*, Salamanca 1995, 104). Aquesta manera de concebre l’episcopat resulta alliberadora, dóna seguretat, encara que demana una vetlla constant, una mena de contemplació activa i permanent del misteri trinitari, que permeti mantenir-nos fermes en la convicció que allò diferent no és oposat, que l’autoritat no en contrària a la llibertat, que la comunió no significa tancament, que la relació no és pèrdua d’identitat, que ésser absolutament per l’altre (els altres) no és buidament de mort... sinó tot el contrari, perquè tot es resol en la inefable comunió de persones, que és el cor del misteri. És tota una manera de viure i actuar.

Només que la realització a l’existència històrica concreta d’aquesta manera de viure el ministeri és talment “*la forma essendi Christi*”, amb expressió de H. U. Von Balthasar i que defineix l’essència del ministeri sota la categoria de “*diaconia, servei o Servent*”, incloent-hi, amb necessitat de fet, la Creu.

Alguns aspectes més remarcables

La posada en pràctica d’aquest, podríem dir, “programa”, seguint la doctrina de *Christus Dominus* i *Pastores Gregis* permet definir la figura del bisbe per les seves relacions (amb Crist, amb la comunitat, amb els altres bisbes i els preveres i diaques, com fa el Concili: *LG* 28), alhora que encoratja a afrontar qüestions particularment difícils en el ministeri episcopal.

Així, l'exercici de l'*autoritat episcopal*. La mentalitat dominant no permet de veure l'autoritat, sinó com contrària a la llibertat, sobretot la llibertat individual. A tot estirar acceptaria una autoritat pragmàtica, mirant la utilitat per a la convivència, però resultat de consens dels subjectes. En tant que quelcom vingut i donat des de fora no seria acceptable. De vegades aquesta postura ve revestida d'argumentació teològica, quan s'encomana en l'àmbit eclesial, donant peu a la contraposició d'una Església carismàtica front a una jeràrquica. Aleshores el bisbe ha de viure d'una triple convicció. Per una banda, que exerceix el seu ministeri, no en nom propi, sinó en el de Jesucrist, com enviat i mitjancer de la seva presència. Per altra, que això mateix el compromet a exercir l'encàrrec a la manera com ho feia i ho faria Jesús, val a dir, com Servent de Déu. Per altra, que tenint la seva autoritat l'origen en Jesucrist que li envia i l'assisteix amb el seu Esperit, ell ha de viure i actuar segons la comunió intratrinitària, on el rebre i donar confiat no s'oposen, sinó que obeeixen al mateix acte d'amor.

Romandre fidelment al principi de viure inserit vitalment en la Trinitat, i havent assumit de cor el sacerdoci de tots els batejats, demana al seu torn exercir el ministeri posant en pràctica, no tant les tècniques de direcció o els requisits de presidència, ni tant sols la mera prudència (també tot necessari), quan el constant i profund *discerniment en l'Esperit*. Una pràctica que avui es veu absolutament urgent, donada la mobilitat i el pluralisme de la situació. Així mateix fa molt recoma-

nable orientar la presència episcopal a la pròpia Església en el marc del que anomenem "*sinodalitat*", entenent-se a sí mateix fent camí dintre del Poble de Déu caminant, cercador de l'Esperit amb els altres, conservant en el conjunt el lloc que per voluntat de Jesucrist li pertoca.

Vinculat a la qüestió de l'autoritat episcopal, trobem l'interrogant de si el bisbe, situat en el lloc que li assigna el concili, no està cridat a *esdevenir més un líder* que un càrrec establert imposat per la força de la missió. Tant el Concili, com l'Exhortació *Pastores Gregis* insisteixen repetidament en la vàlua testimonial de la vida i la persona del bisbe. És el seu gran repte a la seva santedat i afavoreix l'acceptació de les seves decisions. Però, sense negar-ho, aquest no pot ser l'argument determinant del seu reconeixement, sinó més aviat la missió rebuda de Jesucrist. No és lluny el perill de viure a l'Església seguint lideratges més mediàtics que reals, més valorats pels seus impactes superficials que per la seva condició de mestres en l'Esperit...

Tant el Concili, com l'Exhortació Pastores Gregis insisteixen repetidament en la vàlua testimonial de la vida i la persona del bisbe.

Per altra banda, des de la inserció trinitària de l'episcopat s'obre al bisbe una tasca gran i urgent alhora: lluitar contra les forces, per dir-ho així, "endogàmiques". *Christus Dominus, Pastores Gregis* i *Directori Pastoral dels Bisbes* (LG 19; ChD 6; PG 8; DPO 7-8) no s'estan d'insistir en el servei de comunió, entesa com a *comunió oberta i universal*, que és inherent a l'episcopat. La realitat posa de manifest molts moviments endogàmics, sigui en l'interior de l'Església amb grups tancats i absolutament autogestionats, sigui en formes polítiques o culturals, sigui en maneres de concebre comunitats, carismes o moviments, més o menys instituïts.

En aquest punt hem d'esmentar allò que al Papa Benet XVI, des de sempre, li ha preocupat insistir en la seva eclesiologia en relació al ministeri episcopal i el subratllat que el magisteri fa de la responsabilitat universal dels bisbes. Els bisbes són successors del Apòstols en tant que Col·legi Episcopal, que es perpetua a la seva manera en el Col·legi Apostòlic (cf. Mc 3,14). I és en aquest Col·legi on hi era germinalment tota l'Església universal, com una realitat prèvia i fundant de les Esglésies particulars (cf. J. Ratzinger, *La Iglesia, una realidad siempre en camino*, Madrid 2005, 71-96). La referència a la responsabilitat compartida sobre l'Església universal, la representació de l'Església universal davant l'Església particular i aquesta davant d'aquella, es constituïu del ministeri episcopal i és exercida sobretot mitjançant la comunió real i afectiva a l'interior del Col·legi Episcopal.

Els bisbes són successors del Apòstols en tant que Col·legi Episcopal, que es perpetua a la seva manera en el Col·legi Apostòlic.

Per aquesta via li ve al bisbe l'exigència d'haver superat ell mateix tot tipus de tendència a l'individualisme i al tancament. Ha de ser un mestre del treball i la vivència compartida amb els germans, fins i tot quan el discerniment fet per cadascú no és coincident. El concili va introduir la gran novetat de les Conferències Episcopals (ChD 36-38), com a organismes d'exercici de la col·legialitat. Avui, més enllà de la utilitat pràctica, aquestes estructures són un repte pastoral i un referent de comunió eclesial.

El concili va introduir la gran novetat de les Conferències Episcopals, com a organismes d'exercici de la col·legialitat.

Mirada al futur

La veritat és que, amb la perspectiva que el Concili va obrir per entendre i viure el ministeri episcopal, no interessa gaire quina forma tindrà l'Església demà ni com exerciran els bisbes el seu servei. El Concili ens ha deixat unes certes, que, a més de irrenunciables per ser evangèliques, constitueixen un ferm fonament per entomar el futur amb pau i esperança.

El bisbe és i serà requerit per diversos reptes. Se li demana que doni estabilitat, seguretat i fermesa com els ciments de la ciutat (cf. Ap 21,14) i alhora que sigui veritable pastor que amb la seva veu és referent d'unitat i amb el seu "anar al davant" és garantia de dinamisme i esperança per a la comunitat (cf. *Directori Pastoral dels Bisbes* n. 2). Expansió i concentració, universalitat i particularitat, pluralitat i unitat, s'ajunten en la seva persona i en la seva tasca. Ell se sent interpel·lat, no només des de fora de la seva església particular, sinó també dintre d'ella. Sap que en la mesura en què la resolució d'aquestes tensions sigui buscada només en els recursos humans, obtindrà potser uns efectes molt visibles, però a la llarga no serà efectiva i sobretot, no romandrà com testimoni evangèlicament fecund.

L'opció conciliar de tornar a les essències del misteri i viure-hi en el

concret de la història és l'únic camí. Ens han de preocupar més les persones, en aquest cas les persones dels bisbes, que no pas el lloc i, menys els recursos. És en la persona on resideix l'episcopat, el punt de referència i garantia de comunió de l'Església amb el seu Senyor i Espòs Jesucrist (comunió amb el cos eucarístic i el cos místic). Som convidats a recuperar avui les gran figures episcopals de l'Església antiga, començant pel gran Sant Ignasi d'Antioquia, que maldava per una adhesió dels fidels al bisbe, com l'Església a Jesucrist i Jesucrist al Pare, a fi i efecte que "tot concordi en la unitat" (*Ad Ephesios* 5,1; cit. *LG* 27). *Pastores Gregis* va saber col·locar tot seguit dels principis dogmàtics un llarg segon capítol sobre "La vida espiritual del bisbe" (nn. 11-25), que venia a significar una conseqüència lògica i concreta del que s'havia establert abans. La seva vocació a la santedat, el seu camí espiritual, el recurs a Maria, a la Paraula, a l'Eucaristia i la pregària personal o comunitària, la vivència específicament apostòlica dels anomenats consells evangèlics, tot el que en aquest sentit ha de fer i viure, es redueix a romandre en l'atmosfera de la comunió trinitària. Hi trobarà l'harmonia i la unificació de la seva persona dins la multiplicitat de requeriments del triple ministeri. En tant que "*officium amoris*" que neix de la Trinitat, no només es trobarà a sí mateix, sinó que sobretot servirà com un veritable apòstol de Jesucrist.

***Presbyterorum ordinis*, valorar el Ministeri a la llum de la vida**

MN. PERE DALMAU, rector de la parròquia Joan Baptista de Reus.

---

1. Composició de lloc

Estic a l'edat, que civilment, em tocaria la jubilació. Porto prop de 38 anys de ministeri. Vol dir que l'estimat Pont i Gol em va cridar al presbiterat l'any 1975. Fer la Teologia a Barcelona era una novetat, us estimul i una il·lusió que no hi podíem renunciar. Viure en pisos pastera era assumit com una necessitat a la vegada ens obligava a l'austeritat i una convivència forçada.

Els professors de la Facultat feien i refeien els apunts cada curs. Tots els plantejaments, fruits dels anys immediats al Concili acabaven amb punts suspensius. No es donen les qüestions per acabades. S'anaven obrint escaletes en tots els àmbits, amb la convicció que "ara sí que anem bé". Calia superar molts mancaments i connectar amb el món enmig del que estem submergits.

Dels 65 als 75 vaig viure una etapa apassionada amb la convicció ferma que canviàriem el món i aviat veuríem que les guerres no tenien sentit i s'acabarien per sempre; que el testimoni fidel de l'Església havia d'engrescar els ensopits i aquell marxisme que ens portava a fer una anàlisi simplista de la nostra societat descobriria la necessitat de la Transcendència i que el diàleg seria tant fructífer que fariem camí junts. El Concili ens ofería uns plante-

jaments que ens permetria crear unes eines definitives pel diàleg amb el món.

Era un temps que en l'escala social els preveres estaven sota els pilots d'avió. I això donava un prestigi amb una capacitat d'influència que feia pensar que el creixement i progrés de l'Església havia de ser d'un progrés aritmètic.

Aquells anys del final del franquisme vaig perdre la innocència i vaig poder descobrir ja el mal del món: les penes de mort, les injustícies a les que hi responíem amb manifestacions de tota mena, els conflictes de la classe treballadora... Era necessari organitzar-se i respondre amb perspectiva cristiana i com a preveres no solament hi teníem dret, sinó que era tot una obligació estar compromesos socialment. I així fou.

"Gent del Camp, gent del llamp" diu la dita. No entendria d'altre manera el meu fer que no sigui implicant-me en els diferents àmbits que la realitat m'ha posat davant.

En aquest llarg temps de prevere he tingut el privilegi de passar per molts àmbits que m'han fet madurar i potser ja em tocaria tenir una certa síntesi del meu ministeri. Només una petita llista de situacions viscudes: Vicari durant 10 anys; Consiliari i motor de la JARC moviment de joves cristians

de comarques, capellà obrer (dos anys fent de pagès); professor a Escoles i Instituts, monitor, Cap de colònies i creador de diferents Esplais; rector de pobles petits, de més grans, de més difícils i ara d'una parròquia gran de Reus; membre actiu i secretari durant anys al CEP al Departament de la Pastoral Rural. Implicats amb equips de disminuïts, consiliari de Gitanos, d'observador a diferents "països de missió"; operat tres vegades de càncer (amb un pronòstic greu, per ara superat, gràcies a Déu); Arxiprest en una etapa de prevere o formant part d'organismes diocesans quan se m'ha demanat. Consiliari del Moviment de Pobles i Comarques, col·laborador amb diferents revistes i darrerament hem publicat el llibre "*Sóc a la porta i truco...*" amb diversos Consiliaris de la JARC. Convoco i ens reunim mensualment un equip de preveres del bisbat amb el propòsit de fer Revisió de Vida del nostre treball pastoral. M'he implicat molt en qüestions socials i d'immigració. No cal dir que m'ha tocat posar en marxa moltes obres de reforma de rectories, esglésies, cases de colònies... Ah! i tinc una família que li dec molt i li dono poc.

No se fer altre cosa que revisar el meu ministeri des de l'experiència que visc a la llum del Vaticà II i esperar que allò que encara és lluny d'assolir un dia ho pugui tastar o indicar els camins.

2. Ser i fer

Només al moment de la mort podrem dir el que hem sigut i el què i com ho hem fet; mentrestant anem

sorgint la vida de molts pedaços i sumant-hi moltes realitats. Totes elles, si bé plenes de bona voluntat, també condicionades pel tarannà personal. Quan –com a home de poble encara molt jove– vaig dir al bisbe que volia ser prevere per la gent que m'estimava, em respongué que no; que ho seria amb els altres preveres i en bé de tota l'Església diocesana. No pas sol. Ho he entès molt quan he comprès el valor del presbiteri i la responsabilitat del bisbe. Tinc sovint present aquell Consiliari que exigia compromís a l'Equip de militants de cara als joves del seu medi i un d'ell li digué "i tu, ja portes el teu compromís en el teu medi de preveres?" D'aleshores ençà crec que també tinc el deure d'implicar-me en la vida del presbiteri.

Només al moment de la mort podrem dir el que hem sigut i el què i com ho hem fet; mentrestant anem sorgint la vida de molts pedaços i sumant-hi moltes realitats.

És d'observar, rellegint els textos conciliaris, que l'argot utilitzat en les predicacions o en el diàleg i formació dels grups, ha anat variant de tal manera que hom queda definit segons la terminologia que utilitza cada moment. P.e. si bé ens era fàcil parlar de com-

promís, no ho era parlar de santedat; si bé era un estímul promoure grups de Revisió de Vida, ara sembla que ens satisfem si fem grups encara que siguin de poca exigència. Si sovint fèiem de l'Eucaristia una catequesi més o menys creativa (Recordo la Missa Jove de Genis Semper), ara podem posar l'accent en la dimensió més de misteri...

No puc fer altra cosa que ser prevere. M'hi trobo tant i tant bé; que només puc ser agraït. I quan em pregunten com estàs, sempre dic –reiteradament– “cada vegada més bé”. Perquè, sabeu? Algú ho ha de dir que és feliç fent allò que és. Haver dit que sí a la crida de Déu, m'ha portat tanta alegria, tantes responsabilitats que sento viva la vocació de fer feliços als altres. Cal rellegir una i altre vagada la carta de sant Pau a Timoteu; és tant estimulant que sembla que la va escriure ahir al vespre per a mi. *“Posa tot l'interès, no te'n despreocupis; que tothom vegi com progresses. Vetlla sobre tu mateix i sobre allò que ensenyas. Persevera-hi. Fent-ho així, et salvaràs a tu mateix i salvaràs als qui t'escolten”* (1Tm 4,1-16)

No puc fer altra cosa que ser prevere. M'hi trobo tant i tant bé; que només puc ser agraït.

Saber que sóc l'instrument que el Senyor s'ha buscat, encara que sigui

molt patós, em deixa tranquil, doncs no m'ho he buscat jo. Només podré respondre segons les capacitats que m'ha donat. Estic disposat a fer la seva voluntat “i una mica la meva”, com deia la Santa. Ell m'ha triat i amb el que sóc puc complir els deures de manera que si em deixo guiar per l'Esperit, puc estar ben tranquil.

Cada crit que el Senyor fa, assereña la missió que m'ha encomanat. *“No us preocupeu..., no tingueu por..., confieu..., perdoneu..., escolteu..., consoleu..., doneu..., cureu..., beneïu..., convertiu..., acolliu..., pregueu..., espereu..., penseu..., estimeu..., vigileu..., mireu..., uniu-vos..., vigileu..., creieu..., doneu..., mengeu i beveu..., confieu..., pastoreu..., pacifiqueu..., veniu..., aneu..., celebren..., descansen...”,* El missatge és clar; només que en cada ocasió, en cada persona, en cada passa haurem de replantejar-nos i això COM, que vol dir els mètodes pastorals s'hauran d'anar actualitzant. La metodologia ha de tenir la capacitat de connectar amb el receptor. Altrament es perd el missatge. De fet, fer de prevere entenc que vol dir “fer l'Evangeli creïble”. Aquesta convicció si es fa amb una alegria immensa, la mateixa incapacitat de cadascú es transforma amb testimoni d'esperança. El goig de fer de prevere hauria de tenir la capacitat de seduir al qui cerca descobrir la seva vocació. Trobar un

Fer de prevere entenc que vol dir “fer l'Evangeli creïble”.

recer de pau i de consol en aquella persona que et parla de Déu és realment sentir i experimentar que l'amor de Déu no és una teoria o una idea.

Estar en procés i en disponibilitat de renovar és també una necessitat. No serveix la pregunta: què va anar bé a aquella generació? Doncs allò que en un temps tenia ganxo ara no resulta.

Per tant, tres primeres intuïcions

- a. L'essencial mantenir-ho i a fons.
- b. La seguretat i l'alegria d'aquell que ha trobat la Perla preciosa.
- c. La novetat adaptada a cada generació i/o a cada medi té reclam.

3. Reunir-se

Quantes vegades el Senyor s'ha reunit amb els deixebles, amb la gent, a les cases, a la sinagoga, a la muntanya, a la nit sol o de bon matí amb el Pare del Cel... Sóc prevere –amb-els-altres i-pels-altres. No puc deixar de reunir-me. No sóc ermità, ni monjo. Les reunions formen part de la identitat del prevere que fa de pastor. m'ha enriquit; han creat comunió; són experiència d'Església i deixen penetrar l'Evangelí. Les Celebracions són les Grans Trobades i les reunions en la catequesi, els moviments, els diferents àmbits de la pastoral i les experiències de pregària... Tot passa per les reunions que són experiències d'Evangelí viscut dia rere dia. Estructurar una parròquia amb l'estil i l'esperit dels

Moviments d'A.C. vol dir promoure un lema a manera de Campaña; crear uns materials plens de continguts; pregar per la realització de l'objectiu; provocar compromisos evangelitzadors i tot això no es fa escrivint en un despatx o amb quatre homilies. Reunir-se una i altre vegada; proposar i valorar el seguiment de tot allò que ens hem proposat, etc. La reunió com una condició indispensable necessita també un aprenentatge.

Repte: Formar-se i educar per unes dinàmiques efectives. Quina assignatura o quin àmbit pastoral educa a treballar en grup? Es pot ser prevere i passar el temps sense actualitzar-se en el com respondre avui als nous reptes?

4. La relació personal

El diàleg amb el Senyor (pregària d'escolta) fa entendre el diàleg necessari amb aquells que es disposen a fer camí o senzillament necessiten ser escoltats per a ser justament reconeguts. L'atabalament de tants sorolls, de tantes accions i ocupacions pot portar a una dispersió. "El Senyor és únic", com ho és la persona que està davant o com ho és l'Equip o el grup

La mirada fit a fit amb el Senyor fa sentir la correspondència i el reconeixement de la importància de l'altre.

que planteja un determinada situació. La mirada fit a fit amb el Senyor fa sentir la correspondència i el reconeixement de la importància de l'altre. El grup té les seves limitacions; el ritme personal no coincideix necessàriament amb els plantejaments de la comunitat, del moviment o de l'Equip.

Quan és l'hora de plantejar-se “un pas més” en l'opció de cada etapa de la vida era el Pare C. qui, després d'un llarg plantejament, m'obria els camins i aprofundia les motivacions que em feien orientar en la línia evangèlica... Així doncs caldrà

- a. Trobar mestres espirituals; d'aquells que també són deixebles.
- b. Crear espais de diàleg ascendent; que voldria dir marcar etapes pel creixement .
- c. Saber descriure quin és el lloc que cadascú viu per dibuixar el futur en Crist.

5. Treball al tros

Havia treballat de pagès portant un tros de terra i amb el veí fèiem petar la xerrada. Recordo com el tros de pa i la ceba compartida arran del camí em feien sentir com ell. La simpatia era mútua. Em semblava que era un bon testimoni de “capellà obrer”. Passat un temps un dia em diu: “Tinc una gran admiració per a tu... d'aquell dia que quan estava malalt el meu fill, internat a una clínica de Barcelona, em vas dir, quan buscava com anar-hi, si vols ara mateix t'acompanyo amb el meu cot-

xe”. Jo esperava que em diria que el compartir junts el treball a la terra o l'anar a la manifestació amb els tractorers era motiu de la seva admiració; doncs em va sortir per un altre cantó. D'aquí que sempre m'obliga a qüestionar-me la lectura que faig dels fets viscuts. No sigui cas que la precompressió distorsioni el resultat de l'anàlisi. L'encarnació és doncs alguna cosa més que “fer el mateix que l'altre”. És fer bé el que et correspon. Entenc, més ara que mai, que encarnar-se i fer una aportació a la ciutat de Reus, que avui estic, vol dir fer qualitativament bé el servei d'acolliment, de dignificació del temple, una catequesi a fons, una litúrgia ben preparada i uns Equips que puguin exercir la seva responsabilitat... Hi ha moments que s'espera del prevere, això, que faci de prevere amb tota la seva identitat. Malgrat aquesta afirmació, pregunto

- a. Com potenciar la presència de preveres entre l'anomenada “classe obrera”? O és que ja no cal?
- b. Allò de l'opció pels pobres, és només un servei als que demanen un ajut a través de Càritas?
- c. Quin temps, quines energies se'ns demana de cara als marginats o col·lectius que necessiten una perspectiva cristiana del seu compromís?
- d. Hi ha molts preveres al món rural, però no tenen una veu pròpia. Hi ha una política europea pel món rural; hi ha una Conselleria de cara al món de la pagesia; hi ha un programa de tv

dedicat al “rural”. I l’Església què hi diu?

6. En moviment

Haver descobert els moviments d’A.C al moment de la represa i prendre part en la dinàmica dels diferents nivells (iniciació, campanya, consiliaris...) ha impregnat d’un estil militant tota la pedagogia pastoral que porto a terme. Marcat per sempre. Malgrat patir per la baixa intensitat actual dels moviments, hi ha uns irrenunciables que defineixen el tarannà inspirat tant per Cardinj, com pel Concili, que va assumir el saber partir de la realitat per veure amb ulls de fe el que calia transformar. Entrar en moviment i tenir una xarxa d’àmbit catalanobalear m’ha portat a entendre la vida eclesial i la vida de la militància cristiana com viure en el compromís en el dia a dia i tenir una atalàia que relativitza els encerts i angoixes de la naturalesa humana. De nou unes intuïcions

- a. Necessitem els moviments, renovats (?) que vol dir amb nous matisos i menys estrictes en el mètode.
- b. Saber relativitzar els “èxits momentanis” per plantejar el llaurar a fons. Que vol dir no emmirallar-se en trobades massives i deixar créixer el blat i el jull alhora.
- c. Hi ha pasta de militància en la nostra gent. No podem decebre els qui cerquen sabent que tenim les respostes que necessiten.

7. La malaltia, un do

Empatxat de tant de serveis intraclesials em demano de fer una etapa nova: participar i descobrir altres àmbits on no hi ha referències explícites de l’Evangeli. Dit i fet. M’apunto a tres espais diferents i... ai làs! El Senyor em té reservat una altre lloc: la malaltia. Un càncer amb metàstasi i un pronòstic greu. Una experiència intensa, unes reflexions que toquen a fons, un suport i una solidaritat amb signes visibles de fe que trasbalsen la meua vida i la dels qui estan més a prop. La malaltia ja no serà una teoria; puc compartir els sentiments, les angoixes i les situacions límits amb aquells que passen hores d’angúnia i pregar amb ells i per ells. Vaig escriure uns textos “Malaltia del cos, salut per l’ànima” que segueixen sent una lectura profitosa. És en la debilitat que he vist créixer als qui tenia al costat i a mi mateix. És el moment que surten les coses bones. La intimitat i la complicitat amb el Senyor en els moments límits m’ha fet molt de bé. En dono gràcies a Déu. Només aleshores vaig entendre aquell prevere del Cottolengo que quan hi vaig fer un servei em digué “envejo aquest malalt, doncs Nostre Senyor els estima més que ningú”. D’aquí que em dic

*És en la debilitat
que he vist créixer
als qui tenia al
costat i a mi mateix.
És el moment
que surten les
coses bones.*

- a. Perquè no parlar més de la vida que dels conceptes?
- b. Perquè alhora de santificar, no reconeixem que el sofriment fa sants a molts?
- c. Perquè a l'hora d'instruir, no fem que parlin els pobres, els malalts i els qui pateixen dolors de tota mena?
- b. Perquè la crisi no ens esperona a presentar constants espais d'alegria, engendrar gestos de comunió que puguin acollir els qui estan desanimats?
- c. Perquè no deixar que el prevere del costat interpel·li el que fa a la pròpia parròquia?
- d. Com fer que els laics de la parròquia assumeixin responsabilitats amb capacitat de decisió i no depenguin del prevere de torn?

8. La parròquia

Tots hi fem referència. I el prevere més. He passat de vicari, a mossèn, a rector, a consiliari... Poder donar sentit a cada situació és una felicitat envejable. Acomboiar grups, estructurar els diferents serveis, crear lligams entre la gent; proposar noves etapes, intentar connectar amb el món; obrir escletxes. Tot una impressionant tasca. Però hi ha tants "peros" que et fan humil a les bones o per força. Som pocs; els joves no segueixen, les motivacions són molt secundàries... el moviment no té iniciació; els compromisos són puntuals, els de l'Esplai són molt bona gent però no van a missa, els preveres de l'Arxiprestat sembla que els costi plantejar res de nou. El manteniment ja omple les hores i justifica les formals reunions. I les preguntes que em faig aquí són

- a. Es possible oferir projectes il·lusionants? Hi ha falta de fe o d'esperança? Com engendrar engrescament per la pastoral quan la sensació de desànim social també s'ha infiltrat en les nostres comunitats?

9. Unes altres qüestions que no hi veig el desllorigador

- a. Hem de renunciar a l'Esperit i al Cos dels Moviments d'A.C.?
- b. Hem de donar per acabat el debat sobre el celibat?
- c. La manera de fer el nomenament dels bisbes, com a norma de l'Església actual, fins quan ha de durar?
- d. La pregària per les vocacions sembla no ser escoltada; com interpretar-ho?
- e. Com assumir ser minoria després d'un temps que comptàvem les parròquies per números d'habitants?
- f. Els molts documents que l'Església engendra, on arriben? No hi ha molts serveis intraeclesials que no evangelitzen o que afavoreixen dedicar un temps i

unes persones a estructures secundàries?

g. La dissidència dins de l'Església, quin tipus de diàleg fa possible?

h. ... ..

Només dues darreres consideracions

Primera. Per poder revitalitzar l'esperit del Vaticà II vol dir anar a l'arrel de l'Evangelí i conèixer com la naturalesa humana avui queda condicionada per l'economia, pel relativisme i per una perspectiva negativa de l'home.

Segona. Urgeixen profetes d'esperança; testimonis de lliurament als altres; preveres amb capacitat d'un

lideratge espiritual més que no pas d'activisme social.

*Urgeixen profetes
d'esperança;
testimonis de
lliurament als
altres; preveres
amb capacitat d'un
lideratge espiritual
més que no pas
d'activisme social.*

I, no cal un Vaticà III, ni un Tarraconense II; però m'apunto a unes Assembles Diocesanes que facin un bon xup a tot allò que hi ha a l'olla.

***Optatam Totius*, sobre la formació dels candidats al sacerdoci**

MN. J. JUBANY, rector de Sant Ildefons (Barcelona). Delegat del Secretariat de Marginació.

En els anys seixanta els seminaris estaven en crisi, no tant per la manca de vocacions, com per la necessitat que hi havia d'una renovació en tots els seus aspectes: disciplina, formació intel·lectual, espiritualitat, pastoral.

Per concretar en una diòcesi, a Barcelona, l'any seixanta van deixar la direcció del seminari els operaris diocesans, en pocs anys, se'n feren càrrec, diferents equips de preveres diocesans, fins que l'any 1966, D. Marcelo fou nomenat bisbe coadjutor i, com ell mateix declarava molts anys després, el nunci Mons. Riberi, entre altres encàrrecs, li confià que renovés el seminari. Així, doncs, el curs 1966-1967, no s'inicià fins al començament del segon trimestre, gener de 1967, i es van dedicar tot el primer trimestre a fer una revisió profunda de tota la institució. S'anomenaren diferents comissions d'estudi amb la participació de preveres representatius del bisbat. D'aquestes sessions d'estudis sorgiren les bases d'una renovació profunda de la institució. Tot el procés de renovació estava inspirat amb els documents del Concili, tot just finalitzat, i d'una manera molt especial el decret sobre la vida i ministeri dels preveres, *Presbyterorum ordinis*, i del decret sobre la formació dels candidats del presbiteri, *Optatam Totius*.

El gener de 1967, fou nomenat rector del Seminari de Barcelona, Mn. Ramon Torella, i també fou elegit primer president de la Facultat de Teologia de Barcelona (actualment Facultat de Teologia de Catalunya), erigida el 7 de març de 1967. Mn. Torella primer i després Mn. Joan Ventosa, que el substituï com a rector en el novembre de 1968, quan Mn. Torella fou nomenat bisbe auxiliar de Barcelona, amb els seus corresponents equips de superiors, foren els qui portaren a terme la renovació del Seminari. Paral·lelament, als altres seminaris de Catalunya, es feren, també, processos de renovació. El més visible fou que alguns establiren la residència dels seminaristes a Barcelona, i els seus membres estudiaren a la Facultat de teologia, alguns a la seu de la ciutat de Barcelona, (secció Sant Pacià) i altres a la seu de sant Cugat (secció Sant Francesc de Borja). Com ja he apuntat, aquests canvis estaven inspirats en el decret *Optatam Totius*. Decret que, després de diverses redaccions, fou aprovat el 28 d'octubre de 1965.

Les línies mestres d'*Optatam Totius*

El Concili no qüestionà l'existència de la institució del seminari. El que sí feu el Concili és posar les bases de

la seva renovació, indicant les línies mestres i deixant la concreció a les conferències episcopals dels diferents països. No és un document doctrinal, sinó principalment d'ordre pràctic i pedagògic.

L'objectiu primordial dels seminaris és formar *“veritables pastors d'ànimes a exemple de nostre senyor Jesucrist, Mestre, Sacerdot i Pastor (OT n 4)*. Abans de parlar més directament dels seminaris Majors, el text dedica uns paràgrafs a la necessitat de conrear una pastoral vocacional, a on s'insisteix amb el paper de la família, de l'escola, i del zel que han de tenir el preveres per fomentar les vocacions. També es fa una aposta pels seminaris menors, per cultivar els gèrmens de vocació. Com a data innovadora s'indica que, en els seminaris menors, s'organitzin els estudis de manera que els alumnes puguin continuar-los, sense perjudici, en un altre lloc si volen abraçar un altre gènere de vida. A continuació s'exposen els punts en què s'ha de basar la formació als seminaris. La formació espiritual, la formació doctrinal i intel·lectual, i la formació pastoral. I posà especial èmfasi en què no

L'objectiu primordial dels seminaris és formar “veritables pastors d'ànimes a exemple de nostre senyor Jesucrist, Mestre, Sacerdot i Pastor (OT n 4).

són compartiments tancats, sinó que han de ser integrats. L'ànima que inspira tota la formació és la caritat pastoral.

L'ànima que inspira tota la formació és la caritat pastoral.

El capítol IV està dedicat a la formació espiritual. Comença per afirmar que la formació espiritual ha d'anar estretament unida a la formació doctrinal i pastoral, aquí hi té un paper rellevant el director espiritual. El futur prevere ha d'aconseguir la unió amb Crist, per la vivència Pasqual *“de manera que sàpiguen fer-lo viure al poble que els serà confiat”* (OT n 8). Els mitjans per aconseguir-ho són la meditació de la Paraula de Déu, la participació de l'Eucaristia, dels sagraments i de l'Ofici diví. Tot valorant positivament els exercicis de pietat, adverteix que la formació espiritual no es fomenti només en aquests exercicis, sinó que s'ha de posar l'accent a viure segons l'esperit de l'Evangelí, per tal que adquireixin l'esperit de pregària. La formació espiritual ha d'estar impregnada pel sentit eclesial, i *“que entenguin clarament que la seva destinació és el servei, no el domini, ni els honors”* (OT n 9).

El número 10 està dedicat a la formació per la castedat. El celibat lliurement acceptat ha de ser vist com un do, i que sigui una manifestació de la seva comunió amb el Senyor, amb un amor indivís.

El capítol V, fa referència als estudis eclesiàstics. Els candidats al presbiterat ha de tenir la mateixa formació que s'exigeix a cada país a aquells que comencen els estudis superiors. Els estudis començaran amb una introducció global a la història de la salvació, per aquesta finalitat s'estableix que hi hagi un curs introductori als estudis eclesiàstics, se seguirà amb la filosofia que, almenys quant els contingut han de sincronitzar amb la teologia. Cal que aquesta filosofia s'agrupi al voltant de l'home, el seu món i Déu com a desig central. La Teologia ha d'ésser fonamentalment bíblico-patrística. Sota el guiatge del Magisteri de l'Església. La Sagrada Escripura ha de ser l'ànima de tota la teologia.

La sagrada Escripura ha de ser l'ànima de tota la teologia.

El capítol VI està dedicat a la formació pastoral. És un capítol molt breu. Hi ha com a novetat l'establiment d'un curs de pastoral, que normalment coincideix amb l'etapa diaconal. Recorda que és la sol·licitud pastoral que ha d'informar totalment la formació dels alumnes (OT n.19). El futur prevere ha de tenir capacitat de diàleg, saber escoltar, i obrir-se amb esperit de caritat a les diverses circumstàncies de la convivència humana. Fins aquí un breu repàs al contingut d'*Optatam Totius*.

La recepció

El decret *Optatam Totius* va tenir una gran recepció en els seminaris de Catalunya. Els qui ens varen formar en ells en poden donar fe. Molt aviat la Santa Seu va publicar el 1970 la *Ratio fundamnetalis institutionis sacerdoatalis*, el 1979 es publicà la *Sapientia Crhristiana*, sobre els estudis eclesiàstics, i el 1992 Joan Pau II, publicà l'exhortació Apostòlica, *Pastor Dabo Vobis*. La CEE, publicà diferents ratio sobre la formació dels seminaris.

A Barcelona –és la realitat que coneix de més a prop–, però també en els altres bisbats, els seminaris s'adaptaren molt aviat a les exigències conciliars. Alguns dels trets més característics, foren, establir un procés de formació en diferents etapes, amb objectius ben definits per cadascuna d'elles. El seguiment personalitzat per part del rector i del formador dels seminaristes. El fomentar la vida de comunitat i coresponsabilitat en els seminaris això ho va facilitar la creació de diferents residències de seminaristes; El fomentar entre els seminaristes, grups de revisió de vida, grups que en molts casos han continuat després de ser ordenats els seus membres; La participació gradual en tasques pastorals principalment en parròquies; La creació de la facultat de Teologia va afavorir que els alumnes poguessin beneficiar-se de tot el treball intel·lectual que generava aquesta institució.

En els nostres dies hi ha alguns reptes que encara han d'afrontar els bisbes, i els responsables del semina-

ri. Només n'apunto dos que fan referència als candidats al sacerdoci, encara que tots sabem que n'hi ha molts més, però és un tema molt delicat, i no és la meua intenció d'interferir en la missió de formació que tenen els actuals responsables dels seminaris de casa nostra.

El foment de les vocacions sacerdotals és una exigència de tota l'Església. El decret fa referència expressa de la família, de les escoles, de les parròquies. El repte és que avui tothom està d'acord que la família i l'escola, almenys a casa nostra han deixat de ser els principals transmissors de la fe. És per aquest motiu que el foment de vocacions recau gairebé en la

seua totalitat a les comunitats cristianes. Aquí hi té un paper rellevant la pastoral juvenil, la catequesi, els moviments d'Acció Catòlica...

La maduresa humana dels candidats. En els anys 60 la majoria dels que trucaven a les portes del seminari eren gairebé infants, els candidats al seminari menor, o adolescents que havien finalitzat el que aleshores era el batxillerat. Això facilitava la formació, ja que estaven en procés de maduració. En l'actualitat molt dels candidats són persones ja grans, alguns amb estudis universitaris, o havent exercit ja una professió en la vida civil, el que significa que tenen una personalitat, i uns hàbits de vida molt definits.

***Perfectae Caritatis*, sobre la vida religiosa**

P. JESÚS RENAU, jesuïta. Professor d'espiritualitat.

Repasant la història de l'Església es pot constatar que la vida religiosa sorgeix en situacions de grans canvis, de conflictes i fins de guerres. Com passa a la vida personal els temps durs i les dificultats poden ser llavor de resposta generosa i creativa, així també quan recordem persones com Sant Agustí, Benet, Bernat, Domènec, Hildegarda de Bringen, Ignasi de Loiola, Teresa de Jesús, Francesc de Sales... etc fins els nostres temps, palpem com l'Esperit ha mogut respostes radicals i providencials en homes i dones que han trobat en la vida religiosa el camí per fer patent l'evangeli de Jesús.

La vida religiosa sorgeix en situacions de grans canvis, de conflictes i fins de guerres.

La post-guerra civil espanyola, com la que va seguir a la segona guerra mundial, van remoure profundament moltes consciències, en especial entre la gent jove. Els seminaris, els monestirs i els noviciats es van omplir. Encara ara moltes congregacions religioses es componen en un tant per cent molt elevat d'aquells seminaris-

tes, novicis i novícies que van trocar la porta de la vida religiosa en la dècada dels 40, 50 i una part del 60 del segle passat.

Què es van trobar? En general unes normes rígides, antiquades, certament benemèrites, que corresponien més al segle XIX que al segle XX, en el que el món havia patit transformacions impressionants com la caiguda dels imperis, la revolució comunista, dues guerres mundials, la descolonització, la bomba atòmica i uns estils de vida en continuades transformacions. Per una part la bona fe i la generositat d'aquell jovent va voler fer una adaptació realista al que era en concret la vida religiosa d'aquells moments; però també per altra part anaven adonant-se que a sota de la rigidesa i el pes de la normativa es podia amagar una buidor notable, que s'escapava en uns per una espiritualitat de la creu i el sacrifici i en altres per una certa secularització amagada i dissimulada. També hi havia molts religiosos i religioses més clarividents que anaven entenent que era urgent fer uns canvis importants.

Era una situació paral·lela a la de la teologia. Dominava arreu la teologia escolàstica. Era la que s'ensenyava i la que gaudia del vistiplau oficial. Molts estudiosos de la Sagrada Escriptura, de la tradició dogmàtica i de la moral

quan intentaven escriure i aprofundir més enllà de l'escolàstica emprant una visió i una terminologia més actualitzades tingueren molts problemes. Alguns es van secularitzar. Altres, impeditos per ensenyar i escriure, i moguts per un do de saviesa es van dedicar a fer apostolat directe, i també a l'estudi del Pares de l'Església. Tal com els Pares havien reflexionat i interpretat la fe des de la cultura i la filosofia clàssiques, no es podria fer un treball semblant amb les eines que oferien els corrents actuals de pensament o les noves formes d'entendre la vida en un segle de tants canvis i tribulacions?

Alguns d'aquests teòlegs van anar al Concili Vaticà II com assessors de bisbes i el seu paper va agafar importància, perquè havien conegut molt bé l'ensenyament escolàstic dominant i també les seves limitacions. Havien pogut en els Pares de l'Església durant els anys del seu silenci mig obligat. A ells els hi deu molt el Concili. Per altra banda molts dels bisbes conciliaris, en la comunicació mútua i en la urgència del moment històric que es vivia, gaudien d'una autenticitat notable per apropar-se a la cultura i als problemes socials i internacionals, així com al diàleg amb altres confessions religioses.

Bastants d'aquests teòlegs assessors eren religiosos, dominics, benedictins, franciscans, jesuïtes...etc i la seva influència en el breu decret sobre la vida religiosa va ser fonamental. De fet entre els bisbes hi havia una certa confusió sobre el sentit i l'actualitat de la vida religiosa. No és que hi estiguessin en contra, de cap manera, però

els costava d'entendre algunes de les dimensions peculiars de la vida religiosa, especialment l'apostòlica i activa.

El decret és molt general, i es respon, –potser excepte el nucli central del que tractarem aviat–, a aquesta bona voluntat i valoració relativa de la vida religiosa. És per això, per exemple que sempre parla de consells evangèlics i no de la paraula vots, ni menys de les dimensions jurídiques dels mateixos, excepte al que pertocava a la unitat de missió en el marc de les diòcesis. Segurament van ressaltar de la vida religiosa els elements que podien d'alguna manera generalitzar-se als sacerdots diocesans i al mateix laïcat. Aquest seria un tema per dialogar-ne més a fons.

El Decret en el seu conjunt resulta planer i senzill. Passa revista a les dimensions més generals de la vida religiosa. Hi ha, però, al nostre entendre, tres elements que de fet van convertir el decret en un important dinamitzador de la vida religiosa:

1. La integració de valors humans.
2. L'anada a les fonts fundacionals.
3. I la reconversió del carisma fundacional als nous temps.

1. Integració dels valors humans

La integració de valors humans i de determinades disciplines que fins aleshores es consideraven seculars no és un tret exclusiu d'aquest decret sobre la vida religiosa, sinó de tot el Concili. Hi ha un notable canvi de mira-

da envers els valors humans, que abans molts d'ells estaven, almenys, sota sospita. En el Decret sobre la vida religiosa no es manifesta aquesta dimensió en un apartat concret sinó més aviat en una mena de fons ambiental que va apareixen en diversos textos. Ja en la Introducció queda insinuat, quan tractant sobre la finalitat del Decret diu que intenta *proveir a les seves necessitats (de la vida religiosa) d'acord amb els nostres temps*". El món actual, la societat, els nostres temps en boca del Concili són també un criteri de discerniment sobre la vida religiosa. Això està ben explicat en l'apartat quart quan parla dels principis generals per el renovellament i l'adaptació de la vida religiosa. "*discernir sàviament a la llum de la fe, les circumstàncies del món actual*". I quan més endavant parla dels criteris de la renovació de la vida religiosa va concretant, i afegeix: "*que la forma de vida, de pregària i de treball, s'adapti convenientment a les actuals condicions físiques i psíquiques dels religiosos...*". Molts altres textos indirectes van mostrant la valoració dels elements humans dintre de la vida religiosa.

Hi ha un notable canvi de mirada envers els valors humans, que abans molts d'ells estaven, almenys, sota sospita.

Avui això ens pot semblar obvi, però en aquell temps representava una humanització de molts reglaments, hàbits, tradicions i estils més aviat fonamentats en la "*fuga mundi*" i en els paranys que representava el món per mantenir i perseverar en la fidelitat a la vocació religiosa. Tot això ho podem saber els que ja tenim una certa edat i hem viscut aquelles normes i controls. Evidentment aquesta visió més humanista també va influir en l'estil del govern interior de les comunitats. Poc a poc els superiors i responsables han anat escoltant més als seus germans o germanes, preguntant abans de prendre decisions, examinant la salut, la situació psicològica i emocional de les persones i cercant més mitjans per a poder-los ajudar. Tots aquests valors, no és que abans no hi fossin en determinats superiors i persones directives, però en conjunt dominava sobretot en alguns instituts una forma de decidir i de determinar que no tenia tant en compte els subjectes. Hi ha hagut un gran canvi en aquest punt, certament no universal, però sí dominant en la major part de les congregacions religioses.

Aquesta humanització no s'ha limitat als àmbits de govern sinó que ha obert les portes a una ampliació cultural, en la que la lectura, el cinema, la valoració de l'art... etc han entrat com a factors positius de la dimensió apostòlica i comunitària. Diríem que avui es respira en major llibertat i simpatia en certes dimensions positives de la cultura, de les ciències psicològiques i socials i en general de tot l'humanisme. També hi ha hagut una contrapartida, a cops, força dolorosa en alguns subjectes que s'han enlluernat

per tots aquests mitjans i s'han trobat en formes noves de dependència i nous problemes, que no són peculiars de la vida religiosa sinó que afecten a molts ciutadans del nostre món. És normal que en uns col·lectius nombrosos, i que durant temps han patit certes repressions, en el moment que han anat gaudint d'una major llibertat adulta, hi hagi una minoria que des d'aquesta llibertat hagin entrat en nous problemes. Sociològicament és normal, mentre no representi una desviació massiva. Sincerament i pel que conec en general han estat tractats amb benvolença, encert i constància per part de la major part de superiors, i així s'ha practicat el bon sentit que el mateix Concili havia preconitzat. Va haver-hi abandonaments i sortides que ratificaven l'encert d'una major llibertat. També moltes religioses i religiosos dintre de les comunitats i de la vida consagrada han desenvolupat les millors dimensions de la seva personalitat en una colla de serveis i de missions que han ajudat i ajuden molt a l'evangelització i a la missió de l'Església. Val la pena llegir molts testimonis com

Avui es respira en major llibertat i simpatia en certes dimensions positives de la cultura, de les ciències psicològiques i socials i en general de tot l'humanisme.

el llibre “Monges”, per entendre com una major llibertat ha mogut carismes i ha fet potenciar moltes de les dimensions personals en benefici de la missió.

2. Anada a les fonts

Aquest va ser –i és– un punt fonamental per a la renovació i posta al dia de la vida religiosa, anar a les fonts carismàtiques dels inicis de les congregacions i ordes religiosos, així com a les tradicions que durant els anys d'existència han anat explicant i adaptant l'esperit fundacional. Aquesta dimensió, com explica el punt 2, lletra b “*contribueix al mateix bé de l'Església, que els instituts tinguin el seu caràcter i missió particulars*”. Mots aquests realment importants i que mostren com el Concili no va mirar la vida religiosa com quelcom passat i tancat sinó com a necessari per a l'Església en el seu conjunt, i precisament en el que les congregacions tenen de peculiar tan en la seva missió com en el seu caràcter propi. Val la pena recordar-ho, precisament en els moments actuals, quan moltes congregacions en el món occidental es poden sentir un xic desemparades per la manca de vocacions.

Anar a les fonts fundacionals. Diu el Decret en paràgraf anteriorment citat: “*Per tant, que siguin fidelment reconeguts i guardats l'esperit dels Fundadors i allò que es proposaven, com també les sanes tradicions, totes les quals coses constitueixen el patrimoni de cada institut*”.

El que diu el Decret que és el patrimoni de cada institut és en primer lloc

l'esperit dels fundadors, normalment una persona o un grup carismàtic que en un moment determinat de la història, moguts per l'Esperit del Senyor, van viure l'evangeli de Jesús i la missió de l'Església d'una forma peculiar que es movia per un gran esperit. El Concili en el Decret postulava un estudi històric i tornar als inicis. La major part de les congregacions van realitzar amb força dedicació aquesta anada a les fonts i es van beneficiar de la simplicitat i la transparència d'aquells primers temps primitius. Diu el Decret, encara més, que mirin els instituts el que els fundadors i els grups fundacionals es proposaven; és a dir aquells ideals, aquella norma de vida els objectius que vivien com utopies de vida i d'apostolat i que possiblement no van poder realitzar en la plenitud del seu propòsit. Un esperit i unes propostes fundacionals, a les que cal afegir les sanes tradicions, aquelles que durant els segles han enriquit i concretat l'esperit i les propostes, en adaptació als temps i a les circumstàncies sempre en procés de la història. Realment en poques paraules es va dir molt, i de fet es va posar en marxa tot una dinàmica que ha renovat els instituts des de les fonts fundacionals, i que avui encara en molts casos està a mig fer, doncs els anys actuals són de canvis vertiginosos i demanen molta claredat i llibertat interior per anar constatant el carisma genial dels grups inicials.

Cal tornar a subratllar el paral·lisme entre els moviments de renovació teològica i el moviment de retorn a les fonts fundacionals de la vida religiosa que va promoure el Concili: el retorn als Pares i Mares de l'Església.

Si afegim els grans salts qualitius que han donat els estudis bíblics i dels evangelis en els darrers 25 anys podem constatar l'enriquiment espiritual de l'Església i com està ja donant un notable fruit interior en la vida de molts cristians, que és una promesa d'una renovació que ja es demana i s'apunta de cara a un futur proper.

Subratllar el paral·lisme entre els moviments de renovació teològica i el moviment de retorn a les fonts fundacionals de la vida religiosa que va promoure el Concili: el retorn als Pares i Mares de l'Església.

3. Reconversió del carisma fundacional als nous temps

El tercer element fonamental per entendre i interpretar el Decret i el que va seguir a continuació per part de les congregacions religioses, va ser tot un treball per reconvertir el carisma fundacional a la situació del món actual. Tot el Concili va invitar a una nova mirada al món, una mirada de certa simpatia, de reparació implícita per haver donat l'esquena massa vegades al progrés de la humanitat en nom d'una interpretació de la fe, i per tant

un cert to optimista i esperançat. On segurament està més patent aquesta actitud és en la “Constitució de l’Església en el món actual”, però en la majoria de decrets, constitucions i declaracions es palpava aquesta mateixa mirada. Per tant era una actitud transversal que també hi era en el Decret sobre la renovació de la vida religiosa. La pregunta que va sorgir en els ambients de la vida religiosa més o menys era aquest: “*Què farien ara els nostres fundadors en el món i en l’església actuals?*”.

Quan el Concili Vaticà II va acabar la major part d’ordres i congregacions van convocar capítols generals, assemblees o congregacions per tal de reflexionar sobre la situació actual dels orígens carismàtics propis dels grups fundacionals. En pocs anys es va donar una vertadera transformació no tant en els fons com en els mitjans, les formes externes i sobretot les mediacions per dur a bon terme el propi carisma en les circumstàncies del món d’avui. Es van superar antigues controvèrsies, i es van crear unes plataformes de relació permanent entre superiors i superiores generals, així com entre provincials i altres estaments de col·laboració pastoral i formativa. També es van deixar fer determinades proves “ad experimentum” que van marcar camins nous en alguns casos, i en altres van reafirmar el que ja es feia i en van provocar també tensions i fets fallides. No tot va ser tan planer com es pensava en els primers moments. En gran part era normal que no ho fos si es tenia present la situació de la que la vida religiosa venia. Era la mateixa Església la que esperava a fer canvis a fi que la pastoral i

l’evangelització poguessin arribar als homes i a les dones d’avui. No hi ha canvis sense resistències, sense errors i sense entrebancs dels poder oficials, potser massa espantats per les conseqüències. No mancaven, i manquen, els “profetes de calamitats”, en encertada expressió de Joan XXIII, sempre disposats a anunciar mals notables en qualsevol situació de transformació i adaptació..

Des d’aquesta perspectiva es veu la gran saviesa que va marcar el Decret quan el primer que va plantejar va ser l’anada a les fonts creatives dels inicis fundacionals. Aquesta tasca era la que donava profunditat i encert als possibles canvis. Sense l’estudi permanent de les fonts i els carismes fundacionals, hagués estat impossible mantenir l’ànima de les congregacions i es corria el risc de la dispersió i de inútils temptatives no prou fonamentades.

Sense l’estudi permanent de les fonts i els carismes fundacionals, hagués estat impossible mantenir l’ànima de les congregacions.

Amb la perspectiva que donen els anys que han anat passant des d’aquella època, certament tensa i també profundament creativa, cal senyalar que

les congregacions i ordes religiosos, a mesura que es feien les declaracions d'intencions i es decretaven determinats canvis tan en la vida comunitària com a la personal, s'accentuava l'urgent necessitat de l'espiritualitat. Especialment en les congregacions dites actives, de vida apostòlica, un augment i una valoració de la llibertat i la iniciativa personals hauria de ser acompanyada d'un aprofundiment i una pràctica espiritual més intensa. Per significar-ho en una imatge diríem que es va passar de la clausura territorial a la clausura mental. Fa ja molts anys hi havia un territori clausurat en el que no podien entrar determinades persones i que protegia les comunitats d'àmbits ideològics i sensorials que es consideraven "del món", i per tant poc afins a la vocació. Aquesta situació ha variat perquè és la societat la que ha canviat en especial per la creixent influència de les xarxes socials, els mitjans de comunicació, l'apropament de gènere en la vida laboral, i molts altres elements, que són ben patent en el nostre moment històric. Avui és, en part, aquell "món" que es volia evitar o almenys dificultar el que ha entrat en els àmbits comunitaris. En aquells antics territoris claustrals ara hi ha diaris, revistes, telèfons mòbils, xarxes d'Internet, correus electrònics... etc. Ja no serveixen aquelles limitacions protectores, tal com antigament eren enteses. Cal fer una nova adaptació que consisteix en un ús harmònic, personalitzar, responsable i guiat 'per el propi carisma de tots aquests mitjans. No per poder disposar d'ells les opcions que lliurement ha fet la persona religiosa en el seguiment del Crist donen carta blanca a un ús contrari en el fons i en la forma als carismes propis de la

vida consagrada. Una notable maduresa personal és la millor garantia d'una llibertat entesa com a servei a la forma d'estimar que demana la vocació totalitzada en l'Amor a Déu i al proïsme segons la tradició de la vida religiosa. En aquest sentit és molt certa aquella sentència del P. Rahner que deia que en el futur la vida cristiana –i la vida religiosa– serà mística o no serà.

Per tant i enfront d'aquestes noves situacions cal valorar el Decret del Concili com força clarivident quan subratlla la potenciació de l'humanisme, l'anada a les fons fundacionals i l'adaptació a la societat actual. Aquests tres elements són imprescindibles actualment per a la vida religiosa. Cap dels tres pot faltar si es vol harmonitzar unes persones i unes comunitats que responguin a aquella crida. "Segueix-me".

Mirant al futur

És normal que les comunitats que vénen d'un llarg passat avui a occident mirin al futur de la vida religiosa amb certa inquietud, donat que el nombre de candidats ha anat minvant, a pesar de la recerca de mitjans de pastoral vocacional i del bon testimoni de la immensa majoria dels religiosos i religioses. Aquesta inquietud, que en molts casos porta a un acte de fe i de confiança en Déu, no és únicament de cara a l'interior de la vida religiosa, sinó que va més enllà i contempla amb interrogants la gran quantitat de missions, institucions, capacitats... etc. que actualment encara es poden en gran part mantenir, però que han de

fer canvis importants i fins desaparèixer. És llei de vida i constatació històrica que també afecta als col·lectius. El Decret del Concili sobre la vida religiosa més aviat comunicava un cert optimisme de cara al futur. Moltes congregacions ho varen viure així, i es van prendre decisions i normatives valentes i decidides per tal de fer-se presents amb nova vigoria en barris extrems, països del tercer món, ambients de la cultura i de la ciència, el món laboral... etc. Evidentment se n'ha parlat molt, se'n segueix parlant i cercant les causes, les raons intrínseques i les ambientals... etc. Possiblement els mateixos autors del Decret i els Pares Conciliars que li van donar la seva signatura i vistiplau no preveïen una situació com la que en occident estem vivint. Segur que ells hagueren pronosticat un renovellament de la vida religiosa. Però en les nostres latituds els fets s'imposen amb la seva contundència imparabile.

El Decret ens ofereix avui les tres dimensions fonamentals per reflexionar sobre aquesta situació: potenciar la integració de la dimensió humana fonamentada en l'Encarnació del Verb, anar a les fonts fundacionals inspirades per l'Esperit i intentar traduir-les

a una pràctica històrica actual, accentuant la dimensió mística personal i l'opció radical per una forma de viure en pobresa, en amor de castedat i en sentit d'obediència com va mostrar la vida de Jesucrist. Aquest són els consells que avui també ens transmet el Decret per afrontar la nova situació occidental.

Hi ha una altra consideració, que serà el punt i final del present article, i que pot servir de pauta per un apassionant diàleg. El món occidental està en una molt profunda crisi. És tot un sistema el que està caient, com va caure un dia el socialisme comunista en una gran part del món. La crisi que vivim és un signe de la gran crisi d'un capitalisme que deshumanitza les persones, les empobreix en contra dels seus drets i aspiracions legítimes, practica la idolatria del diner com a valor suprem i pren les grans decisions no en funció del bé comú, sinó del benefici excedent de la minoria dominant. Quina vida religiosa ha de ser realment profètica en aquesta situació? La que vivim? O hi ha una crida encara inicial a uns canvis radicals que no sols mostrin la perversitat del sistema que ens domina, sinó la veritable alternativa d'una nova civilització?

Apostolicam actuositatem, **Laics per a un temps nou:** **moment actual i perspectives de futur** **del laïcat**

CORI CASANOVAS, metgessa foniatre. Professora URL-Blanquerna i ESMUC.

Un dels molts fruits del Concili Vaticà II ha estat el reconeixement del laïcat, dels laics, com a membres actius, corresponsables, imprescindibles per a l'acció missionera de l'Església i per a que aquesta sigui signe d'esperança per als homes i dones del nostre temps.

Que el Concili recollís en un decret especial, *Apostolicam Actuositatem*, la missió dels laics en l'Església i en el món és també el resultat de la vida de molts laics i laiques que, sovint essent poc compresos en l'Església, varen anticipar un «ser en el món i en l'Església» de forma lliure, però eclesial; compromesa, però crítica; activa i a la vegada profundament mística. Penso en Charles Peguy, en Madeleine Dêlbrel, en Guillem Rovirosa, en Ramon Sugrañes... i tants d'altres més o menys coneguts. A tots ells els debem també que aquest 50è aniversari del Concili Vaticà II sigui també un moment d'oportunitat, potser fins i tot de kayros, per a repensar la missió dels laics en l'Església i en el món.

Hom s'adona que no vivim un moment on el tema del laïcat s'abordi

de forma específica. Així com prèviament al Concili la reflexió pastoral i teològica sobre el laïcat visqué un moment excepcional que cristal·litzà en la teologia conciliar, avui la reflexió sobre la missió de l'Església en el món deixa poc espai al laïcat com a principal actor de l'Evangelització. Per això, a 50 anys del Concili, la qüestió de fons que planteja aquest text és: val la pena encara parlar de laïcat? Intentarem refer el camí, tot repassant les principals aportacions del decret sobre l'Apostolat dels Laics, que la reflexió i l'acció de l'Església ha fet durant aquests 50 anys, per demanar-nos ara pels reptes de futur des de la nostra realitat actual.

1.-El context del decret AA en la globalitat del Concili

El decret sobre l'Apostolat dels laics, és, al meu parer, la concreció pastoral dels grans canvis en l'auto-comprensió de l'Església i del món recollides fonamentalment a LG i GS. I així el laic es dibuixa com a cristià que pel seu baptisme exerceix en el món la missió de l'Església: l'anunci

del missatge salvador de Jesucrist i l'acció en el món amarant-lo dels valors de l'evangeli (AA3). Ja el capítol IV de LG sobre el laicat aborda el que en diu «l'indole secular» pròpia del laicat, que potser avui podriem traduir com a «pertanyença i responsabilitat sobre el món» pròpies dels laics cristians.

Però el gruix teològic que dona suport a aquesta afirmació, que li dona entitat i que fa inacceptable propostes que s'elaboren «per als laics però sense els laics» rau en els següents punts:

- Una sola dignitat de tots els creients donada pel baptisme, i els laics participant «a la seva manera» de la funció sacerdotal, profètica i reial de Crist. (LG31,AA 2,9). D'aquí deriva la nova autocomprensió de l'Església com a Poble de Déu, germans en Jesucrist.
- Una Església amb una única missió i diversitat de funcions-ministeris (LG32,AA3).

Això porta a afirmar que «l'acció dels laics és talment indispensable que sense ella l'apostolat dels pastors no podria gairabé mai atènyer tot el seu efecte» (AA10). Trencar així amb una eclesiologia on l'Església és només fruit de l'acció del clergat i s'obre la porta al terme «corresponsabilitat» entre laics, pastors i religiosos com a element necessari per a fer de l'Esglé-

sia un signe de la presència de Déu enmig del món.

Pels que hem viscut sempre en el post Concili ens és útil recordar que encara l'any 1906 i per respondre a la llei francesa del 1905 que organitzava l'Església en el sí de l'estat francès, Pius X escribia en la seva encíclica *Vehementer*:

«l'Església és per essència una societat desigual, que inclou dues classes de persones, els pastors i el ramat... i només en el cos pastoral resideix el dret i l'autoritat per promoure i dirigir tots els membres cap al fi de la societat. En quan a la multitud no té altre deure que deixar-se conduir i, dòcil ramat, seguir els seus pastors»¹.

2. La reflexió postconciliar sobre el laicat

El Sínode de l'any 85, als 20 anys del Concili, no abordà pràcticament el tema del laicat. Es desenvolupà en un context previ de dubtes i inquietuds sobre la valoració que els bisbes farien del CVII després de 25 anys. Una visió més negativa sobre el camí realitzat, una interpretació d'aquest camí com a perill per a la identitat de l'Església convivia amb una visió que valorava com a insuficient el camí fet.

Tot i així, es reafirmà en la doctrina conciliar de GS sobre l'autonomia de les realitats temporals recordant el perill del secularisme, com ja feia el Concili.²

1. Cadet, J;1965. *El laicado y el derecho de la Iglesia*. Ed Estela.

2. Pié, Tena, Rovira, Piquer. 1986. *La imposible restauración*. PPC

L'any 87 es dugué a terme el Sínode sobre el laicat, fruit del qual el papa Joan Pau II redactà l'exhortació apostòlica *Christifideles laici*. Aquest Sínode tenia lloc en un nou context social, polític i eclesial. Planava ja en l'Església –entre els bisbes– sobretot a Europa, una percepció de manca de compromís dels laics en l'evangelització del món, una consciència de dificultat per a viure desde la fe el «fer de cada dia» com a espai evangelitzador. El document constata en el seu inici la temptació dels laics de prioritzar una presència en organitzacions pastorals més que en la tasca evangelitzadora del món. (ChFL2). Apareixia també el debat sobre els anomenats «ministeris laicals», com a formes d'institucionalització del servei de determinats laics a l'Església. L'aparició i consolidació dels anomenats «nous moviments» plantejava la necessària reflexió sobre les diferents formes de presència dels laics i de l'Església en el món. I a la vegada l'articulació de les diferents formes organitzatives d'aquests moviments i dels moviments tradicionals, en la línia de l'Acció Catòlica, amb les esglésies diocesanes. És aquesta un tensió que es vivia en aquell moment entre els anomenats «moviments de presència» i moviments de «mediació», tensió que, donada la complexitat del moment actual, sembla superada. M'atreveixo a dir que les diferències actuals no estan tan centrades en les «formes» de presència en el món sinó en l'antropologia i

la teologia que sustenta determinat tipus de presència.

Com a aplicació i dinamització a l'Església espanyola de la *Christifideles laici*, es realitzà una Assemblea conjunta de la CEE amb 100 laics representatius de moviments, diòcesis i organitzacions laicals que cristal·litzà en el document «Los cristianos laicos, Iglesia en el mundo» de la CEE l'any 1991. Prèviament s'havia fet un treball capilar, de moltes diòcesis i associacions que permeté recollir les reflexions sobre l'*Instrumentum laboris*. Tot i que, com és habitual, en els Sínodes de bisbes els laics són només auditors amb dret a una petita intervenció, un equip de cinc laics es desplaçà a Roma com a assessors dels bisbes espanyols que assistiren al Sínode.³

Pel que fa a casa nostra, el Concili Provincial Tarraconense recull la teologia conciliar sobre el laicat en el tema primer: Anunciar l'Evangelí a la nostra societat, així com es fa ressó del document final del Sínode del 1987⁴.

Una tasca ingent seria recollir les diferents manifestacions públiques que durant aquests 50 anys han fet les diferents organitzacions laicals de l'Església. És ara quan ens adonem de la manca d'una veu col·lectiva, més orgànica, del laicat. No deixa de ser una certa paradoxa que, 50 anys després del Concili Vaticà II, no ens haguem

-
3. Casanova, Pié, Porcar, Ramirez, Serrano... *Id también vosotros a mi viña. Comentarios y texto de la CEE sobre «Los laicos cristianos, Iglesia en el mundo»* EDICEP. Madrid. 1991.
  4. Concili Provincial Tarraconense 1995. *Documents i resolucions*. Ed Claret. Barcelona 1996.

dotat d'espais eclesials, internacionals, on la veu d'Església reculli la veu del Poble de Déu de forma més real i també, perquè no, significativa.

El Concili Vaticà II demanà la creació d'un secretariat especial al servei de l'apostolat dels laics (AA26). Això es concretà en la creació del *Concilium pro Laicis*, que durant anys coordinà i impulsà les Organitzacions Internacionals Catòliques (OIC) com a presència i veu d'Església en els organismes internacionals. Aquestes organitzacions, sobretot aquelles amb més vocació de presència en el món, han estat presents a UNESCO, OIT, Drets Humans etc. Posteriorment, durant el pontificat de Joan Pau II i també de Benet XVI, probablement davant la dificultat que la veu de les diferents organitzacions respongués estrictament a la veu pública de l'Església, i amb la voluntat de potenciar una veu més monolítica, es creà el Forum d'or-

El Concili Vaticà II demanà la creació d'un secretariat especial al servei de l'apostolat dels laics.

ganitzacions catòliques. Aquest Forum, ara com ara, no sembla haver trobat el seu espai en les organitzacions i centres de debat internacionals.

3. Eixos centrals d'AA. Avenços i reptes de futur⁵

3.1. Apostolat, missió, evangelització, laicat, paraules d'ús comú en les nostres comunitats cristianes?

Una primera pregunta, a l'hora de reprendre els eixos centrals d'AA: els termes "apostolat" i "vocació laical" són expressions que formen part del llenguatge dels laics cristians de les nostres comunitats? Jo m'atreveria a dir que, menys en el context de determinats grups i moviments laicals organitzats i amb explícita vocació missionera i evangelitzadora, aquests no són termes comuns. Ens trobem davant d'un problema de llenguatge? –el terme no és útil per a explicitar experiències existents– o ens trobem davant d'una progressiva pèrdua d'identitat laical dels creients de la nostra Església? Vivim de la resta d'un cristianisme sociològic o hem crescut en laics amb fe madura, responsable, eclesial i missionera?. Apareix doncs el que seria un primer repte a 50 anys del CVII i pel que fa al laicat: **recupe-**

5. Algunes de les reflexions més significatives sobre aquest decret i el laicat a casa nostra podem trobar-les a:

Perarnau, J; *Constituciones y decretos del Concilio Vaticano II. Decreto sobre apostolado de los laicos*. Ed Balmes. Barcelona 1968. Prat i Pons, R; *Concili Vaticà II Constitucions. Decrets, Declaracions*. Facultat de Teologia de Catalunya. PAAM. Barcelona 2003. Pié-Ninot, S; *Eclesiologia. La sacramentalidad de la comunidad cristiana*. Ed Sígueme. Salamanca 2007.

rar i reformular la vocació laical, entesa com la crida de Déu a tots els batejats per a seguir-lo en el món, descobrir-lo i mostrar-lo. La reflexió sobre la vocació laical hauria de formar part d'un creixement en la fe, d'un procés personal i comunitari, d'un discerniment. En una societat secularitzada com la nostra, això no pot ser patrimoni d'uns "escollits", és identitat de tot aquell que vulgui seguir Jesús en Església. En un context europeu, on el fenomen religiós retorna sota formes que sovint escindeixen l'ésser humà entre la seva vida quotidiana i el seu viure espiritual, parlar d'una espiritualitat que compromet, que comunica i que convoca, no és fàcil. I probablement altres espiritualitats més "càlides" tindran més èxit.

Un primer repte a 50 anys del CVII i pel que fa al laicat: recuperar i reformular la vocació laical, entesa com la crida de Déu a tots els batejats per a seguir-lo en el món, descobrir-lo i mostrar-lo.

3.2. El necessari equilibri entre acció en el món i evangelització

El text presenta un bell equilibri entre la necessitat de col.laborar en la

construcció del món fent-lo més permeable als valors de l'Evangelí i a la vegada la necessitat d'anunciar explícitament que és en Jesús de Natzaret on es troba la darrera resposta als desitjos més profunds de la humanitat. I ambdós aspectes van intrínsecament units, no pot donar-se un sense l'altre.

El post Concili ha estat plè de laics que han donat la vida perquè el seu món més proper o fins i tot el més llunyà fossin cada cop més com Déu vol. Les seves vides han estat veritable testimoni i, en ells, l'Església ha estat creïble. Igualment, a casa nostra, i durant els diferents moments polítics –dictadura, transició, democràcia– molts laics es van comprometre políticament i de forma plural, afirmant també la seva fe. Especialment els moviments d'Acció Catòlica, i altres realitats en una línia similar, foren eines pastorals valuoses per a ajudar a viure des de la fe un compromís social i polític que era quasi un imperatiu compartit entre creients i no creients, i que sorgia de la necessitat

El post Concili ha estat plè de laics que han donat la vida per a que el seu món més proper o fins i tot el més llunyà fossin cada cop més com Déu vol.

de bastir una societat més justa, més igualitària i que cercava en la democràcia la millor forma de govern. Aquest compromís colze a colze té valor social, però també eclesial. I més encara després d'un Concili que afirmà que "joies i esperances, tristeses i angoixes dels homes d'avui, sobretot dels qui pateixen, són també les joies i esperances, tristeses i angoixes dels deixebles de Crist" (GS1).

Tot i així i en aquest camí, la voluntat de tants laics de ser un més entre els homes i dones del moment, la reacció davant una Església que durant la dictadura fou massa sovint art i part del règim, el convenciment que la fe es feia realitat en les obres a favor de la justícia, va comportar un tipus de laic que vivia amb un cert complex la seva fe i sovint la seva pertanyença a la comunitat eclesial.⁶

Ens trobem en un moment diferent. La nostra societat rep les conseqüències d'un liberalisme atroç, carregat d'un individualisme i egocentrisme antropològic, que ha fet de la lluita pel poder i pel diner l'objectiu de vida de massa gent, mentre que generem de nou una massa de desfavorits que són centrifugats d'una societat que anomenem del benestar. Mentre està en qüestió el compromís polític tradicional, fruit de la paulatina degradació del component ètic de la política, moltes persones, de forma creixent, se senten cridades a activitats concretes, puntuals, solidàries.

Probablement menys globalment transformadores, però que manifesten la possibilitat d'una forma de vida diferent; amb eficàcia concreta i, a la vegada, amb elevat valor simbòlic, quasi profètic.

Però l'anunci de la Bona notícia de Jesucrist és l'altra cara de la mateixa moneda per a AA i per al Concili. M'apareix un segon repte: *aprendre a anunciar explícitament Jesucrist avui, immersos en una societat menys «transformable»*, amb menys il·lusions de futur col·lectiu. Perquè, davant de les dificultats, les crisis econòmiques i de valors, el sense sentit de tants joves, no és aquest un moment d'oportunitat per a mostrar el sentit darrer del compromís, també del fracàs, i en darrer terme de la mort? En una societat que viu el seu propi fracàs, però on tants éssers humans es revolten en petits gestos que mostren les possibilitats immenses de la bondat humana, l'anunci de Jesucrist mort i ressuscitat, no esdevé una llum de sentit? L'acció dels cristians esde-

*Aprendre a
anunciar
explícitament
Jesucrist avui,
immersos en una
societat menys
«transformable».*

vé llavors més profètica, més simbòlica, que no significa al marge de l'eficàcia, sinó que uneix als criteris de l'eficàcia del nostre món l'eficàcia de les petites llavors del Regne, del blé que no s'apaga, de la llàntia que no s'amaga. Una segona qüestió, que reprendrem parlant de l'associacionisme laical, s'apunta: *la necessitat d'anar construint formes de presència en el món que respectin la laïcitat sense sucumbir a la privatització de la fe.*

*La necessitat
d'anar construint
formes de presència
en el món que
respectin la laïcitat
sense sucumbir a la
privatització de la fe.*

3.3. L'espiritualitat laical: el fonament de la missió en el món i de la voluntat evangelitzadora

Un eix que em sembla imprescindible recuperar és el fonament espiritual de l'acció del laic cristià enmig del món. El voler "estimar tant el món" com Crist el va estimar està doncs intrínsecament lligat al baptisme i, per tant, a la pertinença eclesial. El signe més important del testimoni cristià

esdevé doncs, no l'eficàcia de l'acció concreta, sinó la transparència de l'amor de Crist pels homes, especialment pels més dèbils.⁷ En aquest sentit AA4 esdevé, encara ara, un repte de futur per als laics del s. XXI i em sembla terriblement actual per a *fonamentar espiritualment, encoratjar i mantenir la presència cristiana en mig del món*: arrelament per la pregària i la celebració dels sagraments en Crist, per cercar la seva voluntat, veient Crist en qualsevol home i jutjar rectament el sentit i valor de les realitats temporals. Així el fonament de l'acció tendirà a ser l'amor que ve de Déu.

*Fonamentar
espiritualment,
encoratjar i
mantenir la
presència cristiana
enmig del món.*

Per M. Dêlbrel, laica precursora del Concili als barris obrers de Paris, la bondat esdevé la traducció del misteri de la caritat, que només és autèntica si és un reflex de Déu.⁸ Però ja el decret posa de manifest la necessitat de complementar l'amor amb la justícia (AA8) "no fos cas que amb la caritat es donés simplement allò que és un deure de justícia". És aquesta una línia de

7. Congar, Y. *L'apostolat des laics*. Les éditions du Cerf. Paris. 1970.

8. Delbrêl, M. *Nous autres gens de rues*. Éditions du Seuil. Paris 1966

reflexió espiritual i missionera que reprene amb encert W. Kasper en un recent llibre afirmant que el manament de l'amor, la misericòrdia cristiana, no pot esdevenir mai un mitjà relativitzador de l'ètica ni de la justícia cristiana⁹

3.4. La parròquia, espai de compromís i dinamitzador del laicat evangelitzador

El Concili fou punt d'arribada i, a la vegada, impuls d'un laicat responsable en l'àmbit parroquial, a l'hora que encoratja als preveres a reconèixer i estimar la missió dels laics en l'Església en tant que participants de la funció sacerdotal, profètica i reial de Crist (AA 10). Però en el mateix decret es demana als laics que aportin a la "seva comunitat eclesial els seus propis problemes, els del món i tots aquells la repercussió dels quals afecta la salvació de l'home" (AA 10). Diferents documents entre ells i de forma significativa l'exortació *Christifideles laici*, han volgut subratllar el perill d'un excessiu centrament del laicat en la vida parroquial. Tot i així, quan el document acorda el debatut tema dels ministeris laicals, aquests apareixen units a la vida litúrgica (acolitat, lectorat) de forma prioritària. Em sembla simplificador afirmar que l'augment de la corresponsabilitat del laicat en l'àmbit parroquial ha estat en detriment de la seva presència en les estructures socials, culturals i polítiques del nostre

país. En aquest sentit hem d'acceptar que el compromís dels homes i dones del nostre temps en la "res pública" ha disminuït en tots els aspectes. L'associacionisme, la participació en activitats col·lectives, el compromís en partits i organitzacions polítiques etc. Seguint Paola Bignardi, podem parlar de l'augment d'un laicat "pastoral" en detriment d'un "laicat secular"¹⁰ En tot cas, el laicat del que el Concili parla porta damunt seu el dolor, la paradoxa, i la profunda experiència espiritual de viure radicalment la seva condició d'home i dona d'aquest món i a la vegada ser membre actiu i enviat per l'Església en aquest món. És un laic responsable, madur, que assumeix les conseqüències de la llibertat que Déu li ha donat, i les viu en referència a la comunitat i, sovint, en una soledat difícil. Pel que fa al paper del laicat en la comunitat cristiana parroquial, de manera que no es produeixi aquest esqueixament entre laics «pastorals» i laics «seculars» se m'obren alguns reptes:

- ***Enfortir el rol específic dels laics en tant que «portaveus» del món*** en l'interior de la parròquia i, per extensió, a altres instàncies de coordinació supraparroquial, diocesanes, i supradiocesanes. Cal preguntar més per part dels preveres i cal parlar més, per part dels laics sobre les qüestions que fan referència als nostres mons quo-

9. Kasper, W. *La misericòrdia, Clave del Evangelio y de la vida cristiana*. Sal Terrae. Santander 2012

10. Bignardi, P. *Esiste ancora il laicato?* Fondazione Apostolicam Actuositatem. Roma, 2006.

tidians –professional, cívic, familiar, cultural...– i les persones que hi son i amb les que convivim.

- **Potenciar, crear, recrear, un teixit laical** vinculat a la paròquia que, realment, reculli i potencii l'experiència de fe viscuda en la vida com a experiència de Déu en els homes i dones del nostre temps, i com a espai d'evangelització. És difícil afirmar o negar l'existència de laicat compromès en el nostre món si tenim pocs o nuls mitjans per a contactar amb els cristians que ho viuen així.
- **No claudicar, malgrat les dificultats, de l'ecclesiologia del Poble de Déu.** Continuar apostant per la corresponsabilitat, per l'espiritualitat del «sensus fidei», és a dir pel convenciment íntim que l'Església és el dò de l'Esperit manifestat a través de la missió pròpia de cadascún dels seus membres. I això és responsabilitat tant de laics com de preveres i bisbes. Crec un repte important la formació de nous preveres també en aquesta perspectiva, i la formació de laics corresponsables en el món i en l'Església.

3.5. La família i els joves: novetat i repte

Aquests són dos àmbits que AA posa especialment de relleu quan es planteja les diferents formes d'apostolat. El gran nombre de famílies que es troben en l'actualitat marcades per la separació dels pares, les noves famílies que acullen fills d'un matrimoni anterior, la presència creixent de fills adoptats, les famílies monoparentals, o altres formes demanen un abordatge pastoral explícit, no vergonyant ni clandestí, tal com altres Esglésies europees han assumit des de fa temps. Les afirmacions recents del Sínode sobre Nova Evangelització¹¹ demanen una concreció pastoral d'acolliment i acompanyament d'aquests situacions difícils, tant des del punt de vista eclesial com social.

3.6. L'associacionisme dels laics. Formes i perspectives

El decret AA reconeix el dret d'associació dels laics en l'Església, i això fou en avenç important respecte al CDC del 1917 que parlava només sobre la llibertat d'associació dels laics. Sembla que el debat a l'interior de la comissió que preparava el decret no fou fàcil, i es mogué entre el reconeixement i el valor de la iniciativa laical per a viure la seva pertanyença a l'Església i la por de pares conciliaris que el laicat de forma més autònoma pogués ser també rostre i paraula de l'Església¹². El

11. Mensaje al Pueblo de Dios. XIII Asamblea General Ordinaria del Sínodo de los obispos. http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20121026_message-synod_sp.html.

12. Martínez Sistach, L.I. *Las asociaciones de fieles*. Facultat de Teologia de Catalunya. Ed Herder. Barcelona 1987.

temps ha mostrat que la vitalitat eclesial ha portat no només al manteniment d'organitzacions més antigues, amb més o menys vigor, sinó a l'aparició de noves organitzacions, nous moviments que volen respondre als reptes del nostre món de formes diverses. Potser la coexistència d'organitzacions de laics –no sempre gestionades pels laics– de signes i objectius molt diversos posa de relleu la capacitat de l'Església d'afrontar de formes diferents la realitat complexa que ens toca viure. Això no està exempt de dificultats, doncs les antropologies, la manera de comprendre el món, de comprendre el rol de l'Església en el món són no només diverses, sinó fins i tot en alguns casos, oposades. No hem de negar però que la vitalitat de nous moviments obre interrogants a antigues formes d'associacionisme que tenen davant seu el repte important de la reubicació en un context social, cultural i eclesial molt diferent al del postconcili.

Apostolicam Actuositatem fa esment tan sols a l'Acció Catòlica en tan que conjunt d'organitzacions «que estan més estretament vinculades a la jerarquia i es proposen objectius més pròpiament apostòlics» (AA20). Reconeix l'Acció Catòlica com les associacions que tenen com a missió ajudar als laics a dur a terme el mateix fi de l'Església: l'anunci de l'Evangelí als homes. D'alguna manera aquestes associacions actuen en el món «en nom de l'Església» i d'aquí la seva especial vinculació amb el ministeri episcopal, que el CDC de 1983 reconeix sota l'epígraf d'associacions públiques. Acceptar la necessària tensió que significa la fidelitat a l'Església i l'amor al món és, per part tant de les associa-

cions d'AC com per part de molts bisbes, quelcom no fàcil de viure, però que cal acceptar, gestionar, pregar i compartir des de la comunió eclesial i el discerniment de l'«Esperit per a no caure en la submissió ni en la marginalització de la vida de l'Església».

Si K. Rahner amb tota raó afirmà que «el cristià del s.XXI serà místic o no serà», podem potser afirmar que, en la nostra cultura secularitzada d'Europa, el cristià del s. XXI serà «comunitari» o no serà. Probablement en aquest context l'«associacionisme no és ja només un dret sinó una necessitat per als cristians i per a l'«Església, de cara a que els laics puguem viure la fe, la missió que Crist ens ha encomanat, de forma madura, adulta, corresponsable, pacient, constant i eclesial. En aquest sentit, i reconeixent la riquesa immensa d'associacionisme laical en l'Església, m'apareixen alguns reptes de futur:

- ***Necessitat que les associacions de laics amb vocació missionera i evangelitzadora parlin al nostre món en la seva llengua, sense traïr l'Evangelí. Com esdevenen veritables mitjans «de frontera», d'acollida d'aquells que cerquen i lluiten en el dia a dia?*** La frontera, el cercle més llunyà de l'Església, ha d'estar format per laics que puguin viure des de la fe les realitats més complexes i acollir i proposar camins de fe, de sentit, als febles, als que cerquen, als que lluiten per la justícia, als qui ploren... Antigues i noves experiències comparteixen aquesta voluntat, que, al meu entendre, és ara com mai,

imprescindible. El diàleg i l'escolta entre elles em sembla, no només signe de comunió, sinó d'intel·ligència pràctica.

Necessitat de continuar el procés de renovació de l'Acció Catòlica. Tant el decret AA com *Christifideles laici* com, a casa nostra el Concili Provincial Tarraconense, citen de forma explícita l'Acció Catòlica receneixent en ella una llarga tradició preconiliar que abocà en el Concili l'experiència viscuda en els moviments laicals de relligar fe i vida, compromís i espiritualitat, fidelitat al món i a l'Església. A casa nostra l'Acció Catòlica, sota les formes de moviments especialitzats en món obrer, estudiants, professionals, infants, món rural, i també més recentment moviments de joves i d'adults de caire més general, està fent un procés d'acostament i de recerca d'identitat comuna que és indispensable per a que sigui més fidel al nostre món, però també assumeixi la seva responsabilitat en aquest moment d'Església Tot i així, apareixen alguns reptes de futur fruit també dels canvis socials i eclesials viscuts:

- ***Crisi del model tradicional de «militància/militant»***, que és fruit d'un context social i polític diferent. La militància englobant de la totalitat de la vida es troba també en crisi en la societat. ***Cal anar dibuixant de forma explícita un nou model de militant*** (pelegrí? convertit?) que respongui a les formes i

compromisos més puntuals dels joves d'avui, del món d'avui i a la vegada conformi un «ésser cristià», una espiritualitat, que assumeixi l'ésser humà en la seva totalitat, no només en l'acció social¹³.

Cal anar dibuixant de forma explícita un nou model de militant.

- Des del punt de vista organitzatiu i interrelacional, ***cal aprofundir una reflexió sobre els canvis socials que han portat a les pluripertanyences dels individus*** (hom pot ser estudiant i pertànyer activament al món rural; professor universitari i viure la vida sindical de forma prioritària, etc.) que fan que ens veiem abocats a una més gran col·laboració entre els diferents moviments.

Cal aprofundir una reflexió sobre els canvis socials que han portat a les pluripertanyences dels individus.

13. Una reflexió valuosa en aquesta línia a *Actualité de l'Action Catholique*. Cahiers de l'Atelier. Les éditions de l'Atelier.Paris 1999

- L'esperit, les opcions, de l'Acció Catòlica pertanyen a tota l'Església. Es podria *caminar cap a un model amb diferents graus d'identificació, diferents nivells de compromís i adhesió* que permeti que l'Acció Catòlica sigui en l'“Església de casa nostra un referent de compromís laic en el món des de la llibertat, l'“eclesialitat, i l'“Evangeli de Jesucrist.

El camí que el Concili Vaticà II obrí als laics cristians és d'una tal riquesa, responsabilitat i densitat espiritual que encara no ha donat els seus fruits.

4. Laics per a un nou món. Conclusions

El camí que el Concili Vaticà II obrí als laics cristians és d'una tal riquesa, responsabilitat i densitat espiritual que encara no ha donat els seus fruits. Correm el perill d'apagar el foc que s'encengué en el post concili abans que el plat sigui cuït i moguts per la por, el cansament, el pragmatisme, refer una comunitat cristiana on els laics tornin a ser destinataris de l'acció dels pastors. No es tracta d'una qüestió organitzativa, participativa, sinó de radical fidelitat a la missió de l'Església en el món: són els laics els que viuen en pròpia carn les “joies i esperances, tristeses i angoixes dels homesd'avui”, als que Crist ens encomanà de fer arribar la seva paraula salvadora. Només un laicat adult, responsable, de fonda experiència de Déu, podrà ser signe en el món de l'amor de Déu als homes. En aquest sentit les escoles d'evangelització, els centres de formació de laics que s'han anat creant darrerament són signe d'una voluntat clara en aquesta línia. Serà valuós que la programació i l'avaluació de les activitats es faci amb els laics i en siguin també corresponsables.

En aquest camí, el ministeri pastoral esdevé imprescindible. Els laics cristians estimem i necessitem els preveres. Però ens calen pastors valents, sense por dels laics, capaços d'acompanyar, escoltant, patint i pregant. Acompanyar laics en la vida no és tasca fàcil, i sovint és dura. Però si el camí es fa conjuntament, cadascú assumint la funció que Déu li ha demanat, es traba una Església que és comunitat de germans, que és signe del Regne enmig del món i que ens torna “cent per ú” a uns i altres.

A 50 anys del Concili vivim una oportunitat nova: el nostre món ha canviat, però a casa nostra la mateixa indiferència respecte a la fe esdevé una possibilitat. Molts prejudicis han caigut, i les mateixa situació de crisi de valors i econòmica obre de nou cors i oïdes que cerquen una paraula nova —o tant antiga!— que ajudi a tirar de nou les xarxes i potser, fins i tot, a intentar caminar sobre les aigües d'un llac tempestuós. Els laics cristians, des de la barca, hem de ser capaços de donar la mà i saltar al llac al costat de tots aquests homes i dones.

Ad Gentes Divinitus, la transformació de l'activitat missionera

---

MN. SISCU PAUSES, missioner al Camerún. Rector a Sant Quintí de Mediona.

---

0. Preàmbul

Abans d'endinsar-me en l'article-comentari sobre el Document missiонер "Ad Gentes" voldria fer un petit preàmbul com vaig viure aquell Concili Vaticà II. Que també va tenir un impacte en la meva vida personal.

En aquella època jo era tot just un infant d'un petit poblet, i amb caliu d'una família catòlica practicant i estudiant en una escola pública, amb educació franquista, amb llengua castellana, però parlant entre els alumnes i la família en català. Els mestres eren exigents i estrictes i religiosos. El contacte amb la parròquia era constant. A la meva edat feia d'escolà. Un bon contacte amb el capellà del poble, jove i obert.

Encara que l'ambient de l'Església d'aquell temps era de molta gent practicant hi havia actes litúrgics que hi assitiem i no enteníem res, misses d'esquena el capellà i nosaltres respectivament en llatí, que no sabíem exactament què volia dir. Sobretot en els enterraments, tinc la impressió de lúgubre, tètric i de por. El capellà ens visitava cada dissabte a l'escola, ens parlava dels evangelis del diumenge i de les campanyes de l'Església: dia del Seminari, el Domund, ens parlava dels "negritos".

Era un ambient, que en aquella etapa infantil, seguies i t'hi trobaves bé, encara que no captaves tot aquell ambient. En conceptes, era un ambient tancat. El religiós estava envoltat molt del sagrat. Però del sagrat, amb por i temor. Si no feies allò, què podia passar?

Tinc imatges del començament i inauguració del Concili. Jo tenia 11 anys, aquell 11 d'octubre de 1962 en que es va començar el Concili. El mestre ens va deixar pujar al pis de casa seva i mirar aquella llarga desfilada de bisbes i pares conciliars de tot el món i de races diferents. Impactava la raça negra. Descobríem una Església més ample i amb il·lusió de renovar-se.

Potser fou aquest ambient i la influència del capellà i les meves inquietuds i la crida de Déu, que el 1963 vaig demanar d'entrar al Seminari Menor la Conreria. Els meus pares, sensats, em ferem esperar un any i el 1964, octubre, entrava com a seminarista. El seminari, amb influència del Concili, també es va anar obrint en la seva formació. Els formadors d'aquella època també varen anar canviant, tant deixant les sotanes, com en un seminari de règim més obert que no ens feia perdre el contacte amb els joves i noies de la nostra edat.

Tot va anar obrint-se, les celebracions ja eren en la llengua que entení-

em, els cants els fèim més nostres. Tot era més proper. T'hi senties més alegre.

Les missions se'ns feien més properes. Al'Església de Barcelona naixia l'experiència engrescadora de cooperació internacional, anomenada Agermanament, amb capellans, laics i laiques coneguts i que ens ho apropaven, i seguïem les seves vivències tant a Xile com a Camerun.

Mes endavant, vindrien els alts i baixos: la crisi del seminari, les secularitzacions, els nous canvis....

Però a nosaltres se'ns havia penetrat un altre esperit, una església més acollidora i oberta, amb gran influència dels aires conciliars. Dels quals ara en donem gràcies.

I és en aquesta situació que ara voldria donar la meva impressió, sobretot pastoral, del decret sobre l'activitat missionera de l'Església, conegut com *Ad Gentes*.

1. El Vaticà II i en concret el document "Ad Gentes" què va significar i quin avanç va donar a la vida missionera de l'Església?

Quan s'inicia el Vaticà II l'activitat missionera està ja en plena transformació.

Hi va haver dues encíclicues: *Evangelii praecones* (2 de juny de 1951) i la *Fidei Domun* (21 d'abril de 1957). Totes dues del Papa Pius XII que van marcar una etapa decisiva sobretot en la tasca decisiva.

Quan s'inicia el Vaticà II l'activitat missionera està ja en plena transformació.

En la darrera encíclica *Fidei Domun* el Papa reclamava la corresponsabilitat dels bisbes i, amb ells, de les esglésies que presidien, en la tasca missionera de l'Església. Tota l'Església és missionera. I invitava les Esglésies del Tercer Món a responsabilitzar-se dels seus destins i a arrelar l'evangeli en les cultures locals. Parlant concretament de l'Àfrica, el Papa reclamava la corresponsabilitat i encoratjava obertament l'anada de sacerdots diocesans europeus per exemple, a altres diòcesis de països de missió per a fer allà un servei temporal. Molts capellans, acompanyats de seglars van respondre a la crida, sense deixar d'estar incardinats en la pròpia diòcesis.

En la preparació del text *Ad Gentes* es notava, però, que existien tensions entre els bisbes de les esglésies joves i la congregació romana de la propagació de la fe. Aquesta havia estat creada el 1622 i des de llavors que no havia canviat, malgrat el pas del temps. Es discutia si solament s'havien de tocar algunes coses organitzatives o s'havia de canviar i adoptar una manera nova d'entendre les missions. I es demanava que les missions col·laboressin en la construcció de la societat i en el creixement de la humanitat. I treballar junts, sense proselitisme. També es va demanar que l'evangelització fos una funció fonamental de tot

el poble de Déu, i sobretot amb la intervenció dels seglars.

El document també va presentar a les esglésies joves com subjectes i no com objectes de l'activitat missionera. Es va ampliar el concepte de missioners, ja no ho eren solament els capellans sinó els laics i laiques, religiosos i religioses.

Es va plantejar també la qüestió de renovar l'esperit missioner en un context de descoberta i de respecte de les religions i de les civilitzacions no cristianes i que el cristianisme s'ha d'adaptar a les diferents cultures.

El decret *Ad Gentes* afirma també que la missió és molt més que una activitat com qualsevol altra de l'Església, perquè brolla de l'amor de Déu, amor que es comunica.

La missió és molt més que una activitat com qualsevol altra de l'Església, perquè brolla de l'amor de Déu, amor que es comunica.

Per això detalla els diversos components de la missió: el testimoniatge de vida del missioner i que s'ha d'expressar amb una autèntica inserció dins la cultura local i participant en els esforços de desenvolupament. Així la missió no significava ja la implantació de l'Església.

En quant a la Congregació de la Propaganda de la Fe, es va decidir obrir-la a representants escollits d'entre tots els que col·laboren a l'obra missionera i demanen i conviden a treballar tenint en compte la perspectiva ecumènica. Tota l'Església està compromesa en la vida i activitat missionera.

2. Que s'ha assolit del proposat llavors?

El decret *Ad Gentes*, com tots els altres decrets i documents del Vaticà II, foren una obertura de finestres, encara que ja en aquella època que es realitza el Concili l'activitat missionera es trobava en plena transformació.

A més que molts dels països en missió s'estaven independitzant de les colònies i els hi donava uns aires nous, que el concili va ajudar també a renovar.

Sobretot amb els nous conceptes d'entendre la tasca missionera i amb un gran nombre de persones (capellans, religiosos i religioses, laics i laiques) que en aquell temps es prestaven a fer el servei missioner, amb unes idees renovadores, que la influència del Concili va fer que es poguessin dur a bon terme.

També hi va ajudar el sorgiment de noves Comunitats, joves i dinàmiques en aquests països que feren avançar la tasca evangelitzadora. I el concepte nou d'entendre l'Església va ajudar a la seva progressió. Una Església, més impulsada per l'Esperit renovador. Era alè nou per aquestes comunitats que naixien.

Hi va ajudar també aquest agermanament (de la paraula francesa *jumelage*: fer-se com a germans bessons) entre diòcesis, enviant persones a col·laborar en la tasca missionera. Que en l'Església de Barcelona, sobretot va tenir molt de pes i col·laboració.

El plantejament nou del Concili referent a la tasca missionera hi va ajudar.

Mes endavant sortirien les dificultats de comprensió amb els bisbes locals de les diòcesis i hi hauria un trencament.

Però l'esperit missioner impulsat pel concili aniria arrelant i donaria un nou tarannà a aquestes comunitats naixents.

També canviaria la cooperació des de Roma amb l'aire nou que es donaria a la Congregació de la Propagació de la fe amb nous col·laboradors que ajudarien a donar-li noves perspectives.

Més endavant les comunitats noves que naixien, ajudarien a escampar aquest esperit evangelitzador i molt unit amb el del desenvolupament dels pobles. Ja no s'entenia una cosa sense l'altra.

Evangelí i drets humans era una sola cosa. I el Concili amb la seva forma va ajudar a impulsar-ho.

3. Quines propostes de futur encara queden per fer?

Les circumstàncies han anat canviant. I a l'Església també ha tingut

repercussions. I la tasca missionera no ha estat cap excepció.

Han disminuït els elements de cooperació i això ha fet que el treball missioner se'n ressentís.

Ja no hi ha tantes persones, almenys a Europa, que s'ofereixin per aquesta tasca.

I les nostres esglésies locals també han disminuït en nombre persones. Això fa que les diòcesis no tinguin persones per oferir i el voluntariat missioner també ha disminuït.

Però això no hauria d'impedir que l'Església reivindicués l'Esperit missioner. Es troba en les seves arrels evangèliques i no hi pot renunciar: "Aneu, doncs, a tots els pobles i feu-los deixebles meus, batejant-los en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant i ensenyant-los a guardar tot allò que us he manat. Jo soc amb vosaltres dia rere dia fins a la fi del món (Mt. 28,19-20).

Tenim el perill, en ser pocs, de tancar-nos en nosaltres mateixos. Dient aquella expressió, "Prou feina hi ha a casa nostra, no ens cal anar a fora". Això és deteriorar l'esperit missioner, que l'Església mai ha de perdre.

Tancar-nos en nosaltres, és no creure en l'Esperit, que bufa quan vol i on vol. Hem d'estar disposats a escoltar-lo.

Recordo que en una de les meves estades de vacances, venint del Camerun, un laic de casa nostra em deia tot sincer: "Amb el teu esperit missio-

ner ens has fet missioners a tots nosaltres”.

Aquesta és una proposta de futur que hauríem de fer nostra: No defallir en la tasca missionera.

Que no ens tanquem en nosaltres mateixos.

Obrir-se, també ajuda a trobar camins nous, encara que tot sembli foscor.

L'activitat missionera ajuda a comunicar l'evangeli, i aquesta comunicació fa cors més oberts.

L'activitat missionera ajuda a comunicar l'evangeli, i aquesta comunicació fa cors més oberts.

No renunciem mai a l'esperit missioner.

Ara més que mai, en aquest món globalitzat que ens toca viure no hem de renunciar a la cooperació. Les delegacions de missió de cada bisbat tenen una tasca molt gran a fer: Inculcar l'esperit missioner. Fer-lo arribar al cor de les persones perquè continuïn aquesta tasca.

Confiats i convençuts de les paraules de Jesús: Jo sóc amb vosaltres dia rere dia fins a la fi de món”.

La crida i l'esperit del decret *Ad gentes*, continua encara viu, perquè fem arribar el missatge joiós de l'evangeli, arreu.

***Orientalium Ecclesiarum*, sobre les Esglésies Orientals Catòliques**

MN. LLUÍS-ANTON ARMENGOL, rector de Sant Antoni Abat de Vilanova i la Geltrú. Delegat diocesà d'Ecumenisme de Sant Feliu de Llobregat.

Llegir el decret del Vaticà II sobre les Esglésies Catòliques Orientals als cinquanta anys del Concili porta a una joiosa avaluació del valor, que malgrat tot, tenen aquestes venerables comunitats dins de la totalitat de l'Església Catòlica.

La presència dels catòlics orientals en les nostres latituds, pels més grans molt possiblement s'inicià en l'encara més llunyà en el temps, en les litúrgies que durant el Congrés Eucarístic de Barcelona es celebraren al Seminari conciliar i en altres esglésies. Pel que m'explicaren posteriorment, molts llatins descobriren, per primera vegada, l'existència d'uns catòlics que amb altres llengües litúrgiques i amb uns rituals tan diferents dels nostres feren ben palesa la catolicitat més enllà de llatinitat romana a la que estaven habituats. Potser un cert exotisme marcà la comprensió cordial que mereixien, però fou una finestra que s'obrí en un reclus i tancat edifici en el que es respirava un aire d'identificació errònia entre Església i llatinitat.

Pocs anys després, quan en el Seminari l'arximandrita Orestes Kermé, braç dret del Patriarca Melkita Màximos IV, celebrà la divina Litúrgia, gràcies a la preocupació i esforços de Mn. Jaume Gonzalez-Agàpito, experimentàrem la proximitat que la

comunió eclesial generà –i generalment entre els catòlics. Les entusiasmadores intervencions de Màximos IV en el Concili –recordo les coincidències i insistències entre ell i el p. Congar: una Església configurada per l'acció de l'Esperit, una Església serventa i pobre–.

Una Església configurada per l'acció de l'Esperit, una Església serventa i pobre.

I cal recordar, amb agraïment, les Eucarísties en ritus siríac, a la cripta i a la capella de l'hostatgeria de Montserrat. Foren per molts una porta que ens obrí la mirada vers la riquesa i bellesa de la litúrgia de l'Orient Cristià.

En el que segueix voldria subratllar, com a memoràndum, les parets mestres del Decret del Concili, després fer el mateix amb la Carta Apostòlica *Orientalis Lumen* de Joan Pau II –crec que és el gran document del post-concili que amb rotunditat, (les rotunditats de Joan Pau II !) ens demana com hem de deixar-nos il·lu-

minar per l'Orient Cristià (catòlics i ortodoxos).

El Papa Joan Pau, posa l'accent en el document en el monaquisme, com l'aportació més notable de l'Orient Cristià a la resta de l'Església –inclosa la Reforma que té algunes formes de vida monacal, com en l'església anglicana. M'estendré en ell, a partir de l'anomenat “monaquisme interior”, forma i contingut que ens ve de l'Ortodòxia rusa (Eudokimov) i que avui dia, al meu parer, aporta elements interessants per la vida cristiana d'Occident.

El Decret del Concili sobre les Esglésies Orientals

És un document que va fer un pelegrinatge dins de les discussions dels pares conciliars –com va passar en tants d'altres-. Inicialment es presentà amb el títol de “La Unitat de l'Església” i fou discutit des del 27 de novembre fins l'1 de desembre del 1962. Els pares conciliars cregueren que l'esquema hauria de formar part del document sobre l'Església i que servís de fonament de l'Ecumenisme. Més tard es decidí que la comissió sobre les Esglésies Orientals proposés un projecte propi centrat només en aquestes Esglésies. El nou esquema fou enviat a l'aula el maig del 1963. El 15 de gener del 1964 la comissió coordinadora manà que es reduís a uns punts fonamentals. El debat definitiu tingué lloc el 15, 16, 19 i 20 d'octubre del 1964 (tercera sessió) I fou aprovat per majoria absoluta, –únicament 39 pares conciliars votaren negativament–.

El contingut és bàsicament disciplinar i té en el seu punt de mira, evidentment, les Esglésies Catòliques de l'Orient, però indirectament són les Esglésies Ortodoxes motiu de la seva atenció, unes i altres tenen les mateixes tradicions teològiques i, litúrgiques i geogràficament comparteixen històricament els mateixos llocs i cal tenir-ho molt present avui dia, els mateixos problemes de convivència amb altres religions. L'Ecumenisme i la Unitat de l'Església de Crist no són qüestions llunyanes sinó urgents en la vida quotidiana d'ells i de Roma. No podem separar –malgrat la separació– la vida d'unes i de les altres dins del marc de l'acció ecumènica.

L'Ecumenisme i la Unitat de l'Església de Crist no són qüestions llunyanes sinó urgents en la vida quotidiana d'ells i de Roma.

El decret respira una preocupació per deixar ben clar que aquestes Esglésies catòliques són una genuïna riquesa per la totalitat de la Catòlica i vol allunyar d'una vegada per totes el que per part d'alguns llatins i ortodoxos s'ha anomena l'uniatisme, fruit d'una concepció de restablir la unió que en els segles passats llatinitzà la identitat –canònica i litúrgica, principalment– d'aquestes comunitats orientals. El Concili reconeix el ric patrimoni doctrinal i espiritual com-

partit per catòlics orientals i ortodoxos.

El Concili reconeix el ric patrimoni doctrinal i espiritual compartit per catòlics orientals i ortodoxos.

En ésser un document fonamentalment disciplinar no s'estén en els aspectes teològics, espirituals sinó que afirma les dimensions organitzatives i canòniques: Patriarques i Arquebisbes, Sagraments (Confirmació o Signació, administrada ja que és sagrament d'iniciació en el Baptisme i seguida en el mateix acte de l'Eucaristia), matrimonis mixtes, celebració de la Pasqua ("mentre no arribi el desitjat acord de tots els cristians de celebrar el mateix dia la Pasqua..." n° 20).

El Concili encomana als catòlics orientals: "el deure de fomentar la unitat de tots els cristians, sobretot la dels orientals" (n° 24), a pesar que la "communicatio in sacris" és prohibida per llei divina (amb els ortodoxos) i la pràctica pastoral demostra que... es poden i s'han de tenir presents diverses circumstàncies de cada persona... a fi d'evitar que la severitat de la norma no es converteixi en un destorb per els qui se salven "St. Basil (n° 26). En el n° 27 concreta aquestes diverses circumstàncies.

Conclou amb una afirmació esperançadora i encoratjadora per la seva

rotunditat: "El Sant Concili està molt satisfet de la fructuosa i activa col·laboració entre les Esglésies Catòliques Orientals i Occidentals i alhora declara: **totes aquestes disposicions jurídiques s'estableixen per la situació actual fins que l'Església Catòlica i les Esglésies Orientals apartades s'aplegaran en plenitud de comunió.**" (n° 30)

Resumint en poques paraules els eixos del document:

1. Igualtat amb els llatins
2. Acabar amb la temptació de llatinitzar-los
3. Restablir i fer créixer les seves pròpies tradicions
4. Fomentar la concòrdia i fraternitat amb els ortodoxos

La carta Apostòlica *Orientalis Lumen* de Jooan Pau II del 2 de maig del 1995

Les perspectives que obrí el Concili en el camp ecumènic foren molt grans, les esperances per una, sinó ràpida sí albirada, unió foren l'embolcall de moltes il·lusions... i evidentment desil·lusions. Es constatà després d'uns anys que el camí per fer seria llarg, problemàtic i amb molts revolts. Complicacions produïdes i causades tant per part catòlica com ortodoxa (i també de la Reforma) potser apagaren moltes flames enceses per les eufòries dels anys de celebració del Concili. Començà un temps de moltes anades i vingudes de teòlegs i experts, per un costat, que cristalitzaren en declaracions i acords que possibilitaren posteriors coincidències teològiques i

disciplinars. De moltes en vull fer esment de dues: la declaració conjunta de Pau VI i d'Atenàgores el 7 de desembre del 1965, aixecant l'excomunió mútua, l'encíclica "Ut unum sint" del 25 de maig del 1995 i la Carta apostòlica "Orientale Lumen" de Joan Pau II del 2 de maig del 1995.¹

Em centraré en aquest darrer document perquè ofereix elements al meu parer que possibiliten i obren accions en el camp ecumènic i en l'àmbit d'un major coneixement i intercanvi amb les Esglésies de l'Orient cristià, més encara ara que els fidels de l'Orient cristià viuen enmig de nosaltres (l'Església Ortodoxa de Romania és la tercera confessió religiosa de l'estat).

Cal esmentar i agrair els treballs de divulgació que en els darrers anys, a les nostres latituds, han ajudat a un coneixement i apreciació de les esglésies d'Orient: "**Les Esglésies Orientals**", Sebastià Janeras i "**Las Iglesias Orientales**", dirigida per Adolfo González Montes. És en aquesta darrera on hi un comentari des de la perspectiva ortodoxa del prf. John H. Erickson sobre la "Orientale lumen" on assenyalava alguns aspectes de la Carta que són objecte de desacord cordial des de la seva teologia i espiritualitat. I no podem tampoc oblidar, i a més lloar, els esforços que han fet i fan institucions i persones per aquest coneixement i valoració; entre molts altres: Chevetogne, Taizé, Bosse, Istina... O. Clement, i el card. Spídlík, ...

La Carta Apostòlica, després del preàmbul en el qual es mencionen els sants germans Ciril i Metodi, es divideix en dues parts: Conèixer l'Orient cristià com experiència de fe (I) i del coneixement a l'encontre (II). Afirmar que el coneixement és experiència de fe situa, evidentment, aquest procés en la dinàmica de l'amor i fa ben present que, a més amor, més coneixement. S'ha dit que el gran problema de les relacions entre l'Occident llatí i l'Orient ha estat la manca d'amor oblidant-nos del manament, del Senyor. Les prepotències i així els desprecis concomitants amb les ignoràncies mútues han provocat allunyaments i divisions.

Coneixement és experiència de fe.

La menció a la teologia sacramental del Pares Capadocis, sobretot de Sant Gregori de Nissa i del seu "Discurs catequètic" en plena crisi arriana (els sacraments com actualització de l'encarnació: el Pare que en el seu Fill es barreja amb l'humà per guarir-lo i donar-li la seva vida) és el que a Joan Pau II el porta a afirmar el do que els Pares d'Orient han fet a la teologia de l'Església: la teologia apofàctica fruit de la contemplació del misteri incongnoscible de Déu i que porta a "veure" a Crist en la seva Imatge (2 Co. 4,4).

Una teologia apofàctica que sense ser "espectacular" a Occident ha cre-

1. En el centenari de la ORIENTALIU DIGNITAS de Lleó XIII.

at uns punts de referència fa segles. Dos exemples: l'anònim anglès "El núvol del no-saber" i el Mestre Eckart, per a qui alguns veuen avui dia una teologia que permet un intercanvi cordial amb les altres religions.

Fa unes setmanes es celebrà el Sínode sobre l'Evangelització. De la quantitat d'intervencions dels sinodals, vull subrratllar-ne una, la del p. Antonio Nicolás, General de la Companyia de Jesús. Diu: si hem de parlar de la segona evangelització potser cal que avaluem i discernim la "primera" i ens adonarem que potser vam escoltar poc, molt poc, el que tots els humans –"objectes" de l'evangelització"– portaven el cor: les llavors del Verb. Potser en l'actual acció evangelitzadora i missionera hem d'ésser inicialment més "oients i contemplatius" –apofàctics– del que hem sigut fins ara.² Una evangelització inicialment apofàctica que té les seves arrels en la teologia de l'Orient cristià: Pseudidionís i pares Capadocis.

El tema que la Carta pren i reprén és el del monaquisme: do de Déu que ens ve de l'Orient, des d'Antoni el Gran, Pau l'ermità, Pacomi i Basili el rebem a l'Occident per Benet de Nursia. El rus ortodox P. Eudokimov en les "Ages de la vie spirituelle" principalment, descriu el monaquisme "interior" –monaquisme "blanc"– com la manera de ser cristià entre el mona-

quisme tradicional tancat en els monestirs i el cristià laic que viu en el món per construir la Ciutat de Déu. Tot cristià ha de sentir en el seu cor les paraules del Senyor que li diu "segueix-me", perquè l'espiritualitat oriental no distingeix entre un "consells evangèlics" destinats a pocs i uns "preceptes comuns" per la immensa majoria. Així, al menys amb una visió ampla la crida de Crist a cada humà no és altra cosa que un posar-se en camí en el desert que és la vida de cada dia, amb els riscs (temptacions i enyors) per arribar a centrar-nos en Crist en la visió de St. Pau a Efesis.³ Pràctica-

Tot cristià ha de sentir en el seu cor les paraules del Senyor que li diu "segueix-me", perquè l'espiritualitat oriental no distingeix entre un "consells evangèlics" destinats a pocs i uns "preceptes comuns" per la immensa majoria.

2. Es troba en francès a la web de l'Institut de Catequètica "Lumen vitae" (www.lumenvitae.be)

3. Ef. 1, 9-10 : "recapitular" = centrar-se en Crist i des-centrar-se d'un mateix, o la "kenosis" de Flp. 2 : "buidar-se d'un mateix". en clau ignasiana "ordenar la vida" a Crist.

ment el monaquisme interior esdevé sinònim de l'ascesi cristiana.⁴

La Litúrgia és l'expressió a la terra de l'eterna lloança a la glòria. A l'Orient el culte és contemplació de la divinització del batejat ja avui –submergit en l'Amor Trinitari– encara que no visibilitzat plenament (1 Jo. 3,2). La carta relaciona la litúrgia amb la bellesa (nº 11). Crec aquesta relació mereix que hi posem una mica d'atenció i d'agraïment als orientals que ens ofereixen aquesta insistència.

A l'Orient el culte és contemplació de la divinització del batejat ja avui –submergit en l'Amor Trinitari– encara que no visibilitzat plenament.

La litúrgia és la lloança a l'“Anyell (Apoc. 5, 12ss. I altres) i té un component en el cristià que és la de produir un éxtasi (literalment “sortida d'un mateix”) per anar a Crist (participar de la naturalesa divina = theosis per la teologia de l'Orient 2 Pe. 1,4). I, quantes vegades en l'inici de tot camí exòtic hi ha una forta atracció!. Atracció

que porta a una admiració i imitació. Tant de bo que no pretenguem esborrar en el seguiment de Crist (discipulat) els elements místics que són els que l'hi donen la seva identitat cristiana. No anava per ací el p. K. Rahner quan deia que “el cristià del segle XXI serà místic o no serà”.

Potser ens cal una propedèutica –alguns n'han dit pre-evangelització– de desvetllar les capacitats humanes d'atracció per la bellesa, no únicament de la bellesa de les postes de sol en els horitzons de la mediterrània sinò també per la bellesa dels comportaments humans. Quantes vegades en el llenguatge quotidià fem servir categories estètiques per descriure l'atracció (i desitjada imitació) que ens produeixen les lloables conductes d'altres! (ètiques). No ho sentim sovint: ”que és **maco** això que ha fet, tal o qual, amb la seva generositat!“.

Hi ha un risc, que no esdevingui temptació en la que caure: que la honesta admiració estètica davant de la natura, do de Déu, no esdevingui, conscientment o inconscient, justificació per no descobrir cordialment la bellesa de Crist (icona del Pare: 2 Co. 4,6) i sobretot de Crist en Creu⁵. El món de l'Orient ens ho fa present, des de la teologia de la icona fins a Dostoyevski: la “bellesa ens salvarà”, perquè, fins i tot la bellesa de “l'idiota”,

4. Moisès és el prototipus del monjo i del cristià ! (“Vida de Moisès” de st. Gregori de Nissa) aquell que, gràcies a la fe, va abandonar el país d'Egipte sense témer la indignació del rei i, **com que anava veient el Déu invisible, es mantingué ferm i constant.**” Heb 11,27
5. Von Balthasar se'n fa ressò en la seva teologia, com també de la identificació entre “Teologia i Santetat” tan clara en els Pares Orientals.

del boig, és reflex de la bellesa de Crist.⁶

La “bellesa ens salvarà”, perquè, fins i tot la bellesa de “l’idiota”, del boig és reflex de la bellesa de Crist.

La icona dels sants germans apòstols

És un tema tradicional en la iconografia de l'Orient Cristià la represen-

tació dels sant apòstols germans Pere i Andreu. Segur que és el símbol⁷ de les sempre necessàries admiracions de l'Església d'Orient i d'Occident (els dos “pulmons” amb que respira l'Església). Sant Andreu és l'apostol “patró” de les Esglésies Orientals, Sant Pere el de l'església d'Occident. Orient remarca que fou Andreu el qui va portar Pere al Senyor⁸ Que la pregària davant d'aquesta icona ens porti a respirar l'únic aire que, respirant-lo, ens fa viure a uns i altres. Les darreres paraules, abans de morir de sant Antoni abat, segons Atanasi, foren “respireu a Crist”. Que així sigui.

6. En l'Església oriental, sobretot la rusa, partint de 1 Co 1,27, han aparagut fidels que no únicament el seu comportament ha estat descrit com a boig i idiota sinó que ells mateixos han escollit aquesta manera de ser. Fruit de la humilitat? D'un comportament fruit de l'Esperit? Denúncia d'un Evangeli “adaptat” al món? El cas que fins i tot tsars com l'Ivan el Terrible els van témer. Pot haver-hi un paral·lelisme - potser co-relat- amb cristians llatins? Francesc d'Assís, despullant-se i tornant els vestits al seu pare, Ignasi de Loiola donant a un pobre els seu vestits de ric i vestint amb sac a Montserrat, Joan de Déu, tancat a “una casa de locos”, després de la seva conversió? A primera vista sembla que els “bojos” orientals **escollien** ser bojos, als llatins els **deien** que estaven boigos. Seria bo fer com unes vides paral·leles entre uns i altres? Ens ajudarien a constatar que el Senyor al qui també van prendre per boig (Jo. 10,20) fa que el seu Esperit ens faci més “bojos”?
7. Símbols = el que “uneix”, Dia-bolos que el “enfrenta i divideix”
8. Jo. 1.40 ss Un dels dos que havien sentit el que deia Joan i havien seguit Jesús era Andreu, el germà de Simó Pere. Andreu anà primer a trobar el seu germà Simó i li digué: «Hem trobat el Messies», que vol dir «ungit». I el va portar on era Jesús. Jesús, fixant en ell la mirada, li digué: «Tu ets Simó, fill de Joan. Tu et diràs Cefes», que vol dir «pedra».

***Unitatis Redintegratio*, sobre Ecumenisme**

P. ANTONI VILARRUBIES, missioner claretià. Bibliista.

Els catòlics disposem de dos escrits o documents bàsics per a conèixer i viure l'ecumenisme amb llibertat i esperança. Són l'empenta que els catòlics necessitàvem per a volar lluny i sense temor en l'espai ecumènic. El primer escrit o document és el que redactà el Concili Vaticà II amb el títol “Unitatis Redintegratio” (UR), va promoure en l'Església Catòlica la participació en el moviment ecumènic, iniciat per protestants i ortodoxos ja feia dècades. El decret fou promulgat a la sessió pública del Concili el 21 de novembre de 1964, presidida pel papa Pau VI, i obtingué 2137 vots a favor i 11 en contra.

El 1995, trenta-un anys després, el papa Joan Pau II publicava l'encíclica “Ut Unum Sint” (UUS) per a reafirmar el compromís del decret conciliar UR. Amb aquests dos documents el catolicisme s'ha incorporat a la barca de l'ecumenisme mundial sense reticències ni malentesos, gràcies a Déu.

En el moviment ecumènic l'Església catòlica no ha de ser l'única interlocutora. En les actuacions ecumèniques no s'hi pot participar amb preferències ni privilegis. En el procés de recerca de la unitat els participants de les diverses confessions cristianes estan al mateix nivell, iguals

amb iguals. Ometre aquesta paritat seria sufocar l'esperit ecumènic i recaure en el monòleg a que ens havien acostumat. L'actitud dialogant permet de contrastar formulacions doctrinals sense abassegar ni imposar. Aquesta actitud ha demostrat que podem caminar llargament i conjunta. S'ha bandejat la demagògia fàcil, la caricatura de l'altre, minimitzar virtuts a favor d'uns i en contra dels altres. Les actituds negatives, esperpèntiques i gens evangèliques provocaren en temps passats distanciaments, odis, enfrontaments i guerres. Bandejades per sempre.

El decret UR del Vaticà II no ha sigut superat dins l'Església catòlica per cap més altre document, ni tan sols per la mateixa encíclica UUS de Joan Pau II. L'encíclica de Joan Pau II té el mèrit d'haver consolidat la iniciativa conciliar i dirigit la seva viabilitat en l'àmbit catòlic. El camí ecumènic iniciat del Vaticà II és irreversible.

El camí ecumènic iniciat del Vaticà II és irreversible.

Avui el testimoni de la comunitat catòlica és acceptat amb confiança, sense suspicàcies, i contribueix a l'esforç comú vers la unitat. Tot i que hi hagi aspectes del misteri cristià que en unes comunitats eclesials són més rellevants que en altres, cercar la doctrina comuna de les diverses formulacions ens portarà a descobriments sorprenents per a enriquir l'expressió de la veritat revelada.

Tanmateix, a les darreres dècades s'han detectat en el nostre catolicisme oblits, menysvaloracions i reticències en el camí ecumènic. Les eufòries conciliars dels anys 60 s'han anat apagant, i els interessats en silenciar el procés ecumènic han dominat algunes àrees de la nostra Església, fins i tot alguns grups reaccionaris no hi han volgut entrar. El cardenal Kasper quan era president del Consell Pontifici per a la Promoció de la Unitat dels Cristians, va haver de recordar el caràcter obligatori dels esmentats documents.

L'ecumenisme demana sinceritat, profunditat i fidelitat. El pensament pluralista i relativista, modern i post-modern, voldria fer rebaixes sincrètiques en les diferències de fe i imposar una tolerància de rebaixes davant la pròpia fe. Vivim uns temps d'oblit de conviccions i valors. L'ecumenisme, si no en prenem consciència, també serà víctima de la indiferència religiosa dominant.

*L'ecumenisme
demana sinceritat,
profunditat i fidelitat.*

L'ecumenisme va ser el detonant del Vaticà II. Joan XXIII el va anunciar a la basílica romana de Sant Pau el 25 de gener de 1959 a la cloenda de la setmana de pregària per a la unitat dels cristians i l'objectiu ecumènic va fer-se present en tota la dinàmica conciliar, des dels mateixos orígens.

Entre les constitucions, decrets i declaracions d'ordre intern eclesial, el Concili ens obsequià el decret "Unitatis Redintegratio", tractament importantíssim de la necessitat i pertinença a la veritable Església amb una incorporació gradual al diàleg ecumènic. S'acomplia aquell desig manifestat tant per Joan XXIII com per Pau VI que el Vaticà II esdevingués de veritat l'inici del camí vers la unitat dels cristians. El punt de frontissa és el Baptisme que ens fa a tots cristians, seguidors de Jesucrist. D'aquí que en les Esglésies ortodoxes orientals i en les comunitats sorgides de la reforma de Luter puguin trobar-se també elements de santificació i veritat. El "tot o res" de la possessió de la veritat ha restat obsolet.

Algunes concrecions ecumèniques fruit del concili: comencem per les Esglésies del primer Mileni, els primers deu anys de diàleg amb les Esglésies orientals pre-calcedonianes, els anys 1980 a 1990. Gràcies al consens assolit entre el Papa Pau VI i Joan Pau II amb els Patriarques respectius fou possible superar les velles controvèrsies cristològiques sorgides entorn del concili de Calcedònia (451), i a l'entorn del Concili d'Efes (381) amb l'Església Asíria.

Més tard, el 2008, es discutí per primera vegada un esborrany de document sobre “Naturalesa, constitució i missió de l’Església”. Gràcies a aquest diàleg les antigues Esglésies de tradició apostòlica van retrobar el contacte amb l’Església universal després d’haver-les tingut al marge durant mil cinc-cents anys. Tants segles, i les fortes diferències de mentalitat i cultura, obliguen a anar pas a pas, amb una profitosa i necessària lentitud.

El diàleg amb les Esglésies ortodoxes de tradició bizantina, siríaca i eslava s’inicià oficialment el 1980. Amb aquestes Esglésies tenim en comú els dogmes del primer mil·lenni, l’Eucaristia i els altres sagraments, la veneració de Maria Mare de Déu, dels sants i l’estructura episcopal.

Aquestes antigues Esglésies orientals avui són estimades com a germanes de les Esglésies catòliques locals. Certament que durant els primers mil anys d’història de l’Església ja tenien diferències entre elles, però aquells anys no eren percebudes com elements de divisió interna. La separació anà venint per un procés d’allunyament, alienació, poca comprensió i un desamor creixents, que el mateix concili denuncià.

Els primers passos ja s’havien donat en la mateixa època conciliar, hem de recordar la trobada i intercanvi de correspondència entre el Papa Pau VI i el Patriarca ecumènic Atenàgoras amb la cancel·lació en la memòria de les Esglésies de les mútues excomunicacions del 1054. Sobre aquestes bases ha sigut possible retrobar formes de comunió eclesial del primer mil·lenni:

intercanvi de visites i missatges entre el Papa romà i els Patriarques, la convivència cordial i mútua col·laboració entre Esglésies locals, la cessió d’edificis litúrgics de culte per part de l’Església catòlica a cristians ortodoxos que viuen en diàspora entre nosaltres. Són signes no solament d’hospitalitat sinó també de comunió.

El decret UR va respondre a les inquietuds ecumèniques d’alguns catòlics; els “altres cristians” ja feia temps que estaven en marxa en el camí ecumènic. Al nostre país va ser especialment ben acollit ja que d’ença, en especial del 1954, gràcies a Pax Christi, el moviment havia fet ja no pocs passos de retrobament interconfessional, d’informació mútua de les Esglésies, de celebracions de pregària interconfessionals, etc. En especial quant a la pregària, l’anomenat ecumenisme espiritual, el decret va reconèixer l’encert teològic i pastoral de la fórmula de l’abbé Couturier: que la unitat es farà tal com el Senyor la vol i pels mitjans que ell hagi establert. Abans del concili molts catòlics, la gran majoria, només pregaven pel retorn dels “heretges” que havien fugit de la casa pairal catòlica. La pregària és essencial en el moviment ecumènic perquè en la pregària afirmem la comunió i dissolem tanques.

En les relacions de l’Església amb les comunitats eclesials sorgides de la Reforma també hi ha hagut signes positius i estimulants. Totes les comunitats eclesials s’han manifestat interessades en el diàleg. L’Església catòlica manté diàleg amb quasi totes. Hi ha hagut un cert consens en l’àmbit de les veritats de fe, sobretot pel que

concerneix a qüestions fonamentals de doctrina sobre la justificació. També en molts llocs hi ha una àmplia col·laboració d'àmbit social i humanitari. Possibles tensions parcials, personals o institucionals, que hi poden haver sorgit tenen menys importància davant el bon vent ecumènic que compartim i ens fa avançar. Hi ha, però, temes clàssics controvertits com l'eclesiologia i els ministeris eclesials; ens manca un concepte comú d'unitat eclesial. Punts de controvèrsia poden ser també les divergències en el camp ètic relatives a la defensa de la vida, al matrimoni, a la família i a la sexualitat humana, controvèrsies a voltes a l'interior mateix de les comunitats. Hi ha també un creixement nombros de grups evangèlics que tenen posicions coincidents amb nosaltres en qüestions dogmàtiques fonamentals, però que són divergents en temes d'eclesiologia, teologia dels sacraments, exegesi bíblica, comprensió de la tradició...

Fet sorprenent: en els àmbits anglicà i luterà hi han aparegut comunitats monàstiques d'espiritualitat benedictina, properes a l'Església catòlica. Algunes agrupacions desitgen incorporar elements de la litúrgia i ministeri catòlics.

El resultat més significatiu i gratificant de l'Ecumenisme els últims temps no són tant els documents sinó la fraternitat recuperada, haver descobert que som germans i germanes en Xt., hem après a apreciar-nos mútuament i començat a caminar junts vers la unitat plena.

Fets significatius: la pregària interconfessional de la Setmana de la uni-

tat, les assemblees ecumèniques europees de Basilea, Graz i Sibiu, la consolidació de moviments i grups d'ample alenada unionista com Taizé, Bose, Sant Egidi, Grandshamp i Chevetogne... Els catòlics ens hem pogut abeurar en fonts teològiques d'espiritualitat i pregària de l'ortodòxia russa o copta; per exemple amb *“Les edats de la vida espiritual”* de Paul Evdokimov, teòleg ortodoxe rus laic, i *“Consells per a la pregària”* d'Abba Matta El Meskin del monestir copte ortodox de San Macari al Wadi Natrun d'Egipte, una realitat inimaginable setanta anys enrere.

El Vaticà II fou generalment molt ben acollit a casa nostra. El mateix bisbe Gregorio Modrego fou dels primers en posar en òrbita la comissió diocesana d'ecumenisme. En general els bisbats se sentiren tots cridats a moure's amb bona voluntat en aquest punt. Arreu es crearen les comissions diocesanes i es nomenaren delegats, també de les Esglésies no catòliques, com l'Església Ortodoxa Sèrbia i l'Església Evangèlica de Catalunya, a les catedrals i a les parròquies es feren propostes de pregària interconfessional, els qui eren al Centre Ecumènic eren cridats arreu per a conferències, animació de grups, redacció de notes i articles a la premsa... Alguns personatges del nostre àmbit eclesial se significaren molt positivament: Josep Pont i Gol, Ramon Torrella, Antoni Briva, Narcís Sagner, Josep M. Vidal Aunós... entre els laics, Joan Misser, Josep Desumbila, José Luis de Urruela... Així com entre els protestants, Benjamí Heras, José Luis Lana, Carlos Morales, Enric Capó, Joan Garcia Casanovas...

El Vaticà II amb el decret UR marcà un abans i un després. Abans era la ignorància mútua i la intolerància, després, progressivament, l'amistat, la reconciliació i alguns assaigs de cooperació que van sedimentar, com és el cas de l'Associació Bíblica de Catalunya que entre publicacions, cursos, articles, conferències... i amb la col·laboració de les Societats Bíbliques Unides, ens ha obsequiat amb una esplèndida Bíblia Interconfessional que ha assolit un bon nombre d'edicions.

Present i el futur: ¿com prosseguir el camí ecumènic? No és possible donar una resposta única. La situació és massa diversa segons les regions geogràfiques, els ambients culturals i les Esglésies locals. En cada espai s'han de prendre responsabilitats i aquí les Conferències Episcopals haurien de prendre decisions i establir programes. En línia de principi hem de fer camí des del patrimoni comú de la fe i romandre fidels al que s'ha aconseguit ecumènicament. Cal donar testimoni d'aquesta fe en un món cada dia més secularitzat. Això ens exigeix redescobrir sempre els fonaments de la nostra fe. Amb una fe conscient, ferma i valenta en Déu viu, u i tri, fe en la divinitat de Jesucrist, en la força salvadora de la seva creu i resurrecció, i amb l'Esperit Sant, do gratuït del Senyor, tirarem endavant vers la unitat plena. I al contrari, sense aquesta fe anirem esllanguint com tantes coses humanes amb les agendes saturades de reunions, viatges, programacions, pseudo-pregàries, cartells i fulletons, etc.

Només fonamentant-nos en la fe comuna serà possible dialogar de les nostres diferències. Aquest diàleg s'ha

de realitzar d'una manera diàfana, no polèmica. Mai s'ha d'ofendre la sensibilitat dels altres ni desacreditar-los. No hem d'assenyalar el que els nostres interlocutors ecumènics no són i el que no tenen. Cal donar testimoni de la riquesa i bellesa de la nostra fe d'una manera positiva i acollidora. També tenim dret a esperar la mateixa actitud dels altres, i no solament amb un intercanvi d'idees sinó també amb dons, ofrenes i realitzacions que ens enriqueixin mútuament.

Cal donar testimoni de la riquesa i bellesa de la nostra fe d'una manera positiva i acollidora.

El diàleg ecumènic necessita un intercanvi responsable de teologia, litúrgia, dret i història.

Però només serà fecund si té el fonament d'un ecumenisme espiritual des de la pregària, la conversió del cor i la santificació, tant dels individus com de les comunitats. L'ecumenisme espiritual és a l'ànima del moviment ecumènic, és el primer que hem de promoure. Sense una veritable espiritualitat de comunió tot l'esforç que hi poséssim es diluirà en mer activisme. Hem de fer nostra la pregària de Jesús la nit de la seva entrega, la vigília de la seva mort. No hem de desanimar-nos per res ni sentir-nos febles si tenim el Senyor Jesús al nostre costat. Ell ens

diu a l'evangeli que tot el que demanem en el seu nom serà escoltat i correspost. No ens pertoca decidir quan, on i com podrem celebrar, d'una vegada, l'Eucaristia tots junts. Arribar a la unitat pertany al Senyor, nosaltres hem de posar-hi la nostra part amb humilitat i constància, comunitàriament.

En què podem millorar? Uns punts de suggeriment:

1/ Intensificar la sembrada de la llavor ecumènica en les nostres comunitats, grups, famílies, persones... S'han fet esforços per part de les delegacions diocesanes, parròquies, centres, grups, etc. però la impressió és que tots plegats ens hem quedat curts de sembrada i, encara més, de fruits.

2/ Hi ha en general una certa confusió entre els diàlegs interreligiós, intercultural i ecumènic.

Cal insistir per clarificar aquests conceptes, especialment a les catequesis, formació permanent, escola cristiana, comunitats religioses, fidels en general, i començant pels qui en tenen la responsabilitat de l'animació. L'ecumenisme ha vingut a ser com la ventafocs d'aquests "diàlegs" fins el punt que hom ha considerat el diàleg ecumènic com innecessari, superflu per la importància que es dona al diàleg interreligiós. És una equivocació. El diàleg interreligiós no pot ser qualitatiu i eficient si primer no hem aclarit i precisat la nostra fe personal i comunitària. Fa segles que els cristians tenim problema d'imatge davant les altres religions, som un mirall trencat. L'ecumenisme vol portar la res-

posta de la unitat a aquesta deficiència perquè el nostre testimoni sigui creïble i veritable. Més encara, un cristià no es pot moure bé en el camp dels diàlegs interreligiós i intercultural si primer no ha treballat l'ecumenisme en la seva persona i consciència. És una qüestió de principis.

3/ A la pregària ecumènica li pot passar com en la pregària per les vocacions sacerdotals i religioses. Quedem tranquils només que fem les pregàries oficials quan toca. Si no hi ha un conreu directe i personal dels infants, adolescents, joves, adults, grans i de les comunitats, la pregària és insuficient, val poc. Ens movem en la superficialitat evangèlica dels saduceus, fariseus i mestres de la llei. Jesús anava al cor de cada persona directament. A voltes hom té la impressió que en les pregàries ecumèniques, l'Octavari de la Unitat dels Cristians, per exemple, hi ha més atenció a l'escenari i al reportatge publicitari que no pas una vivència profunda del dolor de les divisions. Així com la celebració de la Missa és el cim de la vida cristiana, igualment l'Octavari ha de ser el clímax d'un treball i responsabilitat ecumènics de tot l'any.

4/ Seguir col·laborant tots plegats, les Esglésies locals vull dir, en el camp de l'acció social, i crear més idees si és possible.

5/ Fer per manera que els diversos mitjans de comunicació donin espais a les Esglésies locals perquè manifestin la seva realitat cultural, formativa, assistencial, etc. I també les actuacions conjuntes d'aquestes mateixes Esglésies.

6/ A nivell local els pastors i rectors que es trobin de tant en tant per saludar-se, convidar-se, ajudar-se... i convidar als col·laboradors i fidels que en segueixin l'exemple. Una mica ja es fa, però massa poc.

7/ Entendre de què parlem: quan diem "Església": ¿pensem en l'Església Una i Santa de Jesucrist?

8/ Els catòlics hem de conèixer i acollir sense reserves les orientacions del Directori Ecumènic de la santa Seu. A l'Església Tarraconense s'ha de crear, ja! la "Comissió de les Esglésies Cristianes" tan com funciona en més de setanta països. Podem desconfiar raonablement dels organigrames estatals en aquest sentit.

9/ Trobar la manera de com podem ser interlocutors amb altres tradicions religioses i espirituals, agnòstics i ateu inclosos, i obrir-ne camins...

Per acabar aquest comentari és oportú transcriure la proposta 52 del recent Sínode:

Proposició 52: DIALÈG ECUMÈNIC.

S'ha de subratllar la dimensió ecumènica del compromís per a la nova evangelització. Això correspon a la pregària del Senyor Jesús: "perquè siguin plenament u" (Jn 17,28). La credibilitat del nostre servei a l'Evangelí serà molt més gran si podem superar les nostres divisions. Alhora que defensem la veritat catòlica i la comunió, la nova evangelització promou la col·laboració ecumènica, la qual cosa demostra fins a quin punt ens uneix la fe donada en el Baptisme.

Els pares sinodals estan agraïts pel progrés en el diàleg ecumènic des del Concili Vaticà II.

Malgrat les dificultats del passat, aquest diàleg s'ha fet particularment palès en aquest Sínode per la participació del Patriarca Ecumènic Bartolomeu I, i de l'Arquebisbe de Canterbury, Dr. Rowan Williams i dels seus delegats fraterns. Els pares sinodals expressen el seu desig que l'Església continuï els seus esforços en aquest camí de la unitat i de la caritat.

***Inter Mirifica*, sobre els mitjans de comunicació social: primerenc, prematur i prometedor**

MN. JOSEP CASELLAS, rector de Pineda. Teòleg i periodista.

Inter mirifica, el decret sobre els mitjans de comunicació social, va ser un fruit primerenc del Concili Ecumènic Vaticà II. Juntament amb la Constitució sobre la Sagrada Litúrgia, van ser els dos primers fruits de la collita conciliar. La seva promulgació va tenir lloc el dia 4 de desembre de 1963, al final del segon període de sessions.

De tots els documents aprovats pel Concili, el decret sobre els mitjans de comunicació social va ser el que va tenir més vots negatius: 164, i havien estat 503 en la votació del dia 25 de novembre, a la darrera congregació general. Un text ambiciós al començament, però que va anar quedant rebaixat. De constitució va passar a decret. I de tenir 114 números, va quedar limitat a 24.

La seva estructura és aquesta: una introducció, seguida de dos capítols, un de caràcter doctrinal i l'altre sobre l'acció pastoral de l'Església, i una conclusió.

Visió instrumentalista

A més de ser primerenc, el document va ser prematur, i així va ser qualificat en aquell moment per molts

comentaristes. D'una banda, no va tenir ni temps ni ocasió de seguir un procés adequat de maduració. La història de la seva elaboració és prou reveladora. Les dificultats experimentades a l'aula conciliar en la discussió sobre les fonts de la Revelació van fer que el Consell de Presidència busqués una temàtica que facilités una certa distensió, i es va inclinar pels mitjans de comunicació social. No era, certament, un tema que ocupés el primer lloc en les preocupacions dels pares conciliaris ni en la seva experiència.

El caràcter previsiblement poc conflictiu del tema, i el desig que el Concili pogués aprovar algun document abans d'acabar el segon període, va accelerar el procés de redacció del document i molts avenços en matèria de ciències de la comunicació en van quedar al marge. En el decret, els mitjans de comunicació social són contemplats gairebé exclusivament d'una manera instrumentalista, com a tècniques o instruments –s'hi utilitzen a bastament aquestes dues paraules– per difondre uns missatges d'uns emissors a uns receptors. En canvi, queda oblidada la relació d'aquests mitjans amb la cultura, entesa en sentit ampli, i la seva condició de plataforma de diàleg

a l'interior de la comunitat cristiana i amb la humanitat.

En el decret, els mitjans de comunicació social són contemplats gairebé exclusivament d'una manera instrumentalista.

A més, el fet de ser un document aprovat en la primera fornada va impedir que s'hi incorporessin els avenços de la reflexió conciliar posterior, sobretot la que es va produir entorn de l'Església, amb motiu de l'elaboració de *Lumen gentium* i *Apostolicam actuositatem* i la que es va dur a terme amb motiu de la preparació de documents que tractaven sobre la relació de l'Església amb el món, especialment *Gaudium et spes* i *Ad gentes*.

Altres elements que no van ser incorporats al decret sobre els mitjans de comunicació són la doctrina de Pius XII sobre l'opinió pública en l'Església –s'hi parla, sense aprofundir-hi, d'opinions públiques–, i aquesta ommissió ja és de més difícil justificació.

Per tots aquests motius *Inter mirifica* és no sols primerenc sinó també prematur. Tanmateix, és un document prometedor. S'hi albira un canvi en la visió sobre els mitjans de comunicació social i en la manera de relacionar-s'hi.

To positiu

Ja en el títol, en la tria de la fórmula “mitjans de comunicació social”, s'hi observa un canvi d'accent. “Mitjans” és una paraula més encertada que “tècniques”. “Comunicació” és preferible a “difusió”. I, sobretot, “social” és manifestament millor que “col·lectiva” o “de massa”. La fórmula finalment retinguda enllaça amb el caràcter personalista i relacional del pensament cristià. Aquesta fórmula s'ha anat imposant, tant en el llenguatge eclesial com en el de les ciències de la comunicació, encara que sovint s'utilitzi la forma abreujada “mitjans” i que, en alguns documents eclesials, es facin servir altres fórmules menys apropiades.

El canvi és perceptible sobretot en el to positiu del document, en la línia conciliar predominant. Aquest to ja queda reflectit en les primeres paraules del text: “Entre els meravellosos (*Inter mirifica*) invents de la tècnica...” (núm. 1). Malgrat que s'hi expressin un cert nombre de reticències, en forma d'avertiments davant una concepció i un ús esbiaixat dels mitjans de comunicació social, i que s'hi reiteri la necessitat de la “vigilància”, s'hi enfoca el fenomen comunicatiu amb un caràcter fonamentalment positiu. En consonància amb la voluntat del papa Joan XXIII, s'hi detecta una actitud de sol·licitud i no pas d'esfereïment, de receptivitat i no pas de condemna. S'hi arriba a dir que aquests instruments “usats rectament, proporcionen una vàlida ajuda al gènere humà (...) i fan que el Regne de Déu es propagui i es consolidi” (núm. 2).

Va ser simptomàtic el fet que la sotscomissió encarregada de preparar el decret rebutgés la petició de 152 pares conciliaris en el sentit de reclamar més severitat per denunciar els abusos comesos pels mitjans de comunicació social.

Tres iniciatives

El decret és prometedor no tant pel que conté com pel que sol·licita o estableix amb una voluntat d'aprofundiment i de continuïtat. S'hi formulen tres iniciatives. La primera és la instauració d'una Jornada Mundial de les Comunicacions Socials, que caldrà celebrar anualment a totes les diòcesis del món. Es tracta d'“una diada en què els fidels siguin instruïts sobre llurs deures en aquest sector, siguin invitats a pregar per aquesta intenció i a fer almoïna per a aquest fi” (núm. 18). Aquesta jornada s'ha anat celebrant d'ençà de l'any 1967, amb uns resultats desiguals, sobretot pel que fa a l'aportació econòmica dels fidels.

La segona iniciativa es concreta en la creació d'“una especial oficina de la Santa Seu” (núm. 19). Efectivament, amb el *motu proprio* “In fructibus multis” va ser creada, el 2 d'abril de 1964, la Comissió Pontifícia per a les Comunicacions Socials, que més tard va canviar el nom de “comissió” pel de “consell”. El decret conciliar també disposa que s'estableixin “oficines nacionals per a la premsa, la ràdio i la televisió” (núm. 21) i s'hi precisa que “les iniciatives nacionals en aquest sector s'han de coordinar també en el pla internacional” (núm. 22).

I la tercera sol·licitud que fa el decret és la redacció d'“una instrucció pastoral” (núm. 23). Conscients del caràcter sumari del decret i intuïnt o preveient l'abast i la transcendència dels temes que s'hi tractaven, els pares conciliaris van demanar que s'elaborés un document més ampli, amb el protagonisme de l'esmentada oficina de la Santa Seu i amb la col·laboració d'experts pertanyents a diverses nacions. El resultat va ser la instrucció pastoral *Communio et progressio*, publicada l'any 1971 per la Comissió Pontifícia per a les Comunicacions Socials.

Dret a la informació

A *Inter mirifica* s'hi afirma l'existència “en la societat humana d'un dret a la informació sobre aquelles coses que convenen a les persones tant individualment com col·lectivament, segons les respectives condicions” (núm. 5). D'aquesta manera hi troba ressò el que havia establert Joan XXIII a l'encíclica *Pacem in Terris* (11/4/1963): que la persona humana, “per dret natural”, té el “dret a l'objectivitat en la informació” (núm. 10). Al document conciliar aquest dret hi és presentat com un dret social: el té el grup com a tal i les persones individuals com a membres del grup i interessades en el seu destí. Amb aquest matís s'accentua el servei social de la informació.

Amb el to positiu propi del Concili, el decret esmenta la responsabilitat dels poders públics. A l'Estat se li reconeix una tasca d'encoratjament: protegir i defensar la llibertat d'informació i fins i tot garantir-ne l'exerci-

ci. Però no es precisa la manera concreta de fer aquest exercici, sobretot per part dels pobres, que històricament han tingut moltes dificultats per accedir als mitjans de comunicació social.

Sobre els mitjans catòlics de comunicació, el decret indica que principalment és el contingut i no pas la propietat o la dependència jurídica allò que fa que un diari pugui reivindicar el títol de “catòlic”. En efecte, la premsa catòlica ha de “formar, afirmar i promoure opinió pública –literalment: opinions públiques– conforme al dret natural, a la doctrina i a la moral catòliques, i de divulgar i fer conèixer recament els fets relacionats amb la vida de l’Església” (núm. 14). I això ho ha de fer aquesta premsa “tant si és promoguda i depèn directament de la mateixa autoritat catòlica, com si ho és d’homes catòlics” (ibid.). Els mitjans catòlics han de ser afavorits econòmicament pels fidels i s’han de caracteritzar per la competència professional dels que hi treballen i pel seu esperit apostòlic.

Els mitjans catòlics han de ser afavorits econòmicament pels fidels i s’han de caracteritzar per la competència professional dels que hi treballen i pel seu esperit apostòlic.

Usuaris actius

El decret també és prometedor perquè recull una línia de pensament que, en els anys posteriors al Concili, s’anirà aprofundint i valorant cada vegada més: el punt de vista del receptor. No es tracta tant de saber què fa el mitjà de comunicació en els usuaris, sinó de saber què fan els usuaris amb aquests mitjans. La tasca formativa és, doncs, essencial. S’hi fa referència a la responsabilitat dels pares i dels altres educadors en relació amb l’aprenentatge, sobretot per part dels joves, d’un ús adequat dels mitjans de comunicació social. D’una manera general s’insisteix en la responsabilitat de l’usuari i en la necessària tasca de discerniment que ha de fer. L’ampliació de l’oferta dels mitjans de comunicació social tradicionals, com ara la gran quantitat de canals de televisió disponibles per a un públic ampli, i la irrupció d’Internet i de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, fan que la importància de l’elecció personal augmenti. La formació de la consciència i l’educació del bon gust tenen una importància cabdal.

Encara que la doctrina i les indicacions pastorals sobre els mitjans de comunicació social es trobin majoritàriament en el decret dedicat a aquest tema, també hi ha, en altres textos conciliars, elements relacionats amb aquesta matèria. Destaca la Constitució pastoral *Gaudium et spes*, que, en l’exposició introductòria sobre la situació de l’home en el món d’avui, esmenta, entre els canvis en l’ordre social, “els mitjans nous i més perfeccionats de comunicació social”, que “contribueixen a fer conèixer els es-

deveniments i a difondre amb la màxima amplitud i rapidesa les idees i els sentiments, tot provocant reaccions en cadena” (núm. 6). En aquest document ja hi queda reflectida la relació entre els mitjans de comunicació social i la cultura, entesa en el seu sentit ampli. El capítol que dedica al foment del progrés cultural fa referència a la llibertat d’opinió i formula aquesta exigència: “que l’home pugui cercar lliurement la veritat, manifestar i difondre la seva opinió i cultivar qualsevol activitat” (núm. 59). També recull el dret a la informació i demana que la persona “pugui informar-se de la veritat pel que fa als esdeveniments públics” (núm. 59).

Nombroses referències als mitjans de comunicació social escampades en diferents documents conciliars se situen en la ja esmentada visió instrumentalista i solen reclamar el dret de l’Església a utilitzar aquests mitjans per a l’anunci de l’Evangeli, com al Decret sobre el ministeri pastoral dels bisbes en l’Església (núm. 13), al Decret sobre l’activitat missionera de l’Església (núms. 19, 26 i 36) o el Decret sobre formació sacerdotal (núm. 2).

Primers fruits

Les tres iniciatives promogudes pel decret conciliar sobre els mitjans de comunicació social han fet el seu camí. Primerament, com ja s’ha indicat, d’ençà de l’any 1967 se celebra la Jornada Mundial de les Comunicacions Socials, encara que amb un ressò limitat. Té lloc el diumenge de l’Ascensió. Un lema centra, cada any, la

reflexió que el Papa aprofundeix en el seu missatge per a aquesta jornada i que algunes conferències episcopals també glossen, generalment a través de les seves comissions de mitjans de comunicació o del bisbe delegat per a aquest tema.

En segon lloc, existeix la Comissió Pontifícia per a les Comunicacions Socials. Des de la seva creació, l’any 1964, s’ha mostrat força dinàmica. Ha publicat diferents documents que han anat orientant la reflexió cristiana sobre els canvis que s’han anat produint en el panorama comunicatiu, especialment amb la implantació ràpida i generalitzada d’Internet i de les noves tecnologies de la informació i la comunicació. Destaquen dos documents publicats l’any 2002: *L’Església a Internet* i *Ètica a Internet*. El títol d’aquest darrer evoca un tipus de preocupació que ha presidit força documents elaborats per la comissió: l’ètica. Així queda reflectit en documents com *Pornografia i violència en les comunicacions socials: una resposta pastoral* (1989), *Ètica en la publicitat* (1997) i *Ètica en les comunicacions socials* (2000).

Precisament un dels primers fruits d’aquesta comissió va representar l’acompliment de la tercera iniciativa del decret conciliar: l’elaboració d’un document amb la finalitat de contribuir al desenvolupament i a l’aplicació dels principis i normes que allà s’hi formulaven. Es tracta de la instrucció pastoral *Communio et progressio*, la primera part de la qual constitueix un petit tractat de teologia de la comunicació. S’hi privilegien dues perspectives: la teologia de la creació i la

crisologia, juntament amb l'afirmació de la dignitat de l'ésser humà i el reconeixement de la naturalesa i l'especificitat de la comunicació i dels seus diferents mitjans. Un document posterior del Consell Pontifici per a les Comunicacions Socials, *Aetatis novae*, de l'any 1992, dóna indicacions als bisbes per a l'acció en el terreny dels mitjans de comunicació social. Una afirmació sintetitza l'esperit del document: “no ens podem acontentar de tenir un pla pastoral de comunicacions sinó que cal que les comunicacions formin part integrant de tot pla pastoral, i que tinguin una contribució indispensable en tot apostolat, ministeri o programa” (núm. 17).

El pronunciament de més alt nivell de l'Església catòlica sobre els mitjans de comunicació social, pel que fa a un document sencer, és la Carta apostòlica de Joan Pau II *El ràpid desenvolupament de les tecnologies en el camp dels mitjans de comunicació*, publicat l'any 2005, pocs mesos abans del seu traspàs. En aquest document Karol Wojtyła, el papa més mediàtic de la història, subratlla la necessitat d'una conversió pastoral i cultural de l'Església davant el fenomen comunicatiu actual i hi explicita tres “opcions fonamentals” amb vista al desenvolupament dels mitjans de comunicació social: la formació, la participació i el diàleg. A les acaballes de la seva vida, Joan Pau II es fa ressò –aplicant-lo a aquesta temàtica– del primer missatge que va adreçar a la humanitat tot just elegit papa, el 1979: “no tingueu por de les noves tecnologies”.

El Concili Provincial i la comunicació

En l'àmbit de les diòcesis amb seu a Catalunya, el Concili Provincial Tarraconense, de l'any 1995, va dedicar cinc resolucions a parlar, totalment o parcial, dels mitjans de comunicació social, de les quals quatre es troben en el primer capítol (*Anunciar l'Evangeli a la nostra societat*). Hi predominen una concepció instrumentalista: “evangelització del poble a través de la cultura popular i dels mitjans de comunicació social” (resolució 17), i una perspectiva institucional: “Els bisbes potenciaran les delegacions diocesanes de mitjans de comunicació social, el Secretariat Interdiocesà de Mitjans de Comunicació Social (SIMCOS) amb el seu Gabinet d'Informació de l'Església a Catalunya” (resolució 18).

En continuïtat amb les preocupacions dominants en els documents conciliaris i en els que ha elaborat el Consell Pontifici per a les Comunicacions Socials, el Concili Provincial Tarraconense es fa ressò de la necessitat de formar-se per a un bon ús dels mitjans, sobretot amb vista a l'anunci de l'Evangeli (resolució 16) i de reflexionar sobre la teologia i l'ètica de la comunicació, amb la proposta de crear, dins el marc de la Facultat de Teologia de Catalunya, “un grup d'investigació sobre la teologia i sobre l'ètica de la comunicació” (resolució 17).

Pensant en el futur

El Concili Vaticà II va tenir lloc enmig d'una època de grans canvis en

diferents ordres de la vida. Li escau la paraula “mutació”, com afirmava Josep Hortet en la lliçó inaugural del curs acadèmic 2012-2013 del Centre d’Estudis Pastorals de les diòcesis catalanes.

*El Concili Vaticà II
va tenir lloc enmig
d’una època de
grans canvis en
diferents ordres de
la vida.*

Els grans canvis es continuen produint i aprofundint –canvi d’època, més que no pas època de canvis–, fins al punt que Benet XVI se’n fa ressò i utilitza també la paraula “mutació” en afirmar que “l’àmplia transformació en el camp de les comunicacions dirigeix les grans mutacions culturals i socials d’avui” (Missatge per a la Jornada Mundial de les Comunicacions Socials 2011).

Les tècniques i plataformes comunicatives actuals fascinen per la novetat i per les seves capacitats potencials. La seva utilització és interpretada com una mostra de la voluntat d’estar al dia. Així s’esdevé, per exemple, quan Benet XVI es fa present al twitter. Però no és suficient aquesta presència considerada únicament des de la perspectiva instrumentalista. El missatge cristià ha de ser integrat en la nova cultura creada per la comunicació moderna, com afirma *Aetatis novae*. Perquè això sigui possible fa falta conèixer

aquesta nova cultura, és a dir, copsar amb la màxima precisió les conseqüències de les mutacions culturals i socials, les quals hi estan estretament vinculades. La reflexió teològica sobre aquest fenomen és escassa i convindria afavorir-la. D’aquesta manera es posarien uns bons fonaments per a l’acció pastoral.

Altrament, l’Església continuaria enfocant la comunicació en clau instrumental i en funció de les urgències i necessitats més immediates. I es privilegiarien d’una manera exclusiva, o quasi, perspectives com la comunicació institucional, que és necessària però no suficient, ja que hi ha altres vessants que cal considerar, sobretot si es parteix de la visió de l’Església com a poble de Déu, pròpia del Concili Vaticà II, i s’abandona una visió purament piramidal de l’Església.

D’altra banda, la necessària atenció a allò que emergeix en el panorama comunicatiu no hauria de fer oblidar algunes qüestions que ja vénen de lluny i són de gran envergadura i que, en certs sectors, es tendeix a deixar de banda, entre altres raons perquè poden resultar espines. El tema de l’opinió pública a l’interior de l’Església n’és una. En aquestes qüestions, potser més que en d’altres, es veu la necessitat d’una reflexió teològica rigorosa, que pugui resultar al mateix temps aclaridora i exigent.

A més de la tasca de reflexió i de discerniment, que el decret conciliar va realitzar ni que sigui d’una manera

sumària, cal insistir també en l'acció pastoral en relació amb els mitjans de comunicació social, com ho va fer igualment el decret conciliar. I en aquest pla convé que els diferents responsables en l'Església estiguin convençuts de la necessitat d'invertir recursos humans i econòmics en la comunicació, ja que estan al servei de l'acompliment d'un dret: el dret a la informació, i que poden ser unes bones plataformes de diàleg i tenir un pes específic en la tasca evangelitzadora. Les diòcesis, les parròquies, els moviments i les associacions i altres institucions eclesials haurien d'implicar-se a fons en el treball comunicatiu. No es tracta d'utilitzar aquests mitjans amb una voluntat de conquesta, reconquesta o recuperació, sinó amb un desig de facilitar el diàleg i la cohesió interna i de tenir una presència normalitzada i, alhora, incisiva en la societat.

El decret conciliar va subratllar les qualitats que han de tenir els professionals de la comunicació. Un acompanyament pastoral d'aquests professionals, especialment en aquests temps de crisi en els quals s'aguditzava la problemàtica laboral i es plantejaven diferents qüestions ètiques, esdevé completament necessari.

Finalment, en la línia del que afirmen alguns dels documents que desenvolupen la doctrina conciliar sobre els mitjans de comunicació social, caldria conrear, molt més del que s'ha fet fins ara, una espiritualitat de la comunicació. Aquesta espiritualitat hauria d'estar estretament relacionada amb la pràctica dels qui intervenen en aquests mitjans i de basar-se en els ensenyaments i la pràctica de Jesús i en la reflexió teològica que s'esforça per actualitzar aquest ensenyament i aquesta pràctica.

*IV. Presentació de les 3
Declaracions del Concili Vaticà II*

Gravissimum educationis, reflexions

P. FRANCESC RIU, salesià. Fundador del Secretariat de l'Escola Cristiana.

En el conjunt dels documents aprovats en el Concili Vaticà II, la reflexió relativa a l'educació dels infants i joves és objecte d'una *Declaració*, és a dir, d'un document de tercera categoria. Això indica que, en aquell moment històric, una reflexió d'aquest tipus tenia importància, però potser no tanta com la que li atribuiríem cinquanta anys més tard. Va rebre aquest nom: *Declaració sobre l'educació cristiana de la joventut*. Gosaria afirmar que, si fos redactat avui, el contingut d'aquest document seria molt diferent, i ara més aviat parlaríem d'un *Decret sobre l'educació*.

De tota manera, ja és significatiu que, en l'etapa preparatòria del Concili, uns simples suggeriments donessin lloc a 81 proposicions referents a temes de l'àmbit de l'educació. De totes aquestes proposicions, la Comissió Central va decidir fer-ne un únic esquema. El títol expressa el caràcter global del contingut: *De les escoles catòliques i els estudis acadèmics*.

Com tots els altres documents que foren objecte d'estudi en els treballs del Concili, aquest esquema va haver de passar per successives redaccions, fins a una cinquena que contenia només 17 proposicions molt breus. Va ser enviada als pares conciliaris en el

mes de maig de 1964, cap al final de la segona etapa.

Ja iniciada la tercera etapa, una setena redacció va ser objecte de debat a l'aula conciliar des del 17 al 19 de novembre, i finalment va ser aprovada com a base del document definitiu. La vuitena redacció, amb el títol *Declaració sobre l'educació cristiana de la joventut*, va ser promulgada pel papa Pau VI en la sessió pública del dia 28 d'octubre de 1965, després de la votació final, amb 2.290 vots positius i 35 de negatius. És la Declaració «*Gravissimum educationis*» (*GE*).

Aquest procés potser explica les virtuts i els defectes d'un text que, a parer meu, no ha incidit gaire en la renovació de l'Església durant els darrers 50 anys. No obstant això, ens cal reconèixer que les circumstàncies que marcaren la dècada dels 60 del segle passat no permetien gran cosa més. Per això, em limitaré a remarcar els aspectes que considero més significatius.

En primer lloc, convé observar que la *GE* centra l'atenció quasi exclusivament en *l'educació cristiana*, i així ho declara en el Proemi. Encara més: es limita a proclamar "alguns principis fonamentals sobre l'educació cristiana, especialment a les escoles".

Conscient d'aquest propòsit, de seguida indica que serà una Comissió post-conciliar la que “haurà d'explicar amb major amplitud” aquests principis, els quals “hauran de ser aplicats per les Conferències episcopals a les circumstàncies diverses dels pobles”.

La GE centra l'atenció quasi exclusivament en l'educació cristiana.

Fixaré l'atenció en tres aspectes: en primer lloc, la proclamació d'alguns drets, llibertats i deures referents a l'**educació**; en segon lloc, el sentit atribuït a l'**educació cristiana** en el context en què la reflexió va ser realitzada; i, finalment, la concepció d'**escola catòlica** com a opció preferent amb vista a l'educació cristiana dels membres de l'Església Catòlica.

1. Drets, llibertats i deures relatius a l'educació

Pel que fa al dret a l'**educació** i als deures i llibertats que hi estan relacionats, la *GE* s'inspira en els principis proclamats pocs anys abans en la *Declaració Universal dels Drets Humans* (1948), el *Conveni per a la protecció dels drets humans i de les llibertats fonamentals* (1950), la *Declaració dels Drets de l'Infant* (1959), i la *Convenció relativa a la lluita contra les discriminacions en l'àmbit de l'ensenyament* (1960).

Per això, val la pena de resseguir el text de la *GE* i d'observar com es va pronunciar sobre alguns drets, deures i llibertats referents a l'educació. Cal notar que sovint s'hi refereix, quasi exclusivament, des de la perspectiva de l'educació cristiana.

a) El dret de tothom a l'educació i la seva finalitat

La *Declaració Universal dels Drets Humans* (1948) s'havia pronunciat sobre aquest dret fonamental en els termes següents:

- “1. Tothom té dret a l'educació. L'educació serà gratuïta, almenys pel que fa a la instrucció elemental i fonamental. La instrucció elemental serà obligatòria. La instrucció tècnica haurà de ser generalitzada; l'accés als estudis superiors serà igual per a tots, en funció dels mèrits respectius.
2. L'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana i l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals; afavorirà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre totes les nacions i tots els grups ètnics i religiosos; i promourà el desenvolupament de les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau” (26.1-2).

En canvi, la *GE* proclama: “Tots els homes de qualsevol raça, classe i edat, per tal com posseeixen la dignitat humana, tenen dret inalienable a una educació que correspongui al seu propi

fi, s'adigui a la seva manera de ser, a les diferències de sexes i a la cultura i tradicions pàtries, i, a la vegada, que s'obri als intercanvis fraternals amb altres pobles i fomenti una franca i veritable unitat i pau a la terra". Més endavant afirma: "Així mateix, el sant Concili declara que els nens i els joves tenen dret a ser estimulats a ponderar els valors morals amb una recta consciència, i a adoptar-los amb una adhesió personal, i a conèixer i estimar millor Déu" [GE, 1].

b) Els drets i deures i les llibertats dels pares pel que fa a l'educació de llurs fills

La *Declaració Universal dels Drets Humans* (1948) havia accentuat el paper dels pares en l'educació dels fills, i havia fixat l'atenció en la diversitat de tipus d'educació presents en les societats democràtiques. En concret, havia proclamat:

"Els pares tindran dret preferent a escollir el tipus d'educació que s'haurà de donar a llurs fills." (26.3)

Desenvolupant aquest dret preferent dels pares, la *Convenció relativa a la lluita contra les discriminacions en l'àmbit de l'ensenyament* (1960) s'havia referit expressament a algunes conseqüències pràctiques:

"Els Estats Parts en la present convenció acorden: [...] b) Que cal respectar la llibertat dels pares o, en el seu cas, dels tutors legals: 1r., d'escollir per als seus fills centres d'ensenyament que no siguin creats pels poders públics, mentre res-

pectin les normes mínimes que les autoritats competents puguin fixar o aprovar; i 2n., de donar a llurs fills, segons les modalitats d'aplicació que la legislació de cada Estat determini, l'educació religiosa i moral conforme a les pròpies conviccions; i, a més, que no s'ha d'obligar cap individu o grup a rebre una instrucció religiosa incompatible amb les pròpies conviccions." (5.1,b).

En canvi, la *GE* es pronuncia en els termes següents: "Els pares, com que han donat la vida als fills, tenen el deure gravíssim d'educar-los i, per tant, se'ls ha de reconèixer com els primers i principals educadors dels seus fills. Aquest deure de l'educació familiar es tan transcendental que, quan falta, difícilment es pot suplir. És, doncs, deure dels pares de formar un ambient familiar, animat per l'amor i la pietat envers Déu i els homes, que afavoreixi l'educació íntegra personal i social dels fills" [GE, 3].

Més endavant hi insisteix i concreta: "Cal que els pares, la primera i intransferible obligació dels quals és d'educar els fills, tinguin llibertat veritable en l'elecció de les escoles. El poder públic, al qual pertany protegir i defensar les llibertats dels ciutadans, ha de mirar, aconsellant-se en la justícia distributiva, que els subsidis públics es distribueixin de manera que els pares puguin escollir amb llibertat absoluta, d'acord amb la seva consciència, les escoles per als seus fills" [GE, 6].

A més, la *GE* també es pronuncia clarament respecte al dret dels cristians

de rebre educació cristiana, i a l'obligació de l'Església de garantir l'exercici d'aquest dret: "Tots els cristians tenen dret a l'educació cristiana, per tal com per la regeneració en l'aigua i l'Esperit Sant han estat fets noves creatures i es diuen, i són, fills de Déu". "Per això, aquest sant Concili recorda als pastors d'ànimes el deure gravíssim que tenen de disposar-ho tot de manera que tots els fidels frueixin d'aquesta educació cristiana, molt particularment els joves, que són l'esperança de l'Església" [GE, 2].

c) El dret a la formació religiosa i moral en tot tipus d'escoles

El *Conveni per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals* (1950) s'havia pronunciat sobre la llibertat de pensament, de consciència i de religió i n'havia precisat algunes conseqüències:

"Tothom té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret implica la llibertat de canviar de religió i de conviccions, així com la llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies conviccions, individualment i col·lectivament, en públic o en privat, a través del culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'observança dels ritus." (9.1)

En aplicació d'aquest principi, la *Convenció relativa a la lluita contra les discriminacions en l'àmbit de l'ensenyament* (1960) s'havia referit al dret a la creació de centres docents diferents dels creats pels poders públics:

"En el supòsit que l'Estat les admeti, les situacions següents no seran considerades com a constitutives de discriminació en el sentit de l'article 1 d'aquesta Convenció: [...] b) La creació o el manteniment, per motius d'ordre religiós o lingüístic, de sistemes o centres separats que proporcionin un ensenyament conforme als desigs dels pares o tutors legals dels alumnes, si la participació en aquests sistemes o l'assistència a aquests centres és facultativa, i si l'ensenyament que s'hi imparteix s'ajusta a les normes que les autoritats competents puguin haver fixat o aprovat, particularment per a l'ensenyament del mateix grau." (2,b).

Amb el mateix criteri, el *Pacte Internacional de drets econòmics, socials i culturals* (1966) s'havia referit a la llibertat dels pares per a escollir escola i, també, educació religiosa:

"Els Estats Parts en el present Pacte es comprometen a respectar la llibertat dels pares i, en el seu cas, dels tutors legals, d'escollir per a llurs fills o pupils escoles distintes de les creades per les autoritats públiques, sempre que satisfacin les normes mínimes que l'Estat prescriu o aprovi en matèria d'ensenyament, i de fer que els seus fills o pupils rebin l'educació religiosa o moral que estigui d'acord amb les pròpies conviccions" (13.3).

Pel que fa al dret dels pares a la formació religiosa i moral dels seus fills, l'any 1965 la GE es va pronunciar en els termes següents, sempre des de la perspectiva de la formació

cristiana dels seus membres: “L’Església recorda als pares la greu obligació que tenen de disposar, i fins i tot d’exigir, tot el necessari a fi que llurs fills puguin fruit d’ajudes i progressin en la formació cristiana alhora que en la profana. Per això, l’Església lloa cordialment les autoritats i societats civils que, tenint present el pluralisme de la societat d’avui i mirant la deguda llibertat religiosa, ajuden les famílies a poder donar als fills en totes les escoles una formació d’acord amb els principis morals i religiosos de cada família” [GE, 7]

2. Finalitat i caràcter de l’educació cristiana

Pel que fa a la finalitat de l’*educació cristiana*, la GE és molt explícita. Després de recordar que els cristians tenen dret a l’educació cristiana, resta molt clar que “aquesta educació no busca tan sols la maduresa de la persona humana descrita més amunt, ans cerca, sobretot, que els batejats esdevinguin cada dia més conscients del do de la fe que han rebut mentre se’ls inicia gradualment en el coneixement del misteri de la salvació; que aprenguin a adorar Déu Pare en esperit i veritat (cf. Jn 4, 23), especialment en l’acció litúrgica, que se’ls formi per a viure segons el nou home en justícia i santedat de veritat (cf. Ef 4, 22-24), i que, així, arribin a l’home perfecte, a l’edat de la plenitud en Crist (cf. Ef 4, 13), i que contribueixin al creixement del Cos místic. Que, conscients, a més, de la seva vocació, s’acostumin a donar testimoniatge de l’esperança que resideix en ells (cf. 1Pe 3, 15), i a ajudar a la transformació cristiana del

món, mitjançant la qual, els valors naturals continguts en la perspectiva total de l’home redimit per Crist contribueixin al bé de tota la societat. I per això aquest sant Concili recorda als pastors d’ànimes el deure gravíssim que tenen de disposar-ho tot de manera que tots els fidels gaudeixin d’aquesta educació cristiana, molt particularment els joves, que són l’esperança de l’Església” [GE, 2].

Sorpren que la ‘doctrina’ de l’Església sobre l’*educació cristiana* fos aquesta fa només cinquanta anys, i sorprèn més encara que, dues passes més endavant en el text, la GE concretés els mitjans de què l’Església disposa per a garantir que tots els seus membres tinguin accés a aquesta educació cristiana. En primer lloc, es refereix a un mitjà propi i exclusiu de l’Església, que és la *instrucció catequètica*, “que il·lumina i referma la fe, nodreix la vida segons l’esperit de Crist, condueix a la participació conscient i activa del misteri litúrgic i incita a l’acció apostòlica”; i, en segon lloc, altres “mitjans que pertanyen al patrimoni comú dels homes i que contribueixen en gran manera a cultivar i formar els esperits dels homes, com ara els mitjans de comunicació social, les associacions múltiples culturals i esportives, les societats de joves i especialment les *escoles*” [GE, 4]

Ens és fàcil d’adonar-nos que el llenguatge utilitzat en la GE és molt lluny del que avui és habitual entre nosaltres. El canvi de mentalitat va ser possible gràcies a les Exhortacions apostòliques *Evangelii nuntiandi* (PAU VI, 1975) i *Catechesi tradendae* (JOAN PAU II, 1979).

3. El caràcter de les escoles catòliques

En començar aquest breu comentari sobre la *GE*, ja he fet notar que, abans d'exposar què s'ha d'entendre per *educació cristiana* [2], hi havia un apartat dedicat al substantiu: l'*educació* [*GE*, 1]. El mateix mètode expositiu s'ha aplicat més endavant: abans de parlar de l'*escola catòlica* [*GE*, 8 i 9], la *GE* descriu què s'ha d'entendre per *escola* [5].

A parer meu, la descripció del substantiu *escola* com a mitjà d'educació continua essent vàlida avui, encara que tendim a expressar les mateixes idees amb una redacció més lineal i recurrent a altres expressions anàlogues. Heus aquí el text de la *GE*: “L'escola, en virtut de la seva missió, mentre cultiva amb assídua cura les facultats intel·lectuals, desenvolupa la capacitat de judicar rectament, introdueix en el patrimoni cultural conquerit per les generacions passades, promou el sentit dels valors, prepara per a la vida professional, fomenta el tracte amistós entre deixebles de condicions socials i caràcters diversos fent que quedin disposats per a una mútua comprensió; més encara, constitueix com un centre del treball i dels beneficis del qual han de participar conjuntament les famílies, els mestres, les associacions de tota mena que promouen la vida cultural, cívica, religiosa, la societat civil i tota la comunitat humana. Bonica i greu és, doncs, certament, la vocació de tots aquells que, ajudant els pares en el compliment de la seva tasca i en nom de la comunitat humana, prenen la càrrega de l'educació a les escoles. Aquesta vocació requereix

uns dots molt especials d'ànima i de cor, una preparació molt diligent, una renovació constant i una promptitud d'adaptació” [*GE*, 5].

En canvi, ara ens sobta que el Concili concebés l'*escola catòlica* com una escola només ‘apta per a catòlics’. I això, per una raó molt simple: la seva finalitat no era cap altra que posar l'*educació cristiana* a l'abast de persones que han estat batejades i professen la fe cristiana. Heus aquí la descripció que en fa la *GE*: “L'escola catòlica busca, no pas menys que les altres escoles, uns fins culturals i la formació humana de la joventut. Es caracteritza perquè crea un ambient, en la comunitat escolar, animat per l'esperit evangèlic de llibertat i de caritat, ajuda els adolescents en el desenvolupament de la pròpia persona a créixer, juntament amb aquesta, en la nova creatura que han esdevingut pel baptisme, i ordena, finalment, la cultura humana d'acord amb el missatge de la salvació, de manera que el coneixement que els deixebles van adquirint gradualment del món, de la vida i de l'home queda il·luminat per la fe. Així, doncs, l'escola catòlica, mentre s'obre com cal a les condicions del progrés actual, educa els seus deixebles per a aconseguir amb eficàcia el bé de la ciutat terrenal i els prepara per a contribuir a la difusió del Regne de Déu, per tal de ser, amb l'exercici d'una vida exemplar i apostòlica, com el llevat de la comunitat humana” [*GE*, 8].

Si l'*escola catòlica* és descrita d'aquesta manera, és normal que la mateixa *GE* sigui molt exigent quan descriu la formació que han d'haver adquirit els mestres i professors que

imparteixin la docència en les escoles catòliques: “Preparin-se amb especial cura per a procurar-se la ciència tant profana com religiosa, confirmada amb els títols idonis, i per a posseir l’art d’educar d’acord amb els descobriments del progrés contemporani. Lligats entre ells i amb els deixebles per la caritat i plens d’esperit apostòlic, donin testimoni del Mestre únic, Crist, en la vida i en la doctrina. [...] Mirin d’estimular l’acció personal de llurs deixebles i, acabats els estudis, segueixin assistint-los amb el consell, l’amistat i fundant associacions especials, sempre plenes d’esperit eclesial” [GE, 8].

No obstant això, la GE admet excepcions. Després de reconèixer que l’escola catòlica pot revestir formes diverses segons les circumstàncies de cada lloc, “bo i assemblant-se el màxim possible a aquesta imatge de l’escola catòlica”, puntualitza que “l’Església té també grandíssima estimació a les escoles catòliques que, sobretot en territoris de joves esglésies, són freqüentades conjuntament per alumnes no catòlics” [GE, 9]. Però cal notar que l’any 1965 la presència d’alumnes no catòlics en les escoles catòliques era considerada una excepció a la regla general.

Aquí val la pena que ens aturem i fem memòria del que ha succeït amb les escoles catòliques després del Vaticà II. La Constitució *Gaudium et spes* (GS) ja va advertir que “canvis ràpids i profunds” afectarien el món sencer, i va descriure com aquests canvis “que l’home provoca amb la seva intel·ligència i la seva activitat creadora, després, de retop, influeixen sobre ell mateix i sobre la seva manera de pen-

sar i d’actuar en relació amb les coses i els homes que l’envolten”. Tant és així, diu la GS, que podem “parlar d’una autèntica metamorfosi social i cultural, que també repercuteix en la pràctica de la religió”. “Afectats per una situació tan complexa, molts contemporanis nostres no arriben a conèixer bé els valors permanents, ni tampoc a saber-los conjugar com cal amb les noves descobertes. Fluctuants entre l’esperança i l’angoixa, la inquietud els sacseja quan es pregunten sobre l’actual evolució del món. El rodolar dels esdeveniments demana als homes una resposta; més encara, els l’exigeix” [GS, 4].

Els “canvis ràpids i profunds” anunciats per la GS havien d’afectar profundament l’àmbit de l’educació escolar, i també les escoles catòliques. Això explica que la concepció d’escola catòlica exposada per la GE també hagués d’evolucionar amb el pas dels anys. Convé recordar com aquesta evolució ha quedat reflectida en els documents de la Congregació per a l’Educació Catòlica (CEC), responsable d’aplicar els principis proclamats en la GE.

a) El document *L’escola catòlica* (1977)

El març de 1977, la CEC publicà el primer document que desenvolupava alguns principis proclamats en la GE, i en particular els referents a l’escola catòlica. La publicació del document *L’escola catòlica* es justificava d’aquesta manera: “En contemplar els greus problemes que afecten l’educació cristiana en la societat pluralista contemporània, la Congregació per a

l'Educació Catòlica considera necessari fixar l'atenció, primer de tot, en la naturalesa i les característiques d'una escola que vulgui definir-se i presentar-se com a catòlica" (2).

Convé prendre nota d'un detall que té molta importància: la CEC subratllava el caràcter específic de l'*escola catòlica* i donava a entendre clarament que els seus destinataris eren tots catòlics; per això, considerava que aquest tipus d'escola tenia per finalitat l'*educació de la fe dels seus alumnes*, talment com si es tractés d'una escola catòlica per a una societat catòlica. Heus aquí un paràgraf molt significatiu: "Bo i reconeixent que el lloc propi de la catequesi és la família, ajudada per les altres comunitats cristianes, particularment la parroquial, mai no insistirem prou en la necessitat i la importància de la catequesi en l'escola catòlica, amb la finalitat d'aconseguir la maduresa de la fe dels joves" (50-51).

Malgrat tot, és oportú remarcar que aquest primer document de la CEC reflecteix una manera de pensar que, en alguns ambients, encara podia estar justificat en la dècada dels 70. Potser s'ignorava que molts dels possibles destinataris del primer anunci de l'Evangeli de Jesús també confiaven l'educació dels seus fills a les escoles catòliques. PAU VI ja s'hi havia referit dos anys abans, en l'Exhortació apostòlica *Evangelii nuntiandi* (1975).

b) El document *El laic catòlic en l'escola, testimoni de la fe* (1982)

Cinc anys més tard, la mateixa CEC va considerar oportú publicar un se-

gon document, en aquest cas referent als laics catòlics que dedicaven la seva vida a l'educació dels infants i els joves, tant en les escoles catòliques com en altres tipus d'escoles. El títol d'aquest segon document és molt expressiu: *El laic catòlic en l'escola, testimoni de la fe*.

Com el publicat l'any 1977, el nou document continuava manifestant que l'escola catòlica tenia com a "aspiració última" l'*educació de la fe dels alumnes*, perquè donava per fet que era una escola que havia d'esdevenir una comunitat cristiana formada, naturalment, per catòlics. Així, afirmava que l'objectiu d'educar en la fe seria més fàcilment assolible en la mesura en què l'escola catòlica expressés la riquesa de la comunitat eclesial: "La presència simultània de sacerdots, religiosos o religioses i laics constitueix per a l'alumne un reflex vivent d'aquesta riquesa, i li facilita una millor comprensió de la realitat de l'Església" (43).

c) El document *Dimensió religiosa de l'educació en l'escola catòlica* (1988)

Sis anys més tard, la CEC ja donava per suposat que els alumnes de les escoles catòliques no eren necessàriament catòlics, i així es distanciava dels dos documents anteriors. Ens interessa fixar l'atenció en aquest canvi d'orientació, summament rellevant en la situació en què ara ens trobem. En aquest nou document, la CEC es proposava donar orientacions que ajudessin les escoles catòliques a prestar atenció a la *dimensió religiosa de l'educació* oferta als alumnes. Per

això, al·ludia clarament a la diversitat de les seves necessitats educatives i subratllava l'exigència de respectar les seves creences i conviccions: "Les escoles catòliques són freqüentades també per *alumnes no catòlics i no cristians*. En alguns països aquests alumnes constitueixen, fins i tot, la gran majoria. El Concili n'era conscient. Per tant, caldrà respectar la llibertat religiosa i la llibertat de consciència dels alumnes i de les famílies, llibertat fermament tutelada per l'Església" (6).

Convé observar que els dos primers documents de la CEC no es van distingir pel seu caràcter profètic. Potser només es proposaven respondre a situacions ja presents en la societat i en l'àmbit de l'educació, amb una actitud més aviat defensiva. Pel que sembla, pretenien guarir i frenar més que no pas prevenir i projectar. Aquest tercer document té un caràcter diferent, i dóna per suposada la diversitat de situacions en què es troben els alumnes i les famílies que freqüenten les escoles catòliques.

d) El document *L'escola catòlica en el llinar del tercer mil·lenni* (1997)

En apropar-se el canvi de mil·lenni, la CEC va tornar a fixar la mirada en les escoles catòliques i va observar la situació dels països de llarga i fecunda tradició cristiana. Fortament sacsejats per canvis profunds i ràpids, en pocs anys els ciutadans havien quedat a la intempèrie, sense creences ni valors que donessin consistència i solidesa a un benestar assolit gràcies als avenços tecnològics i a una riquesa ràpidament adquirida i no sempre cor-

rectament administrada. Quin futur esperava a les escoles catòliques en aquests països? Com podrien manifestar la seva especificitat?

La CEC es va proposar de respondre a aquestes i altres preguntes semblants amb el document *L'escola catòlica en el llinar del tercer mil·lenni* (1997). Ho va fer amb extrema lucidesa, de tal manera que encara avui continua essent d'actualitat. Heus aquí els primers paràgrafs:

"En el llinar del tercer mil·lenni l'educació i l'escola catòlica es troben davant de *nous desafiaments* provocats pels contextos sociocultural i polític. Es tracta sobretot de la crisi de valors, una crisi que, en les societats riques i desenvolupades, assumeix les formes sovint divulgades pels mitjans de comunicació: un difús subjectivisme, el relativisme moral i el nihilisme. El profund pluralisme que impregna la consciència social dóna lloc a diversos comportaments, en alguns casos prou antitètics per a minar qualsevol identitat comunitària.

Els ràpids canvis estructurals, les profundes innovacions tècniques i la globalització de l'economia repercuten en la vida de l'home de qualsevol part de la Terra. Així, contràriament a les perspectives de desenvolupament per a tothom, s'accentua la diferència entre pobles rics i pobles pobres, i es produeixen massives onades migratòries des dels països subdesenvolupats als països desenvolupats. Els fenòmens de la multiculturalitat, i d'una societat cada dia més multiracial, multiètnica i multireligiosa, suposen un enriquiment, però també nous problemes. *En*

els països d'antiga evangelització, cal afegir-hi una creixent marginació de la fe cristiana com a referència i llum per a la comprensió veritable i autèntica de l'existència.

En el camp específic de l'educació, les funcions han esdevingut més complexes i especialitzades. Les ciències de l'educació, anteriorment centrades en l'estudi dels infants i en la preparació dels mestres, han hagut d'obrir-se a les diverses etapes de la vida, i als diversos ambients i situacions més enllà de l'escola. *Noves necessitats* han comportat l'exigència de nous continguts, de noves competències i de noves figures educatives, a més de les tradicionals. Així, en el context actual educar resulta especialment difícil. Davant d'aquest panorama, l'escola catòlica està cridada a una *renovació valenta*. L'herència valuosa d'una experiència secular manifesta la pròpia vitalitat quan es mostra capaç d'adequar-se sàviament a les *noves situacions*. Per això, cal que, també avui, l'escola catòlica es defineixi a si mateixa de manera eficaç, convincent i actual. No es tracta d'una simple adaptació a les noves circumstàncies, sinó d'un *renovat impuls missioner*: és el deure fonamental de l'*evangelització*, d'anar allà on l'home viu per posar al seu abast el do de la salvació" (1-3).

Convé observar el *canvi de llengua* respecte dels tres primers documents de la mateixa Congregació romana esmentats anteriorment. En aquest quart document ja no se suposa que la comunitat educativa de l'escola catòlica estigui formada per catòlics, ni s'afirma que la seva finali-

tat primera sigui l'*educació de la fe* dels alumnes creients, és a dir, l'*educació cristiana* descrita en la *GE*. Ara es parla d'una escola catòlica que necessita una *profunda conversió* i una "*renovació valenta*", perquè és necessari un "*renovat impuls missioner*" que es proposi una *acció clarament evangelitzadora*: anar a l'encontre dels no creients per posar al seu abast el do de la salvació.

En particular, parem esment en les *noves* expressions trobades en aquest document de 1997, que ens convida a pensar en una *nova* escola catòlica per al segle XXI: s'hi parla d'una *renovació valenta* per adequar-se sàviament a les *noves* situacions. No es tracta d'una simple adaptació, sinó d'un *renovat impuls missioner* que faci que, en el seu interior, s'hi pugui realitzar una *acció evangelitzadora* amb una característica *nova*: en la mateixa escola catòlica, cercar els no creients i proposar-los el missatge de l'Evangelí. No se'ns deia que havíem de recrear, en el sentit de *fer nova*, l'escola catòlica?

Una nova escola catòlica per al segle XXI: s'hi parla d'una renovació valenta per adequar-se sàviament a les noves situacions.

També convé observar que, vint anys després del primer, aquest quart document de la Congregació per a

l'Educació Catòlica ja té un marcat *caràcter autocrític i profètic*, i el seu contingut determinarà l'orientació dels documents que seran publicats posteriorment.

Conclusió

La breu reflexió realitzada ens fa adonar que no podem llegir la Declaració *Gravissimum educationis* del Concili Vaticà II com si el contingut hagués de ser interpretat de forma rígida i acrítica. Va ser un document escrit, aprovat i publicat en un context històric determinat, i és natural que tant el contingut com el llenguatge fossin els adequats en aquelles circumstàncies concretes. L'Església, a través dels organismes competents, ha exercit i ha de continuar exercint la responsabilitat d'adequar als nous contextos els principis aleshores proclamats, tenint en compte tant l'evolució de la societat com l'evolució de la mateixa Església.

No podem llegir la Declaració Gravissimum educationis del Concili Vaticà II com si el contingut hagués de ser interpretat de forma rígida i acrítica.

Per això, és obvi que avui hem de saber llegir aquesta Declaració del Vaticà II des d'una nova perspectiva, que no és cap altra que la de la **nova evangelització** que tant el papa JOAN PAU II com el papa BENET XVI han estat impulsant els darrers anys i que ha justificat la realització de la XIII Assemblea ordinària del Sínode dels Bisbes celebrada el passat mes d'octubre de 2012. Els principis que determinen tant les finalitats com els mètodes propis de la *nova evangelització* hauran de marcar profundament la manera de ser i la manera de fer de l'Església i de totes les seves institucions, en particular d'aquelles que estan compromeses en l'acció evangelitzadora en l'àmbit de l'educació, com són les escoles catòliques.

*Avui hem de saber llegir aquesta Declaració del Vaticà II des d'una nova perspectiva, que no és cap altra que la de la **nova evangelització** que tant el papa JOAN PAU II com el papa BENET XVI han estat impulsant.*

***Nostra aetate*, la transformació de la Mirada, declaració sobre les Religions no Cristianes**

P. JAUME FLAQUER, jesuïta. Cristianisme i Justícia. Professor de Teologia.

Enfonsament dels alts murs defensius del gran castell cristià

Una de les novetats més grans del Concili Vaticà II és la seva nova manera de veure els fidels de les altres religions així com el vehicle que utilitzen per relacionar-se amb Déu, és a dir, la seva pròpia religió. D'igual manera que el món ja no és vist com un espai hostil a l'Església, les altres religions són també vistes des de les seves positivitats. L'Església (catòlica, per suposat) havia aixecat des de l'Edat Mitjana, igual que totes les ciutats de l'Imperi Romà, alts murs per protegir-se de les agressions exteriors. Aquesta *Ciutat de Déu* era amenaçada per innumerables enemics: cismàtics, herètics, seguidors d'altres religions i més modernament per ateu i agnòstics. Els murs definien clarament un dintre i un fora d'aquesta Església. La salvació estava, per suposat, restringida (i no encara garantida) a l'*intra-muros* amb un parell d'excepcions clàssiques: la ignorància no-culpable de la veritat cristiana i el desig de baptisme no acomplert. Si bé la fe i el baptisme eren necessaris per a la salvació, aquesta no es podia negar de manera absoluta a aquells que no haguessin rebut l'anunci de l'Evangelí ja que estarien en una situació similar a la dels justos d'abans de la vinguda de Crist,

ni tampoc a aquells que haguessin rebutjat el baptisme després d'haver rebut un anunci deficient de l'Evangelí, en quant a contingut o en quant a conducta moral de l'anunciador.

El "baptisme de desig" era la segona excepció a l'*Extra Ecclesiam nulla salus*. Els catecúmens morts abans del bateig o bé aquells convertits d'última hora però sense ningú que els pogués batejar també podien esperar la salvació. S'admetia que aquest desig fos solament implícit, és a dir, el d'aquell que demanaria sens dubtar el bateig si la fe se li presentés correctament.

Aquest era el panorama que va dominar el pensament de l'Església fins mitjans del s.XX, un panorama en el que el Magisteri no representava l'opció més tancada: els jansenistes primer i un corrent de pensament de certs benedictins i jesuïtes de Boston després (cf. Carta Sant Ofici a l'arquebisbe de Boston 8-8-1949) van motivar declaracions vaticanes advertint contra l'extremisme exclusivista que interpretava l'adagi de l'*Extra Ecclesiam...* de manera absoluta i negava les dues excepcions esmentades.

La *Nouvelle Théologie* dels anys cinquanta, amb el seu retorn a la Pa-

trística, va plantejar la qüestió des d'un altre punt de vista gràcies a la *teoria de l'acompliment* defensada per Daniélou, i a la recuperada teoria de sant Justí de les *Llavors del Verb*.

Aquestes dues teories estan a la base de la nova mirada del cristianisme vers les altres religions consagrada pel Concili Vaticà II i presents en la Declaració *Nostra Aetate*. Per Daniélou, tenen el sentit positiu d'expressar l'anhel de l'home de trobar-se amb Déu. I en aquest sentit, representen una "preparació per a rebre (un dia) l'Evangelí". La plenitud, però, resideix en la revelació del Crist perquè aquest representa no ja l'esforç de l'home d'eleva-se cap a Déu sinó l'abaixament sobrenatural de Déu per ser *Déu-amb-nosaltres*. La distinció radical entre l'ordre natural i sobrenatural de Daniélou no és, però, mencionada al document del Concili, fent possible una interpretació segons la qual l'Esperit, i no simplement l'esforç natural de l'home, està a la base de les formes

La plenitud, però, resideix en la revelació del Crist perquè aquest representa no ja l'esforç de l'home d'eleva-se cap a Déu sinó l'abaixament sobrenatural de Déu per ser Déu-amb-nosaltres.

religioses amb què l'home vehicula el seu lliurament a Déu.

Segons la teoria de *les llavors del Verb*, Déu, com un sembrador, distribueix les llavors del seu Verb per tot arreu però el revela amb tota la seva plenitud en el mateix en Crist. Justí pretenia amb aquesta teoria entrar en diàleg amb la tradició grega i valorar l'enorme riquesa que el seu pensament havia produït, fins el punt de senyalar que igual que la tradició jueva va servir perquè un dia es revelés el Salvador en el seu si, la tradició grega també havia preparat el poble grec per abraçar la fe cristiana un cop anunciada. L'important d'aquesta teoria és que obria la porta al reconeixement d'un Déu que s'havia comunicat no solament per mitjà dels seus profetes sinó per molts altres mitjans i *de moltes maneres*. En ser recuperada aquesta teoria en el Vaticà II es reconeixia la veritat present en les altres religions. D'aquesta manera, aquell mur construït i cada vegada més alt distingint el dintre i el fora, entre el sí i el no de la comunió amb Déu s'estava esfondrant, perquè aquesta s'esdevé en graus de plenitud segons la proximitat a l'esdeveniment de la mort i resurrecció de Crist. Els fidels de les altres religions també poden salvar-se en la mesura que s'associen a aquest misteri de lliurament de vida bé sigui per una associació individual bé per mitjà dels elements positius existents en la seva tradició religiosa. L'important és que el Concili no obliga a què aquesta associació es faci de manera conscient, ni que el fidel doni el nom de "Crist" a l'experiència de Vida que troba en la seva donació de vida.

Valoració positiva de les religions

La Declaració *Nostra Aetate* (N.A.) (1965) havia estat precedida per l'Encíclica *Ecclesiam Suam* (1964) de Pau VI, anomenada, *l'Encíclica del diàleg*. El Papa va voler avançar-se a la conclusió del Concili per donar les idees mestres del que havia de ser aquesta Declaració i situant el diàleg en el nucli de la identitat mateixa de l'Església. Igual que Déu manté un diàleg de salvació amb el món, l'Església ha d'inspirar-se en aquest diàleg per definir la seva manera de ser en el món i de relacionar-se amb les demés religions. Aquestes no són esmentades per anatemitzar-les o condemnar-les sinó per entrar en un diàleg de salvació amb elles tot valorant les llavors del mateix Verb en elles.

Per això, la Declaració afirma solennement el següent en un text que és sovint esmentat en els diàlegs interreligiosos:

“L'Església catòlica no refusa res d'allò que en les religions esmentades és veritable i sant. Considera amb respecte sincer aquelles formes d'actuar i de viure, aquells preceptes i doctrines que, tot i apartant-se en molts punts d'allò que ella sosté i proposa, en força ocasions transmeten un raig d'aquella Veritat que il·lumina tots els homes. Anuncia, certament, i té obligació de proclamar sense treva Crist, que és “camí, veritat i vida” (Jn14,6), en el qual els homes troben la plenitud de la vida religiosa” (N.A. 2)

Aquest text combina des de l'*inclusivisme* el convenciment de l'exis-

tència de veritat i de grans riqueses en les religions amb el de la plenitud del Crist. Postula l'especificitat del cristianisme i recorda l'obligació de l'anunci de la fe. L'*inclusivisme* aquí és parlès per la imatge dels raigs de Veritat en les religions per contraposició a la plena llum del Crist.

La Declaració comença amb l'expressió “En el nostre temps” (N.A. 1), signe inequívoc de què l'Església mira “els signes dels temps” per cercar la inspiració de l'Esperit. En aquest cas és un signe el fet que “la humanitat s'uneix cada dia amb més força”, i per això, l'Església sent el “deure de fomentar la unitat i la caritat entre les persones” considerant “sobretot aquelles coses que la gent té en comú”. Una d'aquestes coses és l'espera de trobar un dia una “resposta als Enigmes de la condició humana” que “inquieten íntimament el cor humà: ¿Què és l'home, quin és el sentit i la finalitat de la nostra vida...?”. Sens dubte, les religions són un intent de donar resposta, a vegades més existencial que teòrica, a aquestes preguntes.

L'ascètica, la meditació i la saviesa de les religions orientals

La Declaració jerarquitzava les religions segons la seva proximitat amb la fe cristiana i va presentant tot allò valorable de cadascuna segons aquest criteri, i no segons l'ordre d'aparició històrica. Considera que l'hinduisme i el budisme tenen un llenguatge més fi i elaborat per respondre a les preguntes essencials de la vida respecte a les religions primitives. De l'hinduisme diu:

La Declaració jerarquitzada les religions segons la seva proximitat amb la fe cristiana i va presentant tot allò valorable cadascuna segons aquest criteri, i no segons l'ordre d'aparició històrica.

“En l’Hinduisme l’home esbrina el misteri diví i l’expressa mitjançant la inesgotable fecunditat dels mites i els aguts intents de la filosofia, i cerca l’alliberació de les estretores de la condició nostra o bé per mitjà de formes de vida ascètica o bé per l’aprofundiment de la meditació o bé refugiant-se en Déu amb amor i confiança.” (N.A. 2)

És remarcable que es valori la fecunditat dels mites de l’hinduisme, que es reconeixin les seves formes ascètiques i la seva meditació, i que no la classifiqui dintre del politeisme. Del Budisme també es condensa la seva essència dient:

“En les diverses formes de Budisme és reconeguda la insuficiència radical d’aquest món mudable i s’ensenya el camí pel qual la persona humana, amb esperit devot i confiat, pot o bé adquirir l’estat d’alliberació perfecta o bé arribar a la il·luminació suprema, tant a

base del propi esforç com de l’ajut superior.” (N.A. 2)

El budista pot sentir-se aquí reconegut en expressions com “insuficiència radical”, “món mudable” i “il·luminació”. El Decret no anomena a Déu però en parlar d’ “ajut superior” pren part encertadament contra els que consideren que el Budisme és més una ètica que una religió.

Sanació de les relacions amb jueus i musulmans

La novetat més gran en la Declaració són els paràgrafs sobre l’islam i el judaisme pel contrast entre les difícils relacions tingudes amb aquestes religions al llarg de la història. El compromís per l’enteniment amb elles és inequívoc. En la relació amb els musulmans, “el Sant Concili exhorta tot-hom a practicar sincerament la comprensió mútua, oblidant el passat, i a defensar i a fomentar tots plegats la justícia social, els béns morals i la pau i la llibertat a favor de tots els homes.” (N.A. 3) I respecte a la relació amb els jueus, tot i no esmentar la participació de cristians en els sofriments històrics d’aquest poble com farà Joan Pau II més endavant, el Decret conciliar “reprova totes les persecucions contra qualsevol persona, recordant el patrimoni comú amb els Jueus (...) i deplora els odis, les persecucions, les manifestacions d’antisemitisme practicades en qualsevol temps i per qui sigui contra els jueus.” (N.A. 4)

Però, no solament es condemna l’acció bel·ligerant contra els fidels d’aquestes religions sinó que l’Església

sia ha deixat que l'Esperit transformi la seva mirada cap a elles, en la mateixa dinàmica de mirada benivolent envers el món: mira als musulmans "amb estimació" i considera els Jueus com "estimadíssims de Déu". Mirant així l'Església es fa capaç de reconèixer els valors dels musulmans dient:

"L'Església també mira amb estimació els Musulmans, que adoren l'únic Déu, vivent i subsistent, misericordiós i omnipotent, Creador de cels i terra, que parlà als homes, a les misterioses decisions del qual procuren de sotmetre's de tot cor, tal com se sotmeté a Déu Abraham, a qui es refereix de bon grat la fe islàmica. Tot i no reconèixer-lo com a Déu, ells veneren Jesús com a profeta, honoren Maria, la seva mare virginal, i de vegades fins i tot la invoquen amb devoció. També esperen el dia del judici, quan Déu retribuirà tots els homes ressuscitats. En conseqüència, valoren la vida moral i donen culte a Déu sobretot amb la pregària, l'almoina i el dejuni." (N.A. 3)

L'important d'aquesta descripció és que recerca allò valuós de l'islam expressat des de les categories musulmanes, és a dir, que representa un intent de comprendre l'altre des de l'altre. Tanmateix la menció a la "invocació de Maria amb devoció" genera normalment estranyesa entre els interlocutors musulmans.

El judaisme ocupa un lloc especial en el document. Les consideracions entorn d'ell prenen més espai que l'espai dedicat a totes les altres religions juntes. En ser presentada en últim lloc,

s'afirma no solament la seva proximitat amb el cristianisme sinó que en ella s'enfonsen les arrels cristianes: "L'Església no pot oblidar que ella ha rebut la Revelació de l'Antic Testament a través d'aquell poble, amb el qual (...) Déu es dignà a establir l'Antiga Aliança, i que s'alimenta de les arrels de la bona olivera, a la qual han estat emplantades les branques de l'ullastre dels Gentils." (N.A. 4)

És interessant la referència a la bona olivera per evitar la identificació del poble jueu amb aquella olivera de l'Evangelí de Marc maleïda per Jesús perquè no donava fruits. Precisament perquè una part de l'antisemitisme troba una fonamentació en certes interpretacions dels evangelis, el Concili fomenta la mútua coneixença i estima per mitjà especialment d'estudis bíblics i teològics, i defensa que "encara que l'Església sigui el nou poble de Déu, malgrat tot, els jueus no han d'ésser presentats ni com a reprovats per Déu ni com a maleïts, com si les dites coses es deduïssin de la Sagrada Escriptura." (N.A. 4)

La revisió de la interpretació de l'Evangelí per part del Concili és palesa també en afirmar que "els dons i la crida" de Déu "no fan marxa enrere", contra aquella interpretació que diria que els jueus han perdut definitivament l'herència donada per Déu.

I tan important com això és la precisió del Concili deslliurant al conjunt del poble jueu per la mort del Crist. No solament perquè "no es pot imputar ni indistintament a tots els jueus d'aleshores ni als jueus actuals" sinó perquè "el Crist se sotmeté voluntàri-

ament a la seva passió i mort per culpa dels pecats de tots els homes.” (N.A. 4)

Incorporació dels Drets Humans

El Concili se celebrava uns quinze anys després de la Declaració Universal dels Drets Humans. Per això va voler aprofitar aquest document per sumar-s’hi a la condemna de la discriminació religiosa dient solemnement:

“L’Església reprovava com a estranya a la intenció de Crist qualsevol discriminació o vexació, practicada per motius de raça o de color, de condició o de religió.” (N.A. 5)

Balanç de la recepció de *Nostra Aetate*

Aquesta Declaració aprovada en el tram final del Concili tenia ja el terreny preparat per a una fàcil recepció després de la fonamentació teòrica de les grans Constitucions, *Lumen Gentium* i *Gaudium et Spes* sobre tot, i de l’Encíclica *Ecclesiam Suam* de Pau VI. De fet, *Nostra Aetate* és constantment citat encara en les cartes i documents elaborats al Vaticà sobre les altres religions en ocasió de trobades amb representants d’altres religions. Sens dubte és un document menor del Concili (conté solament 5 números!) amb poques pretensions teològiques, fora del reconeixement de la perdurabilitat de la promesa de Déu feta al poble jueu. El més decisiu en matèria interreligiosa es troba a *Gaudium et Spes* 22 on es reconeix la possibilitat que tot home

s’associï al misteri pasqual (i per tant que arribi a la salvació) d’una manera solament coneguda per Déu. D’una banda s’obre la porta de la salvació per a tothom i d’una altra es manté la necessitat de la mediació de Crist. L’important és que aquesta associació no té perquè ser ni tant sols conscient ni implicar una fe explícita. Un no cristià (i un cristià!) entra en el camí de la salvació quan configura la seva vida a la del Crist independentment si l’anomena Drets Humans, Llei islàmica, alliberament interior... No es pot negar que la *saviesa* paradoxal de la creu es troba també en la postura de prostració del musulmà, quan, tenint el cap a terra, se sent més a prop de Déu. Perquè no hi ha ascens cap a Déu que no sigui davallament. El budisme i l’hinduisme expressen aquesta veritat no ja amb la imatge de la dimensió vertical sinó amb la de l’interior i exterior, on el camí de plenitud i perdurabilitat (*nirvana*) consisteix en buidament.

El més decisiu en matèria interreligiosa es troba a Gaudium et Spes 22 on es reconeix la possibilitat que tot home s’associï al misteri pasqual.

Entendríem malament la insistència de l’Església en mantenir la centralitat del Crist si ho veiéssim com un

signe d'orgull de l'Església o de tosuderia de la seva superioritat. No, el Crist és un do per a la humanitat, i una vocació i responsabilitat primerament per a l'Església. Ella també està cridada a conformar-se al misteri pasqual. L'experiència de la història ens ensenya que la possessió del Nom de Crist no significa necessàriament una major proximitat ni al seu misteri i ni a la seva vida.

Allà on no entra el Concili, però considero que és una progressió necessària a fer, és en la consideració de la participació positiva dels ritus, prescripcions i cosmovisions de les religions en la *crístificació* dels seus fidels. Això és sens dubte un treball de diàleg teològic amb cada religió que depassa l'àmbit del Concili, però és de suma importància endinsar-se dins de l'experiència del fidel de cada religió més enllà del coneixement superficial de la seva dogmàtica, per copsar els elements *crístics* que hi bateguen. Aquests elements estan probablement formulats amb altres conceptes, com acabem de veure, però són vehiculadors de la mateixa dinàmica crística d'abaijament i elevació, de donació de vida i recepció de Vida en gratuïtat. La falta de consciència d'aquesta comunió no disminueix la seva realitat com ens ensenya la famosa paràbola del judici final de Mt 25, on els que van donar de menjar al famolenc i van vestir el que anava nu, preguntaven: quan vam fer això per a Vós? I és que, *no tot-hom qui diu Senyor, Senyor entrarà al regne del cel sinó el que fa la voluntat del Pare*. Per tant, la clau de la salvació no està en la confessió explícita sinó en la comunió de vida, per a la que la confessió cristiana i els sagra-

ments de l'Església són mitjà privilegiat.

Un altre aspecte per progressar en la línia apuntada pel Concili és el de l'estimació per les altres religions i no solament pels fidels d'aquestes. *Nostre Aetate* formula com hem vist, i diverses vegades, una gran estimació pels musulmans i sobretot pels jueus. Però, estimar algú, no comporta també normalment una estimació per allò que el dóna vida, per allò que és central en la seva vida? L'estimació per una persona ens fa sovint augmentar la nostra estima per allò que aquesta persona valora. El Concili ja valora les religions perquè la Declaració no fa altra cosa que fer esment de tot allò que considera valuós, però a l'hora de d'expressar estimació ho fa solament per les persones de manera intencionada.

I nosaltres què?

La Declaració *Nostre Aetate* té aplicacions pràctiques directes. Estem cridats a entrar en diàleg amb les altres Tradicions religioses, a combatre les discriminacions per motius religiosos i a ser constructors de pau. I, per sobre de tot, se'ns convida a una conversió interior que transformi la nostra mirada. De fet, l'interès per les altres religions pot ser per al creient cristià una etapa més en el nostre camí cap a Déu. Si l'amor a Déu ens porta a resseguir el seu rastre, ¿perquè no pot ser el *coneixement intern* de les religions un estadi d'aquest camí, si sabem que el Verb ha disseminat moltes de les seves llavors en aquestes Tradicions?

Estem cridats a entrar en diàleg amb les altres Tradicions religioses, a combatre les discriminacions per motius religiosos i a ser constructors de pau.

Tothom pot recórrer aquest camí segons el seu context. El Document

Diàleg i Anunci (1992) del Consell Pontifici per al Diàleg interreligiós, que suposa un pas més en la línia del Concili, descriu quatre formes de diàleg (D.A. n.42): el diàleg de la vida, el diàleg de les obres, el diàleg dels intercanvis teològics i el diàleg de l'experiència religiosa. Alguns pocs podran intercanviar amb profunditat els continguts de les seves Tradicions, molts podran fer partícips als altres de la fondària espiritual de la seva experiència, d'altres treballaran conjuntament per la pau i la justícia, i tots podran col·laborar a la convivència en els àmbits de la vida quotidiana.

***Dignitates Humanae*, políticament correcte**

JORDI LÓPEZ, Gerent de Serveis de Cultura. Àrea de Coneixement i Noves Tecnologies. Diputació de Barcelona.

Temps de nacionalcatolicisme

Ara fa cinquanta anys Espanya era un país en blanc i negre, de plors i esperances. La dictadura ofegava i la misèria obligava a moltes persones a buscar els horitzons lluny de les seves llars. La majoria de l'Església espanyola confiava en el poder del règim per evangelitzar. Molts dels bisbes del temps del Concili havien estat proposats a l'episcopat a través del dret de presentació que tenia el general Franco el qual ERA presentat com el gran salvador del cristianisme. Les seves fidelitats es repartien entre el tron i l'altar. Els aires eclesials renovadors s'expressaven sota la permanent sospita de desafecció eclesial i política. Tot estava controlat per la vigilància estricta d'uns prelats que al capdavant de les sotanes deixaven traslluir les botes militars de muntar a cavall.

Els bisbes espanyols dels anys seixanta visqueren el Concili amb prevenició i perplexitat. Llevat de pocs, la majoria de l'episcopat d'aquesta època no entenia els debats conciliars i eren evidents les seves dificultats per comunicar-se amb els altres pares conciliars. Els bisbes estaven preocupats per la reacció del franquisme davant dels acords conciliars. Es movien enmig de la contradicció de ser fidels

a Roma i l'agraïment al general Franco per haver-los proposat com a prelats. El règim franquista intentà de moltes maneres influir perquè els bisbes espanyols s'oposessin a les proclamacions conciliars a favor de la dignitat humana, la llibertat religiosa, els drets humans i la separació Església-Estat perquè les consideraven perjudicials per Espanya.

Els bisbes espanyols dels anys seixanta visqueren el Concili amb prevenició i perplexitat.

La celebració del Concili coincidí en una conjuntura a Espanya marcada per importants canvis. La dècada dels seixanta es produïren notables mutacions i transformacions socials: augment del nivell econòmic; pas de la població activa del sector primari al sector secundari i terciari; millora del nivell social. Aquests canvis ocasionaren evidents modificacions de l'estructura social d'Espanya: una important emigració, creixement urbà i

creixement de la classe obrera, aparició de noves classes mitjanes; elevació del nivell cultural; canvi en la mentalitat dels espanyols gràcies a les influències de nous mitjans de comunicació social; apertura del país a l'estranger per atraure turisme.

Durant aquesta època la majoria del clergat protagonitzava un canvi de mentalitat que consolidà un fenomen iniciat a partir dels anys cinquanta: es començà a esquerdar la unitat monolítica clergat-jerarquia. Cada cop més s'incrementà la separació entre unes bases eclesials dinàmiques i obertes, més preocupada pels problemes socials i generalment lligada a organitzacions catòliques de la classe mitjana i treballadora (HOAC, JOC), amb una jerarquia poc preparada intel·lectualment i ideològicament addictes al règim franquista degut al dret de presentació per part del cap de l'Estat.

A Catalunya s'expressaven tímids anhels de llibertat que modificaven aquesta situació de grisor generalitzada. Poc a poc, emergien moviments i iniciatives que contribuïen a la repre-

sa d'una consciència nacional i democràtica, junt a una comprensió lliure de l'Església. El punt d'intersecció entre la fe i la política era la llibertat. L'ofec de la dictadura feia convergir el moviment polític democràtic amb les corrents eclesials renovadores que comprenien que l'evangelització era impossible sota el nacionalcatolicisme.

Aquest era el panorama imperant al nostre país quan l'any 1962 el beat Joan XXIII convocà el Concili Vaticà II. Ho feu en un context favorable a la renovació eclesial en la mateixa direcció que s'estaven produint importants canvis polítics a nivell mundial. Enmig de la guerra freda, les dues potències enfrontades s'orientaven cap a polítiques més dialogants. A Rússia l'estalinisme era qualificat com aberració i als Estats Units el president Kennedy, amb la seva política de *nova frontera*, aportaven signes d'esperança per una món presidit per la convivència pacífica. Eren temps de diàleg, obertura i pau. En el camp cultural, s'elogiava la necessitat de més llibertat i es propiciava la trobada de la raó amb l'esperança. Aquest era el context en el qual el beat Joan XXIII decidí obrir l'Església catòlica al món i a la Modernitat.

El catolicisme mundial es trobava immers en un procés de renovació potenciat pels cristians situats en la frontera del diàleg amb el món.

El catolicisme mundial es trobava immers en un procés de renovació potenciat pels cristians situats en la frontera del diàleg amb el món. A l'interior de l'Església varis teòlegs havien obert el diàleg amb el pensament modern. Des de feia temps s'havien creats àmbits de reflexió teològica, especialment encapçalada pels teòlegs de la *nouvelle Theologie*, receptors de l'exegesi protestants i del pensament modern, que, tot i la repressió a que

foren sotmesos, anys després acabarien sent els grans pensadors del Concili Vaticà II. Cal reconèixer la sensibilitat del beat Joan XXIII que sabé acollir aquestes corrents renovadores i incorporar-les com a vectors vertebradors del Concili Vaticà II.

El desenvolupament del Vaticà II fou interpretat arreu com el resultat de l'acompliment de la promesa de Jesús a la seva Església d'enviar l'Esperit Sant per "*guiar-vos en la veritat completa*" (Jo 16,13). A llarg de la història s'ha manifestat l'Esperit Sant de moltes maneres, ajudant a l'Església a interpretar aquesta veritat a partir dels fets i dels esdeveniments. En la història l'Esperit es manifesta i ajuda a la comunitat creient a descobrir els múltiples signes de veritat que teixeixen la societat. Això és el que succeí per l'Església espanyola a partir dels documents i acords conciliaris.

Primavera conciliar, primavera política

L'anunci del Concili fou interpretat com una amenaça per uns i com una gran esperança per altres. La seva notorietat era eclesial, evidentment, però quedava fora de tot dubte que tindria una notable repercussió política a Espanya. L'Església catòlica havia endegat un procés que el règim polític de l'època interpretà perillós perquè podia qüestionar un dels pilars dels franquisme, tal com el temps s'encarregà de demostrar. L'obertura de l'Església al món, l'abandó de la seva concepció de societat perfecta i el diàleg amb la modernitat, foren interpretats com l'inici de la fi de l'aliança que

havia legitimitat el franquisme com un règim per voluntat divina. La guerra civil deixaria de tenir la consideració de croada catòlica contra els infidels, per passar a ser el que sempre havia estat, una guerra fratricida contra la voluntat democràticament expressada.

A mesura que es desenvolupava el Concili s'anà veient en quina mesura les decisions dels pares conciliaris afectaven directament a les bases ideològiques del franquisme. Això passà de forma natural a partir de quan l'Església entrà en diàleg obert amb el món, la llibertat dels creients i de les institucions eclesials en relació a la societat ocupava un espai central en els acords conciliaris. Aquesta llibertat esdevingué un dels grans guanys del Concili Vaticà II, però també significà un motiu de confrontació amb els valors polítics del règim franquista.

Bona part de l'Església espanyola no estava preparada per integrar el Concili Vaticà II. Per la seva composició ideològica la majoria de catòlics espanyols no podien assumir plàcidament els continguts i les conseqüències pràctiques del Concili. La majoria del clero secular assumí per compromís eclesial els acords conciliar, mentre que els bisbes en foren força reticents. Si bé la jerarquia eclesiàstica acatà disciplinadament el Concili ni l'entengué, ni l'assumí, ni es convertí en pràctica de vida. L'únic espai on s'acollí amb entusiasme els acords conciliaris foren en els moviments especialitzats seglars perquè sentien la necessitat d'avançar cap a una renovació de l'Església a partir del seu trencament amb el nacionalcatolicisme i imperant.

*Bona part de
l'Església espa-
nyola no estava
preparada integrar
el Concili Vaticà II.*

Mentrestant, la societat espanyola vivia esperançadament el Concili Vaticà II perquè representava un fort qüestionament a les bases ideològiques del franquisme i una obertura cap a la democràcia. La fredor mostrada per la jerarquia de l'Església espanyola obrí una escletxa en l'empatia de la societat vers la institució eclesial. Distanciament que ha perdurat fins els nostres dies i que pot ser la causa de la desconfiança que, com actitud, encara es té vers la institució eclesial. Que, tot hi haver trencat els lligams amb el nacionalcatolicisme, gràcies a persones com els cardenals Tarancón i Jubany, alguns prelats actuals no amaguen un cert enyorament de l'època en la qual Espanya era catòlica per imperatiu legal. Aquesta fractura ha perdurat fins avui i és el que impedeix a la jerarquia de la institució eclesial tenir legitimitat moral davant la societat espanyola.

Dignitates humanae

Un dels documents més controvertit del Concili Vaticà II fou la “*Declaració sobre la llibertat religiosa*” (*Dignitates humanae*). Aquest text encetà moltes controvèrsies i creà moltes expectatives, tant a dins com fora de l'Església. La seva elaboració fou difícil perquè representava una

nova comprensió de la pròpia institució eclesial en relació al seu paper en la societat i en el valor que es donava a la seva aportació en la història de la salvació. Aquest document, com altres acords conciliars, fou aprovat després de moltes aproximacions i disputes ideològiques. En el seu moment, la Declaració fou considerada un dels textos més valents del Concili perquè representava una aposta clara, precisa i agosarada de quin havia de ser el papers de l'Església en el món.

La *Dignitates humanae* té la força d'un document que proposà un nou rostre de l'Església i una interpretació d'ella mateixa portadora d'esperança, goig i confiança de que els cristians catòlics volien dialogar sincerament amb el món i obrint una nova etapa eclesial. Els analistes de l'època valoraren positivament el text perquè intuïen que provocaria, com així fou, un tomb en el la missió eclesial. Però també manifestaren la recança que la claredat del text quedés amagada per una

*La Dignitates
humanae té la
força d'un docu-
ment que proposà
un nou rostre de
l'Església i una
interpretació d'ella
mateixa portadora
d'esperança, goig i
confiança.*

terminologia tècnica que fes el document inaccessible a la comprensió del poble de Déu o que la valentia dels seus redactors quedés apaigavada per unes expressions que li restessin la seva força renovadora.

La contundent defensa conciliar de la llibertat religiosa recollia un estat d'ànim i d'opinió dins de l'Església. Feia temps que s'havia obert un debat eclesial sobre aquest tema, tot i que semblava que no era possible arribar a cap acord. Per això, la mateixa aprovació de la Declaració, fou una notícia positiva perquè significava trancar les llargues discussions que donaven la impressió que no podien arribar a cap conclusió per l'allunyament dels diferents punts de vista. El gran valor d'aquest text fou la seva oportunitat i el seu contingut clar. La precisió de les seves paraules evitava l'ambigüitat i alineava a l'Església catòlica amb els grans documents i declaracions internacional sobre aquesta qüestió.

No tot el catolicisme acollí amb entusiasme aquest canvi a favor de la llibertat religiosa. Durant masses anys l'Església catòlica havia combatut aquesta llibertat de manera dura. Serà suficient esmentar que el Concili Vaticà II va ser, en la història conciliar de l'Església, la primera instància que va pronunciar paraules positives respecte de les altres religions, sense que hàgim d'exagerar l'abast exacte dels elements positius que el Concili reconeix en elles. Des de llavors, l'actitud del cristianisme cap a les altres tradicions religioses ha evolucionat àmpliament.

El valor de la llibertat religiosa

La qüestió de la llibertat religiosa va estar al centre d'atenció dels pares conciliars en diversos moments. Molts documents del Concili parlen de forma positiva d'aquest tema i reconeixen el poc interès que l'Església catòlica havia tingut vers aquesta qüestió. La constitució *Gaudium et spes* afirmava amb contundència que el valor de la llibertat religiosa era un dret fonamental de les persones i per això calia condemnar aquells règims polítics que la neguen o la dificulten.

Els pares conciliars, conscients de la importància d'aquest assumpte adoptaren una declaració específica sobre la llibertat religiosa. En la "*Declaració sobre la llibertat religiosa*" s'afirmava, entre altres coses, i de forma destacada, el valor de la llibertat de les persones com a dret inalienable, i, de forma particular, la llibertat religiosa. A més, es reconeixia que l'Església catòlica no havia sabut actuar d'acord amb l'Evangelí en aquesta qüestió.

La força de la declaració *Dignitatis humanae* residia en la manera com es proposa que l'Església havia d'afrontar el tema de la llibertat religiosa. Es considerava que es tractava d'un dret que l'Església ha de promoure i defensar en tot moment, i que ha de ser protegit per les constitucions dels països ja que és un dret civil associat a les llibertats individuals i a la dignitat de les persones. Per això, els pares conciliars insistiren que cap règim polític podia coaccionar l'exercici d'aquesta llibertat. Totes aquestes consideracions inquietaren enor-

mement al règim franquista i al sector eclesial proper a ell.

Tot el Concili Vaticà II fou un cant a la llibertat. Sense llibertat, digueren els pares conciliars, no es pot anunciar l'Evangelí. Per això, a l'Espanya d'aquella època, es traduí aquest anhel, amb l'afirmació que si la creu ha d'anar acompanyada de l'espasa, llavors no era la creu de Jesús. El fonament de la llibertat religiosa és el respecte inqüestionable de la llibertat individual. A la *Dignitatis humanae* s'afirma contundentment que la llibertat religiosa és un dret natural lligat a la mateixa dignitat de les persones. Aquestes afirmacions, sortides de les aules conciliars i recollides en un text bàsic de l'Església catòlica, foren acollides amb entusiasme a Espanya per les forces democràtiques i criticades durament pels ideòlegs del franquisme que les consideraven una pèrdua de legitimitat del règim.

Tot el Concili Vaticà II fou un cant a la llibertat. Sense llibertat, digueren els pares conciliars, no es pot anunciar l'Evangelí.

Amb l'afirmació del dret a la llibertat religiosa, l'Església catòlica reconeixia que els individus, els grups i les comunitats religioses tenien dret a expressar la seves creences en igualtat de condicions i sense cop domini o

prelació. El text donava a l'Església la defensa i protecció d'aquest dret en contra d'aquelles situacions polítiques i socials que el negaven. La força de la Declaració és que no acceptava cap forma d'Estat que negués el dret bàsic de la llibertat religiosa perquè això representava vulnerar un dels drets bàsics dels individus.

Les conseqüències polítiques a Espanya d'aquesta declaració foren evidents. En la mesura que es reconeixia que el dret a la llibertat religiosa, sense restriccions, era un dret a defensar i protegir s'estava afirmant indirectament el dret a l'associacionisme dels individus. L'afirmació que el fet religiós, com expressió de la llibertat individual, té un dimensió social comportava declarar que els individus havien de tenir reconegut el dret a associar-se per manifestar públicament les seves creences religioses sense cap altra restricció que el respecte de la pròpia llibertat dels demés. La declaració *Dignitatis humanae* aportava prou judicis sòlids per afirmar que no hi havia cap forma d'estat que pogués negar el dret a l'associacionisme religiós tal com el franquisme en l'Espanya d'ara fa cinquanta anys.

La situació a Espanya

El dret a la llibertat religiosa era pràcticament inexistent a l'Espanya dels anys seixanta. El règim franquista s'havia estructurat ideològicament en la negació política i social de tota llibertat, fins i tot la religiosa. La repressió política era dura i d'ella no s'escapava ningú, fins i tot les religions, fora de la catòlica. Un dels pilars

del franquisme dels primers anys era l'estabilitat de l'aliança de les forces vencedores de la Guerra Civil entre les quals hi havia una part de l'Església catòlica de l'època. La qual considerava que l'evangelització s'havia de fer a través d'una massiva presència social de l'església en tots els intersticis de la societat gràcies al suport que donava l'estat. Es pensava que si la societat era catòlica els individus també ho serien. A part de creure realment que no hi havia altra religió possible que no fos la catòlica; en la pràctica, política i eclesialment, es negava la llibertat religiosa.

Aquesta situació es modificà, lleugerament, a partir dels acords d'Espanya amb Estats Units per la creació de bases militars nord-americanes. L'arribada de personal militar estranger professant altres religions diferents a la catòlica obligà a les autoritats espanyoles a modificar diverses normatives estatals que limitaven l'exercici de la llibertat religiosa. Però aquesta modificació fou simplement un canvi formal sense cap transcendència pràctica amb l'exercici de la llibertat religiosa en la societat espanyola. Les confessions minoritàries seguien expressant la seva fe mig d'amagat i procurant que els seus temples no fossin fàcilment identificables. La diversitat religiosa està camuflada i amagada.

Una de les importants conseqüències ideològiques de la *Declaració sobre la llibertat religiosa* fou el reconeixement de la laïcitat de les institucions polítiques enfront dels qui encara consideraven necessària la confessionalitat de l'Estat. Els pares conciliars aportaren arguments perquè la

societat espanyola revisés el sentit de la confessionalitat de les institucions polítiques. Gràcies al coratge d'aquesta declaració la societat espanyola es trobà davant la possibilitat d'acceptar que era possible un nou marc de relació amb el fet religiós diferent del tradicional confessionalisme. El reconeixement del dret de la llibertat religiosa permetia avançar cap la laïcitat de l'Estat, deixant que les estructures polítiques s'ocupessin de les qüestions temporals mentre que les institucions religioses recuperaven la seva independència del poder polític.

La *Declaració sobre la llibertat religiosa* modificà també el propi concepte de moralitat pública. La construcció del fet moral cívic ja no es podia associar al compliment de la moral d'una concepció religiosa particular, sinó a partir de l'existència d'un debat públic a partir de diferents visions morals particulars. Amb aquesta declaració conciliar l'Església catòlica posava les condicions per abandonar la seva posició moral dominant i obrir-se al diàleg sincer amb altres tradicions religioses i corrents de pensament per tal de construir un marc moral comú i compartit. Els documents conciliars esperaven a l'Església catòlica espanyola a abandonar qualsevol aliança amb l'estructura política per més que es considerés cristiana i renunciar tot privilegi per evangelitzar. Novament, el règim franquista veia com es desfeia un dels seus suports ideològics. Si bé, en un primer moment, aquesta situació no tingué una gran incidència en la societat espanyola, creà les condicions per les grans transformacions que es produiran en la societat espanyola a partir de la transició política.

Maduresa democràtica

Cinquanta anys després del concili Vaticà II és normal preguntar com està la societat en relació a la llibertat religiosa. És evident que s'ha avançat molt, però encara queda un camí a recórrer perquè la defensa i respecte a la llibertat religiosa sigui una realitat.

Un bon indicador de la maduresa democràtica d'una societat és el grau d'assumpció de la diversitat i pluralisme religiosos. Els poders públics articulen la pluralitat i la diversitat religiosa a través d'instruments polítics i jurídics. Tots aquests mitjans s'enquadren dins del que s'ha denominat tradicionalment, i de forma genèrica, les relacions Estat-Església, i que han tingut en el dret eclesiàstic, i normatives associades, l'expressió jurídica doctrinal. L'evolució de la societat espanyola, primer durant el període de la transició política i després amb el notable increment de la diversitat religiosa, ha modificat notablement la naturalesa d'aquestes relacions, perquè s'han

A Espanya avui han canviat els paràmetres amb els quals l'Estat democràtic s'havia relacionat amb el fet religiós, perquè s'ha transformat la pròpia realitat religiosa del país.

transformat els elements del binomi, així com molts dels elements del context on es produeixen aquestes relacions. A Espanya avui han canviat els paràmetres amb els quals l'Estat democràtic s'havia relacionat amb el fet religiós, perquè s'ha transformat la pròpia realitat religiosa del país.

Amb la Constitució de 1978, Espanya va deixar de ser un Estat confessional catòlic i es convertí en un Estat sense cap significació confessional. Durant el període constitucional i als moments immediatament posteriors, l'Església catòlica, que havia gaudit d'amplis privilegis davant altres confessions religioses, va jugar un paper decisiu, malgrat les seves tensions internes i les pressions externes, en la creació del nou marc constitucional favorable a la llibertat religiosa. La Constitució de 1978 fixà el marc i la naturalesa de les relacions entre l'Estat i les tradicions religioses en l'Espanya democràtica. En el seu article 16 s'establiren uns principis que han contribuït a la gestió política del fet religiós a Espanya en coherència amb els continguts de la *Dignitatis humanae*.

1. Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats, sense més limitació, en les seves manifestacions, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.

2. Ningú podrà ser obligat a declarar sobre la seva ideologia, religió o creences.

3. Cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en

compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions.

L'article 16 de la Constitució identifica els cinc elements que determinen la manera en què l'Estat ha de contemplar el fet religiós. El primer és la garantia de la llibertat religiosa i de culte; el segon defineix la no confessionalitat de l'Estat; el tercer estableix el mandat de tenir en compte les creences religioses; la cambra indica que l'Estat ha de mantenir relacions de cooperació amb les Esglésies i, de manera específica, amb l'Església catòlica; i el cinquè introdueix l'àmbit de relacions cooperatives de l'Estat en tota la seva extensió, doncs s'estableix que aquelles corresponen a tots els poders públics, no a un en concret.

L'article 16.1 de la Constitució reconeix la llibertat ideològica, religiosa i de culte, tant per als individus com per a les comunitats de fe. Aquesta consideració obligà tot seguit a l'aprovació d'una llei específica per regular la defensa i exercici de la llibertat religiosa. Ja que la llibertat religiosa tenia la condició de dret fonamental va caldre desenvolupar una llei orgànica específica: la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa 33 (7/1980). Aquesta va ser la primera llei orgànica de la democràcia que desenvolupava un dret fonamental.

Neutralitat i aconfessionalitat

La Constitució de 1978 permeté crear un marc polític per regular l'exer-

cici de la llibertat religiosa coherent amb els principis establerts en la declaració *Dignitatis humanae*. En el cas d'Espanya era evident que la defensa i protecció de la llibertat religiosa, després de molts anys de descarat confessionalisme, exigia la total neutralitat de les institucions públiques davant de la diversitat religiosa. És evident que el text constitucional assegura, en primer lloc, la independència mútua i l'autonomia de l'Estat i de les confessions religioses. El contingut de l'article 16 de la Constitució reconeixia el principi de la no ingerència, actitud molt important per poder garantir la independència de les confessions religioses davant l'Estat, i el respecte de l'Estat cap a les dinàmiques internes de les confessions religioses. El redactat constitucional no utilitza, per definir la naturalesa de l'Estat, els termes «aconfessional» o «laic», per contra fa servir l'expressió «cap confessió tindrà caràcter estatal». Aquesta redacció, cautelosa en les seves expressions, situa el subjecte de la frase no en els poders públics, sinó en les confessions. Això és important, perquè significa que la perspectiva introduïda pels constituents accentua que les confessions religioses han de renunciar a monopolitzar els poders públics.

Els experts consideren també que l'article constitucional 16.3 consagra els principis de la neutralitat de l'Estat davant del fet religiós. El concepte de neutralitat té diversos significats. Un d'ells fa referència al respecte a la igualtat que els poders públics han de mantenir en les seves relacions amb les confessions religioses. Moltes confessions religioses minoritàries reclamen més neutralitat en la pràctica

d'alguns poders públics al moment de respectar l'exercici de la llibertat religiosa. Algunes confessions consideren que encara perduren fortes inèrcies confessionals en perjudici de les religions minoritàries. La neutralitat comporta que els poders públics siguin incompetents per jutjar qualsevol acte de fe, i per això no poden valorar les creences que conformen el nucli de la fe. Per això l'Estat no professa cap confessió religiosa: ni és ateu ni és laicista. Pot considerar-se que l'Estat és neutre davant el fenomen religiós.

Però la neutralitat té un altre sentit. Neutralitat vol dir que les entitats religioses han d'acceptar que no poden interferir en l'exercici de la sobirania popular representada per les institucions parlamentàries i, per extensió, l'Estat i les seves institucions. Tot és perfectament coherent amb els continguts de la declaració *Dignitatis humanae*.

L'aconfessionalitat de l'Estat espanyol implica que les confessions religioses admeten que les seves creences no són la font de legitimitat de les lleis i de les actuacions dels poders públics. Neutralitat no implica indiferència. Els poders públics no poden mostrar-se indiferents davant els valors positius presents en les diferents confessions religioses; ni les confessions religioses poden mostrar indiferència davant els valors ètics subjacents en l'acció política. Aquesta doble relació és el que permet situar adequadament, dins d'un Estat aconfessional o laic, les relacions del poder públic i les confessions religioses. En aquests temes, s'ha de reconèixer que la situació actual a l'Estat espanyol està en concordància amb

les orientacions bàsiques donades en la declaració conciliar *Dignitatis humanae* tot i que, en relació al respecte a la llibertat religiosa associada a la diversitat religiosa, encara existeixen algunes qüestions que caldria millorar.

Avançar en el desenvolupament de la laïcitat positiva

La Constitució de 1978 consagrà la llibertat religiosa com un dret fonamental. Com s'ha dit abans, la primera llei orgànica per desenvolupar aquest dret bàsic fou la llei de Llibertat religiosa (1980). La Llei Orgànica de Llibertat Religiosa fou valorada molt positivament perquè amb ella és podria resoldre un dels problemes de la història moderna d'Espanya: la normalització de la pluralitat religiosa i resoldre el deute històric que Espanya tènia amb les religions minoritàries. Malgrat els anys passats i el camí recorregut vers aquesta normalitat, encara són apreciables restes de l'antic confessionalisme que dificulten el progrés cap la laïcitat positiva, tal com ha entès pel Tribunal Constitucional.

Avui, la legislació i la normativa existent, protegeix àmpliament la llibertat religiosa, tant en la seva dimensió individual com en la seva pràctica col·lectiva. Espanya és un país que protegeix de forma generosa la llibertat religiosa. No hi ha més limitacions a viure i practicar qualsevol religió que les restriccions explicitades en la pròpia Llei Orgànica de la Llibertat Religiosa, en el seu article tercer es diu que els límits són la protecció dels drets d'altres persones a exercir les seves llibertats públiques i drets fonamentals,

i l'ordre públic, entès com a garantia de respecte a la seguretat, la sanitat i la moralitat pública. Aquests són els únics límits. Així, qualsevol persona o comunitat de fe pot celebrar el seu culte sense més frens que els establertes en la llei.

És notori que la situació actual contrasta amb l'existent en els anys del Concili Vaticà II on la realitat social negava la possibilitat d'una comprensió àmplia del fet religiós. En aquella època, només hi havia espai per la religió catòlica la qual és considerava que, més que formar part de la tradició cultural espanyola, era la pròpia tradició cultural. Avui, la llibertat religiosa dona un marge ampli per considerar el que és una església, una religió, una confessió o un grup religiós. La regulació normativa no és restrictiva alhora de considerar el que és una religió. Hi ha tanta laxitud en aquesta matèria que la pròpia legislació no especifica el que és considera que és un grup religiós. La normativa vigent reserva el terme expressió religiosa als subjectes col·lectius titulars del dret a la llibertat religiosa. Per tal que un col·lectiu tingui la consideració de grup religiós només falta que és declari com a tal, faci una acta i adopti uns estatuts.

El temps transcorregut des de l'aprovació de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa propicia que alguns experts considerin que caldria revisarla. Què cal sotmetre a revisió? Per

exemple, els criteris emprats per precisar que pot tenir la consideració de confessió religiosa. Per altra part, l'actual multiculturalitat religiosa, inexistent en el moment de l'aprovació de l'actual marc jurídic de protecció de la llibertat religiosa, recomana revisar l'ordenament jurídic per tal de garantir i preservar la diversitat religiosa. Cal seguir avançant també cap a una major salvaguarda de la laïcitat de les institucions públiques i la seva neutralitat davant del fet religiós garantint el respecte a la pluralitat religiosa.

Una altra qüestió a revisar és com regular les polítiques sobre el fet religiós en una estructura d'Estat basada en una organització territorial a partir de Comunitats Autònomes algunes amb competències en aquestes qüestions. Això comporta revisar l'ordenament jurídic de les competències que afecten al fet religiós i assumir que pot haver-hi una gestió política descentralitzada del tema. En aquest sentit, es podria avançar cap a una descentralització del registre d'entitats religioses o de les comissions o institucions públiques relacionades amb la gestió política del fet religiós. Aquesta nova realitat exigeix una nova arquitectura jurídica del fet religiós a Espanya des del punt de vista territorial fonamentat en una lleialtat institucional per facilitar la cooperació administrativa. Que, ben segur, contribuiria a una millor gestió pública de la llibertat religiosa al nostre país.

*V. Reflexions al voltant
del Vaticà II*

Condicions i impacte social i eclesial del Concili Vaticà II

MN. QUIM CERVERA, rector de Santa Maria del Gornal. Sociòleg, col·laborador de l'Equip del CEP.

El setembre de 1962 es produeixen les inundacions del Vallès, amb més de 800 morts. L'octubre del 1962, els Rolling Stones fan la seva primera actuació en públic, quan el dia 11 d'aquest mes s'inicia el Concili Vaticà II a Roma. I el 5 d'agost també del 1962, es va suïcidar (o la van assassinar) Marilyn Monroe. La cronologia uneix curiosament aquests quatre fets en un mateix any, ara fa 50 anys. Ens trobem al principi dels «mítics» anys seixanta, quan la meua generació inicia «l'adolescència».

Són fets “cara i creu” d'una època, d'una societat mundial, europea, espanyola i catalana. L'Església des de feia temps que seguia fent els seus cultes (en llatí, la missa d'esquena al poble), donant catecisme i adoctrinant, fent la seva beneficència més o menys paternalista, amb una organització piramidal que perdurava en els segles. Quan la societat anava canviant, l'església mantenia els seu discurs, la seva moral, la seva disciplina, la seva litúrgia, en un règim de cristiandat forjat en el segle IV. Moltes veus d'església, persones, grups i institucions, ja veien que l'església es quedava enrere, i li costava adaptar-se a la nova societat moderna, secular i democràtica. Molta gent d'església desitjava el canvi.

Tot esdeveniment no s'improvisa, es dona perquè hi ha condicions de possibilitat que el fan possible, que el preparen, que l'abonen. El Concili Vaticà II no s'escapa a aquesta llei. Ens aproximarem doncs a algunes condicions socials i eclesials que el van fer possible.

Més endavant també ens endinsarem en alguns dels més importants efectes socials i eclesials, sobretot a Catalunya, per veure l'impacte que ha tingut el Concili entre nosaltres.

1. Condicions de possibilitat del Concili Vaticà II

a. Condicions socio-econòmiques

Els principis dels anys seixanta foren temps de certa eufòria econòmica, sobretot a Europa i els EEUU, molt diferent d'ara.

A l'Estat espanyol ens trobem amb la fi de l'autarquia, el Pla d'estabilització, els Plans desenvolupament, els ministres tecnòcrates de l'Opus, el 600, els electrodomèstics, el turisme, l'emigració a França, Suïssa i sobretot a Alemanya, d'on entren diners...

Tot obre possibilitats i horitzons, obre mentalitats, disposa i demana

canvis també a l'Església, molts d'ells esperats, per les famílies catòliques...

b. Condicions socio-polítiques

Gran part de la humanitat s'havia enfrontat, per motius ideològics i econòmics, no ja amb la guerra tradicional, sinó amb dues Guerres Mundials que provocaren més de 70 milions de víctimes, gràcies als nous instruments bèl·lics. Acabat el segon conflicte mundial, el món es va dividir entre l'Est (països comunistes) i l'Oest (països liberals) amb el perill d'una guerra atòmica que, per primera vegada en la història, posava en perill la supervivència de tota la humanitat. Una altra divisió mundial s'anava obrint i fent més transparent, en el planeta Terra, entre el Nord (ric) i el Sud (pobre), en la que el Nord progressava i s'enriquia sempre més, a costa d'una dominació política (colònies) i econòmica. Les guerres d'independència i descolonització al Tercer Món foren més freqüents i justificades.

Per altra banda la meitat de la humanitat, les dones, prenen consciència

La meitat de la humanitat, les dones, prenen consciència de la seva igualtat amb els homes, igualtat establerta per la Declaració dels Drets Humans de 1948.

de la seva igualtat amb els homes, igualtat establerta per la Declaració dels Drets Humans de 1948. I apareixen o es desenvolupen altres moviments emancipatoris com són: el moviment antirracista en EEUU especialment... El món obrer anava reclamant les seves reivindicacions animat pel pensament i les opcions polítiques socialistes, comunistes i anarquistes (*Veure Revista Umbrales núm. 232*)

Fou un temps de cert optimisme polític: Kennedy als EEUU, i Kruschov a la URSS, amb certa disminució de la tensió de la guerra freda entre els dos blocs.

El franquisme aconsegueix obrir-se i ser reconegut pels EEUU, pel Vaticà (Concordat amb la Santa Seu), i en part per Europa. Tot plegat té uns efectes en la vida de les nostres famílies, produint canvis socio-culturals importants: nous valors, noves formes de comportament per l'entrada dels turistes d'arreu d'Europa i dels EEUU, i per la influència dels emigrants a Centre-Europa que han experimentat la vida democràtica de llarga durada.

Hi ha una demanda de reconciliació dels dos fronts de la guerra, fins i tot a l'interior de les files catòliques que van patir la persecució. Observem també una demanda també de reconeixement de Catalunya, que podia venir de l'Església...El moviment antifranquista es va consolidant, coordinant i refent. El lideraren el PSUC, alguns anarquistes, alguns grups nacionalistes i forces grups i moviments catòlics, fins que alguns més endavant, connectaran entre ells.

Igualment, després de la inauguració del Concili esdevenen fets polítics importants influïts també per totes aquestes condicions prèvies, com són: els assassinats de Kennedy (1963), de Luther King (1968), del Che Guevara (1967), el maig del 68 francès, el socialisme amb rostre humà txec (1968), la guerra del Vietnam (1958-1975), els moviments contra l'imperialisme nord-americà i contra l'autoritarisme, el moviment hippy, (aquest a la vegada va afavorir els moviments ecologista, feminista i pacifista). Tot contribuïa a obrir un clima d'imaginació, creativitat, expectatives de canvi, fins i tot revolucionaris.

c. Condicions culturals

És el temps dels Beatles, dels Rolling Stones, de l'Elvis Presley, de ruptura cultural, de canvi de mentalitats, obertura en quant a la moral tant sexual, familiar, com econòmica, social i política.

Com ja s'ha esmentat, per l'obertura econòmica d'Espanya, com per l'entrada del turisme, el nostre país, inicia un procés de transició cultural importantíssim, que es va acostant, a marxés accelerades a Europa. Aquest procés, més tard, amb el tardofranquisme i la transició política a la democràcia, s'anirà consolidant. Ens trobem per tant en una època d'un profund canvi de valors. Altres valors prenen molt de pes: els diners, el cos, la imatge, la tècnica, la raó pràctica, la llibertat individual, el progrés, la tolerància, la permissivitat, el respecte a l'altre, el pluralisme, els drets humans,... Altres valors més de caire comunitari, alternatius, i globals, te-

nen més dificultats per aparèixer com a positius i ser reconeguts, però aniran sorgint, al llarg dels anys seixanta nous valors de caire social, com la solidaritat amb el Tercer i Quart Món, el voluntariat, el feminisme, la pau, l'ecologia i el respecte a la naturalesa, la igualtat, la creativitat, la iniciativa, la fraternitat...

Catalunya viu una certa recuperació i renaixement cultural: Edicions 62, nova literatura, música, teatre, la nova cançó,...

d. Condicions eclesials

Ja feia temps que anaven adquirint pes eclesial el moviment bíblic: (León Dufour i altres...), el moviment teològic amb teòlegs prèviament marginats i en el Concili reconeguts com De Lubac, Karl Rahner, Chenu, Congar. Recordem també la renovació catequètica, pastoral i litúrgica, el desplegament de l'Acció Catòlica i de la doctrina social de l'església. A tot això hi hem d'ajuntar el gran valor carismàtic, el coratge, l'atreuiment del bon papa Joan i la voluntat de donar continuïtat al Concili de Pau VI.

A l'Estat Espanyol, l'any 1956 la JOAC se li permet anomenar-se JOC, fruit de la pressió dels grups que volien seguir fidels a la tradició jocista belga, francesa i europea. La dècada dels cinquanta representà el creixement i la consolidació de la JOC catalana, si bé els anys de plenitud foren sobretot els compresos entre 1962 i el 1966.

Els aires renovadors (la "primavera eclesial") en el si de l'Església, en comparació amb el monopoli, quasi

hegemònic del nacionalcatolicisme dels anys quaranta i cinquanta, vindran marcats per una nova manera de fer arran del Concili Vaticà amb la mentalitat del Papa Joan XXIII i el seu desig d'acostar l'Església a tothom, amb preferència a les classes obreres que n'estaven més allunyades, com també als científics i intel·lectuals.

L'Església en els anys cinquanta i seixanta era encara capaç d'emmirallar a moltes persones, ja que tenia una influència social i cultural important, diferent de l'actual.

L'Església era encara "potent", estesa, visible i coneguda socialment i això li permetia donar a conèixer l'evangeli. A mes moltes persones que en aquells moments tenien entre 16 i 40 anys (adolescents, fins a joves madurs) s'hi podien sentir bé, i s'hi podien sentir atrets, seduïts per a treballar-hi, per a servir. L'Església podia ser percebuda com una mare protectora i de fet havia infantat a la fe a través de la família, l'escola, la parròquia, els grups d'adolescents als centres parroquials, l'escoltisme, les trobades de joves. Més endavant es va viure una Església que obria les portes a la lluita antifranquista i optava per la democràcia, per Catalunya, etc... Moltes persones, en aquest temps, es podien sentir estimades, valorades per una institució que els hi "donava ales" i que tenia un conjunt de grups comunitaris, de recursos que amb el Concili Vaticà II van acabar de mostrar unes "bondats" que atreïen. Així moltes persones es podien sentir protagonistes dins l'Església i de la transformació de la mateixa.

2. Impacte i efectes del Concili en el nostre país

a. *Impacte i efectes socials*

La renovació conciliar té unes influències socials singulars en tot Espanya i a Catalunya en particular. Cal tenir en compte que estàvem en plena dictadura franquista, amb una certa obertura econòmica que ja començava a pressionar per una obertura política que no es donava, per la forta resistència totalitària i amb una entrada, ja esmentada, de valors moderns europeus que també entraven en contradicció amb el règim polític, gens liberal, i amb una nul·la capacitat democràtica. El canvi eclesial produït pel Concili accelera les contradiccions del règim, aliant-se amb aquesta obertura econòmica i cultural, i posa en qüestió les bases d'un règim que s'auto-anomena cristià, defensor de l'Església, i com estat confessional catòlic, però que a la llum del Concili es destaca la seva autèntica realitat anti-evangèlica. El règim franquista es troba doncs que ha de seguir les indicacions de l'Església (com ha volgut fer sempre), però aquesta universalment se li posa críticament d'esquena, re-

La renovació conciliar té unes influències socials singulars en tot Espanya i a Catalunya en particular.

colzant als crítics al règim.. El sistema polític es va adonant que no pot ja manipular l'Església, ni al poble a través d'ella. Molts bisbes no compregueren el que passava, altres van anar obrint-se i esdevenint crítics al règim com molts capellans i laics/ques ja ho eren. D'altres seguien defensant el franquisme com a salvaguarda de la catolicitat, que cada cop es mostrava menys eclesial, i més política, en la forma del nacional-catolicisme integrista. El món catòlic es troba que s'ha d'anar definint i posicionant a favor del règim o a favor de l'Església.

El sistema polític es va adonant que no pot ja manipular l'Església, ni al poble a través d'ella.

Tot es concreta en comportaments com són:

- Deixar els locals eclesials al moviment antifranquista
- Connectar, relacionar-se, aproximar-se a altres sectors de la societat catalana, fins llavors força aliens al món catòlic. Treballar, actuar junts en la lluita socio-política i cultural, i nacional.
- Educar, socialitzar en l'acció, en la democràcia, en el diàleg, la negociació, la lluita, l'organització, la mobilització a mol-

tes generacions de joves vers la consciència socio-política i nacional, i vers en molts casos, l'esquerra, el sindicats, les associacions de veïns i projectes culturals.

- La concientització, l'anàlisi, la sensibilització social, política, cultural i nacional i la mobilització.
- La deslegitimació del franquisme i del nacionalcatolicisme (decret de llibertat religiosa) des del privilegi de llibertat d'expressió, d'associació, de reunió que tenien precisament les Esglésies: parròquies, entitats d'Església i escoles...
- El posicionament més clar de molts estaments eclesials.
- La legitimació dels grups opositors donant un sentit i una mística i espiritualitat cristiana renovada.

En molts casos les parròquies, els convents, on els grups, comissions de barri, les comissions obreres, les associacions de veïns s'hi reunien, esdevindran escoles de la democràcia, llocs de debat polític per la convivència en elles de militants de diferents partits, especialment de l'esquerra política. Tot això possibilita la constitució de la futura l'Assemblea de Catalunya, que moltes de les seves reunions també les va realitzar en espais eclesials. A partir del tombant del 1960, el mateix moviment obrer entra en una etapa de reactivació i renovació, des de la clandestinitat, a conseqüència de

la forta tensió laboral que comporten les contradiccions entre l'embranchada econòmica i la congelació salarial, i unes estructures polítiques rígides (vagues, manifestacions, ...).

El Maig del 68 francès, les revoltes estudiantils i obreres en altres països, la crítica pacifista a la guerra del Vietnam, la crítica al sistema capitalista, l'intent de socialisme de rostres humà a Txecoslovàquia, els moviments d'alliberament nacional a l'Àfrica, els moviments alliberadors a Llatinoamèrica, etc.. tot ajuda a un ambient propici pel canvi social, per albirar nous horitzons i per atraure a molts joves amb les propostes de pau, d'igualtat, ecologistes, feministes, de més participació política... Molts joves i adults catòlics identifiquen i entrellacen perfectament les propostes conciliaries (Gaudium et Spes) amb aquestes noves perspectives socials, polítiques i culturals. Es llegeixen amb afecció les noves encíclics socials de Joan XXIII i de Pau VI, i es cerca una nova espiritualitat més fonamentada en l'amor rebut de Déu, que es correspon amb l'amor als altres, amb el compromís social pels més pobres, i molt menys en la culpa i el pecat. Sorgeixen forces vocacions socials i polítiques amb aquesta mística, el que fecunda enormement la lluita per la transformació de les estructures socials.

Més tard, ja a principis dels setanta es viuran altres esdeveniments: el procés de Burgos a ETA de 1970, tot el procés de la transició política, que es va anar gestant clandestinament en els partits, sindicats (Comissions

Obreres es funda el 1964), l'Assemblea de Catalunya (es funda el 1971), el moviment nacionalista... Tots ells s'orienten en el mateix sentit de creixement i extensió del moviment que apunta vers una nova societat.

Al marge dels corrents obreristes clàssics, una novetat d'aquest període és la revifalla del catolicisme social i el paper clau de catòlics progressistes en la lluita contra la dictadura. Actuants dins dels moviments especialitzats de la mateixa Església, o bé com a fundadors o re-fundadors de sindicats i partits polítics d'esquerres (USO, Comissions Obreres, FOC, PSUC, etc.), ells seran els veritables protagonistes actius de la nova mentalitat, missió social i compromesa de l'Església. Poc a poc, es superen vells prejudicis i s'eliminen molts obstacles i reticències entre l'Església i la classe obrera. Per una banda, el proletariat deixa de veure l'Església com el seu enemic natural. I per l'altre, molts militants cristians adopten la doble militància, cristiana i política. També en els moviments estudiantils i els veïnals, hi van participar cristians i cristianes sobretot de comunitats populars, de parròquies obreres, de l'Escoltisme i dels Moviments especialitzats d'Acció Catòlica (JARC, JEC, JIC, JOC, i JUC)... (*Veure el llibre de Montserrat Sintès, "La JOBAC, 1974-1992. Desencís i Utopia de la joventut a Catalunya". 2010. Barcelona de l'Editorial Saragossa, i el llibre de Montserrat Badia i Mercè Sunyol - coordinadores-: "Les Auxiliars Seglars diocesanes. Un fet eclesial de Barcelona, d' Edicions Saragossa del 2011, Barcelona).*

Els moviments d'Acció catòlica, i moltes parròquies populars, i les arrelades en les capes mitjanes dels centres de les grans ciutats, seguint la tradició obrera, o/i la tradició liberal-democràtica, també inicien als seus membres, als valors de lluita, sacrifici pels altres, reivindicació, protesta, capacitat d'aguant, i de sofriment, acció per les llibertats col·lectives, pel dret d'associació, per la cultura per a tothom, per la igualtat, la solidaritat, la fraternitat, la participació, la creativitat... Aquests valors, en el moment que l'antifranquisme és fort, i hegemunitzat per les esquerres, estan a l'ordre del dia, i són per tant un bon brou de cultiu per tot tipus de desenvolupaments i comportaments eclesials i de formes i associacions d'església, o de renovació de les mateixes.

Els valors de la modernitat i del liberalisme, es van imposant, i es van convertint a casa nostra amb els valors hegemònics, dominants, deixant les altres mentalitats, cosmovisions, ètiques, o religions, en una situació cada cop més de subcultura. Així, aquest procés va descol·locant i recol·locant a l'Església catòlica en un procés de certa marginació cultural, i per tant tots els moviments catòlics també.

Uns altres fenòmens culturals importants que influeixen en aquesta dècada són la nova cançó (que precisament agafa tota la dècada: del 1959 al 1968), el Grup de Folk entre 1967 i 1968, el ressorgiment d'una literatura (editorials, llibres, revistes), d'un teatre, cinema i poesia autènticament catalans i al servei del país, i les mateixes revoltes estudiantils i obreres dels anys

seixanta, que no solament aporten novetat a la vida política sinó també noves idees i imaginació a la vida cultural del país.

El moviment catalanista tindrà també un paper fonamental a l'hora de cohesionar la lluita antifranquista i d'influir a les noves poblacions immigrants, vingudes arreu de les Espanyes, per la defensa de Catalunya, de la seva llengua i de la seva cultura. Els mateixos sindicats i partits d'esquerra, no tots en el mateix grau, no es van fer problema de la qüestió diferencial catalana i van col·laborar a que molts militants estudiants i obrers s'adherissin a la lluita per l'autonomia de Catalunya (defensada per la doctrina social de l'Església, reforçada per Joan XXIII i Pau VI).

Per altra banda, una altra influència cultural ve donada per la difusió i extensió del marxisme que començava a conquerir prestigi intel·lectual com a instrument d'anàlisi de la realitat. A la vegada, ja no era vist amb mals ulls pels cristians més progressistes que s'adonen que el compromís social i polític era compatible amb el seu compromís de fe. Però aquest apropament de cristians i marxistes en la lluita comuna per aconseguir la democràcia i l'avenç de la classe obrera, comportà un doble enfrontament: amb el règim, per comunistes; amb la jerarquia eclesial, per marxistes materialistes.

b. Impacte i efectes eclesials

El Concili representà pels catòlics i també per tota la humanitat, una frescor, una obertura, una espontaneïtat,

una posada al dia de l'Església enormement vital, amb unes potencialitats creatives i innovadores que van satisfer els desigs i esperances de molta gent, i van estimular canvis tant a l'interior de l'Església com en la societat.

El Concili representà pels catòlics i també per tota la humanitat, una frescor, una obertura, una espontaneïtat, una posada al dia de l'Església enormement vital.

Les normes segregades per tot el moviment antifranquista, són les que s'anaven incorporant, en una cultura més o menys d'esquerres, que permeteren una proliferació d'un **nou model de fer Església** i una extensió dels moviments d'Acció catòlica. El desenvolupament democràtic i participatiu d'aquests tipus de moviments féu aflorar contradiccions en el si del sistema nacional-catòlic i en el si de l'Església, que es materialitzaren en la crisi de finals dels 60, amb la carta dels bisbes espanyols que volgueren seguir controlant i censurant les paraules i les accions d'aquests moviments.

Per l'Església universal, i en especial per l'Església que fa camí a Catalunya el Concili Vaticà II va fer, entre altres, les següents aportacions:

- Una de les reformes més significatives del Concili és **la nova visió de l'Església com a Poble de Déu** (una església més humana i més propera sobretot als més pobres). Es produeix una aposta per **una Església senzilla, al servei dels més pobres**, amb la voluntat de fugir dels privilegis i dels signes externs i solemnes. A partir d'aquesta "revolució eclesiològica", un nombre important de cristians anaren als barris pobres i als països de l'anomenat Tercer Món, amb la intenció de compartir i viure la fe des de la situació de pobresa que vivia molta gent. Es cerca una església més col·legial.
- **Una nova forma d'aproximar-se al món**, dialogant amb ell, sense condemnar-lo, sinó acollint-lo, valorant el que ja té d'evangèlic, trobant les oportunitats evangelitzadores ja existents en ell, fent una crítica evangèlica lúcida de tot allò que no és de l'evangeli del Senyor, i alliberant i transformant a la societat en la línia del Regne de Déu (aplicació de la metodologia inductiva i de la revisió de vida...).
- **Una nova funció social de l'Església, tot valorant el paper dels laics dins l'Església i el treball dels moviments evangelitzadors.** Dins de les comunitats parroquials, l'empremta del postconcili també es deixà sentir. Es reestructuraren i naixien noves funcions, nous

ministeris (catequistes, responsables d'economia, membres de l'equip litúrgic, superació del paternalisme i la beneficència en l'acció social, corresponsabilitat dels laics, paper de la dona, relació parròquies i moviments evangelitzadors, etc.), i es fomentaren moviments cristians, intentant complementar parròquia i moviment, a vegades sense prou èxit. Si bé, el Concili deixà intacte el poder i l'estructura eclesiàstica "anacrònica", dins de les comunitats parroquials es constituïren els primers consells pastorals per tal que els laics fossin i es sentissin part activa de l'Església.

- **La resituació de molts moviments d'Església** en una nova etapa de superació del constructe socio-cultural-religiós de la "cristiandat", i així poden estar millor situats per acceptar aquesta situació nova, ja que és així volguda per ells, i no pretenen retorns nostàlgics a situacions de prepotència social, política, cultural i religiosa de l'Església.
- Amb l'arribada als barris suburbials i perifèrics de seminaristes i vicaris joves, amb inquietuds pastorals, que s'adonaren de la misèria i el descontentament de les classes populars, naixia una nova sensibilitat en si de l'Església catalana, un canvi d'actitud, **un esforç per aproximar-se a la realitat social i obrera**. Aquest fet,

tot i que limitat als sectors més avantguardistes, juntament amb els aires renovadors del Concili Vaticà II, possibilità un canvi d'obertura de l'Església i el seu incipient distanciament envers el règim franquista. **Aquesta situació social i política del país, l'oposició al règim franquista, el catalanisme, i la renovació conciliar es fecundaren mútuament, produint a Catalunya una recepció molt especial, pràctica, quotidiana, vital i generacional del Concili Vaticà II.**

- **La connexió d'entitats vinculades a l'Església** (Caritas Diocesana, l'Acció Catòlica, etc.) amb associacions i entitats civils, amb partits i sindicats i amb els veïns i veïnes de molts barris i pobles que aviat s'organitzarien.
- Un altre component revolucionari, fou el decret de **la llibertat religiosa**. A partir d'aquell moment la fe ja no podia imposar-se, solament exposar-se i proposar-se. D'aquesta manera es recuperà la dignitat humana al si del cristianisme.
- **La importància a la convicció personal, al respecte, a la no prepotència, a l'oferir i no imposar**, etc., permet un tipus de fer Església diferent, més respectuós amb l'altre, no autoritari, que respecte el pluralisme, i la laïcitat. Es valora l'opció lliure personal per la fe cristiana.

- **Una consolidació d'una nova forma de fer teologia**, i de reflexionar sobre la fe i sobre la relació amb les cultures i els moviments socials. S'elabora una teologia més relacionada amb les comunitats cristianes i la seva experiència de fe, d'acció i amb la pràctica pastoral. En aquest sentit es constitueixen diversos centres d'estudi que apropen la teologia, la Bíblia i la pastoral a les bases cristianes, com són la Facultat de Teologia de Catalunya, el CEP (Centre d'Estudis Pastorals), el CPL (Centre de Pastoral Litúrgica), l'Institut de Teologia, després ISCREB, i proliferen els cursos bíblics, catequètics, teològics, sociològics, pastorals en moltes de les parròquies, arxiprestats i moviments cristians. La mateixa teologia de l'alliberament llatinoamericana, la posterior teologia feminista, i l'africana, el desenvolupament dels estudis exegètics, arqueològics i antropològics dels temps bíblics, l'aplicació de les ciències socials a la pastoral..., influeixen enormement en la formació de laics/ques, religiosos/es, i capellans.
- **Un creixement de l'acció pastoral conjunta** a nivell arxiprestal diocesà i interdiocesà: Equips de capellans, Consells arxiprestals, Consells Pastorals diocesans, Secretariats interdiocesans catalans, trobades dels diferents delegats pastorals de tots els bisbats de Catalunya, dels vicaris episcopals, as-

semblees diocesanes i de capellans, trobades de consiliaris de moviments...

- **La incorporació de la llengua vernacle en el culte i la valoració de l'arrelament de la fe cristiana en cada cultura**, aportacions transparents i eficaçes del Concili, injectaren estímul i força al moviment catalanista i a l'esforç per integrar els nouvinguts d'altres contrades d'Espanya, al nostre país, Uns dels fets emblemàtics d'aquest procés i també de la incorporació de sectors catòlics a la lluita per la democràcia, i per una Catalunya lliure que es configurés més a favor de les capes populars, fou, en primer lloc, la "Caputxinada", l'any 1966, en què es va crear el Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona, i en segon lloc, la manifestació de capellans (1966) que li va seguir com protesta per les tortures a un estudiant detingut. També va influir-hi, la campanya "Volem bisbes catalans" contra el nomenament de monsenyor González Martín com a bisbe de Barcelona,
- **Una valoració de la dona** en les tasques i també en les decisions eclesials. La reivindicació d'aquest reconeixement anirà creixent amb els anys posteriors al Concili, sense encara haver arribat a cotes satisfactòries.

comentat, **els moviments d'Acció catòlica entren en una crisi**, d'una banda a causa de la participació de part dels militants de la JOC en les forces político-socials emergents, de caire esquerrà, a vegades oblidant els aspectes de fons, i d'identitat cristiana i eclesial del moviment, i en part per les urgències polítiques del moment i pel transvasament de consiliaris a la vida civil i política, i d'altra banda per l'intent dirigista de certs sectors de la jerarquia catòlica, que s'enfrontaren al caràcter crític de la JOC envers el règim franquista amb el que tenien lligams forts. Part de l'Acció Catòlica restà decapitada, i potser massa condicionada i orientada a la lluita contra l'episcopat "controlador". Cal esperar els anys setanta (cap a la meitat) la reaparició i refundació d'aquests moviments, des dels residus que es resistiren i seguiren identificant-se com a moviment cristià i eclesial (alguns sectors de la JOC, i el ressorgiment de la JARC), i des de l'aparició de les noves generacions de capellans i de joves que es constituïren en nous moviments (MUEC, JOBAC, Hora 3, ...). (*Veure Llibre de Montserrat Sintes, "La JOBAC, 1974-1992. Desencís i Utopia de la joventut a Catalunya". 2010. Editorial Saragossa*). Aquesta refundació dels moviments juvenils d'Acció Catòlica la podem veure com un dels fruits importants del Concili en el nostre país.

L'esperit del Concili es va fent present i desenvolupant en la nostra església: el 1971 es convoca l'Assemblea conjunta de bisbes i preveres de tot l'estat espanyol, el 1977 es convoca l'Assemblea de preveres a Barcelona, i del 1979 al 1981 es realitza el procés

de l'Assemblea diocesana a l'arquebisbat de Barcelona, i en altres diòcesis es convoquen sínodes o trobades semblants.

c. Efectes en la vida de les comunitats cristianes:

En les nostres parròquies es notaren:

- **Canvis en la litúrgia:** capellà de cara la gent, misses més participades, misses concelebrades, misses amb guitarra, a les cases, amb pa i vi, rebre la comunió a la mà, participació dels laics/ques en els serveis del culte, de la paraula (lectors, animadors de cants, monitors, músics...), més interès en la proclamació de la paraula, la llengua vernacla que ja s'havia anat incorporant, treure detalls superflus, vestidures més senzilles, municions, cants, música més moderna, la celebració comunitària de la penitència; dispensa de lleis i privilegis (la Butlla, el dejuni eucarístic...) canvis en el triduum pasqual...
- **Canvis en l'ensenyament i transmissió de la fe: en l'evangelització (retorn a les fonts, a la lectura de l'evangeli), en la catequesis** en els continguts i en les metodologies: incorporació de la pedagogia moderna, i de tècniques d'animació de grups, el dibuix, l'audiovisual, la catequesi familiar, la participació dels pares i mares, noves publicacions, formació catequística, prolifera-

ció de les catequesis d'adults, grups de matrimonis, a les parròquies,... Poder llegir i interpretar la Bíblia personalment. Curssets bíblics, grups d'estudi de la Bíblia...

- **Canvis en el camp de l'acció social**, en quant sortir de la beneficència, del paternalisme, en la introducció de les anàlisis sociològiques, de la psicologia, de la pedagogia, de les ciències socials, de l'atenció més personalitzada i grupal, de la col·laboració amb altres entitats, en incorporar a l'acció la denúncia de les causes de la pobresa...
- **Canvis en la forma de governar les parròquies, i altres entitats d'església**: demanda de més participació dels laics/ques (importància creixent del paper de la dona i de la seva reivindicació), la responsabilitat compartida: els Consells Pastoral, els Consells d'economia, les Assemblees parroquials, els equips de capellans...

En altres tipus de comunitats cristianes podem constatar:

- **Obertura i diàleg envers les altres confessions cristianes (ecumenisme) i les altres tradicions religioses** (la llibertat religiosa, la relació fe i cultura moderna, el respecte als no cristians, i no a l'anatema...).
- **Obertura de la jerarquia vers els moviments especialitzats**: més recolzament dels grups de

cristians dedicats a la política i als més pobres i a la transformació de les estructures (això va fer crisi a finals dels anys seixanta, com hem comentat, i després es va entrar en una altra etapa, amb la refundació dels moviments juvenils).

- **Canvis en les ordres religioses**: treure els hàbits, nova formació, més proximitat a la gent, obertura, renovació educativa, col·laboració amb les parròquies i els moviments, deixar de celebrar els sagraments a les escoles i passar a les parròquies...

3. En resum:

- a. En la nostra Església per part de molta gent catòlica el Concili s'esperava i s'estava preparant de feia temps. Alguns desitjaven amb il·lusió un canvi profund a l'Església.
- b. Podem parlar doncs que tant el temps immediatament abans del Concili, com en les etapes del seu desenvolupament i sobretot posteriorment foren uns temps d'esperança, d'il·lusió, de llibertat, d'entusiasme, d'estímul, de joia, d'obertura, de creativitat i novetat, de canvi...

4. Dimensions del Concili que encara s'han de desenvolupar

a. En quant al seu impacte social

Ens trobem encara amb unes im-

portants dificultats d'adaptació de l'Església a la societat civil laica, moderna, tècnica, científica, democràtica, i plural.

La imatge social, en general, de l'Església actual no és ben bé la de Jesús: manquen signes de senzillesa, de pobresa, d'escoltar la ciència, de fer canvis en la moral sexual, d'estimar i no condemnar la humanitat. És veritat que els mitjans de comunicació, a vegades, tenen un interès especial en remarcar el seu protagonisme i hegemonia cultural, tot reforçant la ultramodernitat liberal, i selecciona les imatges procedents de l'Església per mostrar-la exageradament "reaccionària" i fruit d'una societat tradicional, pre-moderna, però també és cert que a vegades l'Església dóna als mitjans

La imatge social, en general, de l'Església actual no és ben bé la de Jesús: manquen signes de senzillesa, de pobresa, d'escoltar la ciència, de fer canvis en la moral sexual, d'estimar i no condemnar la humanitat.

aquest "plat", massa ben preparat.

Per sort l'Església no té avui dia

tanta influència en el nostre país, com tenia fa 50 anys. Per això i per si vol ser fidel a la pobresa, no té tants recursos per influir socialment, tot i que hi ha encara sectors importants que enyoren aquesta prepotència social. L'Església, encara que vulgui ni pot ser una institució eix i líder per recolzar el poder polític i ser recolzada per ell, ni tampoc per fomentar i col·laborar amb una oposició a la dictadura que ja no existeix. Per tant, té dificultats per trobar un nou paper en la nostra societat. Alguns segueixen cercant-lo en el poder dels mitjans de comunicació, o en la influència cultural i política en les altes esferes socials, en canvi altres cerquen el paper eclesial en l'acollida, acompanyament, promoció i alliberament de les persones, famílies, grups i zones de més necessitat (Càritas, i altres organitzacions de caire i inspiració cristiana).

El paper del laïcat cristià en la societat i el recolzament en l'aliment de la fe dels cristians i cristianes compromesos en les organitzacions laborals, socials i polítiques, encara és flux i insuficient.

b. En quant al seu impacte eclesial global

En aquests darrers 25 anys podem observar una certa decepció, escepticisme, desànim, i desafecció davant de la direcció de la institució de l'església. S'ha anat enrera, s'han bloquejat i potser boicotejat processos oberts pel Concili. S'ha retornat al pietisme, a l'absolutisme centralista en el govern, al fre a les celebracions comunitàries de la penitència, a la valoració excessiva de les vestimentes, solemnitats, a

la por al canvi percebut com a caos, a la concessió als integristes, s'han descobert corrupcions vaticanes, afanys i lluites pel poder...

Així com el Concili, com hem exposat, ha produït canvis importants en la litúrgia, en la catequesis i en les formes evangelitzadores, en l'acció social de l'Església, i en constituir estructures de corresponsabilitat en les parròquies (com ja hi havia en els moviments d'Acció Catòlica i en les ordres religioses), de fet aquestes estructures de responsabilitat compartida no han entrat en la Cúria Vaticana i en les Cúries episcopals, o en l'organització general dels Bisbats... No s'ha avançat en l'elecció de les persones per exercir els diferents ministeris. No s'han posat els recursos, les metodologies pràctiques necessàries, les persones adequades en els llocs adequats, per portar a la pràctica les grans intuïcions conciliaris, en l'organització general de l'Església. Aquesta ha estat una gran mancança. Segueixen unes estructures arcaïques, dominants, masculines, jeràrquiques, centralistes, llunyanes de la coherència evangèlica i de la vida de progrés, racionalitat i modernitat que viu la gent. Caldria aplicar els drets humans a l'Església: elecció, democràcia, drets a la llibertat d'expressió, opinió, associació...

Per les generacions més joves el Concili es veu com quelcom "antic", ja "depassat", i així ho veu una bona part del clergat jove. El clergat conciliar s'ha fet gran i vell i en queden menys. La revisió i interpretació més conservadora que es fa avui dia del Concili, amb un fins teològic més agus-

tinia, és una qüestió purament generacional?, es fa perquè ha canviat el món i l'Església?, o per qüestions ideològiques?, o podria ser perquè continua la por als canvis...?

Per posar alguns exemples concrets, no s'ha acabat de desenvolupar o s'ha anat enrera, o s'està aturat, pel fet que:

- No s'ha portat fins al final el concepte d'Església com a Poble de Déu: responsabilitat compartida, co-decisió, canvis organitzatius profunds, que els bisbes i sacerdots escoltin el poble, sobre el reconeixement de la dignitat i dels carismes del laicat... i sobretot de la dona (sacerdoci, diaconat, capacitat decisòria, paritatat...). No s'ha avançat vers una església més democràtica i amb més co-decisió en els òrgans diocesans i eclesials (elecció dels bisbes, col·legialitat...).
- Hi ha un divorci entre la direcció de l'Església i l'Església de base.
- En la litúrgia ens trobem encara amb uns ritus i amb un llenyatge poc entenedors i unes celebracions poc participades i animades.
- En l'ensenyament i transmissió de la fe ens manca avançar en l'evangelització i arribar als que no han rebut el missatge evangèlic.
- En l'acció social cal avançar més en el protagonisme dels

més necessitats, en la seva autonomia, en el seu auto-alliberament...

- Ens cal encara evitar els ghettos i promoure l'ecumenisme i el diàleg interreligiós.
- No s'ha avançat per constituir La Conferència Episcopal Catalana.

De totes maneres, el caliu i l'esperit del Concili encara és viu, i va germinant en propostes i iniciatives en les parròquies, comunitats, grups, moviments (el Dr. Bonet deia: "Déu estima l'Església més que nosaltres"), com per exemple:

- Moltes parròquies que ja treballen en equip, en responsabilitat compartida.
- Els moviments d'Acció Catòlica segueixen molt el Vaticà II.
- Molts grups i comunitats que no estan molt lligats a les estructures eclesials, segueixen l'esperit conciliar.
- S'han constituït entitats en aquesta línia: El Col·lectiu de Dones en l'Església, Església Segle XXI, Església plural...
- S'han desenvolupat moltes entitats, fundacions, ONG, moviments...en favor dels més necessitats, naixement de grups i persones cristianes, que han entès el Concili en el fons i han seguit l'impuls de l'atenció i acompanyament als més po-

bres.

5. Reptes eclesials actuals a Catalunya

El Concili Tarraconense, que fou com la recepció comunitària eclesial a Catalunya del Vaticà II, va apostar per una Església catalana acollidora, guàrdadora, alliberadora, que opta pels més pobres, que celebra i ensenya amb un llenguatge atractiu i entenedor, oberta, ministerial, corresponsable, autofinançada, etc. Són unes qualitats i actituds eclesials que adapten l'esperit del Vaticà II a la nostra realitat nacional i als temps diferents i canviants de finals del segle XX. El Tarraconense proposa un estil d'església adequat al món global en el que vivim, a les seves necessitats, a l'especificitat pròpia del que ha d'aportar l'Església, a la seva missió evangelitzadora i a la necessitat de crear veritables comuni-

El Concili Tarraconense, que fou com la recepció comunitària eclesial a Catalunya del vaticà II, va apostar per una església catalana acollidora, guàrdadora, alliberadora.

tats cristianes.

Ara bé l'església, a Catalunya (i arreu), com hem dit, té moltes dificultats per anar-se adaptant a la so-

cietat catalana laica, democràtica i plural i competeix en molta part encara amb els nous agents socialitzadors com són els mitjans de comunicació, i sovint té nostàlgia del passat i creu que encara s'ha de queixar i influir en les lleis i moral de la població. Enyora els recolzaments econòmics, polítics, i a vegades militars que li donaven els poders civils per a la seva tasca evangelitzadora. I aquest mode de procedir prové, amb diferents alts i baixos i circumstàncies diverses, del segle IV.

Els agents evangelitzadors tradicionals: família, escola i parròquia per diferents raons estan en canvi, sinó en crisis. I a l'aparell eclesial li costa acceptar tals canvis, acceptar que cal trobar altres recursos i formes i mitjans evangelitzadors, i li costa renovar les parròquies.

L'Església després dels 50 anys del Vaticà II, s'ha de felicitar de tots els canvis que s'han produït i que s'han consolidat, gràcies a l'esperit conciliar. Ara es troba en una altra època molt diferent de la de 1962. Es presenten amb totes els dificultats esmentades, uns nous reptes. Aquests es poden

L'Església després dels 50 anys del Vaticà II, s'ha de felicitar de tots els canvis que s'han produït i que s'han consolidat, gràcies a l'esperit conciliar.

afrontar, així ho creiem, encara amb l'impuls profund del Concili, amb una mirada i una acció més serena, realista i madura.

Entre d'altres, podríem indicar el que ens cal a la nostra església, i que són, entre altres, un conjunt de **reptes importants**:

- **El plantejament de l'evangelització davant del procés globalitzador** en el que estem i on la comunicació és molt important però ens costa comunicar-nos tu a tu. L'evangelització caldrà fer-la més com els primers cristians a través de les relacions interpersonals d'amistat sobretot, també familiars, laborals, veïnals i a través de grups comunitaris i moviments que humilment testimonien de l'amor de Déu enmig nostre i no tenen vergonya d'explicar-ho, de dir el sentit que ells donen a la seva vida, però ja no utilitzant recursos potents, poderosos, que costen alts preus econòmics, o de prestigi (vegis COPE o canals eclesials de TV, i altres...).
- **La creació de comunitats cristianes vives** davant d'un món global que sovint individualitza i despersonalitza. Ens cal crear comunitats cristianes arreu. Tot cristià/ana en pot crear. Ens cal valorar com a comunitats cristianes les parròquies (que a més poden ser "llevadores" de més petits nuclis comunitaris), els moviments, els grups, el que poden crear

les escoles o altres institucions cristianes. Les comunitats cristianes ens aporten i ajuden a construir la identitat de persones, de germans/es, i de fills/es de Déu, a comunicar-nos com a persones germanes i a elaborar projectes solidaris a servei dels altres.

- **La creació d'espais de diàleg entre les diverses tendències** que hi ha a dins l'Església que es diferencien sobre tot pel paper que ha de tenir l'Església en el món d'avui, com són en una tipologia molt general:

- Els Integristes i neo-integristes.
- Els que fan grups "estufa", grups ghetto.
- Els que es conformen molt amb la modernitat.
- Els que volen ser ferment dins d'aquest món, per ser sal i llum.

- **Una celebració de la fe** a les parròquies amb un llenguatge i signes entenedors. Unes celebracions que siguin molt participatives, sobretot l'Eucaristia, però també les celebracions de la paraula, les pregàries...

- **Un ensenyament i transmissió de la fe** a les parròquies que sigui realitzada a través de l'experiència de Déu, i no tant a través de discursos. Cal que creïn espais de diàleg, d'autèntica

comunicació humana, perquè la gent expressi el que sent i viu de debò, i s'emprin el llenguatge audiovisual i les noves tecnologies però de forma narrativa i viscuda.

- **Uns programes de formació pel laïcat**, per augmentar el seu grau de responsabilitat compartida, de capacitat de direcció i de decisió.

- **Una formació per capellans i bisbes** perquè vagin acceptant el treball en equip i la cultura del projecte pastoral que treballa amb objectius, mitjans, i posa els recursos personals i materials i revisa.

- **Un acolliment i un acompanyament a les parròquies** que atenguin a totes les persones que s'hi aproximïn, en la seva dimensió física, econòmica, psíquica, espiritual, relacional, associativa... en especial als més pobres.

- **Una organització a les parròquies** per tal que estiguin dirigides i animades en equip, amb responsabilitat compartida amb diferents ministeris.

- **Una bona entesa, una bona comunicació entre els membres de la parròquia, del moviment o altres tipus de grup** i el ser una veritable comunitat de germans/és, no solament fa més eficient la missió evangelitzadora sinó que aquesta realitat mateixa de comunitat ja és

en sí testimoni transparent evangelitzador. Una comunitat més participativa, corresponsable i democràtica no solament és un millor recurs i mitjà, sinó que ja comunica un estil més evangèlic.

- **Unes parròquies connectades** amb senzillesa, sense pretensions ni lideratges, amb la xarxa associativa d'entitats del poble, barri, ciutat, amb les seves festes, tradicions i cultura i amb les diferents administracions sobretot per servir millor i amb cooperació als necessitats.
- **Unes parròquies gens auto-suficients** que necessiten de les altres parròquies de l'entorn i tot fent xarxa, tenen serveis i activitats pastorals comunes (agrupacions parroquials, arxiprestats).
- **Unes parròquies que es complementen** amb les comunitats i grups de base, amb els moviments, les escoles cristianes, i elaboren projectes pastorals en comú i els porten a terme.
- **Uns moviments i grups de frontera, que es relacionin amb normalitat amb el món del treball, de la ciència, del pensament, de la política, de l'economia, de la cultura, de l'art...**

Mirant el present i obrint futur a la nostra Església, podem recollir de forma simplificada el que el Cardenal Martini ha escrit com un quasi-testa-

ment.

a. En quant a l'anàlisi que fa de la situació de l'Església

1. L'Església està cansada amb una cultura que s'ha envellit.
2. Les nostres esglésies són grans, les nostres cases religioses estan buides.
3. L'aparell burocràtic creix.
4. Els nostres ritus i els nostres vestits són pomposos.
5. L'Església s'ha quedat 200 anys enra. Com pot ser que no es mogui?
6. L'Església ha de reconèixer els seus errors.
7. Ha de seguir un camí radical de canvi, començant pel papa i els bisbes.

b. En quant a les propostes que indica

1. Cal una conversió i adaptació de l'Església a la societat actual.
2. Ens convé una recuperació de la Paraula de Déu, que sempre tindrà en compte la interioritat de la persona
3. És molt important l'entesa del significat dels sagraments, pensats com a ajuda i no pas com a sanció.
4. Hem de desenvolupar la col·leialitat dels bisbes i per tant una

nova governança general eclesial: elecció de bisbes, democràcia...

5. Cal avançar més en la responsabilitat compartida i el treball en equip amb els laics/ques en la governança de les bases eclesials.
6. És fonamental donar un paper de més responsabilitat i de capacitat i exercici de la decisió a la dona.
7. Cal replantejar el celibat dels capellans i obrir el ministeri a altres persones.
8. Hem d'encaminar-nos vers una moral sexual no prohibitiva, i obrir el debat sobre els divorciats tornats a casar, sobre l'homosexualitat, sobre la contracepció...

6. A tall de reflexió final

Seguint la imatge de la mort de la Marylin i de la vida i música dels Rollings ens podríem preguntar, en què l'Església s'ha «drogat», per no acabar de desenvolupar del tot la creativitat disparada en el Concili? En què s'ha deixat esporuguir? Perquè s'ha deixat portar, en alguns sectors eclesials, per la por a les noves formes, a les innovacions, percebudes com a caos, i com a «infidelitats», i no s'ha deixat seduir per la confiança en el futur que s'obria nou i evangèlic?. L'Església, com la Marylin, s'ha sentit potser sola i abandonada i amb por de ser marginada, perquè encara confiava massa en els

poderosos d'aquest món, i en la seva influència i fama dins de la societat? . L'Església s'ha vist «vella» davant la societat «nova i jove» i no ha sabut respondre als nous reptes amb alçada?. Alguns sectors eclesials ho han intentat, i s'han vist desbordats i decepcionats, pel fet de que sectors integristes es van fent amos de part de l'aparell directiu eclesial.

Els Rollings tenen una peça musical molt coneguda: *Satisfaction*. Podríem dir que expressava la revolta i la satisfacció d'una generació que volia viure en llibertat. L'altra cara de la moneda de la seva vida és la droga que va produir la desfeta de molta part de la nostra generació, i de generacions futures.

El Vaticà II va mostrar també la seva genialitat i la seva bellesa, com els Rolling Stones i la Marylin, malgrat fos convocat per un home gran, però bo, savi i prudent però intuïtiu i viu, com fou Joan XXIII. Ara bé ens podem preguntar estem satisfets del recorregut de l'Església fins ara? Podríem cantar la cançó dels Rolling, *Satisfaction*, aplicada a l'Església?

Els Rolling Stones i la Maryln Monroe també representen un trencament amb totes les repressions, sobretot sexuals, i l'Església s'ha encerclat massa en les prohibicions sexuals, i no ha trobat la forma d'expressar el valor del plaer de l'amor, i l'apropament al Déu-Amor, de tota parella que s'estima, i segueix l'obra de Déu creant vida. Els Rolling perduren i han anat agregant noves generacions al seu rock and roll. Ens podem preguntar :el Concili Vaticà II perdura? Ha agregat a

noves generacions, quant molts joves s'han desafectat de l'Església? Moltes actituds i activitats de l'Església són avui vigents gràcies al Concili, altres estan latents (no sabem si ressuscitaran), en altres s'ha anat enrera i altres estan per inaugurar.

Aquestes icones dels anys seixanta són pel nostre imaginari col·lectiu signes universals de llibertat, de canvi, de revolució i d'esperança, en ells hi podem trobar, com en totes les dimensions bondadoses de tota obra humana, la veu i les crides del Déu del Senyor. Procurem seguir cantant Satisfacción (els Rollings ja setantons la segueixen cantant), a veure si trobem de nou les arrels evangèliques de la confiança que mata tota por, a veure si ens entronquem de nou amb la vitalitat i anhel de llibertat dels seixanta, amb l'esplendor de la bellesa i no ens deixem portar per les "sirenes" de les alienacions inhumanes del diner, del poder i de la fama. El Concili Vaticà II ha de seguir cantant-se, encara que amb melodies ajustades a la gran revolució global, social i tec-

El Concili Vaticà II ha de seguir cantant-se, encara que amb melodies ajustades a la gran revolució global, social i tecnològica que vivim.

nològica que vivim.

Una altra icona pop del segle XX, símbol de l'elegància britànica és James Bond que enguany compleix també 50 anys del seu primer film. Les adaptacions cinematogràfiques de l'etern espia britànic creat per Ian Fleming l'any 1952 compleixen mig segle. L'any 1962 l'escocès Sean Connery va protagonitzar la primera entrega cinematogràfica, '007 contra el Dr. No', pel·lícula ambientada a Jamaica en el context de la Guerra Freda.

El nostre cantant Raimon, el 15 de desembre de 1962 va fer el primer recital a Barcelona al Fòrum Vergés, ara també fa 50 anys.

L'Església, després dels 50 anys del Concili Vaticà II, es troba en un context internacional no de Guerra Freda, sinó d'una economia global multipolar, amb països emergents i amb una profunda crisi social. I al nostre país viu en un marc no de dictadura franquista, sinó de democràcia que necessita desenvolupar-se molt més, i de camí sobiranista a Catalunya. Desitgem doncs que tingui l'elegància per seguir lluitant contra els mals que escapcen la dignitat de les persones i dels pobles, i podem seguir cantant com el Raimon, en experiència plena de comunitat implicada amb el món: "... el vent, la cara el vent, les mans al vent, els ulls al vent...buscant la llum, buscant la pau, buscant a Déu... al vent del món!". Així esdevindrem un dels vents, dels alés forts i bondadosos que la gent necessita.

La cultura i la ciència en la constitució *Gaudim et Spes* del Concili Vaticà II

MN. RICARD CASADESÚS, administrador parroquial de les Parròquies de Sant Julià de Lliçà d'Amunt, Sant Esteve de Palaudàries i Santa Eulàlia de Ronçana.

---

1. Breu introducció històrica al Concili

Joan XXIII anuncià el 25 de gener del 1959 la convocatòria del Concili Ecumènic Vaticà II. Aleshores, no existien greus problemes de fe, de comunió o de disciplina dins l'Església Catòlica, la situació general era pacífica. Les motivacions principals del papa Joan XXIII per convocar el concili eren, especialment, la reunificació dels cristians i l'“*aggiornamento*” de l'Església, és a dir, la seva renovació i actualització. Amb aquest “*aggiornamento*”, Joan XXIII no volia que ningú patís un trencament pel fet de pertànyer, a la vegada, a l'Església i al món modern.

A continuació de Joan XXIII, Pau VI desenvolupà i amplià aquests objectius, proposant incrementar la vida cristiana, la reforma d'institucions de l'Església, l'ecumenisme i el diàleg, i àdhuc acords, entre el món contemporani i l'Església. Perquè, no s'ha d'oblidar que l'Església té la necessitat de conèixer, apropar-se, comprendre, penetrar, servir i evangelitzar a la societat que l'envolta. I, a l'ensem, el món espera la paraula de l'Església sobre diversos problemes que van sorgint amb el progrés. Així, el concili estableix un triple diàleg: Església-fidels (*Ecclesia ad intra*), Església-ecu-

menisme i Església-món (*Ecclesia ad extra*).

El món espera la paraula de l'Església sobre diversos problemes que van sorgint amb el progrés.

Tota l'Església Catòlica, mitjançant representants de tots els estaments, ordes, etc., fou consultada en aquells moments per determinar els temes que es tractarien en aquest Concili. Després tingué lloc la constitució de diverses comissions preparatòries que elaborarien els esquemes de les sessions.

Un cop tot a punt, el dia 11 d'octubre de 1962, el papa Joan XXIII inaugurà el concili, que durà quatre anys, fins al 1965. Hi participaren unes 3500 persones, inclosos observadors d'altres confessions cristianes. Cal destacar la col·laboració positiva que hi hagué entre bisbes i teòlegs i la rehabilitació d'alguns d'ells que havien estat apartats. Es van celebrar 168 congregacions generals i 10 sessions

públiques. Els documents del concili són 16, que es divideixen en: 4 constitucions, 9 decrets i 3 declaracions.

Les constitucions són els documents fonamentals; contenen les grans proposicions doctrinals, els principis de la reforma i la renovació i les opcions pastorals. Aquestes quatre constitucions són: *Lumen gentium* (eclesiologia), *Dei Verbum* (revelació), *Sacrosanctum concilium* (litúrgia) i *Gaudium et spes* (missió de l'Església en el món actual). Els decrets són documents que desenvolupen i concreten les constitucions. I les declaracions són manifestacions solemnes del concili sobre qüestions molt importants per a la missió de l'Església en el món. Finalment, el 8 de desembre de 1965 el papa Pau VI clausurà el Concili Vaticà II.

Les constitucions són els documents fonamentals; contenen les grans proposicions doctrinals, els principis de la reforma i la renovació i les opcions pastorals.

2. La constitució *Gaudium et spes*

Aquesta constitució del Concili Vaticà II, que significa “joia i esperança” és una constitució pastoral. És pastoral perquè, basant-se amb prin-

cipis doctrinals, pretén exposar l'actitud de l'Església davant el món i els homes contemporanis. La novetat de la *Gaudium et spes* (GS) respecte als documents d'altres concilis és que es dirigeix no sols als cristians, sinó a tots els homes (GS 2).

La GS neix de la necessitat de redactar un document sobre l'Església en el món actual. La forma de fer-ho serà tenint en compte –gràcies a l'apreciació de Mons. Wojtyła (futur Joan Pau II)– que el món actual no és homogeni, sinó que existeix una diversitat cultural. Per tant, Mons. Wojtyła proposà prendre una actitud heurística que mogui a cercar la veritat, evitant en tot moment lamentacions sobre les misèries del món.

Seguint la dinàmica del concili, aquesta constitució fou sotmesa a votació el 6 de novembre del 1965 i aprovada en sessió pública el 7 de desembre del 1965 amb un 97% dels vots favorables. Aquest document fou l'últim en aprovar-se en el Concili Vaticà II i rebé molt d'impuls del papa Pau VI. Ell mateix clausurà el concili l'endemà, dia 8 de desembre del 1965.

La GS es divideix en dues parts. A la primera part, es recull la doctrina de l'Església sobre l'home, el món en el que viu i la seva actitud vers ells, que després s'aplicarà, a la segona part, als grans problemes del món actual.

El sorgiment d'aquests problemes és comprès com a signes dels temps, dels quals s'han de cercar respostes a la llum de l'evangeli. Algunes de les qüestions que es plantejaven a la pri-

mera part són: la dignitat de la persona humana, l'ateisme, l'activitat humana en el món, l'autonomia de les realitats terrenes, l'activitat de l'Església respecte al món actual...

La segona part s'ocupa del matrimoni i la família, la cultura, la vida econòmic-social, la pau i la cooperació internacional... Aquí, però, per veure el plantejament de la relació de l'Església amb la cultura i la ciència, exposat en el Concili Vaticà II, ens centrarem en l'activitat de l'home i en el progrés de la cultura en el món.

2.1. L'activitat humana en el món (GS 33-39)

La ciència i la tècnica han estat instruments dels que l'home s'ha servit, mitjançant la seva intel·ligència, per tenir una vida més llarga i de més qualitat. Amb aquest objectiu, l'home ha incrementat el seu domini sobre la natura al llarg del temps. Però, cal que l'home es preguntin quin és el sentit de tot això, posant-ho a la llum de la fe.

La ciència i la tècnica han estat instruments dels que l'home s'ha servit, mitjançant la seva intel·ligència, per tenir una vida més llarga i de més qualitat.

Una resposta creient possible seria que aquest fet de millorar les condicions de vida dels homes respon a un disseny diví, en el que l'home disposaria dels béns de la natura i els dominaria, essent ell fet a imatge i semblança de Déu, Creador de totes les coses (Gn 1). Aleshores, l'home esdevé co-creador per gràcia divina; però les obres per ell creades no s'oposen al poder de Déu, ni tampoc l'home és rival del creador suprem, ans el contrari, els èxits dels homes són signe de la grandesa de Déu i fruit dels seus dissenys.

El valor de l'home és intrínsec a ell. L'home val pel que és i no pel que té. Això convindria recordar-nos-ho sovint. En cap cas, l'home pot ser considerat un mitjà per aconseguir un fi, sinó que l'home és ja un fi en sí mateix. Prou que ho exhorta Sant Pau i encara ho deixa més clar Kant en el seu imperatiu categòric. Així, doncs, no és lícit anteposar cap progrés tècnic per davant de la promoció humana, només aquells que puguin contribuir-hi. Aquesta és, doncs, la norma de l'activitat humana: concordar amb el bé del gènere humà, tot permetent a l'home realitzar plenament la seva vocació per voluntat de Déu.

El valor de l'home és intrínsec a ell. L'home val pel que és i no pel que té.

No obstant això, cal respectar l'autonomia de l'home i la societat vers la

ciència; car és l'home, que col·lectivament, ha de descobrir i aplicar les lleis que regeixen la creació, doncs ella prové de la veritat i bondat de Déu. D'aquesta manera, la investigació científica que procedeix segons les normes morals, no s'oposarà mai a la fe, ja que tant les realitats científiques com les de fe provenen de Déu.

Cal tenir, doncs, sempre present que la realitat en què l'home viu és creada per Déu i que, per tant, l'home ha de respectar les coses creades, doncs no està bé utilitzar-les, mitjançant el seu lliure albir, sense referir-les al Creador.

Malgrat això, cal tenir en compte que tot progrés no és bo pel fet de fer progressar algú o quelcom; és a dir, el progrés humà –que és un gran bé per a l'home– porta en si mateix un desig latent d'individualisme i, àdhuc si aquest es corromp, d'egoisme. Si aquest individualisme potencial s'actualitza, donarà lloc al trencament de la fraternitat entre els homes i, portat a l'extrem, seria una amenaça per a la humanitat.

L'Església, per això, reconeix que el progrés humà pot sevir a la felicitat dels homes, sempre i quan en les activitats dels homes s'hagin filtrat els possibles perills de corrupció i destrucció i ajudi als homes en el seu camí de perfecció. I això només pot ser possible si l'home es sent redimit per Crist i immers en la nova vida per l'Esperit Sant, ja que aleshores podrà estimar totes les criatures i coses creades per Déu. D'aquesta manera, l'home nou en mirar al seu voltant, sempre

veurà darrera de les criatures i els fruits que rep de la natura la mà de Déu. És per això, que cal donar gràcies a Déu per tot allò rebut, fent ús i disfrutant de les criatures amb llibertat però amb pobresa de cor, atès que només amb humilitat posseïrem el Regne de Déu, que Crist ens ha anticipat. Tindrem aquesta humilitat si pensem i reconeixem que res és nostre, tot ens és donat, l'únic que fem és transformar-ho i fer-ne ús.

Aquí ve al cas recordar un principi de la química física: “*la matèria, així com l'energia, no es crea ni es destrueix, simplement es transforma*”. De la mà de Déu rebem aquesta matèria-energia que pren diverses formes (animals, plantes, llum, aigua...) i nosaltres hem de ser conscients que, en la mesura que en som transformadors i usufructuaris, hem de respectar-ho i agrair-ho. Aquesta acció de gràcies a Déu és conseqüència de la llei fonamental de la perfecció humana i, per tant, de la transformació del món, és a dir, el manament de l'amor.

Déu és amor (1Jn 4,8) ja se'ns revela pel mateix Crist al Nou Testament. Així doncs, si creiem veritablement en la caritat de Déu, creurem també que el camí de l'amor és obert a tot home. I aquest és el vertader i summe progrés: l'home està cridat per Déu a progressar en l'amor. Tots aquells propòsits que, per obra del seu esperit i de la seva intel·ligència, ajudin a humanitzar la seva vida, prenent com a model d'home a Crist, esdevindran també progrés. Tals progressos ens aproparan, de ben segur, al Regne de Déu.

Jesús ja ens prefigurà el Regne de Déu, però els homes no sabem quan ni com es consumarà. L'home és un ésser racional i, com a tal, es formula preguntes; però a més també és un ésser amb un sentit transcendent i això fa que l'home es faci preguntes que van més enllà de la realitat física present. Quan s'acabarà la Terra? Quan s'extingirà la humanitat? Com es transformarà l'univers? Aquestes, entre d'altres qüestions, són les que es planteja l'home. No en va, però, tot flueix quasi heraclíticament fins a la fi dels temps; només la caritat de Déu roman eternament. Serà, doncs, el seu amor el que alliberarà la creació de Déu de l'esclavitud de la vanitat de l'home.

2.2. La promoció del progrés de la cultura (GS 53-62)

És òbvia la connexió íntima que existeix entre la vida humana, la natura i la cultura, entenent aquesta última com tot allò amb què l'home desenvolupa les seves qualitats espirituals i físiques.

La cultura li serveix a l'home per humanitzar la vida social mitjançant el progrés dels costums i institucions, així com sotmetre al seu domini la terra, cultivant els béns de la natura. Tot això, amb l'objectiu de comunicar i conservar les seves experiències per a què serveixin a tot el gènere humà.

Certament, existeixen diferents cultures car és palesa la diversitat de condicions de convivència, les distintes formes de conjugar els béns de la natura, els modes de pràctica religiosa, la varietat de costums, el diferent desenvolupament de les arts i les ci-

ències... Aquestes darreres són essencials per a l'obertura de nous camins de cara al perfeccionament i expansió de la cultura.

L'ingent progrés de la ciència, la tècnica i els mitjans de comunicació han fet possible el gran progrés de la cultura en els últims temps. Així, el desenvolupament en totes les disciplines científiques contribueix al major coneixement de l'home i també del seu entorn natural i social. Gràcies a totes elles, l'home es coneix més a si mateix i la seva activitat, costums, hàbits, la seva història i evolució... Amb tot això, neixen noves formes de sensibilitat i d'actuació.

A més, l'avenç en els mitjans de comunicació promou la difusió i l'intercanvi de tots aquests coneixements entre els homes de tot el món. D'aquesta manera, es va edificant una cultura humana universal que, si bé promou la unitat del gènere humà, no escatima esforços en respectar les particularitats de les diferents cultures.

Amb aquest fenomen de la multiculturalitat, sorgeix un augment notable del sentit d'autonomia i responsabilitat al si dels pobles, la qual cosa esdevé profitosa per a la maduresa espiritual i moral, tant de l'individu com de la societat i, per extensió, de tot el gènere humà.

Tot això és bo perquè ajuda a construir un món millor en la veritat i la justícia. Un món nou que neix d'un també nou humanisme definit per la responsabilitat vers el proïsme i la història. Així, l'home es sent responsa-

ble del progrés de la cultura i això li dóna una esperança més profunda.

Aquest progrés, però, és un camí hermenèutic –com diria Machado, “*caminante no hay camino, se hace camino al andar*”– un camí que només esdevé factual quan l’home dóna unes passes. L’home va a cegues, té interrogants. Per això, urgeix que l’home compagini el progrés de la ciència i la tècnica amb cultivar l’esperit, sense deixar de contemplar i admirar la saviesa.

Urgeix que l’home compagini el progrés de la ciència i la tècnica amb cultivar l’esperit, sense deixar de contemplar i admirar la saviesa.

Els cristians estem cridats a treballar, juntament amb tots els homes, en l’edificació d’un món més humà i a descobrir el sentit ple d’aquesta acció, que fa que la cultura obtingui un lloc preeminent en la vocació íntegra de l’home. De fet, l’home segueix el pla de Déu quan, en sotmetre la terra, perfecciona la Creació i a si mateix. En aquesta perfecció, les diferents disciplines (filosofia, història, matemàtiques, ciències experimentals i naturals, arts) hi contribueixen en gran mesura, ja que eleven l’home a més altes concepcions de la veritat, el bé i la bellesa. Així, l’esperit humà, més lliu-

re de l’esclavatge de les coses materials, pot elevar-se més fàcilment a l’admiració de la Creació i a la contemplació del Creador.

La cultura ha d’estar referida a la perfecció íntegra de la persona humana, al bé de la comunitat i de tota la societat, de tal manera que puguin formar-se equilibradament homes íntegres. Per la qual cosa és necessari promoure la capacitat d’admiració, comprensió, contemplació, formació de judici propi, així com desenvolupar els sentits religiós, moral i social.

Aleshores, perquè la cultura, i especialment la ciència, pugui desenvolupar-se bé necessita certa llibertat i autonomia per actuar segons els seus principis i mètodes, però salvaguardant sempre els drets de la persona i societat en els límits del bé comú. Per això, doncs, cal reconèixer la justa llibertat d’investigar i de fer públic el propi pensament.

No obstant això, el progrés actual de la ciència i la tècnica pot esdevenir foment d’agnosticisme si s’eleva el seu mètode d’investigació a criteri suprem de recerca de la veritat. Amb això, hi ha un perill afegit: que l’home es cregui que és autosuficient i no busqui coses més elevades. Cal evitar-ho, sinó s’elevaria la ciència al criteri de veritat últim i, per tant, suplantaria a Déu.

3) Conclusió

En el missatge en la clausura del concili, el Papa Pau VI féu referència als homes de pensament i ciència: “*Els homes de pensament i ciència són exploradors de l’home, de l’univers i de*

la història, en definitiva, són cercadors de la veritat. Una veritat que també han estat cercant tots els membres del concili durant el temps de la seva durada”.

Hi ha, doncs, punts de convergència entre ambdós grups, els filòsofs i científics, i els membres del concili: els dos cerquen la veritat. I el missatge del Concili Vaticà II és clar: anima als científics i pensadors a continuar investigant a la recerca de la veritat.

El missatge del Concili Vaticà II és clar: anima als científics i pensadors a continuar investigant a la recerca de la veritat.

Parafraçant a Sant Agustí, cal buscar amb el desig de trobar i trobar amb el desig de seguir buscant. Sant Agustí apostava per seguir buscant la veritat contínuament per renovar-la, aprofundir en ella i fer-la propera als altres. El Concili Vaticà II també obre la possibilitat de trobar la veritat per

altres camins, inclús, sense saber-ho hom pot estar en un camí que hi condueix.

La responsabilitat de cercar la veritat recau en tota persona racional, car pensar i raonar bé és un deure per a ella. És per això, que tot aquest gran treball, que es presentà en aquest concili, que va suposar quatre anys de pensar i raonar sobre la fe i la seva revelació en el nostre món actual, és un do de Déu i un regal que s’ofereix als homes de bona voluntat. És Déu qui ens ha confiat aquest do, Ell que és sobirà de tota la veritat i, per tant, del pensament i la ciència vertaders. En aquest sentit, cal facilitar l’acord entre la ciència i la fe vertaderes, car ambdues són servidores de l’única veritat.

Cal copsar, doncs, la rellevància d’aquest concili, dels seus importants treballs i, també, a hores d’ara, dels seus fruits. El Concili Vaticà II fou un concili de reformes i de renovació en la que hi destaca una actitud més oberta vers les altres confessions cristianes i una notable aproximació solidària i evangelitzadora vers el món contemporani. En resum, parafraçant a Karl Rahner, *el Concili Vaticà II ha estat un concili de l’Església sobre l’Església.*

VI. Lliçó Inaugural
Curs acadèmic 2012-2013

Lliçó Inaugural 2012-2013

El Concili Vaticà II.

Pensant en el present

JOSEP HORTET GAUSACHS, rector de la Parròquia de la Mare de Déu del Port.

---

1. L'esdeveniment del Concili

En començar vull recordar a Mn. Manuel Bonet i Muixí (1913-1969) que morí a Roma l'agost de 1969 als 56 anys, després d'haver viscut intensament el Concili, d'haver participat a les seves sessions i haver treballat en diverses comissions. L'arribada de les seves despulles a Barcelona el 9 d'agost del 1969 i el seu enterrament ràpid per ordre de l'autoritat, envoltats parents i amics pels escamots policials, més enllà de la tristesa per la seva mort prematura i la injustícia del moment, feia avinent la benaurança dels perseguits i l'esperança de futur.

Agraïxo al CEP i al seu director poder reviuere el Concili pensant en el present, davant d'un auditori tan lliurat al servei de l'Evangelí de Jesucrist.

El Vaticà II és per a nosaltres memòria, interpel·lació i promesa. Va ser un esdeveniment plenament humà on van intervenir els factors eclesials, socials, culturals i polítics de la realitat de fa cinquanta anys. I al cor d'aquests factors hi podem descobrir una intervenció alliberadora de Déu en la vida de l'Església. És un esdeveniment salvífic digne de ser celebrat i recordat en la memòria de cada un dels batejats. La seva força eclesial-

ment renovadora continua operant en les comunitats eclesials, en la nostra pastoral.

Després de tant temps transcorregut, és també interpel·lació per al present. No és que el present hagi de ser una còpia del passat perquè el present ofereix noves coses, però aquestes precisament ens permeten descobrir en les antigues paraules del Concili nous sentits i propostes renovades. Celebrar els 50 anys de l'inici del Concili ha d'influir en el nostre present.

Segurament, com una part de l'opinió pública remarca, el tarannà del Concili ha quedat bastant oblidat i seria bo que la seva memòria esdevingui més poderosa en el present. El temps passat mostra així, en la recepció del Concili, la insuficiència de les realitzacions humanes i ens empeny a mirar el Vaticà II també com a promesa. No és un fet clausurat en el passat, sinó que anuncia un futur millor si ens hi esforcem, i en definitiva la mateixa promesa de passar de l'Església peregrina a l'Església del cel.

Servidor vaig viure la inauguració del Concili. Ordenat de prevere l'any 1960 a Barcelona, em van aconsellar que aprofités l'oportunitat d'ampliar estudis a Roma, que m'oferia Mossèn

Manuel Bonet, auditor de la Rota Romana, tot fent-li de secretari. Va ser ell que em va facilitar una entrada a la Basílica de Sant Pere per assistir a la inauguració. Recordo que no m'hi sentia còmode amb aquella parafernàlia, però, al final, el discurs de Joan XXIII em va eixamplar el cor i al vespre no em vaig deixar perdre la processó de torxes evocant el Concili d'Efès, organitzada per l'acció catòlica de joves italians. I al costat de dos treballadors de la construcció que passaven i s'hi van quedar, vaig compartir l'amable sorpresa de les paraules del Papa donant-nos la bona nit i també el petó per als nens i nenes a les seves llars.

Vaig anar seguint amb emoció esportiva juvenil les vicissituds de la primera etapa conciliar, tenia els meus ídols i vaig gaudir dels seus bons resultats.

La joia pasqual de 1963 amb la *Pacem in Terris* va ser colossal, pensant també que era una bona estocada al franquisme i nacionalcatolicisme imperant. Era allò de l'himne de lloances: *laeti bibamus sobriam ebrietatem Spiritus*.

Guardo quatre articles que vaig fer per al butlletí de l'ACO. Parlava en el primer amb molta emoció del discurs de Joan XXIII, en el segon sobre les tensions al Concili, potser dolgut, però dient que això era natural quan hi ha llibertat d'expressió, un tercer sobre la pobresa com a tema del Concili i un article exhortatiu sobre nosaltres i el Concili.

Vaig viure també la mort del Papa Joan i l'elecció del Cardenal Montini

que vam celebrar amb alguns amics, després de la *fumata bianca*, en un bar tocant la plaça de Sant Pere. Vaig continuar a Roma amb la segona sessió del Concili tan apassionant entorn el que seria la Constitució sobre l'Església, la col·legialitat dels bisbes i la seva funció, l'ecumenisme, la llibertat religiosa i l'aprovació de la Constitució sobre la Litúrgia, ajuntant-me a la satisfacció del grup del Dr. Bonet, amb el qual vaig col·laborar passant a màquina, aquell instrument antic, diverses correccions textuais.

També guardo un bon record de la visita que vaig fer el 19 de febrer de 1964, després de la mort del Papa Joan, a l'arquebisbe Loris Capovilla, que havia estat el seu secretari personal. Li vaig demanar el permís de l'edició en català del "Diari de l'ànima" de Joan XXIII per a l'Editorial Nova Terra de Barcelona, em va dir que sí quan li vaig explicar els llaços de l'editorial amb JOC i ACO. Sé que el maig passat Loris Capovilla va celebrar 70 anys de prevere, als seus 97 anys, al poble on va néixer el Papa Joan a Sotto il Monte (diòcesi de Bèrgam), on viu a l'entorn de la seva memòria, en una casa amb exposició permanent dels records del Papa Joan.

(cfr. La revista "El Ciervo" juny 2006, entrevista amb Loris Capovilla. També al Ciervo d'aquest octubre hi trobareu un breu article signat pel mateix Loris Francesco Capovilla sobre el Concili).

Malgrat la dinàmica conciliar tan potent m'enyorava de no compartir la vida pastoral a Barcelona al costat de tants companys de seminari i de curs,

m'atreia viure l'apostolat directe com dèiem llavors. Així vaig tornar a les files dels companys de seminari. Oh Aquell col·lectiu!, al seminari major al voltant de 230 alumnes, que amb superiors, professors, religioses i empleats formàvem una societat molt típica i atípica a la vegada. Confusió i fusió de classes socials, de tradicions eclesials i familiars ja un xic plurals, de comarques, pobles i ciutats, d'edats, mots i accents diferents, de gustos pastorals i d'estudis variats, units per una bona fe i una voluntat vocacional.

Ens començaven a arribar aires nous que després bufaran més fort en el Concili i que sintonitzaven amb desigs i sentiments del nostre col·lectiu.

Joan Bada i Oleguer Bellavista escriuen que "als seminaris es produí una certa obertura entorn de l'any 1956. Es vivia intensament les dimensions litúrgica, missionera, de preocupació del món obrer, de la no riquesa de l'Església, tot embolcallat amb l'espiritualitat del clergue diocesà, que es veurà reblada per la recuperació de l'església local, tan fecunda per viure una església de comunió" (Història de l'ACO, Ed. Mediterrània, Barcelona 2003, pg. 62).

2. L'esperit de Concili

A mi com expressió de l'esperit del Concili m'ha quedat el discurs inaugural "Gaudet Mater Ecclesia" de Joan XXIII juntament amb unes paraules del que Loris Capovilla anomena el testament eclesial del Papa Joan.

Quan tinc dubtes o males sensacions sempre hi recorro cercant l'ambient ecològic de la pràctica pastoral en les nostres comunitats, grups, paròquies, arxiprestats, diòcesi...

Ancorat en aquell discurs històric puc sentir en tot moment un amor agraït i compromès a l'Església real, entremig de les defallences, pecats i errors que compartim en tots els nivells comunitaris. M'adhereixo a la unió amb Crist i la seva Església que va proclamar el Papa Joan a l'inici del seu discurs i amb ell em congratulo per la vitalitat espectacular del fet comunitari eclesial viscut en el concili i la capacitat de gosar fer un concili com aquell. Un fet que cap altra agrupació de persones humanes a escala universal ha realitzat amb els paràmetres de llibertat i fraternitat tan grans. Precisament, el Papa Joan volia esperonar un ordre nou mundial que intuïa amb valors cristians i raonava com historiador que la humanitat l'estava cercant i com ja començant. Per això el Concili em produeix un sentiment d'autoestima eclesial, que des de la vida pastoral quotidiana és com un far que il·lumina.

El discurs és un bon nodriment per tal que també nosaltres fem de la pastoral d'avui dia "un acte de fe religiosa, una prova de confiança en l'home, un acte de cultura", com Giancarlo Zizola, autor del llibre "L'utopia di Papa Giovanni", qualifica aquest discurs i parla de la "svolta" eclesial que va significar al 11 d'octubre de 1962 (pàg.450).

D'aquí el seu refús a condemnar i a fer cas de profetes de calamitats,

encara que estiguin inflamats de zel religiós. Creu que estan mancats de ponderació justa i de judici prudent. Demana al Concili que faci un pas endavant per un aprofundiment doctrinal i una presentació de la fe que respongui a les exigències de l'època. Per això caldrà treballar, pacientment si és necessari, en la seva elaboració, recorrent a una forma d'exposició que respongui millor a un ensenyament de caràcter sobretot pastoral, amb conformitat amb els mètodes d'investigació i amb l'expressió literària que exigeixen els mètodes moderns. (Prenc per versió més autoritzada del discurs la versió italiana que és l'original i que Joan XXIII feia servir en discursos posteriors. Per aquesta qüestió, entre altres autors, es pot consultar a Luís Marin "Juan XXIII", Herder, 1998).

L'actitud pastoral promoguda en el discurs és que "l'Esposa de Crist prefereix usar el remei de la misericòrdia que no pas empunyar les armes de la severitat i que no és precisament condemnant sinó mostrant millor el valor de la seva doctrina com cal atendre les necessitats del nostre temps". El seu gran desig sobre el Concili és que contribueixi a la pau i la unitat amb les altres esglésies i amb tota la família humana.

El mateix sentit del Concili expressat en el discurs inaugural el trobem confirmat en les paraules del lilit de mort, com si ens lliurés el seu mateix esperit en aquell instant suprem. "Avui més que mai, cert més que en els segles passats, estem cridats a servir l'home com a tal, no sols als catòlics.

A defensar sobretot i a tot arreu els drets de la persona humana i no solament els de l'Església catòlica. Les circumstàncies actuals, les exigències dels últims cinquanta anys, l'aprofundiment doctrinal ens han portat davant de noves realitats, com vaig dir en el discurs d'obertura del Concili. No és l'evangeli que canvia, som nosaltres que comencem a comprendre'l millor. Qui ha viscut, com jo, una llarga vida i s'ha trobat a l'inici del segle davant de tasques noves d'una activitat social que agafa tot l'home (*investe tutto l'uomo*), que ha estat como jo he estat, vint anys a Orient, vuit a França, i ha pogut confrontar cultures i tradicions diverses, sap que ha arribat el moment d'aprofitar l'oportunitat i mirar lluny, endavant (*guardare lontano*)".

Loris Capovilla descriu així el moment d'aquest testament eclesial: "Al lilit de mort entén que hi ha cardenals a la cúria que no estan contents, àdhuc per qüestions polítiques que eren ridícules, com els qui deien que tenia simpatia pel comunisme. El Papa veu que encara no han madurat i diu aquestes paraules" (Entrevista a la revista "El Ciervo", juny 2006).

El Papa Joan, des de la seva vivència pastoral tan rica, va fonamentar la seva espiritualitat en el lema episcopal: "Obedientia et pax" que el va portar a no anteposar res a l'evangeli, actuant per sobre de les convencions humanes, i el va portar a la pau que flueix vers el diàleg i la misericòrdia. Així paradoxalment la seva obediència i pau van trasbalsar l'ordre eclesiàstic romà en el nucli central de la institució eclesial. Va voler donar car-

ta de ciutadania als diversos moviments reformistes que es movien sota sospita a l'Església i a establir llaços d'unió amb les altres esglésies cristianes.

A Joan XXIII se li poden aplicar les paraules que ell mateix va dir parlant del prevere romà Vincenzo Pallotti, canonitzat per ell, "Ens va ensenyar a viure un cristianisme no tancat en si mateix, no teòric i allunyat de la realitat, sinó obert als altres, dedicat a la difusió de la caritat i a la transformació de la societat".

Als vint anys del final de Concili, en el Sínode extraordinari episcopal del desembre de 1985, format per dos terços de participants que no van ser bisbes del Concili, s'afirma que hi ha ple consens de promoure encara més el coneixement i l'aplicació del Concili tant pel que fa a la lletra com pel que fa a l'esperit (DE.426).

Joan Pau II l'any 1997 diu que el Vaticà II fou un concili semblant als anteriors i alhora completament diferent. L'enorme riquesa de continguts i el llenguatge nou, desconegut abans, de la presentació d'aquests continguts, constitueixen gairebé un anunci de temps nous (Tertio millenio adveniente, DE.625, nº 20).

Crec, doncs, que es pot aplicar al Vaticà II, des del punt de vista d'una església històrica, formada per persones i estructures humanes, la paraula **mutació**. El Concili porta una alteració permanent d'alguns trets hereditaris del material històric eclesial, perquè aquesta alteració renovadora en el sentit evangèlic pugui ser transmesa feliçment a les generacions succes-

sives. Joan XXIII ens diu en l'obertura del Concili que ja no pot ser com abans. Que ha de néixer un ordre nou que correspongui a la mutació posada en marxa pel concili com esdeveniment i com a font de doctrina, de comunió eclesial i de relació nova amb el món.

3. Després del Concili, temps de prova

Fets socials i culturals importants esdevenen després del concili. A la mort de Joan XXIII segueixen els assassinats de Kennedy, del líder negre Luter King, de Che Guevara, hi ha moviments culturals al bloc comunista que emergeixen a la primavera de Praga, hi ha a Llatinoamèrica diversos moviments culturals i revolucionaris per l'alliberament del poble, a Europa emergeixen amb força els corrents culturals que exalten la llibertat personal i els canvis socials, el maig del 68 en serà l'exponent.

A Espanya una gran part de la població pot accedir a una nova manera de viure amb els automòbils, les televisions, els electrodomèstics, el control de la natalitat, la vinguda del turisme, es va creant la societat de consum. El 1969 Joan Carles és nomenat successor. Al 1970 s'entra al Mercat Comú europeu. Mentrestant es posen en marxa forces socials i polítiques en la clandestinitat. Es decreten diversos estats d'excepció, al país basc i a tot l'estat. Entre el govern i l'Església augmenten les tensions: el nomenament dels bisbes, l'actuació i declaracions d'entitats i moviments d'església, preveres, religiosos i d'alguns bisbes. Va progressant la col·la-

boració de l'Església amb les activitats contra el règim i les denúncies per la negació dels drets humans i democràtics en el país.

A la tasca d'aplicació del Concili s'ajunta doncs la tasca de participació en el canvi social i polític inspirant-se en la mateixa doctrina del Concili i la "Pacem in terris" del Papa Joan. Es viu també l'atracció per les visions comunistes de rostre humà, la simpatia pels moviments llatinoamericans d'alliberament i les seves comunitats de base eclesials.

L'any 1966 es desencadena la crisi dels moviments especialitzats a nivell de les comissions nacionals a Madrid. Al final el 1968 queda Blas Piñar de president de la nova junta. També hi havia una certa crisi interna dintre de la JOC, que a nivell europeu el consiliari suís Albert Maréchal descrivia com que els problemes i el canvi d'estructures esdevingueren l'objectiu primordial. La fe vivent en Jesucrist baixà.

En aquests anys hi va haver un fet que va tenir molt impacte i repercussió en la vida eclesial: les plegades d'un bon nombre de preveres, religiosos i religioses. Sobre aquest fet es va pronunciar l'Assemblea conjunta de bisbes i preveres, celebrada durant el mes de setembre de 1971, explicant que la crisi sacerdotal, encara que obeeix també a factors personals, és en gran part d'ordre cultural, institucional i social. I es demana respecte, amor, comprensió i ajuda econòmica, si cal, respecte els preveres que deixen el ministeri. I que cal educar al poble en aquest sentit. Aquest assemblea va ser

una gran acció episcopal de cercar a través del diàleg i la fraternitat un nou esperit de comunió entre preveres i bisbes. És un exemple de la vitalitat d'aquell temps, com també ho és l'aggiornamento dels ordes i congregacions religioses i el seu aprofundiment en els carismes fundacionals. Igualment ho és la introducció entre nosaltres de capellans obrers.

Al temps de Concili es vivia una màxima il·lusió, albirant una fase nova de la història, que representaria un salt qualitatiu de la humanitat a causa de la descolonització de l'Àfrica, els passos per acabar amb la guerra freda i cert ambient de canvi en el bloc comunista, com també la pau i col·laboració entre els antics enemics de la guerra mundial. Però en pocs anys les expectatives no van tirar endavant i es va entrar en una etapa més confusa i ambigua cultural i social. I també això mateix va passar en l'església postconciliar en relació al Concili pel que fa a la vivència de la seva inspiració i a l'aplicació de les seves conclusions més importants. En una mutació de l'Església històrica com la del Concili, les autoritats constituïdes perden el seu crèdit, mentre no donin senyals de lideratge moral envers la reforma conciliar i comptin amb l'ajuda d'una bona part dels membres de la comunitat. Per tot això, els primers anys del postconcili per alguns són qualificats de crisi i vitalitat (Joan Casañas, "El progressisme catòlic a Catalunya", La llar del llibre, 1989) o de caos i creativitat (DE. 780, 2002- Thomas j. Reese: L'Església del mil·leni).

Des d'una perspectiva pastoral podem parlar també d'un temps

d'Èxode molt accentuat. L'Església, poble de Déu, camina per la història amb les seves temptacions, enlluernaments, pors i febleses, infidelitats i sobretot benaurances. Segurament que aquest és el lloc natural per a l'Església. Com llegim a LG.9: "caminant a través de tribulacions no deixa de renovar-se sota l'impuls de l'Esperit Sant, fins que per la creu arribi a la llum que no coneix posta. Com Israel pelegrí pel desert, així el nou Israel tot fent camí avança aquí baix a la terra vers la ciutat futura i permanent" (cfr. Hebr. 13, 14). No podem fabricar-nos cap terra promesa artificial, ni pastoral, ni social, ni política, ni econòmica, sempre estem en camí i ho estàvem en el Concili, en el postconcili i en el 2012.

4. Exercici d'autocrítica

S'ha dit que en el postconcili va faltar autocrítica. Sabem que el costum humà majoritari, encara que sigui una llàstima, ens porta a sobreabundar en la crítica dels altres, persones, grups, tendències, comunitats, i ser més escassos per a la pròpia autocrítica. Però a la vida pastoral no sols hi van haver autocrítiques, sinó també nous dinamismes de correccions, esforços i experiències reeixides. Portem tot un aprenentatge de fer camí, que ara ens dóna possibilitats d'anar avançant més.

Pel cantó del ministeri jeràrquic, bisbes i preveres, recordem les frases castisses del Cardenal Tarancón: "No estem acostumats al diàleg per espanyols i... per sacerdots. No sé si serà per la nostra formació *un tanto* dog-

màtica o perquè fins ara ens creïem una mica amos, estàvem més predisposats psicològicament a defensar una tesi o a imposar una idea que a obrir-nos a les raons dels altres. Una novetat d'aquesta classe (es refereix al Concili) no és fàcil de comprendre per tothom. Que siguem un xic incomprensos àdhuc dintre l'Església és natural" (Discurs de la final de l'Assemblea conjunta bisbes-sacerdots, 18 setembre 1971).

Respecte a les posicions dels qui se senten avalats pel Concili, l'any 1966, en el pròleg al llibre d'Alfonso Carlos Comín, "España, ¿país de misión?" publicat per Nova Terra, el jesuïta José Maria Llanos (1900-1992), amb una intensa i llarga inserció a la zona popular de Vallecas a Madrid, al barri del Pozo, fa aquesta autocrítica: "En el teu llibre més d'algun lector pot veure el gest victoriós d'un progressista a l'hora d'un suposat triomf. I això, no. Perquè tot el que hem fet per fer avançar l'església també inclou el pecat. Vam dialogar poc. Cal ara dialogar més, posar confiança els uns als altres. Si s'han de comprendre les raons de l'ateu, quant més les d'aquests germans de la fe, que tu no encertes a tractar en el llibre.

Però hi ha una cosa més greu que la manca de diàleg, que el poble, malgrat tota la tasca d'abans del Concili i després del Concili, opino que segueix igual. Potser hem fet paternalisme i clericalisme d'esquerres, hem experimentat situacions, hem fet coses, però és possible que no hem entès bé això de posar-se al costat dels humils i dels qui sofreixen, potser hem confós això

de posar-nos al costat per posar-nos a sobre.

Voldria insistir també en una distinció: que la pastoral ha de córrer el seu camí sense confusions i que, amb la vostra pròpia responsabilitat laïcal, heu de fer el socialisme cristià. Tampoc no veig tan clar com tu que els moviments especialitzats siguin l'única pastoral adaptada als nostres temps”.

5. Comentari des de la pròpia experiència pastoral

Els anys de ministeri m'han permès viure molt des de dintre els reptes comunitaris del postconcili entre nosaltres. He participat en camps ben significatius per les seves reformes de després del Concili, primer de tot, 12 anys de formador entre seminari menor i major, molts anys de consiliari a la JOC, a ACO, a JOBAC, 14 anys de vicari episcopal (Assemblea de preveres 1977, Assemblea diocesana, 1978-81, Visita del Papa Joan Pau II, 1982), més anys de rector i bastants d'arxiprest.... Del temps de formador del Seminari, recordo el Cardenal Garrone, (mort el gener de 1994) en una visita a Barcelona el febrer del 1968, i la seva lluminosa conferència sobre les aspiracions dels seminaristes a la personalització, a la participació, al contacte amb la realitat i al diàleg. Deia que tot això abans de ser una reivindicació era una necessitat que els hi surt de l'ànima (BOB. 6 juny 1968).

He anat descobrint com la vida i activitat pastoral és un tot lligat que

connecta les diverses dimensions i situacions de les persones i dels grups eclesials i que ha de tenir un centre dinàmic que creï la unitat de vida. Crec que l'esperit del Concili ens ofereix aquesta oportunitat.

No resisteixo la temptació d'evocar unes paraules de Cardijn, el fundador de la JOC, quan defineix la seva vida com una llarga marxa i un pensament viscut. Diu que “la marxa ha estat sovint moguda amb retorns i mil nous inicis cercant sempre la realització del gran objectiu, a la vegada llunyà i quotidianament pròxim: com aconseguir que totes les persones descobreixin que tenen en el món una missió que el mateix Déu els hi ha ofert, partint de la creació i de la redempció i que l'Església anuncia i ajuda a realitzar” (Joseph Cardijn, “Laicos en primera línea”, Nova Terra 1965).

Un punt que ens mata és fer problemes greus de qüestions que no ho són, potser sí que algunes són problemes reals que cal discernir, però sempre més enllà de l'obsessió i de la distorsió ideològica o afectiva, individual o col·lectiva. Cal evitar els dimonis familiars als quals cada edat, grup o tendència té predisposició a deixar-se portar. I això val per les bases i les altures de la comunitat. S'ha d'exercitar la caritat intel·lectual i no només l'afectiva, fugir de l'orgull intel·lectual o espiritual i de tota prepotència encara que hom argumenti que ho fa amb bona fe i amb intenció de servir el Regne de Déu.

D'una manera elegant, el dia de Sant Pere i Sant Pau l'any 1995, el

Patriarca ortodox Bartomeu davant de Joan Pau II a Roma deia, com si fes una correcció fraterna al tarannà de l'Església catòlica, que quan el primat de l'*ethos kenòtic* prevalgui de manera convincent a l'Església històrica, restablirem fàcilment la tan anhelada unitat de la fe (DE 638-39, 1995). En fi que les comunitats catòliques i les seves autoritats són encara massa presumides, sembla que digui.

6. El pes d'algunes qüestions

Hi ha una sèrie de qüestions, moltes presents ja en el temps del Concili, que graven amb el seu pes la vida mateixa de la comunitat cristiana i de l'acció evangelitzadora. No és l'objectiu d'aquesta reflexió estendre'ns en això, però un breu recordatori crec que és obligat.

En el full dominical del 9 de setembre es recullen unes frases del Papa Joan dient que vull tornar bé per mal i preferir l'Evangelí de Jesús als artificis de la política humana. Les tribulacions no em vénen dels anys viscuts a l'Orient mitjà, sinó dels òrgans centrals de l'administració eclesiàstica del Vaticà.

No s'ha realitzat una reforma conciliar en el fons i en la forma de la cúria romana. Moltes persones notables pel seu amor a l'Església troben quelcom deshumanitzador en les seves pràctiques de gestió dels afers.

Tots els ministeris pastorals hem d'entendre que l'autoritat com a servei no vol dir només abnegació personal i recordar-se dels pobres, coses

molt lloables, sinó que vol dir sobretot un canvi de xip per crear espais de cooperació, de llibertat i confiança, d'iniciatives i experiències creatives. Aquest model d'Església que no es nega amb les paraules sovint és desmentit a la pràctica.

Encara els dicasteris i nunciatures estan per sobre de la col·legialitat i no deixen prou que les esglésies locals puguin sentir-se el que són, autònomes. En l'elecció de bisbes continua pendent un *aggiornamento* participatiu, potser amb modalitats diverses segons el context cultural i els desigs de les comunitats.

Després del Concili, l'encíclica *Humanae Vitae* va posar de relleu les dificultats de les qüestions morals en la seva concreció pràctica. Hi ha la fecundació assistida, la investigació biològica, temes sobre la sexualitat, etc... Hi ha el tracte amb les persones divorciades tornades a casar, l'ordenació presbiteral d'homes casats, la promoció social i eclesial de la dona, el camí penitencial comunitari i individual.

El Cardenal Martini, que morí a finals d'agost va gosar fer algunes aproximacions constructives al voltant d'aquests temes en llibres, entrevistes, articles.

Aquests pesos són causa de sofriment en el nostre ministeri pastoral a prop de la gent. Em moriré sense arribar a entendre per què hi ha tan poca "sinkatàbasis", tan poca tendresa o condescendència, actituds fonamentals que han de guiar a l'Esposa del Crist encarnat.

7. Desigs de maduresa

En celebrar els 50 anys de l'inici del Vaticà II la meua hipòtesi de treball i a la vegada desig és que pot ser una ocasió molt propícia per arribar a una maduresa més gran en la comunitat eclesial respecte a molts aspectes.

D'una manera provocativa ho demana el quadern 178 (febrer 2012) de Cristianisme i Justícia, titulat "Vent de canvi" escrit per Javier Vitoria i que el dedica "als qui estan cremats, als qui estan tips, als cansats o senzillament avorrits amb les formes de procedir de l'església institucional, amb la il·lusió que l'esperança suscitada pel Vaticà II pugui renèixer aviat de les cendres de la seva derrota".

No us sembla que la història del temps del postconcili tractada amb objectivitat, amb ponderació justa i judici prudent, que deia el Papa Joan pot ajudar a què entrem en un temps d'una assimilació més serena i confiada de l'esperit conciliar?. A una assimilació, en la qual des de les sensibilitats a vegades tan diverses, es tendeixi a un trobament respectuós i constructiu per part de tothom. A mi em sembla, potser amb massa optimisme, que aquest moviment ja s'està donant fa un temps per part de grups i persones que s'han sentit desconcertades o ferides per fets i actituds viscudes en el postconcili tant en un sentit com en l'altre. Cal reconèixer, però, que de vegades també topem amb signes contraris. Hi ha certes posicions vestides de preocupacions religioses o eclesials que es distancien del Concili per ideologies totalitàries o per patologies socials o psicològiques.

Crec que també és un bon moment perquè les generacions joves prenguin més consciència de la novetat decisiva que el Concili va portar i que ha de continuar il·luminant el camí de l'Església. Que en facin font d'inspiració de la seva iniciativa i creativitat de joves i puguin comptar amb el respecte i afecte de les generacions més grans. I tots plegats caminem en una comunitat ampla, afectiva i efectiva.

Per altra banda, fets tan lamentables, com especialment els abusos a menors per part de preveres i religiosos, esdevinguts a l'Església i que els últims anys han estat objecte de comentaris, escàndols i accions per eliminar-los, han mostrat que cap estatment o tendència eclesial està lliure de pecat. I que la reforma és una part essencial i permanent del camí de l'Església.

Crec que estem més preparats per deixar de llegir la vida dels anys del postconcili en clau culpabilitzadora d'uns grups en contra dels altres. Cal corregir i bandejar les interpretacions unilaterals i reconèixer la complexitat humana en cada època i en cada circumstància històrica i cultural. La mateixa persistència de qüestions o problemes que fa uns anys a bastants els semblava que eren culpa del desencert pastoral postconciliar, i que aviat passarien amb formes pastorals i d'espiritualitat que consideraven més encertades en relació a la joventut, a les vocacions presbiterals i religioses, a la pràctica religiosa, etc, ens fa veure que les causes són més amples i variades, i que no hi ha fórmules miraculoses. No només hem de cercar causes eclesials o religioses, sinó tam-

bé d'ordre social, laboral i cultural, amb les seves variades manifestacions. No és només degut a causes derivades del món de la fe, que les famílies siguin avui més reduïdes o que els compromisos permanents es refusin o que l'individualisme sigui més accentuat, o que avui, en el ritme familiar i de relacions socials, els caps de setmana estiguin tant plens que no sigui fàcil d'encaixar-hi, per exemple, la participació a l'Eucaristia.

8. Signes de maduresa

Un ambient de més maduresa en les nostres comunitats el trobo aconseguit en alguns aspectes:

El restabliment del diaconat com a “grau propi i permanent de la jerarquia” (LG 29) ha estat una adquisició molt valuosa per a la vida pastoral de les nostres diòcesis. Els diaques amb la seva varietat de procedències, de professions, de famílies, enriqueixen la proximitat i l'encarnació del ministeri en les nostres comunitats. El paper de l'esposa del diaca a l'hora de rebre el diaconat també té un aspecte connatural de la presència de la dona en l'Església.

Un altre aspecte és **l'itinerari eclesial de preveres, religioses i religiosos que van plegar**. Com en la seva nova vida han anat en molts casos, no sense dificultats, consolidant-se en una fe i compromís cristià, sovint també amb implicacions pastorals de grau divers i amb renovada amistat amb els companys o companyes de la seva història vocacional. Ha anat creixent també en la comunitat

cristiana, en les congregacions religioses i en els mateixos bisbes, un sentiment de nova proximitat a aquestes persones. Aquest fet ens allibera de com no es pot reaccionar de manera ofensiva o dramàtica davant de certes decisions personals i que a la llarga poden repercutir en nous beneficis per a la mateixa comunitat.

Un altre aspecte és la **millora d'autenticitat en les relacions**. Avui cada grup o persona es posiciona tal com és per història i cultura, conviccions i esperances, alliberant-se de pensaments únics o postissos i de sentir-se reprimida. Aquesta autenticitat general, per exemple, la trobo saludable tot escoltant una persona anticlerical explicant els seus sentiments i formes de refús de l'Església i he anat comprnent que no és l'hora de donar-li lliçons sinó d'entendre el pòsit secular que el seu grup familiar o cultural ha anat recollint tal volta des de segles. Des d'aquesta franquesa podrem caminar junts a l'estil del Papa Joan. Trobo que és més verídic el mapa religions actual que el de l'imaginari del nacionalcatolicisme, meitat veritat meitat mentida.

A la vegada trobo també un signe de maduresa reconèixer com des dels anys cinquanta del segle passat fins ara s'ha anat construint **una difusió força estesa dels valors humans que entronquen amb l'Evangeli i dels valors de la fe**. S'han de contemplar les molt variades simbiosis entre fe i secularització no només pel cantó negatiu, sinó també pel cantó positiu que té la secularització.

No vull ometre des de l'angle pastoral citar amb agraïment el benefici

que ens suposa poder comptar amb tants recursos d'institucions docents en els diversos camps de la cultura de fe, amb publicacions, revistes, llibres i altres recursos, amb tantes persones que ens ajuden amb les seves conferències, curssets, etc... I és de gran maduresa per a les nostres diòcesis que en **la xarxa de formació i comunicació de la fe** hi aportin tantes dones, religioses o laiques i tants laics i que s'aculli de bon grat per part de tothom aquesta democratització del saber cristià, sense fer la guitza a ningú.

9. Punts per avançar

Perquè aquesta maduresa eclesial la fem més abundant en aquesta etapa que comencem de celebracions cinquantenàries, que ens poden durar tres anys, fins el desembre de 2015, desitjo esmentar uns sis punts pràctics per als nostres ambients pastorals.

Primer: unir fe i vida en les nostres comunitats.

Com diu GS 7: cal cultivar una adhesió més i més personal i activa a la fe, per elevar-nos a un més agut sentit de Déu. Les nostres comunitats han de ser escola de pregària, de cultiu de la formació permanent de la fe, ambientada enmig dels dubtes i els obstacles que la cultura dominant posa amb la seva indiferència vers la fe religiosa o la seva actitud contrària al cristianisme. Les nostres comunitats amb les seves celebracions i la seva dinàmica fraternal amb tothom han d'oferir caliu educatiu per a un diàleg d'estimació amb la societat en què vi-

vim i les seves noves generacions. És un acolliment d'encarnació i de creu compartida amb la Humanitat actual.

En l'acció pastoral em sembla també ben convenient de "no oblidar que hi ha un ordre o jerarquia de les veritats de la doctrina catòlica per raó de llur diferent nexa amb el fonament de la fe cristiana" (Decret d'ecumenisme, 12).

Cal anar identificant el malestar, i de vegades el xoc, que ens provoca la sensació que estem partits entre dos mons, la cultura actual i la fe cristiana. Quan la comunitat, alguns grups, famílies o persones patim aquestes contradiccions, hem de saber anar-nos orientant i assistint mútuament. GS. 45 parla d'escoltar atentament, discernir i interpretar els diferents llenguatges del nostre temps i saber-los judicar a la llum de la paraula de Déu. Fer silenci per acollir la Paraula.

Per exemple, com anar fent-ho davant les formes noves juvenils d'entendre la vida de la parella, de la família, les maneres de celebrar en la seva vida els esdeveniments sagrats i "d'espiritualitat natural", com el matrimoni, el naixement, aniversaris i altres.

Un altre exemple: La nostra participació en la família i en la societat ens porta a reunir-nos en fets significatius de caire familiar i social, ho hem de fer de manera no confessional, donada la presència plural de creences o no creences? Llavors deixem d'expressar-nos tal com som, ens hem de reprimir les nostres ganes de donar culte a Déu?, a la llarga no ens farà menys creients, si apartem de les vi-

vències entranyables la referència a Crist i a Déu en l'Esperit? Som conscients que el conflicte de valors no és banal? Quins equilibris o respostes creatives anem trobant en les comunitats?

Davant les formes de pregària i el llenguatge de la pregària litúrgica pot haver-hi dificultats que no cal negar, sinó fer un procés de nou aprenentatge que sovint és dialèctic, comença en el refús de certes pràctiques, continua en l'aprofundiment de l'esperit d'oració i acaba en una nova llibertat de filles i fills de Déu que ens fa capaçs de trobar un nou sentit a les mateixes pràctiques tradicionals, a les celebracions comunitàries, a les seves mateixes pautes, afegint potser algunes actualitzacions. És allò de "l'escriba de la llei que s'ha fet deixeble del Regne del cel, que és com un cap de casa que treu del seu tresor coses noves i velles" (Mt. 13, 52).

D'una manera o altra les persones, i també en cert sentit els grups, no podem estalviar-nos de passar per crisis de fe, per la nit fosca de la fe, segons l'expressió de Sant Joan de la Creu. Quan la persona creient no pot trobar-se bé en la seva relació amb Déu i en la seva adhesió a la comunitat cristiana entra en una fase de recerca i de despullament afectiu del que fins ara no li havia causat problema. El pas per aquesta nit fosca és inevitable i en aquest pas ens podem allunyar de la comunitat definitivament o perdre la fe. Però la fe no pot quedar nua en la nostra vida històrica, necessita mediacions, necessita comunitat. Per això la nit fosca també és una gran oportunitat per purificar la nostra fe, per a

descobrir el nou rostre de Déu, per a reconciliar-nos amb la comunitat, de manera que ja no pensem tant en què la comunitat ens dóna o com hauria de ser, sinó en com nosaltres som, amb l'ajuda de l'Esperit Sant, constructors i animadors de l'Evangelí en el món i en la mateixa Església.

En definitiva com diu GS. 10: "per sota de tots els canvis hi ha moltes realitats immutables, aquestes tenen el seu últim fonament en Crist que és sempre el mateix: ahir, avui i pels segles".

Fernando Urbina (1923-1992), gran pensador i mestre de pastoral, en un dels seus estudis denomina a aquesta manera d'entendre el postconcili, com a interpretació històrico-teològica. En canvi critica les altres interpretacions, com la de l'integrisme perquè refusa el temps conciliar i es tanca a la crida de l'Esperit que s'esdevé amb el Concili. L'avantguardisme d'un cert progressisme que no es preocupa de fonamentar més a fons la fe i amb el seu activisme té el perill de construir sobre sorra. I l'actitud dels qui es queden en unes reformes formals i externes i no comprenen la profunditat de la crida conciliar i la significació també positiva de la crisi posconciliar. (Fernando Urbina, *Mundo moderno y fe cristiana*, Editorial Popular, Madrid 1993, pgs 303-319).

***Segon: el rostre també femení de Déu.
"Com una mare consola el seu fill, jo també us consolaré (Is. 66, 13).***

El feminisme és part de l'humanisme dels nostres dies. La subordinació de la dona no pertany a l'ordre de la

creació. El feminisme com a moviment per aconseguir la igualtat política, econòmica i jurídica de la dona respecte a l'home ha fet grans passos fins ara. A la "Pacem in Terris" del Papa Joan l'any 1962 com a "**signes dels temps**" entre els fenòmens que caracteritzen l'època moderna s'esmenta, després de la promoció econòmica i social de les classes treballadores, l'ingrés de la dona a la vida pública. "En la dona esdevé sempre més clara i operant la consciència de la pròpia dignitat. Sap que no pot consentir que sigui considerada i tractada com un instrument, reclama els drets i deures dignes de la persona humana, tant en l'àmbit de la vida domèstica com en de la vida pública "(35).

Cristina Kaufmann (1939-2006), carmelita al convent de Mataró, deia l'any 1997 en el seu llibre "el rostre femení de Déu" que les religioses participen de ple en el desvetllament de la sensibilitat per la dignitat de ser dona en la societat. Constatava que les comunitats femenines experimenten la desigualtat de tracte i de presència en l'Església enfront dels homes. Teòlogues i escripturistes contempen avui la relació de Jesús amb les dones per trobar el sentit evangèlic que se'n desprèn.

Ens hem d'anar acostumant a la presència de la dona en càrrecs i ministeris de lideratge pastoral. Cal purificar el llenguatge sobre Déu dels tons masculistes implícits, d'imatges patriarcales i d'un llenguatge genèric exclusivament masculí. Bandejar els prejudicis pseudo-bíblics que consideren la dona com inferior, subalterna, temptadora, inclinada al mal. En les comunitats hem de persistir en el pro-

grés de la igualtat i mutu enriquiment entre dones i homes.

Tercer: la nova immigració. Vindran d'orient i d'occident, del nord i del sud (Lluc. 13,29).

La nova immigració, que ha anat arribant, constitueix per a la pastoral no un apartat més o un annex, sinó que incideix en el mateix nucli de la comunitat, almenys en la comunitat parroquial de molts barris i pobles de Catalunya.

Un càlcul aproximat ens pot indicar que en l'activitat pastoral ocupen ja un 30 % o potser més, per la seva presència en l'acció catequètica, sacramental i de despatx parroquial. També ja és significativa la seva participació habitual a l'Eucaristia amb la col·laboració a la litúrgia i l'unir-se en grups de pregària i de fe, ja es fan presents, encara que en menor nombre, en la responsabilitat activa en les nostres comunitats.

En la comunió eclesial diocesana i a tots els nivells la nova immigració porta nous al·licients i reptes d'humanitat i de fe. Cal anar seguint un procés tots junts per esdevenir la comunitat certament arrelada aquí, però de manera que sigui la pròpia comunitat dels nous vinguts que vulguin i dels qui ja hi érem. Un avantatge d'aquest procés pot ser viure més a fons el sentit de família humana universal i del compartir en la fe.

La nova immigració en el que afecta a les persones que són d'altres religions demana superar prejudicis i corregir la percepció sovint distorsi-

onada de les realitats de les altres cultures i creences, educar-nos en el diàleg i en la construcció d'un futur comú. Així mateix ens ocupa de forma important la part social d'ajuda a les necessitats familiars i personals per una vida digna i per a la promoció de la seva capacitat cultural i professional.

Quart: L'Església dels pobres.

El Papa Joan, un mes abans de començar el Concili, deia: "L'Església es presenta tal com ella és i vol ser, l'Església de tots i particularment l'Església dels pobres". Arribats a Roma pel Concili un grup de 50 bisbes i 20 experts es reuneixen periòdicament per aprofundir el concepte de l'Església dels pobres. I van fent aportacions a l'aula conciliar perquè creuen que l'enfoc de l'Església com l'Església dels pobres serà font d'inspiració doctrinal i de reformes pastorals i institucionals. El patriarca dels catòlics melquites, Màxim IV, en aquell temps, el Cardenal Gerlier i altres es refereixen en les sessions del Concili al món obrer i el seu allunyament de l'Església. Altres intervencions van tocant aspectes de l'Església dels pobres i demanen reformes en els títols eclesiàstics, en la indumentària, en l'ornamentació dels temples, en l'ús de les propietats i diners de l'Església.

La no pobresa de l'Església és una de les causes de l'anticlericalisme i el pes de la història durarà encara molts anys, perquè la confiança del poble en l'Església ha estat cremada i costarà generacions en poder ser regenerada.

És un problema la llunyania que crea el poder i la sensació d'hipocre-

sia que pot produir en la gent contemporània contemplar tanta colla de persones líders de l'Església amb revestiments tan especials, quan Jesús no va anar mai d'aquesta manera.

La pobresa, encara que no va ocupar el lloc que demanaven aquestes intervencions, però sí que adquireix una importància constitucional quan la LG.8 comenta la condició de pobresa de Jesús i el seu lliurament per portar la bona nova als pobres i guarir els cors desfets. I el traspasa a l'Església quan continua dient "L'Església igualment envolta d'afecte tots els afligits per la feblesa humana, més encara, sap reconèixer en els pobres i ens els qui sofreixen, la imatge del seu fundador pobre i sofrent, s'esforça a alleujar-ne la indigència i vol servir en ells el Crist". (Cfr. Joan Planellas, una mirada al futur en fidelitat al Vaticà II, DE.980, 2011).

A Medellín l'any 1968 els bisbes llatinoamericans van desenvolupar aquesta doctrina des de la perspectiva pastoral del continent i van cercar dinamismes que propaguin en les comunitats una cultura activa i transformadora de la societat amb l'antropologia i pedagogia popular, la teologia i l'espiritualitat de l'alliberament. Crec que la seva aportació va ser molt beneficiosa també per a les nostres comunitats i un esperó per a la pastoral popular amb la seva antropologia respectuosa amb la religiositat i les formes de ser de les classes populars, ajudant a corregir certs radicalismes.

Un aspecte important de l'Església dels pobres i que de vegades oblidem,

és descobrir el potencial evangelitzador dels pobres, perquè una bona part d'ells practiquen, de vegades en forma heroica, els valors evangèlics de servei, solidaritat, capacitat de resistència, disponibilitat a acollir el do de Déu. Això interpel·la i crida a la conversió a tota l'Església. Per tant Església dels pobres vol dir que ells també són subjectes actius d'evangelització, evangelitzen la mateixa Església i evangelitzen els seus ambients de vida i volen irradiar la seva força comunitària a tota la societat.

Vull esmentar per la seva utilitat el treball de l'equip de pastoral obrera del bisbat de Sant Feliu "Parròquies i comunitats socialment atentes" de l'any 2011 (DE.992, 2011). Són unes propostes concretes per aplicar en cada comunitat parroquial.

Ara l'etapa llarga i dura de la crisi actual, social i econòmica, ens confronta amb sentiments de tristesa i d'humiliació eclesial pels pecats que persones i institucions, que participen de la comunitat cristiana i en són signe social han contribuït i potser encara contribueixen a la crisi. No és veritat que la fe cristiana hauria d'immunitzar més de les corrupcions i la manca de sentit comunitari i social? No és un cert fracàs que l'Evangeli no tingui més força davant les temptacions del diner, el poder i la vanitat? Sembla com si el capitalisme financer, en una de les seves versions històriques més perverses, torni a dominar el món. On ens situem com a comunitat cristiana en l'anàlisi i l'acció? Quines temptacions de pacte refusem?

Cinquè: progressar en la comunió eclesial.

Al final de GS. 92: hi ha una crida a la coherència en el sentit que si l'Església demana pau, diàleg solidaritat a la societat en general, és lògic que ho portem a la pràctica a l'interior de la comunitat eclesial. Demana que "promoguem en la mateixa Església l'estima mútua, el respecte, la concòrdia. I que reconeguem tota diversitat legítima per poder establir un diàleg cada cop més fructuós entre tots, tant els pastors com tota la comunitat. Perquè allò que uneix als creients és més fort que allò que els divideix; que hi hagi, doncs, unitat en les coses necessàries, llibertat en les dubtoses i caritat en totes".

Un repte concret a la comunió el presenta Juan Martin Velasco en una de les seves col·laboracions a Missa dominical del CPL preguntant "quan arribarem a què el cristianisme actiu dels nostres dies ara molt dividit en dues orientacions aprengui a compartir els millors trets que les caracteritzen i s'ajudin a superar les deficiències que cadascuna arrossega? Es refereix per una banda a l'orientació més d'encarnació i compromís en la societat i cultura moderna i en la problemàtica social. I per l'altra a l'orientació que fa més accent a la vivència de la fe a l'interior de l'Església amb un cultiu de la identitat cristiana en grups homogenis i sovint amb adhesió "d'alta intensitat" al Papa o a la jerarquia en general.

Totes les associacions o moviments, congregacions religioses, etc, antigues o noves, que formen el teixit

eclesial, han d'evitar de radicalitzar tant la seva experiència que la considerin la única veritablement evangèlica, han de saber col·laborar amb altres i no fer sempre la seva "capelleta", no han de tenir dificultats per unir-se a la pastoral diocesana, arxiprestal o parroquial. Han de tenir cura dels criteris evangèlics a l'hora de captar els recursos econòmics o les influències socials tant en l'església com en la societat i igualment aplicar-ho en la seva projecció en el camp mediàtic. En tota aquesta problemàtica s'hauria de treballar per arribar a uns criteris comuns i, en el camp mediàtic, a accions més concertades.

Sisè: altres dimensions de la comunió.

La Constitució sobre l'Església en el món contemporani comença proclamant la comunió de l'Església amb la Humanitat. "La joia i l'esperança, la tristesa i l'angoixa dels homes contemporanis, sobre tot dels pobres i de tots els qui sofreixen són també la joia i l'esperança, la tristesa i l'angoixa dels deixebles de Crist. L'Església se sent de debò íntimament solidària del gènere humà i de la seva història" (GS. 1).

Els bisbes de Catalunya descriuen la realitat nacional de Catalunya com a part i forma de l'amor al proïsme. Catalunya constitueix per a tots els seus ciutadans la comunitat i la unitat cultural bàsiques, el seu punt, per tant, d'inserció en la cultura universal (Arrels cristians de Catalunya, 1986, pgs 5-6). Els bisbes de Catalunya el 21 de gener de 2011 van reafirmar la validesa i l'actualitat d'aquest document (DE. 986, "Al servei del nostre poble" 2011).

Així mateix en els moviments especialitzats del món obrer es parla de solidaritat i comunió amb la classe obrera, amb els medis populars. Rafael Hinojosa, jocista de 1954 a 1965, president durant uns anys, va publicar "La JOC entre l'Església i el món obrer" (Rúbrica editorial, 1998). És un exemple que il·lustra les comunions diverses i la interacció entre elles, profitosa i de vegades conflictiva. En l'ideari d'algunes associacions consta la triple fidelitat a l'Església, al sector social, professional o cultural del qual es forma part i a Catalunya.

La pastoral situada en aquesta perspectiva té un camp obert per exercir una funció de convivència i de servei enmig de la societat, aquesta forma de presència i testimoni no cerca tenir cap poder dirigent en la societat, ni tampoc actuar com un poder fàctic, ni es posa al servei de les classes dirigents.

Aquesta comunió es desplega al servei del món de la marginació, al món de la salut, amb les altres religions, envers les persones i grups no religiosos, amb ganes de conèixer millor els factors que intervenen en aquestes actituds.

En el decret conciliar sobre l'apostolat dels laics s'afirma que "els valors humans comuns reclamen la cooperació dels cristians amb aquells que reconeixen aquests valors, encara que no professin el cristianisme. Amb aquesta cooperació dinàmica i prudent donen testimoni del Crist, salvador del món, i de la unitat de la família humana" (27).

La comunió eclesial es fa tan ampla que pot assumir avui també, *com a signes dels temps*, la comunió amb la natura. Sintonitzar amb les noves formes de defensa de la terra, educar al consum responsable, respectar la sostenibilitat i tenir cura de la creació, lluitant per alliberar-la de l'explo-tació sense límits i de la contaminació ambiental, pensar en les generacions futures i vetllar perquè gaudeixin d'un món habitable. La mateixa fe en el Déu creador ens porta a respectar la natura, el planeta, com a veritable do de Déu i a fer-ne un ús responsable.

10. Conclusió

L'esdeveniment conciliar, amb el seu esperit i la seva doctrina, ha de continuar regint la nostra pastoral, aprofundida i purificada per tot l'itinerari postconciliar. Les nostres comunitats han de tenir una bona base bíblica, han de vincular estretament la vida i la fe en la pregària i en les celebracions litúrgiques, han d'unir-se en

el sentiment de ser poble de Déu al servei de la humanitat, sense allunyaments ni prejudicis entre els diversos carismes i serveis de la comunitat, amb iniciatives eclesials i comunió crítica amb la societat per a transformar-la en més família humana universal.

Els conflictes dintre l'Església, encara que ens il·lustren moltes vegades sobre el context real d'influència desproporcionada de les forces no renovadores, com també les mediocritats i cansaments que ens puguin afectar, no ens han de servir d'excusa per abandonar el programa conciliar allí on estem. Col·laborem perquè l'Església es trobi més còmoda i com en una segona naturalesa en la seva condició de reforma permanent. Col·laborem a aquests processos lluny de tot afany de protagonisme o sentiment de superioritat, sinó com un exercici de fe servint les necessitats pastorals de l'Església real, on l'aportació de tot el poble de Déu, especialment del laïcat, pugui ser exercida tant en el camp espiritual com en el temporal (LG 37).

VII. Recensions

El reencantament postmodern

de Josep Otón Catalán.

XXII Premi Joan Maragall

Editorial Cruïlla. Barcelona 2012

MN. MANEL SIMÓ, periodista i prevere.

L'objectiu d'aquest interessant assaig, premi Joan Maragall, queda ben definit pel mateix autor des de bon començament: “*analitzar els fenòmens associats a l'actual retorn del sagrat, present en diversos àmbits de la vida social, a fi d'esbrinar els mecanismes que configuren les noves formes d'espiritualitat i establir les bases per a un diàleg amb la tradició cristiana.*”

A peu pla, podríem dir que aquesta obra del doctor en història i prolífic escriptor de temes religiosos, Josep Otón, vol il·lustrar, i alhora, ajudar a reflexionar, alguns fets que vénen produint-se d'un temps ençà, com són els intents de delimitació dels conceptes de religió i espiritualitat; analitzar i valorar les anomenades *noves religiositats*, així com les *espiritualitats laiques*; pensar sobre els *orfes de Déu*; i veure fins a quin punt és possible no només coexistir, sinó també establir un diàleg profund entre el cristianisme i tota aquesta sèrie de fets.

El llibre està estructurat en cinc grans capítols:–*La sintaxi del sagrat*; –*L'espiritualitat cosmopolita*; –*Els orfes de Déu*; –*De la coexistència a la convivència*;– i *La pluralitat original*.

En relació amb el títol del llibre, cal aclarir que respon a la idea defensada per l'autor, al llarg de tota la seva exposició, ja que parteix del fet que tot això que està succeint no és sinó el retorn del sagrat després de la postmodernitat. És a dir, la postmodernitat (amb la molt nord-americana *New Age*) no ha donat pas a un nou període de la història, però sí que està passant del desencantament al *reencantament* en relació amb la religió i l'espiritualitat. La postmodernitat –terme sociològic propi dels anys vuitanta del segle passat, i avui encara vigent per a molts autors– indicava un canvi de tendència respecte la modernitat, marcada per la secularització i el desencantament del món. Quelcom, però, ha canviat, i l'autor posa un exemple: “*els creients que han sobreviscut al procés de la secularització i al fenomen de la mort de Déu han après que els principis emancipadors de la modernitat no els han fet incrèduls, sinó més adults. Per això mateix, el Déu cristià té encara alguna cosa a dir en el món postmodern*” “*Avui, per exemple, coexisteixen la societat secularitzada i la presència pública de l'Església*”

Orfes de Déu

S'ha de dir que tot el llibre resulta d'interès i és de fàcil lectura, encara

que s'ha de estar una mica introduït en els temes que afronta. De tots el capítols, però, un dels que resulta especialment atractiu és el dedicat als qui l'autor anomena *els orfes de Déu*, ja que planteja molt directament uns quants punts que atabalen avui a molts pastoralistes i evangelitzadors. I és que, efectivament, moltes noves formes religioses es presenten *buides de Déu*. És clar que aquestes noves formes són conseqüència directa de la complexitat del món que s'està configurant en el nostre temps. El centre de gravetat de la societat s'ha desplaçat del grup a l'individu, que emergeix com actor principal d'una història fragmentada en microrelats biogràfics desvinculats dels grans projectes històrics. S'ha accentuat la dimensió individual enfront de la perspectiva comunitària...i la fe esdevé una elecció de la consciència individual, no pas la transmissió cultural d'una veritat revelada. “Podríem dir – afirma l'autor- que en la societat de l'oci, la recerca d'experiències espirituals esdevé una activitat lúdica...”

Un diagnòstic, allora, molt encertat és el fet d'advertir que avui s'ha perdut la importància que tenien institucions com la família, l'escola o les organitzacions religioses en la transmissió de la fe. “La crisi d'aquesta xarxa social – afirma Josep Otón- ha deixat obsoletes moltes de les estratègies de transferència de la fe. Aquest fet explicaria en gran mesura la desafecció que pateix el cristianisme en el món occidental”

De la coexistència a la convivència

I si el capítol sobre *els orfes de Déu* em sembla el més atractiu de llegir, el dedicat a la necessària coexistència i convivència entre el cristianisme i totes les noves formes de religiositat i d'espiritualitat, és el més original, i el més necessari d'assimilar i posar en pràctica.

És el moment de l'adaptació de la fe a un moment històric particular, i això mai no ha estat fàcil.

L'autor recorda, de ben segur, aquella expressiva frase del Papa Pau VI quan afirmà que “*el gran drama del nostre temps és la ruptura entre la fe i la cultura*”, i diu: “*és imprescindible establir les regles de joc d'un diàleg renovat entre fe i cultura, El món d'avui no pot desaproveitar l'experiència acumulada del cristianisme, ni la vocació de defensar els més vulnerables, ni la seva capacitat cohesionadora. Així mateix, el cristianisme no pot ignorar les aportacions de la cultura i arrecerar-se en una suposada identitat que, de fet, no és altra cosa que l'adaptació realitzada segles ençà*”

D'altra part, com a periodista, no puc deixar de felicitar Josep Otón per recordar un cop més que cal *explorar nous llenguatges*. “*És urgent actualitzar el llenguatge per presentar el cristianisme en un format intel·ligible i creïble per als ciutadans del segle XXI*”. ¿Quantes vegades s'ha dit i s'ha escrit això? Quedi dit un cop més.

El llibre acaba amb un cinquè capítol on, amb els fets bíblics de La torre de Babel, la Pentecosta, i el conflicte entre jueus i gentils a Antioquia,

se'ns mostra que és possible la unitat en la pluralitat i la diversitat.

Llibre, doncs, recomanat per saber-se desenvolupar una mica en

aquest complex món de noves formes de viure i d'expressar la religiositat i l'espiritualitat, en que avui ens hem de moure –unes tal vegada buides, però altres sinceres i intenses-.

La Bíblia compartida. Bíblia y Pastoral

de Javier Velasco-Arias (ed.)
Madrid. San Pablo 2012

MN. MANEL SIMÓ, periodista i prevere.

Aquest llibre es fruit del seminari «Bíblia i Pastoral» de l'Associació Bíblica Espanyola, i també del treball de la «Escola d'Animació Bíblica de Barcelona».

En ell ens trobem amb nou col·laboracions que desgranen diversos aspectes complementaris de la Bíblia, entesa com a Paraula de Déu per compartir:

- Despertar les llavors de la Paraula (Justino Martínez Pérez)

- De «La interpretació de la Bíblia en l'Església» a la «Verbum Domini» (Francesc Ramis Darder)

- La Bíblia: «cor» de la Pastoral (Javier Velasco-Arias)

- La Bíblia pregada i viscuda: la *Lectio Divina* (Pedro Barrado Fernández)

- L'Animació Bíblica a la Parròquia i a la Catequesi (Quique Fernández Manzano)

- Claus i pautes per a l'ús d'alguns mitjans de comunicació en l'Anima-

ció Bíblica (José Ignacio Pedregosa Ordóñez)

- La Federació Bíblica Catòlica i l'Animació Bíblica de la Pastoral (Florencio Abajo Nuñez)

- L'Animació Bíblica en els estudis teològics (Maria de l'Esperança Amill-Rocamora)

- Exegesi i hermenèutica, dos moments d'un únic procés interpretatiu (Núria Calduch-Benages)

Els nou capítols, escrits en una simfonia literària, ens descobreixen les claus per despertar l'interès per la lectura compartida de la Bíblia, el seu ús en la catequesi, la centralitat de la Paraula de Déu en tota activitat pastoral, el paper dels mitjans de comunicació en l'animació bíblica o la conciliació entre el seu estudi i recerca i la seva difusió...

El llibre aporta eines i exemples pràctics per a l'animació bíblica, d'utilitat indiscutible per biblistes, agents de la pastoral, catequistes, animadors bíblics i tot aquell que està interessat en la difusió i amor a la Paraula de Déu.

Unas lecciones sobre el Vaticano II y su legado

de Santiago Madrigal, sj., ed. Universidad Pontificia Comillas - San Pablo, 453 pp., Madrid 2012

MN. JOSEP M. DOMINGO, professor de Vaticà II a la Fac. Teol. de Catalunya

---

Com és natural l'avinentsa del 50è aniversari del Concili Vaticà II ha suscitat i ho farà encara una multitud de publicacions, articles, monografies, actes de congressos, etc. Aquest mateix número de *Quaderns* és una mostra més de l'interès general amb què la teologia i la vida de l'Església segueixen aquest esdeveniment. Ben segur que en els propers anys, fins al 2015, a mesura que anem recordant les sessions conciliars i l'aparició dels grans documents, les publicacions aniran proliferant.

D'entre tanta producció, no tenim dubte a assenyalar aquest llibre del professor Madrigal com un dels més complets, útils i interessants per tenir una bona visió de conjunt del que va ser el Concili i del seu significat teològic en els anys posteriors. El nostre autor, Santiago Madrigal, jesuïta, és professor d'Eclesiologia a la universitat pontificia de Comillas i ha dedicat molta atenció des de fa anys a l'estudi del Concili. Des d'una primera monografia que abastava el període des de finalitzat el Concili fins al gran jubileu de l'any 2000: *Vaticano II, remembranza y actualización. Esquemas para una ecclesiología* (ed. Sal Terrae, Santander 2002), el professor Madrigal ha anat resseguint la memòria del

Concili a partir sobretot d'investigar en la participació de diversos actors que hi van intervenir: bisbes pares conciliars, teòlegs, experts, cronistes... I així ha publicat sobre el paper i la visió que en van tenir noms de relleu com ara Y. Congar, H. de Lubac, K. Rahner, J. Ratzinger, H. Küng, K. Barth, L. Suenens, P. Arrupe, etc. I, encara, posteriorment al llibre que presentem, ha publicat un *Tríptico conciliar. Relato-misterio-espíritu del Vaticano II*, (ed. Sal Terrae, Santander 2012) en el qual segueix el fil de tres personatges importants de la teologia i la vida de l'Església: els teòlegs O. Semmelroth i E. Schillebeeckx, i el bisbe de Cracòvia Karol Wojtyła, després bisbe de Roma, papa Joan Pau II. Amb aquestes referències ja queda clar que Santiago Madrigal és segurament un dels millors estudiosos del Concili Vaticà II i el llibre que ressenyem així ho demostra.

Al nostre autor li agrada bastir les seves obres sobre una estructura ben treballada, a vegades d'inspiració escaultòrica –un retaule– a vegades musical –amb interludis– i molt sovint sobre un esquema de tríptic, com en el llibre que presentem que està organitzat en tres parts. Una primera segueix un estil narratiu, fent com en

altres obres seves, la crònica de l'esdeveniment conciliar a partir dels diaris o memòries d'alguns actors principals, en aquest cas, l'arquebisbe sud-africà de Durban, Denis E. Hurley (1915-2004). L'any 2005 va aparèixer pòstumament una recopilació de les cròniques que per a un periòdic diocesà havia redactat aquest pare conciliar, amb un títol ben evocador: *Mantenir viu el somni, records del Vaticà II*. És una crònica ben documentada, molt interessant, recull els grans moments de les sessions conciliars, presenta els punts clau de les discussions, i transmet l'atmosfera d'aquella primavera de l'esperit romana del 1962 al 1965. Aquesta primera part la clou Madrigal amb una síntesi del contingut del Concili a partir d'una intuïció de J. Guitton: "l'arquitectura dogmàtica del Concili es desplega a partir de la idea d'Església", aquella famosa intervenció del cardenal Suenens al final de la primera sessió, per tant, és una opció possible, estructura tot el Concili al voltant de *Lumen Gentium*, Església, què dius de tu mateixa? i Església, què dius al món?

La segona part de l'obra són tres capítols dedicats a la interpretació teològica fonamental del Concili. Quina hermenètica? Quina recepció? Madrigal fa un repàs d'aquest apassionat debat que s'enceta ja en ple desplegament del Concili i que travessa tots aquests cinquanta anys, i presenta l'estat actual de la qüestió i les diverses postures d'escoles i autors. Dues observacions d'interès: la roncalliana *aggiornamento*, la, potser, montiniana *ressourcement* i la newmaniana *development of doctrine*. Tres perspecti-

ves complementàries per mostrar aquella "permanència de la identitat per una dinàmica de reforma permanent" que havia formulat el cardenal Newman, com se sap un dels autors més citats al Vaticà II. Amb un pont de cinquanta anys enllacem aquí Joan XXIII, amb el seu discurs inaugural *Gaudet Mater Ecclesia* i el seu propòsit de presentar de manera renovada la doctrina de sempre, *nova et vetera*, i el discurs famós de Benet XVI el 2005 a la Cúria quan advoca per una hermenètica de la reforma en la continuïtat (de la tradició eclesial). El professor Madrigal acaba aquesta part amb un capítol conclusiu i programàtic: *obertura de l'Església al món com a estructura i herència del Vaticà II*.

La tercera part de llibre és tan extensa com les dues primeres juntes i és una llarga anàlisi del contingut del Concili, *Teologia e Iglesia en la letra de los documentos* amb un enquadrament de la qüestió a partir de criteris interpretatius de Mn. Rovira Bellosó i del P. Karl Rahner. Prenent com a nucli el tractat d'església (LG) va revisant les aportacions dels diversos elements de l'Església, de la seva estructura i comunió interna, de la relació amb el món, de les qüestions candents de participació, col·legialitat, sinodalitat. Examina també el diàleg interreligiós i la missió testimonial de l'Església.

La conclusió de tot aquest llibre és un epíleg que resumeix la visió del Vaticà II en la seva intenció de reforma de l'Església, "una reforma vinguda de Roma", a partir dels objectius del Papes convocants i del nou tipus de Concili que va significar "l'ense-

nyament prevalentment pastoral” del Vaticà II. I, ahora, l'autor indica un seguit de tasques encara pendents, com a impulsos oblidats i a la llum dels principis germinals del Concili.

Al final de l'obra, S. Madrigal aporta una *Nota bibliogràfica* molt ben distribuïda i de molta utilitat i que és un digne colofó a aquest esplèndid volum, una obra molt treballada, plena d'in-

formació i d'encertades interpretacions i que és i serà una eina molt adequada per qui vulgui iniciar-se i aprofundir en l'estudi d'aquest magnífic esdeveniment eclesial que va ser el Concili Vaticà II, guia i brúixola per a l'Església del segle XXI com va assenyalar el Papa Joan Pau II. Felicitem ben admirats al professor S. Madrigal tot esperant nous fruits de la seva investigació.